

Pázmány Péter Katolikus Egyem
Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

A JOGI KUTATÁS HELYE A JOGÁSZKÉPZÉSBEN

A jogi problémamegoldás tanulható, operatív formájaként
értelmezett jogi kutatás

doktori értekezés

dr. Aczél-Partos Adrienn

Témavezető: Prof. Dr. Schanda Balázs
Társtémavezető: Dr. Balogh Zsolt György

Budapest, 2026.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés	4
1.1.	A kutatás tárgya és indokoltsága.....	4
1.2.	A disszertáció célja, központi megállapítása és hipotézisei.....	6
1.3.	A vizsgálat módszertani és tudományterületi elhelyezése	7
1.4.	A dolgozat szerkezete és logikai íve	8
1.5.	Fogalmi és értelmezési keret.....	10
2.	A jogi információ, mint a jogi kutatás tárgya	12
2.1.	A jogi információ fogalma	12
2.1.1.	Adat vagy információ? Fogalmi és funkcionális megközelítés	13
2.1.2.	A jogi információ mibenléte	21
2.1.3.	Fogalmi bizonytalanság	24
2.2.	A jogi információforrások szerepe a jogi kutatásban.....	29
2.3.	A jogi információ természetének változása az információs tér átalakulásában	38
2.4.	A jogi információ szerepe a jogalkalmazásban.....	41
2.4.1.	Angolszász és kontinentális megközelítések a jogi információs környezet alakításában.....	43
2.5.	A jogi információ relevanciája az információs környezetben.....	47
2.6.	A jogi információ normatív jellege és az automatizálhatóság korlátai	51
2.7.	A mesterséges intelligencia megjelenése a jogi információs környezetben	53
3.	A jogi kutatás fogalma és fejlődése	56
3.1.	A keresés és a kutatás fogalmi elhatárolása	58
3.2.	A jogi kutatás fogalmi módszerei	60
3.3.	A jogi kutatás történeti gyökerei	73
3.3.1.	A jogi kutatás kialakulása az angolszász jogrendszerekben – A Case Method és a jogi kutatás kapcsolata	77
3.4.	A jogi kutatás funkciói	79
3.5.	Tudományos és gyakorlati jogi kutatás.....	81
3.6.	A jogi relevancia alakulása a jogi kutatás információs környezetében.....	82
3.6.1.	A relevancia szelekciós logikája a nyomtatott jogi információs környezetben.....	87
3.6.2.	A jogi relevancia átalakulása a digitalizált és elektronikus jogi információs környezetben	93
3.6.3.	A jogi információk közötti viszonyok szerepe a relevancia kialakításában	96
3.6.4.	A jogi relevancia kialakulása az információs környezetben: az intézményi közvetítés szerepe	104

3.6.5.	A jogi relevancia kihívásai a mesterséges intelligencián alapuló jogi kutatásban	106
4.	A jogi kutatás mint oktatott gyakorlat.....	113
4.1.	A jogi kutatás oktatásának strukturális kihívásai és átalakulása.....	123
4.2.	A jogi tudásmenedzserek szerepe a jogi kutatás oktatásában	135
4.2.1.	A jogi könyvtáros szerepének történeti és funkcionális alakulása.....	137
4.2.2.	A jogi könyvtáros mint a jogi kutatás pedagógiai közvetítője.....	145
4.2.3.	Tudásmenedzserek	151
4.3.	Jogi készségek és jogi problémamegoldás.....	155
5.	A jogi kutatás oktatása a magyar jogi képzésben.....	169
5.1.	A jogi kutatás megjelenése a jogi tantervekben	169
5.1.1.	Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.....	171
5.1.2.	Eötvös Loránd Tudományegyetem – Állam- és Jogtudományi Kar.....	173
5.1.3.	Károli Gáspár Református Egyetem – Állam- és Jogtudományi Kar.....	174
5.1.4.	Miskolci Egyetem – Állam- és Jogtudományi Kar.....	175
5.1.5.	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar.....	176
5.1.6.	Pécsi Tudományegyetem – Állam- és Jogtudományi Kar	178
5.1.7.	Széchenyi István Egyetem – Állam- és Jogtudományi Kar.....	180
5.1.8.	Szegedi Tudományegyetem – Állam- és Jogtudományi Kar.....	181
5.1.9.	A jogi kutatás oktatásának hazai képe és strukturális hiányai	184
5.2.	Javaslat egy jogi kutatómódszertan kurzusra	185
5.2.1.	A kurzus szerepe és funkciója a jogi képzésben	187
5.2.2.	A kurzustervezet logikája.....	191
5.2.3.	A kurzus(csomag) tematikája és felépítése	192
5.2.3.1.	Az értékelés alapelvei	194
5.2.3.2.	Oktatói szerepek és együttműködési modell a kurzuscsomagban	196
5.2.3.3.	Részletes tantervi tematikák	199
6.	Összegzés és záró gondolatok.....	204
6.1.	A disszertáció tudományos újdonsága	206
7.	Felhasznált irodalom.....	208

1. BEVEZETÉS

1.1. A KUTATÁS TÁRGYA ÉS INDOKOLTSÁGA

A jogi felsőoktatásban a (jogi) kutatáshoz szükséges kompetenciák elsajátítása hosszú ideje magától értetődő elvárásként jelenik meg. A joghallgatóktól – majd később a jogászai pályára lépőktől – elvárt, hogy képesek legyenek releváns jogi források azonosítására, értelmezésére és alkalmazására, mind a jogesetek megoldása, mind a tudományos munka¹ során. Ezen kompetenciák fejlesztése ugyanakkor a jogi képzésben jellemzően nem önálló oktatási célként jelenik meg, hanem rejtett tanulási eredményként. A disszertáció abból a felismerésből indul ki, hogy a jogi kutatás² nem egyszerűen egy technikai készség, hanem a jogászai problémamegoldás egyik alapvető strukturáló eleme,³ melynek elsajátítása nem hagyható kizárólag informális tanulási folyamatokra. A jogi kutatás egy komplex módszertani és szemléleti kompetencia, amely meghatározó szerepet játszik a jogi gondolkodás kialakulásában és a jogászai hivatás gyakorlásában. A digitális bennszülöttek információhasználati sajátosságai,⁴ valamint az információ túltermelése⁵ következtében a jogi oktatásban egyre hangsúlyosabbá válik az a felismerés, hogy az információ elérhetősége önmagában nem jelent tudást, sokkal inkább az értelmezés, a források közötti tudatos szelekció és a kritikus értékelés válnak a jogi forráskutatás központi elemeivé.

¹ A tudományos munka kifejezést a dolgozat tágabb értelemben használja. Joghallgatók esetében ide értendők mindazon írásos munkák, amelyek önálló jogi kutatáson, jogi források feltárásán és elemzésén alapulnak, így különösen az évfolyam- és szemináriumi dolgozatok, a szakdolgozatok (diplomamunkák), a tudományos diákköri dolgozatok, valamint tudományos versenyekre, pályázatokra vagy konferenciákra készített írásos művek. Végzett jogászok esetében a tudományos munka elsősorban tudományos publikációkat jelent, ideértve a folyóiratcikkeket, tanulmánykötetben megjelent írásokat, monográfiákat, kommentárokat, valamint kutatási projektek keretében készült tanulmányokat. A fogalom ilyen értelmezése a jogi kutatáshoz kapcsolódó forráshasználati és érvelési kompetenciák vizsgálatát szolgálja, függetlenül az adott műfaj intézményi besorolásától.

² A dolgozat a jogi kutatás és a jogi kutatómódszertan kifejezéseket a vizsgált problémák szempontjából nem különíti el. A hangsúly a jogi kutatás jogászai gyakorlatban betöltött szerepén és oktathatóságán van, nem a módszertani terminológia dogmatikai elemzésén.

³ A jogi gondolkodásnak azon eleme, amely kijelöli, hogy milyen forrásokra, milyen sorrendben és milyen érvelési logika mentén épül fel a jogesetmegoldás? Azaz meghatározza a releváns kérdésfeltevést, a források kiválasztásának rendjét és az érvelés felépítését, ezáltal befolyásolja a jogesetmegoldás minőségét és a jogászai döntéshozatal megalapozottságát.

⁴ A dolgozat egyúttal reflektál arra a tapasztalati háttérre is, amely többéves jogi kutatómódszertani és szakjogászképzésben szerzett oktatási gyakorlat során rajzolódott ki a jogi információhasználat jellemzőiről, anélkül, hogy empirikus vizsgálatot folytatna.

⁵ A jogi információ mennyiségi növekedésének problémájára – különös tekintettel az amerikai esetjog felhalmozódására – gyakran hivatkozott megállapítást fogalmazott meg John Naisbitt, amikor az információ-túlterhelés jelenségét „információban való fuldoklásként”, a „bölcsség hiányaként” („we are drowning in information while starving for wisdom”) írta le. Vö. Naisbitt, John: *Megatrends: Ten new directions transforming our lives*. New York, Warner, 1984. 17.

A digitális információs környezet, az adatbázisok távoli elérése, valamint az utóbbi években megjelent mesterséges intelligencia (továbbiakban: MI) alapú eszközök, alapjaiban formálják át azt, ahogyan a joghallgatók jogi információt keresnek, értelmeznek és használnak fel. A jogi forráskutatás⁶ klasszikus készségei – többek között a források hierarchiájának ismerete, a releváns joganyag kiválasztása, a hitelesség és a relevancia ellenőrzése – továbbra is nélkülözhetetlenek, ugyanakkor új kompetenciákkal egészülnek ki, amelyek a digitális információs műveltség és a kritikus gondolkodás területéhez kapcsolódnak.

Az értekezés a jogi kutatás jogtudományi megközelítését vizsgálja a jogászképzés keretei között, és nem módszertani segédanyag vagy empirikus oktatáskutatás. Vizsgálati fókusz a jogi kutatás mint oktatott gyakorlat, valamint azok a szereplők, pedagógiai megközelítések és intézményi keretek, melyek ennek a gyakorlatnak a hatékony átadását lehetővé teszik. A megközelítés szükségszerűen interdiszciplináris határterületeket érint,⁷ azonban a kutatás végig a jogi forrásrendszer sajátosságaira, a jogesetmegoldás logikájára és a jogászi kompetenciák fejlődésére koncentrálnak.

A dolgozat azon álláspontra helyezkedik, hogy a jogi kutatáshoz szükséges forráshasználati és döntési kompetenciák elsajátítása nem bízható kizárólag eseti, implicit vagy tapasztalati tanulási folyamatokra. A jogi képzés során a hallgatók folyamatosan találkoznak jogi forrásokkal, azonban ez önmagában nem garantálja a jogi kutatáshoz szükséges gondolkodási minták kialakulását. A jogi kutatás oktatása ebben az értelemben nem pedagógiai többlet, hanem a jogászi gondolkodás intézményes feltétele. A jogi kutatás oktatásának hiányában a hallgatók számára rejtve maradnak azok a döntési mechanizmusok, amelyek a jogi információ normatív kötőerejét és relevanciáját meghatározzák. A jogi kutatás tanítása ezeknek a döntési pontoknak a feltárásával teszi értelmezhetővé a jogi információ normatív természetét.

⁶ A disszertáció témaválasztását és szemléleti kereteit jelentősen befolyásolta Zödi Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban* című munkája (Budapest, Gondolat, 2012), amely a jogi forráskutatás technológiai és módszertani kérdéseit tárgyalja, valamint Z. Karvalics László: *Információ, társadalom, történelem* című kötete (Budapest, Typotex, 2003), amely az információ fogalmának társadalomtudományi megközelítéséhez nyújtott fontos elméleti kiindulópontot.

⁷ Az interdiszciplináris érintettség az információhasználat, a tanulási folyamatok, a jogi könyvtárosság és a készségfejlesztés kérdéseinél jelenik meg elsősorban, érintve a könyvtár- és információtudomány, valamint az oktatáselmélet egyes megállapításait. A dolgozat ezen szempontokat nem önálló diszciplináris keretként, hanem a jogi kutatás jogtudományi elemzését támogató háttérként használja; a vizsgálat módszertani és fogalmi fókusz a végig a jogi forrásrendszerhez és a jogesetmegoldás jogászi logikájához kötődik.

A kutatás normatív jellegű, elemző jogtudományi munka, amely nemzetközi példák,⁸ tantervi struktúrák és oktatási modellek összehasonlításán keresztül vizsgálja a jogi kutatás oktatásának lehetőségeit és korlátait. A disszertáció végső célja egy olyan kurzusmodell felvázolása, amely a jogi kutatás oktatását a jogi gondolkodás és a gyakorlati jogászi munka szerves részeként kezeli.

A dolgozat összességében arra törekszik, hogy elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt hozzájáruljon a jogi kutatás korszerű értelmezéséhez, és egy olyan szemléleti keretet kínáljon, amely a jogi oktatásban és a jogi szakmai gyakorlatban egyaránt alkalmazható.

1.2. A DISSZERTÁCIÓ CÉLJA, KÖZPONTI MEGÁLLAPÍTÁSA ÉS HIPOTÉZISEI

Az értekezés célja annak feltárása, hogy a jogi kutatás – különös tekintettel a jogi információforrások használatára – milyen szerepet tölt be a jogi oktatásban, milyen módszertani alapokon nyugszik, hogyan változott meg a digitális és mesterséges intelligencia alapú eszközök megjelenésével, valamint milyen feladatokat és lehetőségeket teremt mindez a jogi könyvtárak és az oktatási intézmények számára. A dolgozat időszerűségét növeli a technológiai információs környezet megjelenése, amely alapjaiban alakítja át a jogi információhoz való hozzáférés módját, és új kihívásokat támaszt a jogi kutatás oktatásával szemben. A disszertáció ezeket a változásokat nem technológiai, hanem jogi és oktatási szempontból vizsgálja, a jogi kutatás klasszikus problémáira – forráskritika, relevancia, jogi források kötelező ereje – fókuszálva. A kutatás külön hangsúlyt helyez arra, hogy a jogi kutatómódszertan oktatása miként járulhat hozzá a joghallgatók információs műveltségének, kutatási autonómiájának és szakmai felelősségtudatának kialakításához.

A kutatás arra irányul, hogy feltárja, a jogi kutatáshoz szükséges forráshasználati és döntési kompetenciák milyen intézményi és pedagógiai keretek között válhatnak tanulhatóvá. Ennek keretében a disszertáció elemzi a jogi kutatás oktatásának nemzetközi gyakorlatait, a hazai jogászképzés struktúráját, valamint azt a funkcionális szerepet, amelyet a jogi könyvtárosok töltenek be a jogi információs rendszer közvetítésében és a jogi kutatás oktatásában.

A dolgozat végső célja nem egyetlen kizárólagos oktatási modell előírása, hanem annak bemutatása, hogy a jogi kutatás oktatása jogtudományi szempontból indokolt és szükségszerű, valamint, hogy miként ültethető át a jogi képzés gyakorlatába? Ennek szintéziseként a

⁸ A kutatás indokoltságát erősíti az a nemzetközi tapasztalat, miszerint számos jogrendszerben – különösen az angolszász országokban – a jogi kutatás oktatása önálló, gyakran kötelező kurzusként jelenik meg a jogi tantervekben, míg a hazai jogi felsőoktatásban a jogi kutatómódszertan intézményes beágyazottsága és következetes tantervi megjelenése hiányos.

disszertáció egy jogi kutatómódszertani kurzus vázlatát is bemutatja, amely a dolgozat elemző és normatív következtetéseinek modellszerű összefoglalásaként értelmezhető.

A disszertáció központi állítása, hogy a jogi kutatás a jogi gondolkodás egyik alapvető, tanulható formája, amely nem periférikus szerepű, hanem a jogász döntéshozatal és a jogesetmegoldás meghatározó eleme.

A disszertáció első hipotézise, hogy a jogi információ nem válik önmagától relevánssá, relevanciáját a jogi kutatás során hozott jogász döntések teremtik meg, és a döntések minősége közvetlenül befolyásolja a jogesetmegoldás eredményességét.

A disszertáció második hipotézise, hogy a jogi kutatás elsajátítását hatékonyabban támogatja a jogi források funkcionális, problémamegoldás-központú megközelítése, mint a források kizárólag dogmatikai tipologizálására épülő oktatás.

A jogi kutatómódszertan elsajátítása szempontjából nem önmagában a jogi források dogmatikai besorolásának ismerete a meghatározó, hanem annak megértése, hogy az egyes források mikor, milyen célból és milyen módon használhatók fel a jogi probléma megoldása során. A jogi kutatás minősége nem a megtalált források számán, hanem a mögöttük álló döntések indokolhatóságán múlik. A jogász számára nem az a kérdés, hogy egy forrás mely kategóriába sorolható, hanem az, hogy a konkrét jogi probléma megoldásában milyen szerepet tölt be, milyen joghatással bír, és milyen súllyal vehető figyelembe a jogi érvelés során? A funkcionális megközelítés elősegíti a jogi relevancia felismerését, a forráskritikai gondolkodás kialakulását és a jogi érvelés tudatos felépítését.

1.3. A VIZSGÁLAT MÓDSZERTANI ÉS TUDOMÁNYTERÜLETI ELHELYEZÉSE

A dolgozat jogtudományi megközelítésű elemző munka, amely a jogi kutatást a jogász problémamegoldás operatív működésekként vizsgálja. A vizsgálat tárgya nem a jogi kutatás módszertani rendszerezése vagy kategorizálása, hanem annak bemutatása, hogy a jogi kutatás miként működik a jogesetmegoldás során,⁹ és hogyan járul hozzá a jogász döntéshozatal megalapozásához. Ennek megfelelően a dolgozat nem empirikus oktatáskutatás, és nem módszertani segédanyagként készült, hanem a jogi kutatás jogtudományi értelmezésére irányul.

⁹ A case method pedagógiai logikájában a jogi kutatás nem kiegészítő elem, hanem a jogi gondolkodás elsajátítását meghatározó tanulási folyamat, mivel a jogeset értelmezése és a jogi álláspont kialakítása szükségszerűen kutatási döntések sorozatán keresztül valósul meg.

A vizsgálat módszertani keretét a jogi forrásrendszer elemzése, valamint a jogi érvelés és a jogesetmegoldás logikájának feltárása határozza meg. A kutatás módszere döntően fogalmi és funkcionális elemzés, amely a jogi kutatást nem technikai információkeresési folyamatként ragadja meg, hanem a jogászai problémamegoldás egymásra épülő, normatív döntéseken alapuló működéseként értelmezi. Ez a megközelítés lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a jogi információ relevanciája, a források kiválasztása és az értelmezés iránya hogyan formálódik a jogi kutatás során hozott döntésekben, és hogyan járul hozzá mindez a jogesetmegoldás és a jogászai döntéshozatal megalapozottságához. A dolgozat nem vállalkozik a jogi kutatás jogelméleti szintű fogalmi elemzésére. A jogi problémamegoldás vizsgálata nem a jog fogalmára, érvényességére vagy normativitására irányuló elméleti megközelítésként jelenik meg, hanem a jogászai problémamegoldás során működésbe lépő gondolkodási és döntési folyamatok elemzéseként. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a jogi kutatás tanulható és fejleszthető tevékenységként kerüljön bemutatásra, anélkül, hogy a dolgozat jogelméleti vitákba bocsátkozna.

A módszertani megközelítésből következően a disszertáció normatív–elemző jellegű, vagyis nem a meglévő – illetve éppen a hiányzó – oktatási gyakorlat empirikus értékelése, hanem annak jogtudományi alátámasztása, miszerint a jogi kutatás a jogi problémamegoldás tanulható, operatív formájaként értelmezhető, és ezért meghatározó szerepet tölthet be a jogászképzésben. Az elemzés a jogi kutatás oktatásának szükségességét nem pedagógiai, hanem jogtudományi érvekkel támasztja alá.

1.4. A DOLGOZAT SZERKEZETE ÉS LOGIKAI ÍVE

A disszertáció felépítése a jogi kutatás fogalmának fokozatos kibontására és pedagógiai következményeinek megalapozására épül. A dolgozat logikai íve a jogi információ elméleti tisztázásától indul, majd a jogi kutatás fogalmi, történeti és funkcionális elemzésén keresztül jut el annak oktatási dimenziójához, végül a magyar jogi képzés empirikus vizsgálatán alapuló kurzusjavaslatban szintetizálja az eredményeket.

Az első fejezet a kutatás tárgyát, célját, hipotéziseit és módszertani elhelyezését rögzíti, valamint meghatározza azt a fogalmi és értelmezési keretet, amelyre a további elemzés épül.

A második fejezet a jogi információt vizsgálja mint a jogi kutatás tárgyát. A fejezet célja annak bemutatása, hogy a jogi kutatás nem absztrakt módszertani konstrukció, hanem normatív és

autoritatív jellegű¹⁰ információkra épülő tevékenység.¹¹ A jogi információ fogalmának, forrásainak és információs környezetének elemzése – beleértve az angolszász és kontinentális megközelítések összehasonlítását – megalapozza azt az állítást, hogy a jogi relevancia nem a források lényegi tulajdonsága, hanem a jogi problémamegoldás aktusában alakul ki. A fejezet kitér a jogi információ normatív jellegére, az automatizálhatóság korlátaira, valamint a mesterséges intelligencia megjelenésére a jogi információs térben.

A harmadik fejezet a jogi kutatás fogalmát és fejlődését tárgyalja. Elhatárolja a keresés és a kutatás fogalmát, bemutatja a jogi kutatás módszereit és történeti gyökereit, különös tekintettel az angolszász jogrendszerekben kialakult case method jelentőségére. A fejezet funkcionális szempontból elemzi a jogi kutatás szerepét a jogi problémamegoldásban, valamint részletesen vizsgálja a jogi relevancia alakulását a különböző információs környezetekben, a nyomtatott korszak szelekciós logikájától a digitalizált rendszereken át a mesterséges intelligencián alapuló kutatási eszközökig.

A negyedik fejezet a jogi kutatást mint oktatott gyakorlatot vizsgálja. Feltárja a jogi kutatás oktatásának strukturális kihívásait, majd elemzi a jogi tudásmenedzserek – különösen a jogi könyvtárosok – szerepét mint pedagógiai és módszertani közvetítőket. A fejezet rámutat arra, hogy a jogi kutatás tanítása nem kizárólag technikai tudás átadását jelenti, hanem a jogi problémamegoldás strukturált fejlesztését. A jogi készségek és a jogi problémamegoldás elemzése megalapozza a normatív következtetéseket.

Az ötödik fejezet a jogi kutatás oktatásának hazai helyzetét vizsgálja a hazai nyolc jogi kar tanterveinek elemzésén keresztül. A fejezet feltárja a strukturális hiányosságokat, majd ezekre reflektálva egy jogi kutatás(módszertan)i kurzuscsomagra tesz javaslatot, meghatározva annak funkcióját, logikáját, tematikáját, értékelési rendszerét és az oktatói együttműködési modellt.

A hatodik fejezet összegzi a disszertáció eredményeit és bemutatja annak tudományos újdonságát. A dolgozat központi megállapítása szerint a jogi információ relevanciája a jogi

¹⁰ Autoritatív jogi információn olyan forrás értendő, amelynek jogilag elismert kötelező vagy irányadó ereje van a jogi döntéshozatalban. Vö.: Bódig Máttyás: Joseph Raz és a módszertani pozitívizmus. *Jogelméleti Szemle* 2003/4., 5—9., 15.

https://epa.oszk.hu/05200/05288/00016/pdf/EPA05288_jogelméleti_szemle_2003_4_02.pdf

Bódig Máttyás: A jog és a jogpolitika közötti fogalmi kapcsolat: egy tisztázási kísérlet. *Állam és Jogtudomány*, 2004/1-2., 62—65.

<https://szakkikadatbazis.hu/doc/1476604>

¹¹ A jogi kutatás nem – tetszőleges – információk általános gyűjtésére irányul, hanem olyan forrásokra épül, amelyek jogilag elismert tekintéllyel bírnak, és a jogászai döntéshozatal alapjául szolgálnak.

kutatás és a jogászi döntéshozatal folyamatában alakul ki, ezért a jogi kutatás oktatása nem kiegészítő készségfejlesztés, hanem a jogásképzés rendszerszintű kérdése.

1.5. FOGALMI ÉS ÉRTELMEZÉSI KERET

A disszertáció következetes fogalmi és értelmezési keret alkalmazására törekszik. Az alábbi táblázat a dolgozatban használt központi fogalmak jelentését rögzíti, és egyben azt az értelmezési horizontot jelöli ki, amelyen belül a jogi információ, a jogi kutatás, a jogi könyvtárosság és a jogi gondolkodás elemzése történik. A fogalmi és értelmezési keret kizárólag azokat a kategóriákat rögzíti, amelyek a jogi kutatás működésének elemzéséhez nélkülözhetetlenek, a jogi kutatás oktatásával kapcsolatos módszertani kérdések a disszertáció későbbi fejezeteiben kerülnek bemutatásra. A fogalmak meghatározása a terminológiai tisztázáson túl, a vizsgálat módszertani állásfoglalásának részét is képezi, és iránymutatóként működik a későbbi fejezetek értelmezéséhez.

Fogalom	A disszertációban használt jelentés
Jogi információ	Olyan, a jogrendszerhez kapcsolódó tartalom, amely jogi normákhoz, jogalkalmazói döntésekhez vagy a jogrendszer intézményes működéséhez kötődik, és amely jogi döntések megalapozására alkalmas.
Normatív jelleg	A jogi információ azon tulajdonsága, amely előíró, kötelező vagy irányadó tartalmat hordoz, és jogi mércéként szolgál a jogalkalmazás és a jogi érvelés során.
Intézményesen elismert jelleg	A jogi információ jogrendszeren belüli elfogadottsága és forrásstátusza értendő alatta. Az a tulajdonság, amely arra utal, hogy a jogi információt jogalkotó vagy jogalkalmazó szerv hozta létre, illetve a jogrendszer döntési alapként elfogadja, és ezért a jogi kutatás során legitim módon felhasználható jogi érvelés és jogesetmegoldás megalapozására.
Autoritativ jelleg	A jogi információ azon minősége, hogy jogilag elismert döntési alapként szolgálhat. A dolgozat az autoritativ kifejezést nem tekintélyelvű értelemben, hanem a jogrendszer által elfogadott irányadó vagy kötelező súly jelölésére használja.
Jogi kutatás	A jogi információk felkutatására, értelmezésére, súlyozására és jogi jelentőségének megállapítására irányuló, döntésalapú tevékenység, amely a jogászi gondolkodás működésének szerves része.
Forráskutatás	A jogi információk azonosítására, hozzáférésére és technikai kezelésére irányuló tevékenység, amely a

	jogi kutatás részét képezi, de nem merül ki a jogi kutatás egészében.
Jogi funkció	A jogi információ jogi érvelésben és jogesetmegoldásban betöltött hatása és jelentősége, amely nem pusztán a forrás típusából, hanem annak normatív tartalmából és intézményes elismertségéből következik.
Funkcionális megközelítés	Olyan elemzési mód, amely a jogi információkat nem elsősorban dogmatikai kategóriák szerint, hanem a jogesetmegoldásban és a jogi érvelésben betöltött szerepük alapján vizsgálja.
Jogi készség	A jogi problémák felismerésére, értelmezésére és megoldására irányuló, ismételhető és fejleszthető gondolkodási és döntési műveletek összessége, amely a jogi információk értelmezésén, mérlegelésén és jogi funkciójuk felismerésén alapul.
Jogi problémamegoldás	A jogi problémák felismerésére, értelmezésére és megoldására irányuló gondolkodási és döntési folyamatok összessége, amelynek egyik tanulható, operatív formája a jogi kutatás.
Operatív jelleg	A jogi kutatás azon sajátossága, hogy konkrét jogi döntési helyzetekben működik, és közvetlenül befolyásolja a jogesetmegoldás irányát és minőségét.
Jogi tudásmenedzser	A jogi információ forrásrendszerének közvetítésére, a forráshasználati és kutatási döntések támogatására irányuló szakmai és pedagógiai tevékenység, amely a jogi kutatás taníthatóságában és intézményes közvetítésében funkcionális, strukturális szerepet tölt be.

1. táblázat - Fogalmi és értelmezési keret – terminológiai táblázat (logikai sorrend)

2. A JOGI INFORMÁCIÓ, MINT A JOGI KUTATÁS TÁRGYA

„A jogi kutatás tárgya, kerete és sajátosságai-
„Ha valami van az emberi társadalomban,
ami leginkább alá van vetve
a változó idők behatásának, úgy a jog az,
a jog, amely a létező életviszonyokból keletkezik,
azokhoz simul, azokra alkalmazandó.”¹²

2.1. A JOGI INFORMÁCIÓ FOGALMA

A jogi kutatás tárgyának meghatározása egyrészt terminológiai kérdés, másrészt a jogi kutatás természetére és működésére vonatkozó alapvető állításokat is magában hordoz. A jogi kutatást meghatározott típusú¹³ jogi információkra épülő tevékenységként értelmezzük, amelynek sajátosságait a jog normatív működése és intézményes keretei határozzák meg. Ennek megfelelően a jogi információ nem tekinthető semleges adatnak vagy pusztán ismeretanyagnak, hanem olyan tartalomnak, amely a jogrendszer keretei között nyer jelentést, és amelynek felhasználása jogi következményekkel jár(hat).¹⁴ A jogi információ természetének tisztázása így nem önálló fogalmi kérdés, hanem a jogi kutatás működésének megértéséhez szükséges előfeltétel. A jogi kutatás nem választható el a jogi információ természetének megértésétől¹⁵, különösen a digitális környezetben, ahol a források hozzáférhetősége és mennyisége, önmagában még nem garancia a jogilag megalapozott döntéshozatalra.

Jelen fejezet célja annak bemutatása, hogy a jogi kutatás minőségét alapvetően a jogi információ fogalmának, forrásainak és rendszerének megértése határozza meg. A jogi információ jelentőségét a jogi kutatás során meghozott döntések eredménye adja, a jogász a kutatás folyamatában választja ki, értelmezi és súlyozza azokat a forrásokat, amelyek egy adott jogi probléma megoldásához hozzájárulhatnak.¹⁶ A jogi információ normatív jellege a

¹² Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000-1895. Corpus Juris Hungarici. Millenniumi emlékkiadás.* Budapest, Franklin, 1899. XXI.

¹³ Jellemzően a jogrendszerhez kapcsolódó, intézményesen elismert, és amelyek értelmezése és felhasználása jogi döntésekhez vezethet.

¹⁴ A jogi információ normatív kötöttsége és intézményes jelentése a jogtudományban általánosan elfogadott kiindulópont. A jogi információ nem egyszerűen adatként, hanem a jogrendszer által meghatározott értelmezési és alkalmazási keretben nyeri el relevanciáját, amely jogi következményekhez kapcsolódhat. Vö. különösen H. L. A. Hart jogfelfogása a jogi szabályok normatív természetéről, valamint Norberto Bobbio normativitás-koncepciója.

¹⁵ Richards, Jr. Robert C.: What is Legal Information? *Conference: Boulder Summer Conference on Legal Information: Scholarship & Teaching At: Boulder, Colorado.* 30. June 2009. 1—15.
https://www.researchgate.net/publication/259657807_What_Is_Legal_Information

¹⁶ Barkan, Steven M.: Should Legal Research Be Included Bar Exam: An Exploration of the Question. *Law Library Journal*, Vol. 99. 2007/2., 405—406.
<https://repository.law.umich.edu/context/mlr/article/4215/viewcontent>

disszertációban nem elméleti előfeltevésként, hanem a jogi kutatás működését meghatározó tényezőként jelenik meg. A jogi információ nem egyszerűen csak leíró adat, hanem olyan tartalom, amely a jogi döntéshozatal során mérceként szolgál, és amelyre jogi következmények építhetők. Bár a jogi információ konkrét jelentése a jogi kutatás folyamatában, a források kiválasztása és értelmezése során alakul ki, a jogi kutatás fogalma nem érthető meg anélkül, hogy tisztáznánk, milyen normatív természetű tartalmakkal dolgozik a jogász.

A jogi információ sajátosságainak megértése céljából szükséges az adat és információ közötti különbség tisztázása. Az adat önmagában még nem hordoz szükségszerűen jelentést, a jelentősége attól függ, hogy milyen összefüggésbe kerül, milyen kérdésre ad választ, milyen döntési helyzetben kerül felhasználásra? Az információ ezzel szemben olyan adat, amely értelmezésen ment keresztül, és amely egy adott cél vagy probléma szempontjából jelentéssel bír. Az információ fogalma ezért eleve magában hordozza a szelekció és az értelmezés mozzanatát, hiszen nem minden adat válik információvá, és nem minden információ válik relevánssá egy adott döntési helyzetben. A jogi információ fogalma erre a különbségtételre épül, valójában azonban túl mutat rajta.

A jogi információ fogalmának jogtudományi értelmezését vizsgálva elemzi ez a fejezet a jogi norma, a jogalkalmazás és a jogi információ kapcsolatát, majd bemutatja a jogi információ forrásait és azok rendszerét. A források tárgyalása nem leíró vagy osztályozó, hanem funkcionális megközelítésben történik, összpontosítva arra, hogy az egyes jogi információk források milyen módon, minőségben járulnak hozzá a jogi kutatáshoz és a jogesetmegoldáshoz. A disszertáció tudatosan különbséget tesz a jogi dokumentum, a jogi szöveg, a joganyag és a jogi információ fogalma között. A megkülönböztetés célja nem terminológiai rendszerezés, hanem annak bemutatása, hogy a jogi információ nem adott tartalomként, hanem a jogi kutatás során, döntési helyzetben jön létre.

2.1.1. ADAT VAGY INFORMÁCIÓ? FOGALMI ÉS FUNKCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉS

„Adattengerben élünk és ez a tenger egyre csak árad.”¹⁷

A jogi kutatás során a jogász nem egyszerűen információkat keres, hanem adatból jogi információvá alakítja a jogi tartalmakat. Egy jogszabály vagy bírósági döntés önmagában hozzáférhető adatként jelenik meg, azonban jogi információvá akkor válik, amikor a jogász

¹⁷ Bógel György: *A Big Data ökoszisztémája*. Budapest, Typotex, 2015. 12.

egy konkrét jogi kérdéshez kapcsolja, értelmezi, és jogi mérlegelés alapjául használja.¹⁸ A jogi információ létrejötte ezért nem automatikus folyamat, hanem a jogi kutatás során meghozott döntések eredménye. Ezek a döntések szükségszerűen magukban hordozzák a jogász problémamegoldás sajátosságait, mert ugyanazon jogi adatkészletből kiindulva különböző jogászok eltérő jogi információkat hozhatnak létre, attól függően, hogy mely forrásokat választják ki, milyen értelmezési irányt követnek, és milyen súlyt tulajdonítanak az egyes jogi tartalmaknak. Ez a különbség nem torzításként értelmezendő, hanem a jogi gondolkodás működésének természetes velejárója, amelyben a jogi kutatás, a jogi érvelés és döntéshozatal szerves részét képezi.¹⁹

Az adat nem információ,²⁰ de építőköve annak. A köznyelvben és gyakran a tudományos diskurzusban is tapasztalható, hogy az adat és az információ fogalmának használata nem következetes, a két kifejezés jelentéstartalma sok esetben átfedésben jelenik meg. A hazai jogi szabályozás szintjén is megfigyelhető, hogy az adat és az információ fogalma nem minden esetben válik el élesen, ami tovább erősíti a terminológiai bizonytalanságot. Erre példa többek között az Alaptörvény VI. cikk (3) bekezdésére vonatkozó nagykommentári értelmezés, amely közérdekű adat helyett közérdekű információt említ: „Míg az Alaptörvény a személyes adatot védi, addig a közérdekű adatok esetében a hozzáférést és terjesztést kívánja biztosítani, amely a közügyekben, közéletben történő részvétel előfeltétele. Mindezt az Alkotmánybíróság is megerősítette, amikor kimondta, hogy a közérdekű információkhoz való szabad hozzáférés lehetővé teszi a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom, a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését, serkenti azok demokratikus működését. A közügyek bonyolultsága miatt a közhatalmi döntéshozatalra, az ügyek intézésére gyakorolt állampolgári ellenőrzés és befolyás csak akkor lehet hatékony, ha az illetékes szervek felfedik a szükséges információkat. [32/1992. (V. 29.) AB határozat].”²¹

¹⁸ Berring, Robert C. – Heuvel, Kathleen Vanden: Legal research: should students learn it or wing it. *Law Library Journal*, 1989/3., 449.

¹⁹ Schauer, Frederick: *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*. Harvard University Press, 2009. 203–218.

²⁰ A jogszabályokban sokféle formában találkozunk az adattal, de nem találjuk meg az adat konkrét definícióját. A jogalkotó az információs jogi szabályozásban nem tesz különbséget az adat és az információ között, a jogszabályokban lévő adat kifejezés tágan értelmezendő. Az adatok megismerhetősége jogként jelenik Majtényi László—Szabó Máté Dániel: A közszférában kezelt adatok típusai a magyar jogrendszerben. Jogi-fogalmi elemzés. In: Majtényi László et al.: *Hozzáférés a közszféra adataihoz*. Budapest, Eötvös Károly Intézet, 2006. 10. <http://ekint.org/lib/documents/1485424331-hozzaferesakozszferadataihoz.pdf>

²¹ Árva Zsuzsanna (szerk.): *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. VI. cikk 3. Személyes adatok védelme és közérdekű adatok nyilvánossága. (Elektronikus formában a Jogtáron keresztül hozzáférhető.)

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv.) adat alatt, bármilyen módon rögzített ismeretet, információt ért.

Az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény 1. § (1) 1. pontja így határozza meg az adat fogalmát: „az információ hordozója, a tények, fogalmak vagy utasítások formalizált ábrázolása, amely az emberek vagy automatikus eszközök számára közlésre, megjelenítésre vagy feldolgozásra alkalmas.”

A Fehér Könyv²² az adat fogalmát a következőképpen határozza meg: „[...] elemi ismeret, tények és fogalmak megjelenési formája, mely alkalmas a különböző emberi eszközökkel történő feldolgozásra, és amelynek révén – gondolkodás vagy gépi feldolgozás útján – új ismeretek nyerhetők. Az ismeret természetétől függően az adat fogalommeghatározása lefedhet objektív és szubjektív ismereteket is. Az adat formai értelemben felöleli az összes, bármilyen formában hozzáférhető tény és ismeretet, jelenjen meg az alfabetikus, numerikus, grafikus, képi vagy akusztikus formában. Adatként hivatkozunk emellett a papíron, továbbá a számítógépes memóriában bináris kóddal, vagy mágnesszalagon más eljárással tárolt tényekre és ismeretekre. Tartalmi szempontból az adatok mennyiségi és minőségi állítások, melyek tényszerű kiindulási alapként figyelembe vehetők, nem pedig elemzésekből vagy más következtetésekből levezetett eredmények.”

A Nemzeti Adatvédelmi Ügynökség (NAVÜ) első vezetője²³ szinonimaként jelölte meg az adatot és az információt.

Ahhoz, hogy az adatból információ váljon, fel kell dolgozni, elemezni és kontextusba kell helyezni, ezáltal minták, felismerések és összefüggések rajzolódnak ki. Az adatok szükségesek az információ létrehozásához, de csak akkor válnak értékké és hasznossá a döntéshozatal és a problémamegoldás szempontjából, ha az adatokat információvá alakítják, hiszen a legtöbb esetben közvetlenül az információ segíti a döntést és támogat más tevékenységeket. Az adatnak nem, az információnak viszont nélkülözhetetlen eleme a megértés, hiszen megértés nélkül nem beszélhetünk információról. Az adat az információ megjelenési formájaként fogható fel. Az adat és az információ között elsősorban funkcionális különbség van. Mindezek alapján az adat

²² *Fehér Könyv a nemzeti adatpolitikáról*. Budapest, Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács Szakértői Tanácsadó Testülete, 2016. 21. <https://docplayer.hu/24526642-Fehér-könyv-a-nemzeti-adatpolitikarol.html>

²³ Gál András Levente 2021. augusztus 4-én az InfoRádió-ban a Mi számít adatnak? kérdésre a következő választ adta: „Az adatnak sokfajta definíciója van. Az adat alapvetően információ, lehet adott esetben szöveges, számszerű, térinformatikai vagy grafikai adat is. Magyarországon az adatoknak mind a fizikai, kiberbiztonsági, mind pedig jogi védelme magas szinten van.”
<https://infostart.hu/interju/2021/08/04/gal-andras-levente-ha-jol-epitjuk-fel-a-rendszert-mi-lehetunk-az-adatvagyon-svajca>

a közlés formáját, az információ pedig a közlés tartalmát jelenti. Meg kell különböztetni őket egymástól.²⁴

Az adat és az információ elhatárolására nemcsak az elméleti szakirodalomban, hanem a közpolitikai dokumentumokban is találhatók meghatározások. A *Fehér könyv*²⁵ az információt olyan kontextusba helyezett adatként írja le, amely alapján következtetések vonhatók le, elemzések és értékelések készíthetők, és amely döntések megalapozására alkalmas. Más megközelítésben az információt a feldolgozási folyamat kimeneteként értelmezi, amely adatokat összegez, értelmez, vagy azokhoz jelentést rendel, és ebbe a körbe a mögöttes adatokat is beleérti. Ez a meghatározás jól tükrözi az információ gyakorlati, döntéstámogató felfogását, ugyanakkor elsősorban technikai és menedzsmentszemléletű megközelítést képvisel. Megkülönböztetésük, a terminológiai kérdésen túl, annak megértéséhez is nélkülözhetetlen, hogy az információ miként válik a társadalmi és tudományos gyakorlat meghatározó elemévé?

Az információk²⁶ a társadalmi és tudományos gyakorlat egészét átszövik, meghatározó szerepet töltenek be a mindennapi döntéshozatalban és a tudományos megismerésben egyaránt.

Az információ fogalma a köznyelvben és a különböző tudományterületeken egyaránt széles körben használt, ugyanakkor eltérő jelentéstartalmakkal bíró kategória. A következőkben a fogalom néhány releváns megközelítését emelem ki, anélkül, hogy annak átfogó vagy kimerítő feldolgozására törekednék.

Az információ latin eredetű fogalom, amely az *informare* igéből és az *information* főnévből származik²⁷, és már Cicero korától kezdve²⁸ ismert a nyugati gondolkodásban. A kifejezés különböző írásmódokban és jelentésárnyalatokkal volt jelen, míg végül az *information* alak

²⁴ Balogh Zsolt György: *Jogi informatika*. Budapest—Pécs, Dialóg Campus, 1998. 17.

²⁵ *Fehér könyv a nemzeti adatpolitikáról*. Budapest, Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács Szakértői Tanácsadó Testülete, 2016. 21. <https://docplayer.hu/24526642-Fehér-könyv-a-nemzeti-adatpolitikarol.html>

²⁶ Több száz definíció létezik az információra vonatkozóan. Az információ nem definiálható egységesen. Más jelent egy matematikus, más egy biológus, más egy informatikus vagy egy jogász számára.

²⁷ Az etimológiai szótár szerint: információ 'tájékoztatás; értesülés' Latin jövevényszó, vö. latin *informatio* 'formálás; oktatás, tájékoztatás', ez a latin *forma* 'forma, alak' származéka. Az *informál* ige szintén latin jövevényszó, vö. latin *informare* 'formál; oktat, tájékoztat'. A latin szavak számos más nyelvbe is bekerültek, vö. például német *Information* 'információ', német *informieren* 'informál'.

²⁸ Cicero is használta levelezései során. Az egyik levelében a levelek típusait elemezve megállapította, hogy a távollévőknek információt adó (ut scias) az egyik legfontosabb ilyen. Itt a 'scire' szó szerepel információként. Cic., Fam. 2.4. 1–2: "Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inventa re ipsa est ut certiores feceremus absentis, si quid esset quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset." ("A leveleknek amint azt te is tudod több formája is létezik, de mindegyik közül a legautentikusabb az, amelyikért létrejött az epistula maga, ami abból a vágyból fakad, hogy a távollévőket informáljuk arról, ami őket vagy magunkat érdekelhet.")

vált általánosan elfogadottá. A hétköznapi szóhasználatban az információ alatt elsősorbanényt, hírt vagy közlést értünk, és e jelentések mindmáig meghatározóak maradtak.

Általános értelemben információnak tekinthető minden olyan jel, szimbólum vagy jelzés, amely alkalmas arra, hogy az egyik ember a másik ember tudását, magatartását vagy döntéseit befolyásolja. Ebben a megközelítésben az információ a kommunikációs folyamat részeként jelenik meg, ahol az információ kibocsátója (az adó) egy üzenetet közvetít valamely csatornán keresztül a befogadóhoz (a vevőhöz). Szűkebb értelemben információnak azokat a jeleket és tartalmakat tekintjük, amelyek az adott személy számára új ismeretet hordoznak. Funkcionális szempontból az információ egyik legfontosabb jellemzője, hogy csökkenti a bizonytalanságot, és ezáltal hozzájárul a döntéshozatal megalapozásához.

Az információ fogalmának létezik egy absztraktabb értelmezése²⁹ is, amely nemcsak közlésként, hanem folyamatként tekint rá. A meghatározás szerint az információ olyan átalakulási folyamatot jelöl, amelynek során egy külső tartalom belsővé válik. Ezt az értelmezést az etimológiai kiindulópont is alátámasztja: az *in* és a *formare* szavak együttese a megformálás jelentését hordozza. Ebben az értelemben az információ nem egyszerűen továbbított adat, hanem értelmezett, jelentéssel bíró tartalom, amely a befogadó tudásában és gondolkodásában nyer formát.

Az információ tudományos vizsgálata³⁰ a 20. század közepén kapott új lendületet, elsősorban a hírközlés és a kibernetika megszületésével összefüggésben. Az 1948-as év ebből a szempontból meghatározó fordulópontnak tekinthető, ugyanis ekkor jelent meg Claude E. Shannon³¹ *A Mathematical Theory of Communication* című munkája, amely a kommunikáció folyamatát matematikai modellként írta le³². A kommunikáció matematikai elmélete egyben a hírközlés matematikai doktrínája is, és ez az, amit az információelmélet egyik alapeleme.³³ Bár Shannon írásában az információ kifejezés gyakran előfordul³⁴, a szerző nem ad explicit fogalmi

²⁹ Karl Popper híres „három világ” elmélete értelmében az első világ a külső, fizikai világot jelenti, a második az a belső világot, a tudatét, elméjét, amely megragadhatóvá teszi az elsőet azáltal, hogy jelentést ad neki. In-formatio: külsőből belsővé tétel. Szerinte létezik egy harmadik világ is, amely a második elemeiből épített objektív tudásnak a leképeződése. Popper, Karl: Three Views Concerning Human Knowledge. In: Popper, Karl: *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. Chapter 3. London, Routledge, 1965. 97–119.

³⁰ Wiener, Norbert: *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Paris, MIT Press, 1948. 155.

³¹ Shannon, Claude E.: A Mathematical Theory of Communication. *The Bell System Technical Journal*, Vol. 27. 1948/3., 379–423., 1948/4., 623–656.

³² Shannon i.m. 381. A modell az alábbi öt elemből áll: információforrásból, adóberendezésből, csatornából, vevőből, címzettből, illetve a zajforrásból. Az üzenet közvetítése során az átvitel a jelek segítségével történik. A közlés jelrendszere a kód, a kód elemi egysége pedig a jel.

³³ Z. Karvalics László: *Információ, társadalom, történelem*. Budapest, Typotex, 2003. 33.

³⁴ 53 alkalommal jelenik meg az információ kifejezés a tanulmányában.

meghatározást. Az információt üzenetként kezeli, és elmélete elsősorban a kommunikáció technikai feltételeire, az üzenetek továbbíthatóságára, valamint mérhetőségére koncentrál. Az információelmélet ebben az értelemben kvantitatív megközelítést képvisel, azaz az információ mennyiségét ragadja meg,³⁵ nem pedig annak jelentését.

Hasonló szemléleti keretben mozgott Norbert Wiener is, aki ugyancsak 1948-ban publikálta a kibernetika alapművének tekintett írását³⁶. Wiener az entrópia, a rendezetlenség, a bizonytalanság és az információ fogalmait egymással összefüggésben vizsgálta, és hangsúlyozta, hogy az információ sajátos kategóriát alkot: „Information is information, not matter or energy”. Azaz az információ sem anyagként, sem energiaként nem értelmezhető. Shannonhoz hasonlóan Wiener megközelítése is elsősorban mennyiségi jellegű volt, amely nem az információ jelentésére, hanem annak rendszerbeli szerepére és mérhetőségére irányult. Mindkét elmélet kvantitatív megközelítésű, vagyis az információmennyiség fogalmát alkották meg, az információ jelentését nem.³⁷ Az információ mennyiségi vizsgálata azt határozta meg, hogy egy adott kommunikációs csatornán mennyi információ³⁸ továbbítása szükséges a sikeres jelátvitelhez? A természettudományos fókuszú elemzések tudatosan eltekintettek az információ jelentésének vizsgálatától, mivel az a modellalkotás szempontjából irrelevánsnak minősült. Ezzel szemben az információ kvalitatív megközelítése a jelentés kérdésére irányul. Ebben az értelmezésben az információ nem egyszerűen továbbított jel vagy jelhalmaz, hanem értelmezett tartalom, amely a befogadó számára jelentést hordoz. A társadalmi viszonyokban az információ

³⁵ Shannon elméletében a mennyiségi megközelítés hangsúlyossága szorosan összefügg azzal a gyakorlati problémakörrel, amelyen az AT&T Bell Labs kutatójaként dolgozott. Az volt a feladata, hogy a hagyományos PST telefonvonalakon az átvinni kívánt tartalmat – pontosabban adatot – olyan módon kódolják, amely a rendelkezésre álló csatornkapacitás lehető legoptimálisabb kihasználását teszi lehetővé. A cél tehát nem az üzenetek jelentésvizsgálata volt, hanem annak meghatározása, miként lehet a meglévő átviteli kapacitást a lehető leggazdaságosabban felhasználni. E mögött a törekvés mögött egyértelmű üzleti érdek is húzódott, a vállalat számára kiemelt jelentőséggel bírt egy olyan tarifálási-rendszer kidolgozása, amely az addigi időalapú számlázással szemben adatalapú, vagyis kifejezetten mennyiségi szemléletű elszámolást tett lehetővé. Ehhez azonban elengedhetlenné vált az átvitt adat mennyiségének mérhetővé tétele. Az információ mennyiségének egzakt mérése korábban nem állt rendelkezésre, Shannon pedig éppen ezt a hiányt pótlandó vezette be az információentrópia fogalmát. Az entrópia segítségével vált meghatározhatóvá, hogy egy adott üzenet – jelentésétől függetlenül – milyen mértékű információtartalommal, azaz adatmennyiséggel rendelkezik.

³⁶ A kibernetikai modell működésének alapfeltétele a hírközlés. A kibernetika kezdetben a természettudományokban jelent meg, majd forradalmasította a tudományos kutatás elveit és lényegét. A kibernetika alapfogalma az információ volt. Az információ mennyisége matematikailag meghatározott, azaz mérhető, és így alkalmas egyes jelenségek elemzésére. Hazánkban 1970-től kezdenek el mélyebben foglalkozni elméleti szinten a jog és a számítógép kapcsolatával, amely a jog(i információk) gépi feldolgozását jelentette a gyakorlatban.

³⁷ A minőségi (kvalitatív) információfelfogást Kalmár László 1962-ben *A kvalitatív információelmélet alapjai* című akadémiai székfoglaló előadásában vizsgálta.

http://www.inf.u-szeged.hu/projectdirs/kalmar/pdf/73_mta_fizoszt_62.pdf

³⁸ Az információ mennyiségének alapegysége. Kétféle értéke lehet 0 vagy 1, igaz vagy hamis, két egymást kizáró állapot egyike. Az adatok mennyiségének mértékegysége.

és a jelentés egymástól nem választhatók el, mert az információ társadalmi értelemben csak jelentéssel bíró formában létezik. A disszertáció a kvalitatív megközelítéshez kapcsolódik, és abból indul ki, hogy a jogi információ értelmezése nem választható el annak jelentéstartalmától és normatív funkciójától. Ugyanakkor a kvantitatív és kvalitatív információfogalom nem egymást kizáró kategóriák, amíg a kvantitatív megközelítés azt vizsgálja, hogy mennyi információ továbbítása szükséges egy adott rendszerben, a kvalitatív megközelítés arra ad választ, hogy az információ miről szól, és milyen jelentőséggel bír a döntéshozatal szempontjából? Mindkét megközelítés közös vonása, hogy az információ alapvető funkciója a bizonytalanság csökkentése. A jog területén ez a funkció sajátos módon érvényesül, azaz a jogi információ nemcsak rendezi a tényeket, hanem normatív irányítúként szolgál a jogászai döntéshozatal számára, és ezzel meghatározó szerepet játszik a jogesetmegoldásban.

A későbbi társadalomtudományi megközelítések már tágabb értelmezési keretben vizsgálták az információt. James R. Beniger³⁹ például az információt másodlagos létezőként határozta meg, amely képes a társadalmi folyamatok irányítására és szabályozására⁴⁰. Ebben a felfogásban az információ nem önálló realitásként, hanem társadalmi működések közvetítőjeként jelenik meg.

A filozófiai és tudáselméleti megközelítések tovább árnyalták az információ fogalmát. Nyíri Kristóf⁴¹ hangsúlyozza az információ és a tudás megkülönböztetésének szükségességét, ugyanakkor rámutat arra, hogy a hozzáértő számára a releváns információ megtalálása maga is a tudás egyik formája lehet. Az információmenedzsment szakirodalma ezzel összhangban gyakran az adatokból előállított ismereteket és tudást nevezi információnak.

Az információmenedzsment szakirodalma⁴² az információt gyakran az adatok feldolgozásával létrejövő, értelmezett ismeretként ragadja meg. Az információ és a tudás viszonyának

³⁹ „Az információ másodlagos jelenség, az anyagi világ szervezettségéből származik, s létezése teljes mértékben függ attól.” Beniger, James R.: *Az irányítás forradalma*. Budapest, Gondolat-Infonia, 2004. 36., illetve „az információ a fizikai világ másodlagos jelensége, ami megjelenik még az energiában és a holt anyagban is, amikor ezek például üstökösökbe és kristályokba rendeződnek.” 69.

⁴⁰ Munkájában azt vizsgálta, hogy milyen tényezők magyarázzák az információ meghatározó szerepét a társadalmi és gazdasági folyamatokban?

⁴¹ Nyíri Kristóf: Információs társadalom és nemzeti kultúra. *Replika* 1999. december, 183.

⁴² Dobay Péter: *Vállalati információmenedzsment*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997.; A., Black: Information Management in Business, Libraries and British Military Intelligence: Towards a History of Information Management. *Journal of Documentation*, 1999/4., 361–374.

értelmezésére a szakirodalomban⁴³ gyakran az ún. DIK- (Data–Information–Knowledge), illetve annak kibővített DIKW- (Data–Information–Knowledge–Wisdom) modellje szolgál fogalmi keretként. A modellek az adat⁴⁴, az információ, a tudás⁴⁵ és a bölcsesség⁴⁶ egymásra épülő szintjeit különítik el, és azt hangsúlyozzák, hogy az információ nem eleve adott, hanem az adatok feldolgozása és értelmezése során jön létre. A DIK- és DIKW-modellek ugyanakkor elsősorban strukturális és feldolgozáselvű megközelítést kínálnak, és kevésbé reflektálnak arra a kérdésre, hogy az információ miként nyer jelentést a befogadó számára? Ennek a hiánynak a pótlására kínál fontos támpontot Z. Karvalics László információfelfogása⁴⁷, amely az információ keletkezését nem technikai, hanem kognitív és értelmezési folyamatként ragadja meg. Z. Karvalics hangsúlyozza, hogy az információ nem a külvilágban adott objektum, hanem az emberi tudatban jön létre. Elmélete szerint az információ értelmezési tartományát kizárólag a humán jelenségvilág részeként kezelhetjük. Az ember alakító erővel képes kapcsolatot teremteni és tartani a környezetével.⁴⁸ Annyi példányban létezik az információ, ahány fejben megjelenik mintázatként. Az információ a tudatban keletkezik, és csak ott létezik, ebből következően az információ nem tárolható el, az adat azonban igen. Ha az információt ábrázolni, tárolni akarjuk, adattá kell alakítanunk, azaz kódolnunk kell. Egy ábrázolt tulajdonság (írott szöveg, rajzolt ábra, hangfelvétel) fizikailag mindenki számára egyforma, vagyis objektív. Az információ, a jelentés, amit az adathoz társítunk a tudatunk terméke, tehát szubjektív. Az információ egyik fontos eleme a megértés, enélkül nem beszélhetünk információról, pusztán adatról. A helyes döntések meghozatalának, azok eredményes megvalósításának elengedhetetlen feltétele az információ. Z. Karvalics felhívja a figyelmet arra az információelméleti csapdára⁴⁹, miszerint minél többet foglalkozunk az információval, annál

⁴³ Ackoff, Russel L.: From data to wisdom. *Journal of Applied Systems Analysis*, Vol. 16. 1989., 3–9., Rowley, Jennifer: What is information? *Information Services & Use*, Vol. 18. 1998., 243–254., Rowley, Jennifer: The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy. *Journal of Information Science*, Vol. 33. 2007/2., 163–180., Zeleny, M.: Management Support Systems: Towards Integrated Knowledge. *Management, Human Systems Management*, Vol. 7. 1987/1., 59–70., Bellinger, G.—Castro, D.—Mills, A.: *Data, Information, Knowledge and Wisdom*. 2004. <https://www.systems-thinking.org/dikw/dikw.htm>

⁴⁴ Az információt adatokból nyerjük, tágra értelmezve az adat jelentését értjük alatta. Az adat tárolható, az információ nem, pontosabban csak adattá kódolva tárolható. A hétköznapi szóhasználatban az adat és az információ nem válik el élesen egymástól. Az információ egyik fontos eleme a megértés, enélkül nem beszélhetünk információról, pusztán adatról.

⁴⁵ Az információ a tudatban keletkezik, és csak ott létezik.

⁴⁶ A téma teljes körű bemutatását lásd Z. Karvalics László: Kiindulópontok a DIK-modell dekonstruálásához, avagy a tudásmenedzsment egyik „szent tehenének” végnapjai című tanulmányában olvasható. In: Buzás Norbert—Prónay Szabolcs (szerk.): *Tudásteremtés és -alkalmazás a modern társadalomban*. Szeged, SZTE Interdiszciplináris Tudásmenedzsment Kutatóközpont, 2015. 247–251. (240–253.)

⁴⁷ Z. Karvalics László: Bevezetés az információtörténelembe. Budapest, Gondolat – INFONIA, 2004. 17.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Z. Karvalics László 2003. i. m. 155–156.

több oldala, rétege bontakozik ki előttünk, és annál kevésbé egyértelmű. számunkra Rádásul bármi információvá válik, amit az ember belsővé formál, és jelentést ad neki.

Z. Karvalics László információfelfogása a társadalmi kontextus felől is értelmezhető. Balogh Zsolt már az 1990-es évek végén arra hívta fel a figyelmet, hogy az információs társadalomként leírt folyamat alapjaiban alakítja át az emberi civilizáció működését, és olyan dinamikus változásokat indít el, melyeknek hosszabb távú következményei nehezen prognosztizálhatók⁵⁰. Ez a megállapítás napjainkban különösen aktuálisnak tekinthető, hiszen az információs technológiák – ideértve a mesterséges intelligencián alapuló rendszerek rohamos fejlődését – nagyon rövid időn belül alapvető változásokat idéztek elő. A felgyorsuló információtermelés és -áramlás következtében az információs technológia egyik alapvető funkciója az információk közötti rend megteremtése. Ez a rendteremtő igény azonban nem kizárólag technikai kérdés, hanem értelmezési és szelekciós feladat is, mégpedig annak eldöntése, hogy az elérhető információk közül melyek bírnak jelentőséggel egy adott döntési helyzetben. Ez a szempont különös hangsúlyos a jog területén, ahol az információk közötti eligazodás nemcsak hatékonysági, hanem normatív következményekkel járó kérdés is.

A jog működésében az információ a jogalkalmazás és a jogi döntéshozatal egyik alapfeltétele. A jogtudományon belül ennek tudatosítása történetileg legkorábban azokban a jogágakban jelent meg, amelyek közvetlenül az információ megszerzésére, értékelésére és felhasználására épülnek. Ilyen terület mindenekelőtt a kriminalisztika, amelyet gyakran az információszerzés és -feldolgozás módszertanaként⁵¹ írnak le. Ez a példa ugyanakkor nem szűkíti le a jogi információ szerepét egy jogterületre, hanem rámutat arra, hogy a jog egészében az információval való tudatos munkavégzés strukturális jelentőséggel bír.

2.1.2. A JOGI INFORMÁCIÓ MIBENLÉTE

*„Ha valami van az emberi társadalomban,
ami leginkább alá van vetve
a változó idők behatásának, úgy a jog az,
a jog, amely a létező életviszonyokból keletkezik,
azokhoz simul, azokra alkalmazandó.”⁵²*

⁵⁰ Balogh Zsolt György: *Jogi informatika*. Budapest—Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1998. 145.

⁵¹ Angyal Miklós: A kriminalisztika mint tantárgy: a probléma-, felfedezés- és projektalapú tanulás kívánalma. In: Gaál Gyula—Hautzinger Zoltán (szerk.): *A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2019. 148. <http://pecshor.hu/periodika/XXI/angyalmiklos.pdf>

⁵² Márkus Dezső: Bevezetés a Corpus Juris Hungarici millenniumi kiadásához. In: *Corpus Juris Hungarici CD*. Mellékletek. Budapest, KJK, 1899.

Az adat és az információ általános elhatárolása után szükségszerűen felmerül a kérdés, hogy a jog területén mit tekinthetünk információnak, és miben különbözik a jogi információ más társadalmi alrendszerekben megjelenő információktól? A jog területén az információ sajátos minőséggel rendelkezik⁵³, ugyanis jelentése és felhasználhatósága nem választható el a jogrendszer normatív és intézményi kereteitől, valamint attól a döntési folyamattól, amelyben a jogász a jogi információt alkalmazza⁵⁴. Ennek megfelelően a dolgozat abból indul ki, hogy a jogi információ nem azonosítható a feldolgozott adat fogalmával, hanem olyan normatív tartalomként értelmezhető, amely a jogi kutatás folyamatában nyeri el funkcióját, és a jogász döntéshozatalban válik irányadóvá.

Az értekezés a jogi információt önálló fogalomként vizsgálja, elsősorban angol nyelvű jogirodalmi forrásokra támaszkodva⁵⁵. Az információszerzés technikai és információtudományi kérdései, valamint az információ kinyerésének operatív folyamatai a jog területén nem képezik a vizsgálat tárgyát, mivel ezek önmagukban is külön kutatást igényelnének⁵⁶. A jogi információ fogalma a jogtudományban mindeztáig nem vált önálló, módszeresen kidolgozott elemzés tárgyává. Noha a jogi kutatás és a jogalkalmazás mindennapi gyakorlatában a jogi információval való munka magától értetődőnek tűnik, a szakirodalomban a fogalom többnyire reflektálatlanul jelenik meg. A jogtudomány hagyományosan a jogforrások dogmatikai elemzésére, a normák érvényességére és értelmezésére összpontosít, miközben csekély figyelem irányul arra, hogy a jogász a jogi kutatás során miként választ, súlyoz és értelmez különböző jogi információkat. Ennek következtében a jogi információ – mint a jogi gondolkodás és a jogász döntéshozatal egyik alapvető eleme – többnyire nem jelenik meg önálló elemzési tárgyként. A disszertáció erre a hiányra reagál azzal, hogy a jogi információt nem elszigetelt tartalomként, hanem a jogi kutatás döntési folyamataiban működő, normatív jelentéssel bíró elemként vizsgálja. Ez az értelmezési keret ugyanakkor nem előzmény nélküli, hiszen a jogi információ fogalma már a jog és az információ kapcsolatát vizsgáló korábbi elméletekben is megjelent. A jogot valóban információk szövik át, amelyeket

⁵³ Mindig normatív közegben működik, így jelentése, súlya és felhasználhatósága nem választható el attól a jogrendszertől, amelyben keletkezik és amely döntési alapként elismeri. A jogi információ mibenlétének tisztázása ezért egyrészt terminológiai kérdés, másrészt a jogi kutatás és a jogász gondolkodás megértésének előfeltétele.

⁵⁴ A jogi kutatás kezdeti szakaszában gyakran adatokkal dolgozunk, amelyek csak az értelmezés és a jogi probléma kontextusba helyezése révén válnak jogi információvá.

⁵⁵ Az angolszász jogterületeken alapvetően jogi könyvtárosok, jogász-könyvtárosok, valamint a jogi informatikával foglalkozók kutatják a témát. A szakirodalom feltárása során mindössze egy angol nyelvű és egy magyar nyelvű forrás volt azonosítható, amely kifejezetten a jogi információ fogalmi meghatározására vállalkozik.

⁵⁶ Kimondottan a jogi könyvtárakról és jogi adatbázisokról lásd Aczél-Partos Adrienn: *Jogi könyvtárak és jogi adatbázisok*. In: Jakab András, Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 579–643.

a jogászok jogi döntések és értelmezések révén alakítanak jogivá. A jogi információ kifejezés elsősorban a jogi kibernetika és a jogi informatika kialakulásának időszakában, az 1970-es és 1980-as években jelent meg, a jogrendszerek rendszerszintű leírására irányuló törekvésekkel összefüggésben. A jogirodalomban a fogalom használata jellemzően a jogi kibernetikával, a jogi informatikával és a jog számítógépesítésével foglalkozó szerzőkhöz kötődik⁵⁷, ugyanakkor nem vált a jogtudomány általánosan elfogadott terminusává. A kibernetikai megközelítés számára a jog elsősorban információként jelent meg, olyan strukturált, továbbítható és feldolgozható tartalomként, amely döntések megalapozását szolgálja. Ebben a szemléletben a jogi információk feldolgozása, tárolása és rendszerezése, az információs folyamatok gyorsabbá, pontosabbá és biztonságosabbá tétele érdekében szükségszerűen számítógépes megoldásokat igényelt. A jogi információk elektronikus feldolgozása egyaránt megvalósulhatott mechanikus formában – például strukturált adatkezelés és automatizált keresés útján –, valamint nem mechanikus módon is, amely már a jogi nyelv sajátosságaira, a kifejezések jelentésére és összefüggéseire is kiterjedt. Habár a jogi információ fogalma ebben az időszakban markánsan jelen volt a jogi kibernetika és a jog számítógépesítésével foglalkozó diskurzusokban, a kifejezés később fokozatosan kikopott az általános jogtudományi szóhasználatból. A jogtudomány figyelme visszatért a jogforrások dogmatikai elemzésére és az értelmezési kérdésekre, miközben a jogi információ – mint önálló fogalom –implicit módon maradt jelen a jogi kutatás és jogalkalmazás gyakorlatában. A nemzetközi kitekintés is azt mutatja, hogy a jogi információ kifejezés elsősorban a jog és informatika, a jogi forráskutatás, valamint a jogi könyvtári és információs szolgáltatások tárgykörében jelenik meg.

Az információ fogalmi megközelítéseire építve a dolgozat abból indul ki, hogy a jog működése jogi információkon keresztül ragadható meg. A jogi információ nem önmagában létező tartalom, hanem olyan normatív jelentéssel bíró elem, amely a jogi kutatás és a jogi döntéshozatal folyamataiban válik működőképpé. A jogalkotás, a jogalkalmazás és a jogérvényesülés során eltérő mennyiségű és jellegű jogi információkra van szükség ahhoz, hogy a felmerülő jogi kérdések értelmezhetők és eldönthetők legyenek.⁵⁸ A jogi információ

⁵⁷ A jogi kibernetika témakörét lásd bővebben: Bárdos Péter—Bárdos Péterné: *Bevezetés a jogi kibernetikába*. Budapest, KJK, 1981.; Bárdos Péter (szerk.): *Jogi problémák vizsgálata és megoldása kibernetikai módszerekkel*. Budapest, ELTE JTI, 1975.; Kalas Tibor: A társadalomirányítás kibernetikai modellje. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, 1990/4. 3–27. https://matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_04_1-7_1990/ISSN_0237-4684_tom_4_fasc_1-7_1990_003-028.pdf

⁵⁸ A disszertáció nem foglalkozik a jogkereső állampolgárok jogi információhoz való viszonyával, sem a jogi információ társadalmi hozzáférhetőségének kérdéseivel, mivel ezek önálló, empirikus és jogszociológiai jellegű kutatást igényelnének. A vizsgálat fókuszában kizárólag az áll, hogy a jogász milyen típusú információkkal dolgozik a jogi kutatás során, miként választ, értelmez és súlyoz jogi információkat, és ezek miként válnak a jogi döntéshozatal alapjává?

funkciója ezekben a folyamatokban azontúl, hogy tájékoztató jellegű⁵⁹, a jogászi mérlegelés és az érvelés alapjául is szolgál. A disszertáció vizsgálja, hogy az információ milyen funkciót tölt be a jog működésében, különös tekintettel arra, hogy a jog felfogható-e információs rendszerként, és a jogi munka milyen mértékben épül a jogi információk felkutatására, értelmezésére és felhasználására?

2.1.3. FOGALMI BIZONYTALANSÁG

A jogi kutatás során használt információk sajátos természete gyakran magától értetődőnek tűnik, holott közelebbről vizsgálva korántsem egyértelmű, mit is tekinthetünk jogi információnak. A joggyakorlatban és a jogtudományban egyaránt természetesnek vesszük, hogy jogszabályokkal, bírósági döntésekkel, kommentárokkal vagy tudományos álláspontokkal dolgozunk, ugyanakkor ezen tartalmak jogi információként való értelmezése ritkán válik önálló vizsgálat tárgyává. A jogi információ így sokszor háttérfogalomként jelenik meg, hiszen használjuk, kezeljük, rendszerezünk, de mibenlétét ritkán tesszük explicitté.

Jelen fejezet abból a felismerésből indul ki, hogy a jogi információ nem azonosítható sem (jogi) adatokkal, sem (jogi) dokumentumokkal, sem (jogi) szövegekkel. A jogi információ nem előzetesen adott kategória, hanem olyan jelentéssel bíró tartalom, amely a jogi kutatás során, értelmezési és döntési folyamatok eredményeként jön létre. Ugyanazon joganyag eltérő jogi információként jelenhet meg különböző jogászok számára attól függően, hogy milyen problémát azonosítanak, milyen értelmezési keretben dolgoznak, és milyen jogi cél vezérli döntéseiket? A jogi információ vizsgálata éppen ezért elválaszthatatlan a jogászi gondolkodás és a jogi kutatás működésének elemzésétől.

A kutatás során hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a jogi információ fogalma a tudományos diskurzusban – amennyiben egyáltalán megjelenik – nem rendelkezik egységesen elfogadott, pontos meghatározással.⁶⁰ A korábbi gondolatmenetet folytatva, az 1970–80-as években, a jogi kibernetika és a jog számítógépesítésének megjelenésével párhuzamosan vált hangsúlyosabbá a jogi információ kifejezés használata a jogirodalomban. A fogalom ekkor elsősorban a jogi normák, döntések és jogi szövegek információként való kezelésével, feldolgozásával és rendszerezésével összefüggésben jelent meg. Ez a terminológiai fordulat a jogot egyre inkább

⁵⁹ Bilson, Beth,—Lowenberger, Brea—Sharp, Graham: Reducing the 'Justice Gap' Through Access to Legal Information. *Windsor Yearbook Access to Justice*, Vol. 34., 2018/2., <https://ssrn.com/abstract=3127041>

⁶⁰ A jogi információ kifejezésre irányuló általános internetes keresések eredményei jellemzően jogi nyilatkozatokra, adatvédelmi tájékoztatókra és egyéb, a jogi szabályozáshoz kapcsolódó általános információkra irányulnak, míg a fogalom jogtudományi értelmezése háttérbe szorul.

információs rendszerként kezdte el értelmezni, különösen az automatizált adatfeldolgozás és az elektronikus jogi adatbázisok fejlődésének kontextusában. A jogi információ fogalmának egyik korai, hazai meghatározása Nagy Lajos⁶¹ nevéhez köthető, aki azt elsősorban a jogalkotás és a jogalkalmazás – különösen a bírói tevékenység – során keletkező, jogi döntésekhez kapcsolódó adatok, ismeretek és tájékoztatások összességeként írta le. E megközelítés jól tükrözi a jogi információ intézményes és döntésorientált jellegét, ugyanakkor a digitális környezetben felmerülő új kérdések – különösen a forrásválasztás, a súlyozás és az értelmezés problémái – további fogalmi pontosítást tesznek szükségessé.

A jogi információ fogalmi meghatározása a jogtudományban mindmáig hiányos, jóllehet a jogi kutatás és a jogászai döntéshozatal működésének megértéséhez alapvető jelentőségű lenne. A hazai jogtudományban a jogi információ fogalmi megragadása eddig marginális szerepet kapott, önálló, következetesen kibontott meghatározás alig található, a kérdés inkább háttérben maradt, mintsem viták tárgyává vált volna. Ennek, egyik ritka kivételét jelenti az 1980-ban megjelent *Állam- és jogtudományi enciklopédia I.* kötetében a jogi információ szócikke, amely máig az egyetlen átfogó hazai kísérletnek tekinthető a fogalom meghatározására.

„Jogi információ a legáltalánosabb értelemben a jogalkotási, jogalkalmazási és jogkövetési tevékenységhez tartozó minden fajta anyagra (a normatív jellegű szabályok megalkotására, a társadalmi gyakorlatban való érvényre juttatásukra, valamint, mindezekkel összefüggésben, az elméleti, tudományos, illetőleg gyakorlati célú jogirodalmi eredményekre, közleményekre, stb.) vonatkozó tájékoztatást, adatot, tartalmi ismeretet értjük.”⁶²

Az enciklopédiai szócikk a jogi információt rendkívül tág értelemben ragadja meg, ugyanis jogi információnak tekint minden olyan adatot, ismeretet és tájékoztatást, amely a jogalkotás, a jogalkalmazás és a jogkövetés folyamatához kapcsolódik. A fogalomkörbe egyaránt beletartoznak a jogszabályok, a jogalkalmazói döntések, az igazgatási gyakorlat, valamint a

⁶¹ Jogász volt és bibliográfus. Munkásságában kiemelt szerepet kapott a jog és a számítógép kapcsolata, valamint a jogi információk számítógéppel támogatott keresésének és feldolgozásának vizsgálata. A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársaként ő irányította a *Magyar jogi bibliográfia* (1825–1945) gyűjtőmunkálatait, az ő szerkesztésében jelent meg a *Bibliography of Hungarian Legal Literature* (Budapest, MTA JTI, 1966), és az ő közreműködésével készült el az *Állam- és jogtudományi bibliográfia* 1956–86, Balázs Sándorné Veredy Katalinnal), valamint a *Magyar állam- és jogelméleti bibliográfia* (1950–80, Pap Ignáccal, Szeged, 1980).

⁶² Nagy Lajos: Jogi információ. In: Szabó Imre (főszerk.): *Állam és Jogtudományi Enciklopédia*. Első kötet. A-J. Budapest, Akadémiai, 1980. 870.

Aligha tekinthető véletlennek, hogy a jogi információ önálló szócikként szerepel az adott állam- és jogtudományi enciklopédiában, tekintettel arra, hogy Nagy Lajos maga is közreműködött az enciklopédia munkálataiban. A jogi információról szóló szócikk terjedelme – mintegy tizenöt oldal – önmagában is jelzi a fogalom jelentőségének korabeli megítélését.

jogtudományi szakirodalom és az ezekhez kapcsolódó információszolgáltatási tevékenységek. A meghatározás erőssége, hogy felismeri a jogi információ funkcionális beágyazottságát, és nem absztrakt fogalomként kezeli, hanem a jog működéséhez kapcsolódó tevékenységekhez köti, hangsúlyozva a szelekció, a rendszerezés és az információszolgáltatás jelentőségét. Már ebben a korai megközelítésben is megjelenik az a felismerés, hogy a jogi információ mennyisége és sokfélesége meghaladja az egyéni feldolgozás lehetőségeit, így a kiválasztás és a közvetítés elkerülhetetlen. Ugyanakkor a szócikk fogalma túlságosan tág és elmosódó marad. Nem tesz világos különbséget adat, dokumentum, szöveg és információ között, és a jogi információt alapvetően adottként kezeli, olyan tartalomként, amely létezik, és amelyhez hozzá kell férni. Hiányzik belőle annak elemzése, hogy a jogi információ miként válik jogilag jelentéssel bíróvá, illetve milyen szerepet játszanak ebben a jogászai döntések? A jogi információ így elsősorban intézményi és információszolgáltatási perspektívából jelenik meg, nem pedig a jogi gondolkodás működésének elemzéseként.

A nemzetközi szakirodalomban ez a kérdés más hangsúlyokkal jelenik meg. Richards konferenciatanulmánya⁶³ a jogi információt információtudományi és kommunikációs szempontból vizsgálja, és rámutat arra, hogy a jogi információ többretegű, hálózatos szerkezetű, valamint szorosan összefügg a technológiai közvetítés módjaival. A szerző abból a felismerésből indul ki, hogy a könyvtár- és információtudományi, valamint a jogi szakirodalomban a jogi információ kifejezés gyakran implicit módon jelenik meg, anélkül, hogy annak pontos tartalma és határai világosan meghatározásra kerülnének. A tanulmány célja ezért nem a jogi információ használatának elemzése, hanem egy olyan fogalmi keret kialakítása, amely alkalmas arra, hogy a jogi információt a gyűjtés, rendszerezés és visszakeresés szempontjából megragadhatóvá tegye. Richards meghatározása szerint jogi információnak tekinthető minden olyan feldolgozott adat vagy tartalom, amely a jogot közvetlenül kifejezi (például jogszabályok és bírósági döntések), a jogról állít valamit (például kommentárok és tudományos elemzések), a jogi intézményekhez vagy jogi szereplőkhöz kapcsolódik, illetve amely e tartalmak megtalálását és összekapcsolását elősegíti (például indexek, hivatkozási rendszerek, metaadatok). A tanulmány egyik erőssége, hogy a jogi információ fogalmát formátumfüggetlennek tekinti, és nem korlátozza azt kizárólag klasszikus jogi dokumentumokra, hanem kiterjeszti⁶⁴ azokra az információs elemekre is, amelyek

⁶³ Richards, Robert C., Jr.: What Is Legal Information? *Conference: Boulder Summer Conference on Legal Information: Scholarship & Teaching At: Boulder, Colorado*, 30. June 2009. 1—15.

https://www.researchgate.net/publication/259657807_What_Is_Legal_Information

⁶⁴ Ugyanakkor fennáll annak a veszélye, hogy a fogalom elveszíti jogtudományi élességét.

közvetetten támogatják a jogi megismerést és a jogi kutatást. Ez a megközelítés különösen erős a jogi információ könyvtári és információszerzési szempontú értelmezésében.

A jogi információ (legal information)⁶⁵ lehetséges ismertetőjegyei:

- értelmes formában feldolgozott adatok összessége;
- a jogot testesíti meg jogi szövegeken keresztül;
- bizonyos jogi információk kikényszeríthetők (főként a jogalkotási tevékenységhez kapcsolódó jogi információk);
- magatartást szabályoz;
- kötelező erővel bírnak;
- kifejeznek valamit a jogról;
- kifejeznek valamit egy vagy több olyan személyről, akik a jog gyakorlását, igazgatását, elbírálását, létrehozását, végrehajtását, oktatását, tanulmányozását vagy a jogi kutatásokat végzik; vagy egy vagy több szervezetről vagy intézményről, amelyekkel kapcsolatban a jog gyakorlása, igazgatása, elbírálása, megalkotása, végrehajtása;
- hozzáférhetővé kell tenni (kivéve, ha a jog tiltja a megismerhetőségét).

A tanulmány következetesen végigviszi azt az állítást, hogy jogi információ nemcsak a jog tartalma, hanem a jogi információs rendszer egészében értelmezhető jelenség, amely több szinten – gyűjteményi, dokumentum- és dokumentumrész-szinten – jelenik meg. Ezzel a szerző fontos lépést tesz afelé, hogy a jogi információt ne kizárólag normatív szöveggként, hanem összetett információs ökoszisztémaként lássuk. Ugyanakkor a tanulmány megközelítése tudatosan elhatárolódik attól a kérdéstől, hogy a jogi információ miként működik a jogászai döntéshozatalban. A szerző nem vizsgálja, hogy a jogász miként választ a jogi információk között, hogyan értelmezi azokat egy konkrét jogi probléma fényében, vagy miként alakul ki egy adott információ jogi súlya a jogesetmegoldás során? A jogi információ így a tanulmányban alapvetően statikus, ontológiai kategóriaként jelenik meg, és a hangsúly azon

⁶⁵A téma nemzetközi kifejtését lásd: Richards, Robert C., Jr.: What Is Legal Information? *Conference: Boulder Summer Conference on Legal Information: Scholarship & Teaching At: Boulder, Colorado*, 2009 https://www.researchgate.net/publication/259657807_What_Is_Legal_Information

Danner, Richard A.: Legal Information and the Development of American Law: Writings on the Form and Structure of the Published Law. *Law Library Journal*, Vol. 99., 2007/2., 193—227.

This article is an expanded version of remarks delivered at Legal Information and the Development of American Law: Further Thinking about the Thoughts of Bob Berring, a symposium held at Boalt Hall on the University of California, Berkeley campus, October 21. 2006. <https://core.ac.uk/download/pdf/62562757.pdf>

Berring, Robert C.: Legal Information and the Search for Cognitive Authority. *California Law Review*, Vol. 88., 2000/6., 1673—1708. https://www.jstor.org/stable/3481207?seq=35#metadata_info_tab_contents

van, hogy mi sorolható a jogi információ körébe, nem pedig azon, hogy mikor és hogyan válik egy adott tartalom jogilag jelentőssé?

Jelen disszertáció ezen megközelítésekkel párbeszédben, de azokon túllépve a jogi információt nem adatként, nem dokumentumként és nem is szöveggként határozza meg. A disszertáció megközelítése tudatosan szűkebb és normatívabb, a jogi információ fogalmát nem önmagában, hanem a jogi kutatás működésén belül értelmezi. A dolgozat álláspontja szerint nem minden, a jogról szóló információ válik automatikusan jogi információvá a jogi kutatás szempontjából. Jogi információvá az a tartalom válik, amelyet a jogász a kutatás során ténylegesen bevon a jogi érvelésbe és döntéshozatalba. Ezen felfogás szerint a jogi információ nem előzetesen adott, hanem a jogász gondolkodás és döntéshozatal eredményeként jön létre, ezért ugyanazon joganyagból eltérő jogi információk keletkezhetnek attól függően, hogy a jogász milyen problémát azonosít, milyen értelmezési keretet alkalmaz, és milyen jogi célt követ. Ez a szemlélet nem tagadja sem a hazai enciklopédiai meghatározás intézményi felismeréseit, sem a nemzetközi információtudományi elemzések rendszerelvű megállapításait, hanem azokat egy döntéseméleti és gondolkodáseméleti keretben értelmezi újra. Így a jogi információ normatív jellege nem elméleti háttérfeltételként, hanem a jogi kutatás működését meghatározó tényezőként jelenik meg, a jogi információ jogi súlya és jelentősége a jogász döntések során válik láthatóvá és értelmezhetővé. Ebből következően a jogi információ vizsgálata nem a jogi kutatás eredményére, hanem annak tárgyi és normatív feltételeire irányul, megalapozva a disszertáció későbbi döntéseméleti és pedagógiai elemzéseit.⁶⁶ A dolgozat értelmezésében jogi információnak azok a jogrendszerhez kötődő tartalmak⁶⁷ tekinthetők, amelyek a jogi kutatás során, értelmezési és forrásválasztási döntések eredményeként jogi jelentéssel ruházhatók fel, és a jogász döntéshozatal megalapozására szolgálnak. Ebben a megközelítésben a jogi információ nem egy statikus kategória, hanem a jogi kutatás folyamatában létrejövő, funkcionális fogalom. A jogi információ jogi súlya és jelentősége a forrás típusán vagy

⁶⁶ A disszertáció nem a jogi információ teljes információtudományi spektrumát kívánja lefedni, hanem azt vizsgálja, hogy a jogi kutatás során mely információk válnak normatív értelemben relevánssá és jogilag indokolhatóvá?

⁶⁷ A dolgozat a „tartalom” kifejezést tudatosan használja az „adat”, „dokumentum” vagy „szöveg” fogalmakkal szemben. Az „adat” kifejezés a jogi információ technikai vagy nyers jellegét hangsúlyozná, miközben a disszertáció éppen azt kívánja bemutatni, hogy a jogi információ értelmezési és döntési folyamatok eredményeként nyeri el jogi jelentőségét. A „dokumentum” fogalom elsősorban könyvtár- és információtudományi kategória, amely a jogi információ hordozójára, nem pedig annak jogi működésére utal. A „szöveg” használata pedig a nyelvi megformáltságra helyezné a hangsúlyt, miközben a jogi információ jelentése nem merül ki a szövegben, hanem a jogi érvelés, a forrásrendszer és a döntéshozatal kontextusában alakul ki. A „tartalom” kifejezés ezzel szemben lehetővé teszi, hogy a jogi információt ne egyetlen formához vagy hordozóhoz kötött kategóriaként, hanem a jogi kutatás során funkcionálisan működésbe lépő jelenségként értelmezze a dolgozat.

intézményes eredetén túl abból is fakad, hogy a jogász miként választja ki, értelmezi és használja fel azt egy konkrét jogi probléma megoldása során?

2.2. A JOGI INFORMÁCIÓFORRÁSOK SZEREPE A JOGI KUTATÁSBAN

A jogi kutatás során elsőként azok a források kerülnek előtérbe, amelyek normatív irányadó szerepet töltenek be. Ezek a források elsősorban nem informálnak, hanem a jogi érvelés kereteit jelölik ki, azaz meghatározzák, hogy egy adott jogi probléma milyen normatív horizonton belül értelmezhető, és milyen érvek tekinthetők jogilag elfogadhatónak. Ebbe a körbe tartoznak mindazon autoritativ jogi szövegek, amelyek a jogrendszer intézményi működéséhez kötődnek, és amelyekhez a jogalkalmazás során normatív következmények kapcsolódnak. Ugyanakkor ezeknek a forrásoknak jogi információforrásként való működése sem automatikus, normatív jelentőségük abból fakad, hogy a jogász az adott probléma értelmezése során ténylegesen bevonja-e azokat az érvelésbe. A jogi információforrások funkcionális megközelítése ezért lehetővé teszi annak bemutatását, hogy a jogi kutatás során a különböző forrástípusok nem azonos súllyal és nem azonos módon vesznek részt a jogi problémamegoldásban. A következőkben a jogi információforrások funkcionális rendszerét vizsgálom, a normatív irányadó forrásoktól kiindulva, majd fokozatosan haladva az értelmező, háttér- és támogató jellegű források felé.

A jogi információ fogalmának funkcionális értelmezése szükségképpen maga után vonja a jogi információforrások rendszerének újragondolását is. Amennyiben a jogi információ nem előzetesen adott tartalom, hanem a jogász gondolkodás és döntéshozatal eredményeként jön létre, úgy a jogi információforrások sem tekinthetők előre rögzített, objektív kategóriáknak. A jogi kutatás során a forrás funkciót nyer. Jogi jelentősége abból fakad, hogy a jogász milyen normatív szerepet tulajdonít neki egy konkrét jogi probléma megoldása során. A jogi információforrások rendszere ezért nem felsorolásként, hanem a jogi kutatás működéséhez igazodó funkcionális térként ragadható meg.

A jogi kutatás során elsőként azok a források kerülnek előtérbe, amelyek normatív irányadó szerepet töltenek be. Ezek a források nem elsősorban informálnak, hanem a jogi érvelés és döntéshozatal határait jelölik ki, amennyiben jogkövetkezményekkel összefüggő normatív tartalmat hordoznak. Jogi információvá azonban ezek sem automatikusan válnak. Egy jogszabályhely vagy bírói döntés normatív súlya csak akkor nyer tényleges jelentőséget, ha a jogász eldönti, hogy az adott kutatási kontextusban alkalmazható, releváns és a jogi

következtetés alapjául szolgálhat. A normatív irányadó források jogi információs státusza tehát nem pusztán jogforrási minőségükből fakad, hanem a jogász relevanciakijelölés eredménye.

A normatív irányadó források mellett a jogi kutatásban meghatározó szerepet játszanak azok a források is, amelyek értelmezési és rendszerező funkciót töltenek be. Ezek a források nem jogi kötelezettséget alapoznak meg, hanem a normák jelentésének kialakítását, dogmatikai elhelyezését és rendszerszerű értelmezését segítik elő. Jogi információvá akkor válnak, amikor a jogász ezek segítségével alakítja ki azt az értelmezési keretet, amelyben a normatív döntés értelmezhetővé válik. Ezeknek a forrásoknak a jogi súlya nem állandó, egyes kutatási helyzetekben meghatározóvá válhatnak, máskor csak háttérelemként jelennek meg. Jogi információs státuszuk mindig a konkrét jogi kérdéshez kötődik, nem pedig a forrás műfajához vagy formájához.

A jogi információforrások funkcionális értelmezése párbeszédbe állítható Zódi Zsolt jogi szövegfelosztásával is,⁶⁸ amely a jogi szövegeket jogforrási, működési és magyarázó szövegek szerint különbözteti meg. Zódi felosztása rámutat arra, hogy a jogi szövegek eltérő szerepet töltenek be a jogi problémamegoldás folyamatában, mert egyes szövegek normatív keretet biztosítanak, mások az intézményi működést közvetítik, míg megint mások az értelmezést és a jogi érvelést segítik elő. Jelen disszertáció megközelítése a fenti gondolattal összhangban áll, ugyanakkor nem a szövegtípusokból, hanem a jogi kutatás során az egyes jogi tartalmaknak tulajdonított normatív szerepből indul ki. A hangsúly nem azon van, hogy egy adott forrás milyen jogi szövegkategorióba sorolható, hanem azon, hogy a jogász milyen funkciót tulajdonít neki a konkrét jogi probléma megoldása során. Így a jogi információforrások nem statikus szövegkategorióakként, hanem a relevanciakijelölés és értelmezés során aktiválódó funkcionális elemekként⁶⁹ jelennek meg.

A jogi információforrások funkcionális értelmezése különösen jól illeszkedik Zódi Big Data-elemzésével is,⁷⁰ amely a jogi szövegek adatként kezelhetőségéből indul ki. Zódi rámutat arra, hogy a jog nagyrészt szövegek halmaza, és a jogi dokumentumok – különösen a jogszabályok és a bírósági döntések – nemcsak nagy tömegben válnak hozzáférhetővé, hanem szerkezetük és kontrollált nyelvük miatt eleve alkalmasak gépi feldolgozásra. A dokumentumok metaadatai,

⁶⁸ Zódi Zsolt: Jogi szövegtípusok. *Magyar Jogi Nyelv*, 2017/2., 20–29.

⁶⁹ A disszertáció a jogi tartalom kifejezést használja a jogi szöveg vagy jogi dokumentum helyett, mivel a jogi információforrások nem kizárólag dokumentumokhoz kötődnek, hanem olyan jelentéssel bíró elemeket is magukban foglalnak – például érvelési mintákat, értelmezési kapcsolatokat vagy strukturális összefüggéseket –, amelyek a jogi kutatás során normatív szerepet nyerhetnek.

⁷⁰ Zódi, 2019. i. m.

belső struktúraegységei (például a rendelkező rész és az indokolás tagoltsága), valamint a hivatkozási mintázatok olyan fogódzókat adnak, amelyekre korpusznyelvészeti és egyéb szövegelemző módszerek épülhetnek. Ebből a nézőpontból a digitális és MI-támogatott rendszerek elsődleges teljesítménye az, hogy a jogi szövegeket adatbázisokban kezelhető, annotálható és elemezhető adattömeggé alakítják, ami új kutatási kérdéseket, illetve a jogalkalmazásban új típusú elemző szolgáltatásokat tesz lehetővé. Zödi ugyanakkor hangsúlyozza a Big Data kettős természetét is: a jelenség egyszerre lehet a jog és a jogtudomány tárgya (szabályozási és vizsgálati tárgy), és egyszerre lehet eszköz a jogalkotásban, jogalkalmazásban és jogtudományi kutatásban; továbbá megkülönbözteti a jogi szövegekre építő empirikus vizsgálatok leíró-kontrolláló irányát (például a számítógépes dogmatika – a dogmatikai állítások tényleges bírói előfordulásának ellenőrzése) és a prediktív törekvéseket. Mindez azért releváns jelen disszertáció számára, mert megerősíti, hogy az MI és a Big Data a jogi forrásanyaghoz való hozzáférést, a feltárást és az előszűrést radikálisan kibővíti, de a jogi információvá válás küszöbét nem lépi át automatikusan. A jogi információ forrása így nem merül ki a szöveg mint adat kezelésében, hanem a jogász relevanciakijelölés és értelmezés eredményeként jön létre, ugyanazon strukturált szövegtömegben a jogi információ nem az algoritmus találata, hanem a kutatási probléma fényében, normatív funkcióval felruházott tartalom.

A fentiekhez hasonló módon értelmezhető újra a jogi szakirodalomban bevett elsődleges és másodlagos forrásfelosztás is. Ez a klasszikus megkülönböztetés⁷¹ fontos orientációs szerepet tölt be a jogi kutatásban, mivel jelzi a különböző források eltérő jogi súlyát és autoritását. Ugyanakkor önmagában nem ad választ arra a módszertani kérdésre, hogy egy adott forrás mikor és milyen feltételek mellett válik jogi információvá egy konkrét kutatás során. Jelen megközelítés ezért nem elveti, hanem funkcionális szempontból kiegészíti a felosztást. Az elsődleges és másodlagos források jogi jelentősége nem automatikusan, hanem a jogász döntések és relevanciakijelölés eredményeként alakul ki. Egy elsődleges forrás is maradhat jogi információ szempontból irreleváns egy adott kutatási kontextusban, míg egy másodlagos forrás meghatározó szerepet nyerhet az értelmezési keret kialakításában. A jogi információ

⁷¹ A jogi szakirodalomban bevett felosztás szerint elsődleges jogi források alatt általában a jogszabályokat és a bírósági döntéseket értjük, míg másodlagos források közé soroljuk a jogtudományi munkákat, kommentárokat és egyéb értelmező jellegű műveket; egyes megközelítések harmadlagos forrásként kezelik a segédleteket, összefoglaló és tájékoztató jellegű anyagokat. A felosztás pontos tartalma jogrendszerenként és szerzőnként eltérhet; jelen disszertáció e kategóriákat kizárólag orientáló jelleggel használja, és nem tekinti őket a jogi relevancia automatikus meghatározóinak.

forrása így nemcsak a forrás típusa, hanem a jogi kutatás során betöltött normatív funkciója alapján határozható meg.

A jogi információforrások rendszerében külön funkcionális csoportot alkotnak azok a források, amelyek a jogi döntések igazolását és értelmezési megalapozását szolgálják. Ezek a források nem normatív eredetűek, hanem empirikus, társadalmi, gazdasági vagy összehasonlító szempontokat hoznak be a jogi érvelésbe. Jogi információvá akkor válnak, amikor a jogász ezekre támaszkodva erősíti meg egy jogi álláspont meggyőző erejét, vagy indokolja a normatív választás racionalitását. Ezeknek a forrásoknak az alkalmazása különös körülményt igényel, mivel használatuk könnyen elmoshatja a határt jogi normativitás és nem jogi megfontolások között. Jogi jelentőségük nem abban áll, hogy köteleznek, hanem abban, hogy igazolnak, ezért normatív súlyuk kizárólag a jogászi mérlegelésen keresztül nyerhető el.

A jogi információforrások rendszerének sajátos, de nélkülözhetetlen elemei a technikai–információs források, amelyek nem jogi információt hoznak létre, hanem hozzáférést biztosítanak a jogi adatokhoz és tartalmakhoz. A digitális adatbázisok, keresőrendszerek és mesterséges intelligenciával támogatott eszközök ebbe a körbe tartoznak. Elősegítik a jogi források feltárását, rendszerezését és előszűrését, azonban önmagukban nem rendelkeznek jogi relevanciával. Jogi információvá kizárólag akkor válnak, ha az általuk hozzáférhetővé tett tartalmakat a jogász releváns jogi összefüggésbe helyezi.

Az alábbi táblázat nem egyetlen szerző tipológiáját követi, hanem a jogi információ információs, intézményi és funkcionális értelmezéseit integrálja egy szintetizáló keretben.

Funkció	A funkció lényege	Tipikus jogi tartalmak / források	Relevancia jellege	Megjegyzés a disszertáció fogalomhasználatára szerint
Normatív orientáció	Annak kijelölése, hogy milyen jogi normák irányadók egy adott helyzetben	Jogszabályok, bírósági döntések	Intézményesen, előzetesen meghatározott relevancia	Nem a forrás típusa, hanem a jogforrási hierarchia biztosítja a relevanciát
Értelmezési és kontextualizáló funkció	A jogi normák értelmezési keretének és jelentésének kibontása	Kommentárok, indokolások, szakirodalom	Kontextuálisan kialakuló relevancia	Funkcionálisan nem másodlagos, nem értelmezhető nélkülük a norma
Információs szelekció és strukturálás	A jogi tartalmak láthatóvá, kereshetővé és összekapcsolhatóvá tétele	Jogi adatbázisok, metaadatok, keresési algoritmusok	Kontextuális relevancia	Nem jogi normát közvetít, hanem a relevanciává válás feltételeit alakítja

Érvelést támogató funkció	Jogérvek, analógiák, ellenérvek és minták biztosítása	Bírói döntések, szakirodalmi érvek	Kontextuálisan kialakuló relevancia	A relevancia itt az érvelési használatától függ
Döntés- előkészítő funkció	A jogi probléma lehetséges megoldási irányainak feltárása	Vegyes jogi tartalmak	Kettős (intézményi és kontextuális) relevancia	Itt válik a potenciális jogi információ releváns jogi információvá
Referenciális / stabilizáló funkció	Állandó hivatkozási pontok kialakítása a jogi problémamegoldásban	Precedensek, kodifikációs alapszabályok	Intézményi relevancia	A relevancia időben stabilizálódik, de nem eleve adott

2. táblázat – A jogi információforrások funkcionális elemzése

A táblázat a jogi információforrásokat nem jogforrási vagy dokumentumtípusuk, hanem az általuk betöltött információs funkciók alapján rendszerezi. A funkcionális megközelítés lehetővé teszi annak bemutatását, hogy a jogi információ relevanciája nem automatikusan a forrás jellegéből, hanem az adott információs és intézményi kontextusban betöltött szerepéből fakad.

A jogi információforrásoknak ebben a funkcionális rendszerben való értelmezése szorosan kapcsolódik a forrásválasztás mint normatív döntés tételéhez. A jogi kutatás során a jogász nem pusztán forrásokat használ, hanem normatív felelősséggel dönt arról, hogy mely tartalmak nyernek jogi jelentőséget. A forrás jogi információs státusza nem automatikus, hanem a jogi problémamegoldás és értelmezés eredménye. Ebből következően a jogi információforrások rendszere nem hierarchikus lista, hanem olyan funkcionális tér, amelyben a források jogi jelentősége a jogi kutatás során hozott döntések láncolatában alakul ki.

A jogi információ és a jogi információforrások jelentősége különösen élesen mutatkozik meg azokban az esetekben, amelyek nem sorolhatók az ún. könnyű esetek körébe. A jogalkalmazás jogelméleti elemzése – így Pödör Lea összefoglalása⁷² is – arra világítanak rá, hogy a bírói döntéshozatal lényegi kihívása az általános szabály és az egyedi eset közötti közvetítés. Amíg a könnyű esetekben a jogszabály és a tényállás viszonya viszonylag egyértelmű, addig a nehéz esetekben a döntés nem vezethető le mechanikusan a normából. Ilyen helyzetekben válik különösen hangsúlyossá, hogy milyen jogi tartalmakat von be a jogalkalmazó az érvelésébe, és ezek miként szerveződnek jogi információvá. A nehéz esetek éppen ezért nem kivételt jelentenek, hanem a jog működésének tipikus szituációit jelenítik meg. Ezekben az esetekben

⁷² Pödör Lea: *A könnyű eset – nehéz eset problémája a bírói döntéshozatalban*. Budapest, Gondolat, 2022. 120–157., 171.

a jogi információ nem előzetesen adott, hanem a jogalkalmazói problémamegoldás eredményeként jön létre, úgymint jogszabályi rendelkezések értelmezése, korábbi döntések indokolásai, dogmatikai megfontolások és jogtudományi műfajok összekapcsolása révén. Ez magyarázza, hogy a disszertáció miért nemcsak a jogszabályokra és döntésekre mint formális forrásokra koncentrált, hanem azokra a jogi tartalmakra is, amelyek a döntés igazolásában és megalapozásában tényleges szerepet játszanak. A jogi kutatás ebben az értelemben nem egyszerű forrásfeltárás, hanem a döntési helyzetekre való felkészülés folyamata. A jogi információ relevanciája nem abszolút, hanem kontextusfüggő: attól függ, hogy az adott jogi tartalom miként járul hozzá az általános és az egyedi közötti közvetítéshez. A nehéz esetek elemzése ezért különösen alkalmas arra, hogy láthatóvá tegye, miért nem létezik automatikus jogi információ, és miért válik a jogi információ a jogász döntéshozatal produktumává.

Zódi fentebb vázolt jogi szövegtípus-felosztása – jogforrások, a jog működési szövegei és a jogot magyarázó szövegek elkülönítése – különösen alkalmas arra, hogy a jogi információ és a jogi döntés kapcsolatát ne absztrakt fogalmi szinten, hanem a jog tényleges szövegvilágán keresztül ragadja meg. A jogszabály mint jogforrás és a bírósági döntés mint működési szöveg ebben a rendszerben adottságként jelenik meg, ezek azok a szövegek, amelyekhez a jogalkalmazás és a jogi kutatás viszonyul, de amelyek önmagukban még nem határozzák meg, hogy mi válik jogi információvá egy konkrét döntési helyzetben. A jogot magyarázó szövegek – ideértve az indokolásokat, kommentárokat és egyes jogtudományi műfajokat – ezzel szemben olyan metaszövegek, amelyek kifejezetten arra szolgálnak, hogy a jogforrások és a működési szövegek értelmezési horizontját kijelöljék.

Ez a felosztás jól illeszkedik a nehéz jogi esetekkel kapcsolatos megállapításokhoz. A könnyű esetekben a jogforrás és a működési szöveg közötti kapcsolat viszonylag egyenes: a jogszabály normája és a tényállás találkozása nem igényel kiterjedt értelmezési munkát. A nehéz esetekben azonban – ahogyan arra a jogalkalmazás elméleti elemzései is rámutatnak – a döntés nem vezethető le mechanikusan a jogforrásból. Ilyen helyzetekben válik láthatóvá Zódi felosztásának gyakorlati jelentősége, miszerint a jogforrás önmagában nem elegendő, a működési szöveg (például egy bírói döntés) pedig csak az indokolásán keresztül válik érthetővé és értékelhetővé. A jogi információ ekkor nem a jogszabály szövegében található meg, hanem abban, ahogyan a különböző szövegtípusok – jogforrás, döntvény, indoklás – egymáshoz kapcsolódnak. Ez indokolja, hogy a disszertáció a jogszabályokat és a döntvényeket nem műfajelméleti elemzés tárgyaként kezeli, hanem kiindulópontként. A vizsgálat fókuszja nem azon van, hogy ezek milyen műfajok, hanem azon, hogy milyen további jogi szövegek és

műfajok aktiválódnak akkor, amikor a jogi információ nem automatikusan adott. A jogot magyarázó szövegek – különösen a kommentárok, magyarázatok – azért kerülnek a középpontba, mert ezek azok a szövegtípusok, amelyek a nehéz esetekben ténylegesen közvetítik a jogforrás és az egyedi döntés közötti kapcsolatot. Itt válik megfigyelhetővé, hogy a jogi információ nem előzetesen létező entitás, hanem a jogászi értelmezés és érvelés eredményeként jön létre.

A műfaj és a szöveg fogalmait a disszertáció ebben az értelemben nem önálló elméleti konstrukcióként, hanem elemzési eszközként használja. A jogi műfajok nem azért jelennek meg, hogy normatív értékelés tárgyává váljanak, hanem azért, mert eltérő módon járulnak hozzá a jogi információ képződéséhez. Zódi szövegtípus-felosztása így nem lezárt tipológia, hanem módszertani keret, amely segít elkülöníteni azokat a jogi szövegeket, amelyek egyszerűen csak a jog anyagi hordozói, azoktól, amelyek a jogi döntés indoklásában és igazolásában aktív szerepet játszanak. A nehéz esetek elemzése ebben a keretben nem kivételként jelenik meg, hanem mint a jogi információ működésének paradigmaticus esete, ahol a jogi szövegek közötti átmenetek és a műfajok funkcionális különbségei a legélesebben láthatók.

A nehéz jogi esetek sajátossága – amint arra Pödör Lea is rámutat – abban áll, hogy a jogalkalmazás nem vezethető le egyértelműen a jogszabályi rendelkezésekből vagy a kialakult bírói gyakorlatból. Ilyen esetekben a jogi döntés normatív megalapozása nemcsak jogforrási kérdés, hanem értelmezési, érvelési és igazolási feladat is. Ebből következően a jogi információforrások szerepe is átalakul, nem az válik meghatározóvá, hogy egy forrás milyen formális jogforrási státusszal rendelkezik, hanem az, hogy milyen funkciót tölt be a döntés megalapozásában. Ez indokolja, hogy a jelen alfejezet külön tárgyalja a kommentárt, az indokolást és a monográfiát mint eltérő típusú jogi információforrásokat. E források közös jellemzője, hogy nem normatív rendelkezéseket közölnek, hanem a jogi döntés értelmezési és igazolási dimenzióját erősítik. Ugyanakkor funkciójuk eltérő, a kommentár a normák alkalmazásorientált értelmezését és a joggyakorlat alakítását célozza; az indokolás a konkrét döntés normatív igazolását és legitimációját valósítja meg; míg a monográfia a jogi problémák elmélyült, kritikai és gyakran összehasonlító feldolgozásán keresztül kínál értelmezési alternatívákat. A nehéz jogi esetek vizsgálata ezért különösen alkalmas arra, hogy láthatóvá tegye e források eltérő szerepét a jogi információforrások rendszerében. Míg könnyű esetekben a jogalkalmazás elsősorban normatív irányadó forrásokra támaszkodik, addig nehéz esetekben azok a források kerülnek előtérbe, amelyek a jogi döntés értelmezési kereteinek kialakításához

és normatív igazolásához járulnak hozzá. A kommentár, az indokolás és a monográfia elkülönített tárgyalása ezért nem műfaji, hanem funkcionális megfontolásokon alapul.

A jogi kutatásban nem elegendő a forrásokat jogforrásokra és szakirodalomra bontani, a szakirodalmon belül a műfajok eltérő funkcióval és eltérő megbízhatósági/használhatósági profillal rendelkeznek. Ferenczy Endre a kommentárt olyan sajátos jogtudományi műfajként írja le,⁷³ amely a joggyakorlatot befolyásoló véleményformáló ereje mellett hidat képez az absztrakt norma és a konkrét jogalkalmazás között. Ebből a szempontból a kommentár a források között átmeneti helyet foglal el, nem elsődleges jogforrás (nem maga a jogszabály vagy a döntés), ugyanakkor több, mint elméleti szakirodalom, kifejezetten a jog alkalmazhatóságát segítő, gyakorlatorientált értelmező forrás. A kommentár tipikusan azt mutatja meg, hogy a jogalany mit tehet, mit nem tehet, és mit kell tennie, és ezt ideális esetben a bírói gyakorlat releváns elemeinek integrálásával támasztja alá. Forráskritikai szempontból ez azt jelenti, hogy a kommentár nem automatikusan jogi információ, hanem relevancia-szűrő, hiszen válogat, rendszerez, preferált értelmezést kínál, és autoritást épít (pl. joggyakorlat, dogmatikai kategóriák, visszatérő magyarázati fordulatok révén). Emiatt a kommentár a kutatásban egyszerre használható tájékozási eszközként és értelmezési ajánlatként, de óvatosságot igényel ott, ahol a kutatás célja kifejezetten kritikai, összehasonlító vagy elméletalkotó; Ferenczy maga is jelzi, hogy a kommentár műfaját kevésbé jellemzi a paradigmabontó kritika, inkább az egységes, követhető magyarázati rendszer kialakítása.

Az indokolás mint műfaj helye a jogi szövegtípusok között módszertanilag azért kényes, mert egyszerre működik eljárási kellékként (a jogalkotási folyamat részeként), ugyanakkor magyarázó metaszöveggént is, vagyis a norma cél- és jelentés-háttérét ígéri feltárni. Zódi szövegtípus-felosztása ebben az értelemben különösen hasznos, mert az indokolás tipikusan a magyarázó szövegek körébe sorolható, amelyek ugyan nem részei a jogrendszernek, mégis a jog belső szövegeire reflektálnak, és adott esetben a működési szövegek (például bírósági indokolások) hivatkozási horizontjába is bekerülhetnek. Éppen ettől válik az indokolás a jogi kutatás számára egyszerre csábító és kockázatos forrássá. Vonzó, mert a norma mögötti célstruktúrát és a szabályozás értelmét ígéri; ugyanakkor merész, hiszen önmagában a megléte nem garantálja sem a tartalmi minőséget, sem az értelmezési használhatóságot.

⁷³ Ferenczy Endre: A jogtudomány művelésének műfajai: a kommentár. *Állam és Jogtudomány*, 2006/4., 543—575. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2791190>

Ezt a határhelyzetet fogja meg Ferenczy Endre provokatív kérdőjellel: A jogtudomány művelésének műfajai: az indokolás?⁷⁴ A kérdőjel oka az a dilemma, miszerint az indokolás lehet-e tudományos értelmű, illetve az indokolás írása közben meg lehet-e felelni a tudományos művel szemben támasztott ismérveknek? Ferenczy több irányból bontja le azt az intuitív, de módszertanilag túl gyors állítást, hogy az indokolás biztosan nem tartozhat a tudományos szövegek világába. Egyrészt rámutat, hogy az idézettség nem megkülönböztető kritérium, mert jogi termékeket, különösen vezető ítéletek indokolásait, rendszeresen idéz a szakirodalom. Másrészt az indokolásból nem hiányzik feltétlenül a kritikai elem, a jogszabályt módosítani kívánó törvényjavaslatok indokolásai időnként kifejezetten éles értékelő fordulatokat is tartalmazhatnak. Harmadrészt: az indokolásnak mint műfajnak lehetnek önálló, akár jogrendszer-specifikus formai és módszertani elvárásai, Ferenczy ennek illusztrálására külföldi példákat hoz. A Ferenczy-féle megközelítés lényege azonban nem az, hogy az indokolás tudományos műfaj lenne, hanem az, hogy az indokolás státusza nem eleve adott, hanem a funkciója és minősége szerint változó, bizonyos esetekben informáló és értelmezést segítő, máskor viszont eljárási kellék.

Ezt a funkció- és minőségfüggő státuszt Horváth Attila és Kiss Rebeka már nem elsősorban műfaji dilemmaként, hanem empirikusan vizsgálható minőségi kérdésként ragadja meg.⁷⁵ Szerintük az indokolás hozzáadott értéke akkor igazolható, ha a magyarázó szöveg a normaszöveghez képest ténylegesen többletinformációt nyújt. A tanulmány módszertani üzenete az, hogy az indokolások szövegszerű megléte nem azonos a tartalmi megfeleléssel, és a jogalkotói indokolás forrásértéke nem tekinthető automatikusnak.

Ferenczy Endre monográfiáról és jogtudományi műfajokról szóló elemzésének⁷⁶ elsődleges tárgya a jogtudományi műfajok rendszere, elemzése, implicit módon mégis feltárja azt az információs környezetet, amelyben a nehéz jogi esetek kezelése során a jogász mozog. Ferenczy egyik visszatérő megállapítása, hogy a klasszikus jogi szövegekhez képest a modern jogtudományi művek – különösen a monográfiák – nemcsak normák közlésére vagy meglévő álláspontok összefoglalására vállalkoznak, hanem önálló értelmezési horizontot hoznak létre. Ezt az értelmezési többletet Ferenczy olyan tartalmi elemekhez köti, mint az összehasonlító elemzés, a történeti dimenzió, az eltérő jogi megoldások bemutatása, valamint az ellentétes

⁷⁴ Ferenczy Endre: A jogtudomány művelésének műfajai: az indokolás? *Jogtudományi Közöny*, 2011/2., 110—116. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/3489801>

⁷⁵ Horváth Attila – Kiss Rebeka: A törvények indokolása mint „hozzáadott érték”? *Jogtudományi Közöny*, 2023/10., 433—444. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/3665502>

⁷⁶ Ferenczy Endre: Jogtudományi művek a klasszikus és a modern egyetemeken – a monográfia. *Állam és Jogtudomány*, 2011/2., 263—293. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2951732>

álláspontok tudatos vállalása és kritikája. Ezek az elemek tipikusan ott válnak nélkülözhetetlenné, ahol a pozitív jog és a kialakult joggyakorlat önmagában nem kínál egyértelmű megoldást, vagyis nehéz jogi esetekben. A nehéz jogi esetek sajátossága éppen abban áll, hogy a jogi döntés nem vezethető le mechanikusan normákból vagy precedensekből. Ferenczy elemzése ezt közvetve támasztja alá, amikor hangsúlyozza: a jogtudományi monográfia nem praktikus műfaj, hanem olyan elmélyült feldolgozás, amely értelmezési alternatívákat, fogalmi újrendezéseket és kritikai nézőpontokat kínál. Ezek a művek a jogi információforrások rendszerében nem normatív irányadó forrásként, hanem értelmező és igazoló funkciót betöltő forrásként jelennek meg, amelyek különösen akkor aktiválódnak, amikor a jogalkalmazás bizonytalanságba ütközik. Ferenczy azon megfigyelése is ide kapcsolható, hogy a modern jogtudományi művek egyre több jogesetet, külföldi jogforrást és összehasonlító anyagot dolgoznak fel. Ez az információs bővülés egyrészt mennyiségi, másrészt funkcionális elmozdulást is jelent, a jogi információforrások nem előre rögzített hierarchiában működnek, hanem a jogász értelmező munkájában nyernek szerepet. A nehéz jogi esetekben éppen ezek a nem elsődleges, de magas reflexiós szintű források – monográfiák, elemző tanulmányok, összehasonlító munkák – válnak a döntés igazolásának és megalapozásának kulcselemeivé.

Összességében Ferenczy elemzése jól illusztrálja, hogy a jogi információforrások rendszere nem redukálható a jogforrások és a joggyakorlat körére. A nehéz jogi esetek kezelésében azok a források kerülnek előtérbe, amelyek nem normát közölnek, hanem értelmezési lehetőségeket nyitnak meg, és ezzel hozzájárulnak ahhoz, hogy a jogi döntés normatív értelemben igazolhatóvá váljon. Ferenczy monográfiafelfogása így közvetett módon alátámasztja azt a funkcionális megközelítést, amely szerint a jogi információforrások jelentősége nem formális státuszukból, hanem a jogi problémamegoldásban betöltött szerepükből fakad.

2.3. A JOGI INFORMÁCIÓ TERMÉSZETÉNEK VÁLTOZÁSA AZ INFORMÁCIÓS TÉR ÁTALAKULÁSÁBAN

A jogi információ nem időtlen és változatlan kategória. Természete, működése és jogi jelentősége szorosan összefügg azzal az információs és kommunikációs környezettel, amelyben a jogászok dolgoznak, ahol a jogi döntések megszületnek, és a jogi autoritás érvényesül. A jogi információ természetének változása elsősorban a jogi problémamegoldás és a jogalkalmazás módját érintő strukturális átalakulás. Ennek a változásnak a megragadásához azonban szükség van annak a fogalmi keretnek a tisztázására, amelyben a jogi információ

keletkezik és működik. Ennek a keretnek a leírására szolgál az információs tér⁷⁷ fogalma. Az információs tér meghatározása a disszertációban nem egy általános információelméleti kategóriaként, hanem a jogi információ létrejöttének és működésének funkcionális kereteként jelenik meg. Az információs tér alatt azt a strukturált környezetet értjük, amelyben a jogi információk keletkeznek, hozzáférhetővé válnak, összekapcsolódnak, értelmezhetővé válnak és jogi döntések alapjául szolgálhatnak. Ebben az értelemben az információs tér magában foglalja a jogi információk formális forrásait – így a jogszabályokat, a bírói döntéseket és az ezekhez kapcsolódó értelmező anyagokat –, valamint azokat a közvetítő struktúrákat, amelyek meghatározzák az információk elérésének, keresésének és összekapcsolásának módját.⁷⁸ Az információs tér részét képezik azok az intézményi és szakmai normák is, amelyek kijelölik, hogy mely információk tekinthetők jogilag relevánsnak, és milyen súllyal vehetők figyelembe a jogi érvelés és döntéshozatal során? Az információs tér történetileg változó, a nyomtatott jogi kultúra információs tere alapvetően lineáris, hierarchikus és térben lokalizált volt, a jogi információkhoz való hozzáférés fizikai hordozókhoz, intézményekhez és szakmai kompetenciákhoz kötődött. A digitális információs környezet ezzel szemben hálózati felépítésű, dinamikus és folyamatosan bővülő információs teret hozott létre, amelyben a jogi információk közötti kapcsolatok technikailag könnyebben feltárhatók, ugyanakkor a szelekció és értelmezés felelőssége nem csökken, hanem átalakul. A változás nem elsősorban magukban a jogi szövegekben érhető tetten, hanem azok kapcsolatrendszerében, a jogi információk, a jogászok, az intézmények és a felhasználók közötti viszonyok dinamikussá válásában. A digitális környezetben a jogi információ nem statikus, lezárt tartalomként jelenik meg, hanem folyamatosan frissülő, egymással összekapcsolódó elemek hálózataként. Ez a megközelítés összhangban áll Katsh⁷⁹ azon felismerésével, amely szerint a jog működését alapvetően az a kommunikációs és információs környezet befolyásolja, amelyben a jogi információk hozzáférhetővé válnak.⁸⁰ Katsh értelmezésében az információs tér átalakulása nem egyszerűen

⁷⁷ Az információs tér fogalma a szakirodalomban több diszciplínában is megjelenik. Manuel Castells a hálózatos társadalom információs környezetét, míg Ethan Katsh a jog működését meghatározó információs és kommunikációs környezetet írja le. A hálózatos társadalom elméletében az információs tér mint kapcsolati és áramlási struktúra jelenik meg, amely nemcsak technológiai infrastruktúrát, hanem társadalmi, gazdasági és kommunikációs gyakorlatokat is magában foglal. Vö. Castells, Manuel: *A hálózatos társadalom kialakulása – Az információ kora. I. kötet. (The Rise of the Network Society)*. Ford. Rohonyi András. Budapest, Gondolat–Infonia, 2005.

⁷⁸ Katsh, Ethan M.: *Law in a Digital World*. New York, Oxford University Press, 1995. 27., 30., 210–212.

⁷⁹ Már az 1990-es évek közepén amellelt érvelt, hogy a jog nem érthető meg az információ és a kommunikáció figyelembevétele nélkül. Alapvető kiindulópontja szerint a jog világa információs térként ragadható meg, vagyis a jog normái, intézményei, eljárásai és nyelve mind információk létrehozására, közvetítésére és értelmezésére épülnek. Ebből következően a jog működését szükségszerűen befolyásolják azok a kommunikációs eszközök és információs technológiák, amelyek révén a jogi információk hozzáférhetővé válnak.

⁸⁰ Katsh i.m. 32–33.

egy technikai változás, hanem a jogi problémamegoldás szerkezetét érintő folyamat. A jogi információ ebben a térben nem önmagában adott tartalomként jelenik meg, hanem kapcsolatok és kontextusok hálózatában nyeri el jelentését.⁸¹

A disszertáció szempontjából az információs tér fogalmának jelentősége abban áll, hogy láthatóvá teszi azt, hogy a jogi információ nem választható el attól a környezettől, amelyben létrejön és működik. Az információs tér változása ezért nemcsak a jogi információk mennyiségét vagy hozzáférhetőségét érinti, hanem magának a jogi információnak a természetét is. A jogi információ normativitása, relevanciája és döntési súlya csak az információs tér keretein belül értelmezhető, és ezen keretek átalakulása szükségképpen újraértelmezi a jogi információ fogalmát.⁸²

A jogi információs tér átalakulásának következményeit Robert C. Berring⁸³ elemzései tovább árnyalják. Berring elemzése alapján a digitális információs környezetben a jogi információ autoritása kevésbé a források intézményi státuszából, sokkal inkább az értelmezési és szelekciós gyakorlatokból fakad. A klasszikus jogi másodlagos források – kommentárok, monográfiák, tanulmánykötetek, folyóiratcikkek – korábban nemcsak információt közvetítettek, hanem közvetett módon relevanciakijelölő szerepet is betöltöttek. A digitális adatbázisok és keresőrendszerek elterjedésével ezen szűrők jelentősége csökken, miközben a jogi információkhoz való hozzáférés egyre kevésbé kötődik intézményes kontrollhoz. A folyamat következtében a jogi információk mennyisége radikálisan megnőtt, miközben azok normatív súlya és relevanciája egyre kevésbé állapítható meg közvetlenül a forrás típusából. A jogász számára a problémát immár nem az információhiány jelenti, hanem az eligazodás kérdése, azaz annak eldöntése, hogy az elérhető információk közül melyek alkalmasak arra, hogy jogi érvelés és döntéshozatal alapjául szolgáljanak.

Richard Susskind szerint⁸⁴ a jogi információ nem szűkíthető le a formális jogforrásokra. A jogi információk spektrumának egyik végpontját a jogszabályok és a bírósági döntések alkotják, mint a jogrendszer intézményesen elismert normatív alapjai, míg a másik végponton a jogi tanácsadást nyújtó szakértők és az általuk közvetített tudásformák helyezkednek el. A két pólus között található mindaz, amit a jogi információk legszélesebb körének tekinthetünk, akár a hivatalos jogi nyilatkozatok, a jogértelmezések, a kommentárok és a jogalkalmazás konkrét

⁸¹ Katsh i.m. 82—88.

⁸² Amennyiben a környezet megváltozik, akkor az is megváltozik, amit jogi információnak tekintettünk.

⁸³ Berring, Robert C.: Legal Information and the Search for Cognitive Authority. *California Law Review*, Vol. 88., 2000/6., 1673—1708. https://www.jstor.org/stable/3481207?seq=35#metadata_info_tab_contents

⁸⁴ Susskind, Richard: *Expert Systems in Law: A Jurisprudential Inquiry*. Oxford: Oxford University Press, 1987.,

megnyilvánulásai. Ennek a felfogásnak egyik fontos tanúsága, hogy a jogi információ nemcsak dokumentumokban vagy szövegekben ragadható meg, hanem a joggyakorlatban működő értelmezési és tanácsadási tevékenységekben is. Ugyanakkor ez a megközelítés nem biztosít előre rögzített hierarchiát a jogi információk között, a források jogi súlya és relevanciája nem válik automatikusan láthatóvá azoknak a jogforrási struktúrában való elhelyezkedése alapján.

Katsh, Berring és Susskind elemzései, ugyan eltérő hangsúllyal, de közös irányba mutatnak, miszerint a jogi információ fogalmi és forrásbeli köre kiszélesedik, miközben normatív súlya és döntési relevanciája egyre inkább értelmezési kérdéssé válik. A jogi információ ebben az értelemben egy olyan nyitott információs térként jelenik meg, amelyben a jogász aktív szerepet játszik a releváns tartalmak kiválasztásában. A felismerés közvetlen módszertani következménye, hogy a jogi információ relevanciája nem tekinthető automatikusnak. Az, hogy egy adott jogi vagy nem jogi tartalom jogi információvá válik-e, nemcsak technikai hozzáférhetőség vagy forrástípus kérdése, hanem a jogászi értelmezés és döntés eredménye is. A jogi kutatás ebben az összefüggésben nem adatfeldolgozás, hanem értelmező szelekció, annak eldöntése, hogy az elérhető információk közül melyek alkalmasak a jogi érvelés és a döntéshozatal megalapozására.

A fenti álláspontot képviselve a disszertáció arra a következtetésre jut, hogy nem létezik automatikus jogi információ, így a jogi forrásokhoz kötődő tartalmak csak értelmezési és jogalkalmazási döntések eredményeként nyernek jogi információs jelentést. A jogi információ nem a jogi problémamegoldás kiindulópontja, hanem annak eredménye.

2.4. A JOGI INFORMÁCIÓ SZEREPE A JOGALKALMAZÁSBAN

A jogi információ fogalmának funkcionális értelmezése szükségképpen felveti azt a kérdést a jogalkalmazás során, hogy milyen információk tekinthetők relevánsnak, legitimnek és jogilag irányadónak? Amennyiben a jogi információ nem előzetesen adott tartalom, hanem a jogászi problémamegoldás eredményeként jön létre, úgy különös jelentősége van annak, hogy a jogalkalmazás információs gyakorlata milyen irányban változik, és ez a változás milyen hatást gyakorol a jog normatív működésére.

Ennek a kérdésnek az empirikus vizsgálatához Frederick Schauer és Virginia J. Wise elemzése⁸⁵ kínál kiindulópontot, amely a bírósági hivatkozási gyakorlat átalakulását vizsgálva

⁸⁵ Schauer, Frederick – Wise, Virginia J.: Nonlegal Information and the Delegalization of Law. *The Journal of Legal Studies*, Vol. 29. 2000/1., 495—515. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/468083>

a jog delegalizációjának⁸⁶ jelenségét írja le. Schauer és Wise tanulmánya nem kizárólag a bírósági hivatkozási gyakorlat változását írja le, hanem empirikus megközelítésben egy közvetett jogi információfelfogást is megfogalmaz. Kiindulópontjuk az a megfigyelés, hogy a 20. század második felétől – különösen az 1990-es évektől – számottevően megnőtt a nem jogi forrásokra való hivatkozások aránya az amerikai bíróságok gyakorlatában, elsősorban az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának döntéseiben. A szerzők elemzése szerint nem egyszerűen kvantitatív változásról van szó, nem vezethető vissza sem a bírósági döntések terjedelmének növekedésére, sem a hivatkozások számának emelkedésére, sem pedig a bírói apparátus bővülésére. Értelmezésükben a változás lényege nemcsak abban állt, hogy a bíróságok többféle forrásra hivatkoztak, hanem abban, hogy átalakult az a hallgatólagos információs rend, amely korábban kijelölte, mi tekinthető legitim jogi döntési alapnak. A hagyományos jogi információs kör – így a jogszabályok, a precedensek, a standard jogi értekezések és jogi enciklopédiák – mellett egyre hangsúlyosabban jelentek meg olyan források, amelyek korábban egyértelműen a jogon kívüli információs körhöz tartoztak, így például napilapok, általános ismeretterjesztő művek, statisztikai adatok, más tudományterületek szakirodalma vagy akár populáris kiadványok. Ezt a folyamatot a szerzők a jog delegalizációjaként írják le, amelynek következtében a jogi információk hagyományos, forrástípushoz kötött autoritása fokozatosan háttérbe szorult. A jogi normativitás ebben az értelemben többé nem kizárólag abból fakad, hogy egy adott információ formálisan jogi forrásból származik-e?

A tanulmány egyik legfontosabb – a disszertáció szempontjából is meghatározó – következtetése, hogy a jogi információ nem előzetesen adott kategória, hanem intézményi és technológiai feltételek között kialakuló gyakorlat. Az, hogy egy adott tartalom jogi információvá válik-e, nem a forrás formális minőségén múlik, hanem azon, hogy a bíróság értelmezési és jogalkalmazási döntés révén legitim döntési alappá emeli-e azt?

Schauer és Wise elemzése így közvetlen empirikus alátámasztását adja annak az állításnak, hogy nem létezik automatikus jogi információ. A jogi relevancia és a normatív súly nem vezethető le közvetlenül a forrás típusából, hanem az adott információs térben és jogalkalmazási helyzetben alakul ki. A digitális adatbázisok elterjedése, az információk közti

⁸⁶ A jog delegalizációja kifejezést Schauer és Wise nem normatív értelemben használják. A fogalom arra a jelenségre utal, hogy a bírósági döntések indokolásában csökken a kizárólag formális jogforrásokra való támaszkodás szerepe, miközben nő a nem jogi jellegű információk és érvek jelentősége. A delegalizáció ebben az értelemben nem a jog megszűnését, hanem a jogi döntések információs alapjának pluralizálódását jelenti.

technikai átjárhatóság növekedése és az elérési költségek csökkenése éppen ezt a korábban magától értetődőnek tekintett hierarchiát kérdőjelezi meg.

2.4.1. ANGOLSZÁSZ ÉS KONTINENTÁLIS MEGKÖZELÍTÉSEK A JOGI INFORMÁCIÓS KÖRNYEZET ALAKÍTÁSÁBAN

Schauer és Wise empirikus megállapításai nem merültek ki egy adott bírósági gyakorlat leírásában, hanem tágabb jogrendszeri összefüggések levonását is megalapozták. Ennek alapján indokolt külön megvizsgálni, hogyan jelenik meg a jogi információ az angolszász, majd a kontinentális jogalkalmazás keretei között.

Az angolszász jogrend működése különösen jól szemlélteti, hogy a jogi információ nem előzetesen adott, hanem az értelmezési gyakorlat során nyeri el jelentését és relevanciáját, mivel a jogi jelentés eleve az egyedi ügyekben végzett összehasonlító és értékelő tevékenység eredményeként bontakozik ki. Az angolszász jogrend jogi információs forrásainak vizsgálata így különösen jól alátámasztja azt az állítást, hogy a jogi információ nem a források automatikus tulajdonsága, hanem az értelmező jogász tevékenység eredménye, amelyben a relevancia, az autoritás és a normativitás minden esetben az értelmezési helyzethez igazodva alakul.

Katsh információközpontú jogfelfogása különösen termékenynek bizonyul az angolszász jogrend jogi információs forrásainak értelmezésekor. A common law működése ugyanis már jóval a digitális technológiák megjelenése előtt is olyan információs térként volt leírható, amelyben a jogi jelentés nem normatív szövegek absztrakt tartalmából, hanem konkrét döntésekben megjelenő érvelési mintázatokból bontakozik ki. Az angolszász jogban a jogi információ elsődleges hordozói nem önmagukban az ítéletek mint dokumentumok, hanem azok értelmezett elemei, a döntés indokolása, az abból levezethető ratio decidendi, valamint az analógiák és megkülönböztetések rendszere.

Egy precedensnek⁸⁷ a jogi információs értéke nemcsak abból fakad, hogy egy felsőbb bíróság döntéséről van szó, hanem abból, hogy a jogalkalmazó miként értékeli annak relevanciáját egy új ügy fényében. Ugyanazon ítélet az egyik esetben meghatározó jogi információvá válhat, míg egy másik ügyben – eltérő tényállás vagy jogkérdés miatt – elveszítheti információs jelentőségét. A jogi információ így nem a precedens létezéséből, hanem annak értelmezett

⁸⁷ Vö. Zödi Zsolt: Precedens. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (továbbiakban: Ijoten). 2021. <https://ijoten.hu/szocikk/precedens>
Györfi Tamás: Jogi érvelélmélet. In: Ijoten 2021. [48]–[50]. <https://ijoten.hu/szocikk/jogi-erveleselmélet#block-1935>

alkalmazhatóságából származik. Ez a működésmód jól illusztrálja azt az általánosabb tételt, amely szerint a normativitás és az információs relevancia nem esik egybe. Az angolszász jogban a normativitás nem absztrakt normákhoz, hanem döntésekhez kötődik, ugyanakkor még ezek sem hordozzák automatikusan a jogi információt.⁸⁸ A jogalkalmazónak minden esetben értelmezési döntést kell hoznia arról, hogy egy korábbi döntés mely elemei, milyen mértékben és milyen érvelési úton használhatók fel.⁸⁹ E folyamat során a jogi információ nem előzetesen adott entitásként, hanem a jogász problémamegoldás eredményeként jön létre.

Katsh információs tér-koncepciója ebben az összefüggésben különösen jól alkalmazható, mivel rávilágít arra, hogy az angolszász jog már eleve olyan információs struktúrában működik, ahol a jogi jelentés a kapcsolatokból, nem pedig az elszigetelt forrásokból keletkezik. A digitális információs környezet ezt a sajátosságot felerősíti, mivel a precedensek közötti kapcsolatok, hivatkozások és analógiák technikailag könnyebben feltárhatók, ugyanakkor az értelmezési döntés felelőssége változatlanul a jogásznál marad. A technológia így nem teszi automatikussá a jogi információt, hanem éppen láthatóbbá teszi annak nem-automatikus természetét.

Az angolszász jogrend vizsgálata azért bír kiemelt jelentőséggel, mert alátámasztja a disszertáció azon állítását, miszerint a jogi információ nem a jogi anyagok objektív tulajdonsága, hanem az értelmező jogász tevékenység során létrejövő, normatív jelentéssel felruházott konstrukció.⁹⁰ A common law gyakorlata ebben a tekintetben nem kivétel, hanem jól láthatóvá teszi, miért nem beszélhetünk automatikusan létező jogi információról.

Az angolszász jog információs működésével összevetve a kontinentális jogrend első megközelítésben stabilabb és kiszámíthatóbb jogi információs környezetet sugall.⁹¹ A kodifikált joganyag, a normák hierarchikus rendszere és az absztrakt szabályozási technika azt a látszatot keltheti, hogy a jogi információ a kontinentális jogban közvetlenebb módon, a jogszabályok szövegéből levezethető. Ebben a rendszerben a jogszabály mint formális jogforrás kiemelt szerepet tölt be, és a jogi információ elsődleges hordozójaként jelenik meg. Ez a látszólagos stabilitás azonban nem jelenti azt, hogy a jogi információ a kontinentális

⁸⁸ A jogalkalmazás nem egyszerűen a jogszabály szövegének automatikus alkalmazása, hanem a jog különböző normatív rétegei közti mérlegelés eredménye. Vö. Pokol Béla: A jog szövegrétegének határai a jogértelmezésben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/3., 128—129., 133—135., különösen a textualista és a szövegen túli értelmezési támpontok viszonyáról szóló elemzéseket.

⁸⁹ Győrfi Tamás 2021. i.m. [1]—[4], [10]

⁹⁰ Fontos hangsúlyozni, hogy jelen disszertáció nem jogelméleti vállalkozás, és nem a jogértelmezési irányzatok normatív értékelésére törekszik. A jogelméleti hivatkozások ebben az összefüggésben nem önálló elméleti állítások alátámasztására szolgálnak, hanem annak bemutatására, hogy a jogi információ nem előzetesen adott, hanem a jogalkalmazás során, döntési és értelmezési műveletek eredményeként jön létre.

⁹¹ Kelemen Katalin – Mezei Péter: A kontinentális jogrendszerek. In: *Ijoten* 2023. [17] <https://ijoten.hu/szocikk/a-kontinentalis-jogrendszerek>

jogrendben automatikusan adott lenne. A jogszabály normatív szövege itt sem azonos a jogi információval, hanem annak potenciális forrása. A normák általános és absztrakt jellege szükségképpen értelmezési tevékenységet igényel,⁹² amely során a jogász kiválasztja, konkretizálja és súlyozza az adott jogi probléma szempontjából releváns normatív tartalmakat. A jogi információ ebben a rendszerben sem előzetesen adott entitásként létezik, hanem a jogi problémamegoldás eredményeként jön létre.

A kontinentális jog információs sajátossága abban ragadható meg, hogy a normativitás formálisan erősebben rögzített, ugyanakkor a jogi információ létrejötte itt is kontextusfüggő és döntéshez kötött. A jogszabály szövege önmagában nem meríti ki a döntéshez szükséges jogi információt; annak releváns tartalma a jogalkalmazás értelmező és döntési folyamataiban bontakozik ki.⁹³ A jogi információ ezért nem a norma pusztá fennállásából, hanem annak értelmezett alkalmazhatóságából fakad. Egy adott jogszabályi rendelkezés ugyanazon jogrendszeren belül is eltérő információs súllyal bírhat attól függően, hogy milyen jogkérdés, milyen tényállás és milyen érvelési környezet keretében kerül elő.⁹⁴

A kontinentális jogrend nem cáfolja, hanem saját módján alátámasztja azt az állítást, hogy a jogi információ nem létezik automatikusan. A normák kodifikált jellege csökkenti ugyan a jogforrások közötti bizonytalanságot, de nem szünteti meg az értelmezési és szelekciós kényszert. A jogi információ itt sem azonos a jogszabály szövegével, hanem azzal a normatív tartalommal, amelyet a jogász egy adott döntési helyzetben relevánsnak ítél. Ebben az értelemben Katsh információs tér-konceptiója a kontinentális jogrend esetében is alkalmazható. Bár a normák strukturáltabb és hierarchikusabb módon jelennek meg, a jogi információ itt is kapcsolatok hálózatában keletkezik, vagyis jogszabály és jogszabály, jogszabály és bírói gyakorlat, jogszabály és jogelv között. A digitális információs környezet ezt a hálózatoságot láthatóbbá és hozzáférhetőbbé teszi, de nem teszi automatikussá a jogi információ létrejöttét. A technológia jelentősen megkönnyíti a jogszabályokhoz való

⁹² Fontos hangsúlyozni, hogy a disszertáció a jelenséget nem normatív, hanem információs és döntésméleti szempontból vizsgálja.

⁹³ Tóth J. Zoltán: A dogmatikai, a logikai és jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbbírósági joggyakorlatban. *MTA Law Working Papers*, 2015/17. Különösen az értelmezhetőség és alkalmazhatóság kapcsolatáról szóló részek. https://real.mtak.hu/121335/1/2015_17_toth.pdf, Uő: A magyar bírói érvelés jellege: jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbbíróságok gyakorlatában. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2017/2., 121—138. https://ias.jak.ppke.hu/20172sz/10_TothJZ_IAS_2017_2.pdf

Vö. Jakab András: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest, Ludovika, 2007. 102—103.

⁹⁴ Vö. Pokol i.m.

hozzáferést és azok strukturált feldolgozását, ugyanakkor a jogi jelentés normatív meghatározása továbbra is az értelmező jogász tevékenységéhez kötődik.⁹⁵

A kontinentális és az angolszász jog információs logikája így nem ellentétes, hanem eltérő hangsúlyokkal, de ugyanarra a következtetésre vezet, hogy a jogi információ nem a jogforrások objektív tulajdonsága, hanem az értelmező jogász tevékenység eredménye. Míg az angolszász jog ezt a nem-automatikusságot nyíltabban és látványosabban mutatja meg, a kontinentális jog a normák stabilitásán keresztül hajlamos elfedni azt. A jogi információ működésének megértéséhez azonban mindkét rendszer esetében elengedhetetlen annak felismerése, hogy a normativitás csak az értelmezés és a döntés révén válik információvá.

Szempont	Angolszász jogrend	Kontinentális jogrend
A jogi információ elsődleges forrása	Bírói döntésekben megjelenő érvelési mintázatok, precedensek	Jogszabályok, kodifikált normák
A jogi információ hordozója	Nem az ítélet mint dokumentum, hanem annak értelmezett elemei (ratio decidendi, analógia)	Nem a jogszabály szövege önmagában, hanem annak értelmezett és konkretizált normatív tartalma
A normativitás megjelenési formája	Döntésekhez kötött, esetalapú normativitás	Absztrakt, általános normákban rögzített normativitás
A jogi információ keletkezése	Az ügyek közötti hasonlóságok és különbségek értelmezésével	A norma kiválasztása, értelmezése és alkalmazása révén
Automatikusság látszata	Alacsony	Magasabb
Valós információs működés	Kifejezetten nem automatikus, erősen kontextusfüggő	Szintén nem automatikus, de kevésbé látványosan
A jogi relevancia szerepe	Minden precedens relevanciája külön döntés tárgya	A norma relevanciája kontextusfüggően alakul
A jogalkalmazó szerepe	Aktív érvelő, aki „megalkotja” a jogi információt	Aktív értelmező, aki a normát döntési információvá alakítja
Információs túlterhelés hatása	Precedens-tömeg → erős szelekciós kényszer	Jogszabály- és joggyakorlat-tömeg → értelmezési és súlyozási kényszer

⁹⁵ Ezzel az állásponttal szembeállítható Zödi Zsolt technológia-optimista megközelítése, amely a jogi szövegek formalizálhatóságából és adatként való kezelhetőségéből kiindulva, a jogalkalmazás jelentős mértékű automatizálhatóságát, sőt egyes döntési funkciók technológiai kiváltását is reális lehetőségként veti fel. Vö. Zödi Zsolt: A digitalizáció hatása a jogász szakmára. Gazdaság és Jog, 2018/12., 5. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9128392>

Ugyanakkor a Big Data jogtudományi és jogalkalmazási felhasználásáról szóló későbbi tanulmányában Zödi árnyaltabb megközelítést alkalmaz, miközben részletesen bemutatja a jogi szövegek strukturálhatóságára és prediktív elemzésére épülő módszerek potenciálját, hangsúlyozza azt is, hogy ezek az elemzések nem elmélet- és értéktelenek, és nem képesek önmagukban a jogi jelentés normatív meghatározására. A Big Data-alapú eszközök így a jogalkalmazás információs környezetét átalakítják és láthatóbbá teszik, de nem szüntetik meg az értelmező jogász döntés szükségességét. Vö. Zödi Zsolt: Big Data a jogtudományban és a jogalkalmazásban. *Közjegyzők Közlönye* 2019/1., 34—36. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2902759>

Digitális technológia hatása	Kapcsolatok feltárása erősödik, automatikusság illúziója nő	Normák elérhetősége nő, értelmezési szükségszerűség változatlan
A nem-automatikusság megjelenése	Nyíltan és strukturálisan látható	Rejtettebben, a norma stabilitása mögött
Összegző következtetés	A jogi információ az érvelési gyakorlat terméke	A jogi információ értelmezett alkalmazhatóság eredménye

3. táblázat – Az angolszász és a kontinentális jogrend jogi információs logikájának összehasonlítása

Az összehasonlítás rámutat arra, hogy bár az angolszász és a kontinentális jogrend eltérő forrásstruktúrával és normativitásfelfogással működik, jogi információs szempontból közös bennük, hogy a jogi információ egyik rendszerben sem létezik automatikusan. A különbség nem abban áll, hogy az egyik rendszerben van, a másikban nincs értelmezési kényszer, hanem abban, hogy az értelmezés szükségessége mennyire válik láthatóvá. A common law ezt nyíltan, a kontinentális jog pedig a normák stabilitása mögé rejtve jeleníti meg.

2.5. A JOGI INFORMÁCIÓ RELEVÁNCIÁJA AZ INFORMÁCIÓS KÖRNYEZETBEN

A jogi információ fogalmának meghatározása csak részben ad választ arra, miként működik a jog az információs környezetben. A jogi információ jelentősége ugyanis nem a létezéséből következik, hanem abból fakad, hogy az információs közegben releváns információként válik érzékelhetővé. Ezért a jogi információ normativitásához vezető kérdések vizsgálatát szükségszerűen megelőzi annak elemzése, hogy a jogi információ mikor, milyen feltételek mellett és milyen értelemben válik relevánssá.

Az információs környezet sajátossága, hogy a relevancia nem előzetesen adott, hanem az információs rendszerek működésének eredményeként jön létre. Jogszabályok, bírósági döntések, kommentárok és egyéb jogi tartalmak nagy tömegben állnak rendelkezésre, azonban ezeknek csak egy része válik ténylegesen láthatóvá és hozzáférhetővé a felhasználó számára. A relevancia ebben az összefüggésben nem normatív, inkább információs kategória, annak a kérdése, hogy az adott tartalom megjelenik-e, kiemelésre kerül-e, illetve kapcsolódik-e más tartalmakhoz az információs térben?

A jogi információ relevanciájának kérdése nem választható el attól az információs környezettől, amelyben a jogi problémamegoldás zajlik. Richard A. Danner tanulmánya⁹⁶ –

⁹⁶ Danner, Richard A.: Legal Information and the Development of American Law: Writings on the Form and Structure of the Published Law. *Law Library Journal*, Vol. 99., 2007/2., 193—227.

Robert C. Berring munkásságára építve – arra mutat rá, hogy az amerikai jog fejlődése során a jogi információk közzétételének, szervezésének és kereshetőségének módja alapvetően befolyásolta, hogy mit tekintettek a jogászok releváns jogi információnak. Ebben a megközelítésben a jogi információ relevanciája nem az információ igazságtartalmából vagy formális jogi státuszából fakadt, hanem abból, hogy miként volt beilleszthető a jogi problémamegoldás során alkalmazott strukturális és kategorizációs keretekbe. Danner utalt arra, hogy a 19–20. századi amerikai jogi információs rendszer – különösen a West Publishing által kialakított osztályozási és indexelési rendszerek – nemcsak megkönnyítették a jogi információk megtalálását, hanem egyúttal előre meg is határozták azt a fogalmi horizontot, amelyen belül a jogászok a jogi problémákat értelmezték és megoldották. Az információk relevanciája így nem semleges vagy természetes adottságként jelent meg, hanem egy olyan információs struktúra eredményeként, amely kijelölte, hogy milyen kérdések tehetők fel, és milyen válaszok tekinthetők elfogadhatónak a jogi érvelés során. A tanulmány hangsúlyozza, hogy ez a strukturált jogi információs környezet hosszú időn keresztül stabil kognitív keretet biztosított a jogi problémamegoldáshoz. A jogászok számára világos volt, mely források hordoznak tekintélyt, és ezek hogyan illeszthetők be a jogi érvelésbe. Ugyanakkor Danner azt is bemutatja, hogy a digitális információs környezet megjelenésével ez a stabilitás megbomlott. A teljes szövegű keresés és az információs források radikális bővülése nyomán a relevancia nem előzetesen meghatározott módon érvényesült, hanem a jogász mérlegelő és szelektív döntéseinek eredményeként alakult ki. Danner értelmezésében ez a változás nem azt jelentette, hogy a jogi információ relevanciája megszűnt volna, hanem azt, hogy annak megállapítása ismét a jogi problémamegoldás aktív részévé vált. A jogász feladata nem merül ki abban, hogy hozzáférjen az információkhoz, el kell tudni döntenie, mely információk illeszthetők be a jogi érvelés szerkezetébe, és melyek járulnak hozzá ténylegesen a döntés megalapozásához. A jogi információ relevanciája így nem automatikusan adott, hanem az információs környezet és a jogi problémamegoldás kölcsönhatásában jön létre. Ez a megközelítés alátámasztja azt az álláspontot, amely szerint a jogi információ relevanciája nem vezethető le sem pusztán a forrás típusából, sem annak tartalmából, hanem a jogi problémamegoldás céljaihoz és az alkalmazott érvelési struktúrához kötődik. Danner elemzése történeti példákon keresztül mutatja meg, hogy a relevancia mindig közvetített és kontextusfüggő jelenség, amelynek megértése elengedhetetlen a jogi kutatás és a modern, digitális jogi információs környezet kritikai értelmezéséhez.

Az információ relevanciájának kontextuális értelmezése szilárd elméleti alapot nyer Luciano Floridi információfilozófiai megközelítésében.⁹⁷ Floridi az információt nem egyszerűen adatként, hanem jelentéssel bíró tartalomként határozza meg, hangsúlyozva, hogy az információ csak értelmezési és használati kontextusban ragadható meg. Az információ relevanciája ebből következően nem tekinthető eleve adott tulajdonságnak, hanem az adott kontextushoz kötött jelentésképződés eredménye.⁹⁸ Floridi elemzése szerint az információ fogalmának értelmezése szükségszerűen magában foglalja az információs környezet figyelembevételét, mivel az információs környezet nem semleges közeg, hanem az információk jelentését és elérhetőségét strukturáló tényező. Az információ relevanciája szerinte ebből a strukturált környezetből bontakozik ki, vagyis az információ akkor válik relevánssá, amikor egy adott környezetben értelmezhetővé és használhatóvá válik, függetlenül attól, hogy igaz vagy normatív tartalomról van-e szó.⁹⁹

Floridi elemzése ugyanakkor általános információfilozófiai keretben marad, és nem tér ki azokra az esetekre, amikor az információ relevanciája intézményesen előzetesen meghatározott. A jogi információ sajátossága éppen abban áll, hogy bizonyos információk – különösen a jogszabályok és a bírósági döntések – relevanciája a jogforrási hierarchiából fakad, és nem kizárólag az információs környezet kontextuális működésének eredménye. Az idézett tanulmány ezt a kérdést nyitva hagyja, ami lehetőséget teremt arra, hogy a jogi információ relevanciáját az információelméleti megközelítést kiegészítve, intézményi szempontból is vizsgáljuk.

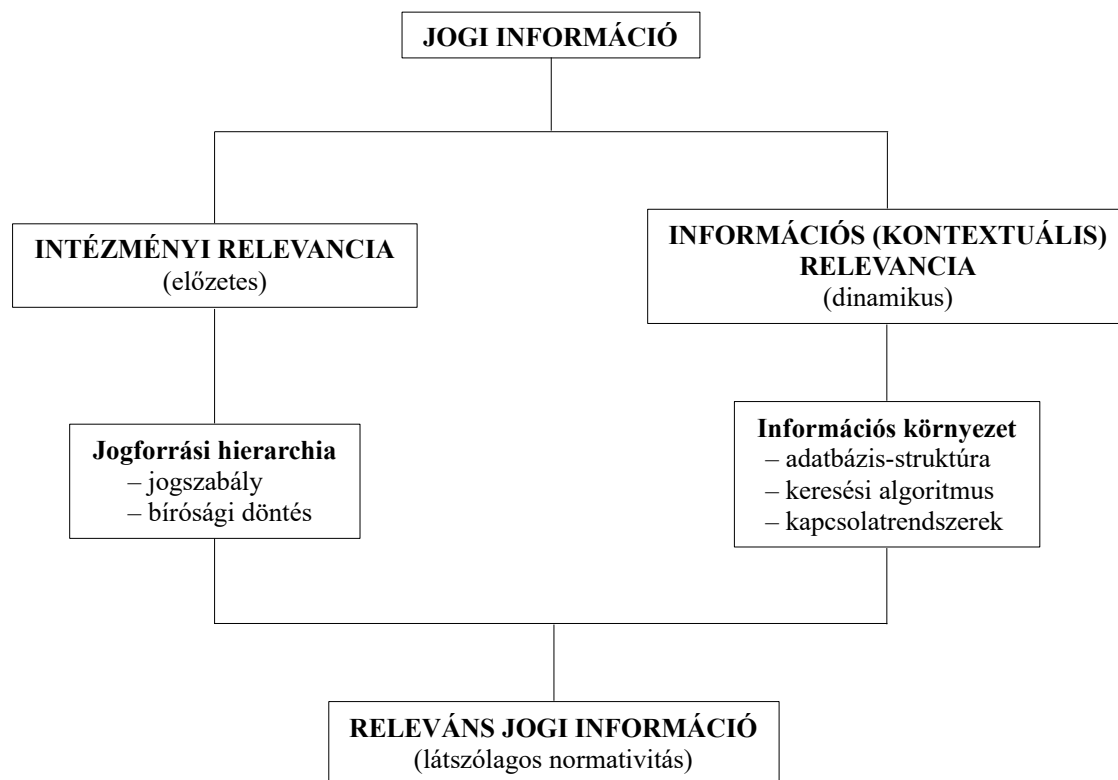
A jogi információ relevanciája így nem vezethető vissza kizárólag a kontextuális jelentésképződésre, hanem kettős alapokon nyugszik. Egyrészt létezik egy intézményesen előzetesen meghatározott relevancia, amely a jogforrási hierarchiából ered,¹⁰⁰ másrészt pedig egy információs környezetben kialakuló, kontextuális relevancia, amely az információs rendszerek működéséhez kapcsolódik. Ez a kettő együtt teszi érthetővé, hogy a jogi információ miért tűnhet normatívnak már az információs környezet szintjén, anélkül azonban, hogy ténylegesen jogi normaként lenne értelmezhető.

⁹⁷ Floridi, Luciano: What is the Philosophy of Information? *Metaphilosophy*, Vol. 33. 2002/1-2.,

⁹⁸ Uo. 123—127.

⁹⁹ Uo. 128—133.

¹⁰⁰ Bódig, 2004. i. m. 62—65.

1. ábra – A jogi információ relevanciájának kettős modellje

Az első relevanciaalap az intézményi relevancia, amely a jogrendszer normatív struktúrájából fakad. A jogszabályok és a bírósági döntések mint elsődleges jogforrások relevanciája nem az információs környezetben történő kiválasztás vagy értelmezés eredménye, hanem abból következik, hogy a jogrendszer normatív hierarchiájában meghatározott helyet foglalnak el. Ezeknek a jogi tartalmaknak a relevanciája előzetesen biztosított, függetlenül attól, hogy az adott információ mikor és milyen formában válik hozzáférhetővé. Ebben az értelemben a jogforrási hierarchia egyben információs hierarchiaként is működik, amely meghatározza, hogy mely jogi tartalmak rendelkeznek eleve relevanciával. Ez a megközelítés összhangban áll azzal az állásponttal, amely szerint a jog autoritativ forrásai döntési elsőbbséggel bírnak, és relevanciájuk nem a felhasználói kontextusból, hanem az intézményes jogrendből ered.

A második relevanciaalap a kontextuális–információs relevancia, amely az információs környezet működéséhez kapcsolódik. Ebben az esetben a relevancia nem előzetesen adott, hanem az információk kiválasztása, strukturálása és összekapcsolása során alakul ki. Az adatbázisok felépítése, a keresési algoritmusok logikája, valamint az információk közötti kapcsolatrendszerek határozzák meg, hogy az egyébként releváns jogi tartalmak közül melyek válnak ténylegesen láthatóvá és hangsúlyossá. Ez a relevanciafajta összhangban áll Floridi

információelméleti felfogásával, abból a szempontból, hogy a relevanciát nem eleve adottnak, hanem az információ és az értelmezési kontextus kölcsönhatásában megszületőnek fogja fel.

A két relevanciaszint nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő módon működik. Az intézményesen releváns jogi információk nem feltétlenül válnak automatikusan információs értelemben is relevánssá, míg az információs környezetben kiemelt tartalmak nem feltétlenül rendelkeznek elsődleges jogforrási státusszal. Zódi Zsolt a számítógéppel támogatott jogi forráskutatás elemzése¹⁰¹ során amellet érvel, hogy a jogi információk közötti szelekció nem azonosítható a jog normatív hierarchiájával, az autoritativ szövegek relevanciája fokozatos, kontextus- és szerepfüggő. Ugyanakkor a relevanciavítak intézményes lezárása a jogrendszer keretein belül, elsősorban a jogerős bírói döntés révén történik

A digitális jogi környezet elemzése során Richard Susskind is rámutat arra, hogy a jog gyakorlati működése egyre inkább az információhoz való hozzáféréseken keresztül valósul meg. Az a jogi tartalom, amely nem jelenik meg az információs rendszerek látóterében, a gyakorlatban könnyen irrelevánssá válhat, függetlenül attól, hogy formálisan a jogrendszer része. Ez a jelenség tovább erősíti azt az állítást, hogy a relevancia az információs környezetben nem normatív, hanem technikai és strukturális feltételekhez kötött.¹⁰²

2.6. A JOGI INFORMÁCIÓ NORMATÍV JELLEGE ÉS AZ AUTOMATIZÁLHATÓSÁG KORLÁTAI

A jogi információ fogalmának meghatározása szükségszerűen felveti annak viszonyát a jogi normához, mivel a jog a mindennapi gyakorlatban túlnyomórészt normatív tartalomként jelenik meg. Jelen alfejezet célja azonban nem a jogi norma elméleti meghatározása, hanem annak vizsgálata, hogy a jogi információ az információs környezetben milyen kapcsolatban áll a normativitással, illetve milyen értelemben különül el attól.

Az információs környezet sajátossága, hogy a jog nem közvetlenül normaként, hanem információs tartalomként válik hozzáférhetővé. Jogszabályok, bírósági döntések és egyéb jogi dokumentumok szöveggént, adatként, keresési találatként vagy strukturált adatbázis-elemként jelennek meg, amelyeket az információs rendszerek különböző szempontok szerint rendeznek, összekapcsolnak és kiemelnek. Ebben a közegben a jogi norma információs objektummá válik, anélkül azonban, hogy normatív jellege megszűnne vagy átalakulna.

¹⁰¹ Zódi, 2012. i. m. 181—186. Computer-Assisted Legal Research (CALR)

¹⁰² Susskind, Richards – Susskind, Daniel: *A szakmák jövője*. (Ford. Benczi Boglárka) Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018., 111—112.

A jogi normák hagyományosan olyan előírásokként jelennek meg, amelyek kötelező ereje nem empirikus igazolhatóságukból, hanem formális érvényességükből és intézményes elismerésükből fakad. Ez a felfogás azonban könnyen ahhoz a hallgatólagos előfeltevéshez vezet, hogy a jogi normák normatív tartalma a jogforrásokban eleve adott, és a jogi kutatás feladata ennek a tartalomnak a feltárása. A jogi információ funkcionális értelmezése ezzel szemben arra mutat rá, hogy a normatív jelentőség nem automatikusan, hanem értelmezési és döntési folyamatok során válik láthatóvá.

A kérdés megvilágításához különösen tanulságos Tattay Szilárd normalogikai elemzése,¹⁰³ amely a normák igazságértékének problematikáját nem egyszerűen logikai kérdésként, hanem a jogi megismerés természetét érintő alapkérdésként tárgyalja. Tattay bemutatja, hogy a normák igazságértékét tagadó uralkodó felfogás – amely szerint a normák csupán érvényesek vagy érvénytelenek lehetnek – implicit módon a normát statikus objektumként kezeli, miközben háttérbe szorítja annak értelmezésre szoruló, jelentésképző dimenzióját. A normaproponciók és normák megkülönböztetése ugyanakkor éppen arra világít rá, hogy a jogi problémamegoldás ténylegesen nemcsak normákkal, hanem a normákra vonatkozó, igazolható vagy cáfolható állításokkal dolgozik.

A megkülönböztetés módszertani jelentősége abban ragadható meg, hogy a jogi kutatás nem a normák pusztá létezését kezeli információként, hanem azokat az értelmezett normatív állításokat, amelyek egy konkrét jogkérdés megoldásában relevanciát nyernek. A jogi információ ebben az értelemben nem azonos sem a jogszabályi szöveggel, sem az érvényes norma fennállásával, hanem azok értelmezett, relevanciával felruházott tartalmában ragadható meg. A normaproponciók szintje már a jogi információ működési szintje: itt dől el, hogy egy norma miként kapcsolható össze tényállásokkal, jogkövetkezményekkel és döntési alternatívákkal. A normalogikai megközelítés ugyanakkor módszertani korlátokra is rávilágít. A normák igazságértékének kérdésére fókuszáló elméletek hajlamosak a jogi megismerést elsősorban logikai–szemantikai síkon értelmezni, miközben háttérbe szorul az a kérdés, hogy a jogi kutató miként választja ki az adott jogkérdés szempontjából releváns normatív állításokat. A jogi információelmélet perspektívájából nem az a döntő kérdés, hogy egy normaproponció igazolható-e, hanem az, hogy milyen szerepet tölt be a jogi érvelésben, és miként járul hozzá egy jogilag védhető döntés kialakításához? A relevancia megállapítása ebben az értelemben nem logikai automatizmus, hanem normatív felelősséggel terhelt döntés.

¹⁰³ Tattay Szilárd: Nincs igazság? – normalogikai aporiák. *Állam és Jogtudomány*, 2018/2., 72–96.

A jogi információ normatív jellegének döntésfüggő volta közvetlen kapcsolatban áll a jog automatizálhatóságának kérdésével. A modern jogi információs környezet – különösen a digitális adatbázisok és algoritmikus keresőrendszerek elterjedése – gyakran azt a benyomást kelti, hogy a jogi relevancia technikailag meghatározható és automatizálható. Ez a benyomás azonban figyelmen kívül hagyja a jog nyitott normatív szerkezetét.¹⁰⁴

A jogi információ normatív jellege és döntésfüggő természete így egyaránt kizárja azt a felfogást, amely szerint a jogi kutatás automatizálható információkezelési művelet lenne. A jogi kutatás nem adatfeldolgozás, hanem olyan értelmező tevékenység, amelyben a jogász aktívan alakítja ki a jogilag releváns tartalmak körét. A normativitás ebben az értelemben nem a jogi információ tulajdonsága, hanem a jogi problémamegoldás működésének következménye.

2.7. A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA MEGJELENÉSE A JOGI INFORMÁCIÓS KÖRNYEZETBEN

A mesterséges intelligenciával támogatott információs rendszerek megjelenése alapjaiban alakította át azt a környezetet, amelyben a jogi kutatás és jogalkalmazás zajlik. A digitális jogi adatbázisok, keresőrendszerek és elemző eszközök fejlődése lehetővé tette a jogi források gyors, nagymennyiségű és összetett feldolgozását, ami a jogi információhoz való hozzáférést korábban elképzelhetetlen mértékben kiterjesztette. Ezek a technológiák különösen hatékonyak a jogi adatok feltárásában, rendszerezésében és összekapcsolásában, legyen szó jogszabálysövegekről, bírósági döntésekről vagy más jogi dokumentumokról.¹⁰⁵

Az elmúlt évtizedekben felgyorsult fejlemények azonban szükségessé teszik annak módszertani tisztázását, hogy a mesterséges intelligencia milyen szerepet tölthet be a jogi információ létrehozásában, és hol húzódnak e szerep elvi korlátai.¹⁰⁶ A kérdés nem technológiai, hanem jogi információelméleti természetű, elsősorban nem arra keressük a választ, hogy mire képesek az algoritmusok, hanem arra, hogy mi tekinthető jogi információnak a jogi problémamegoldás és döntéshozatal szempontjából. A mesterséges

¹⁰⁴ Lásd Zódi Zsolt jogi kutatásról és relevanciáról szóló elemzését, amely szerint a jogi információ relevanciája nem előzetesen adott, hanem a jogi problémamegoldás során, döntési és értelmezési folyamatban alakul ki, és intézményesen – elsősorban a jogerős bírósági döntés révén – zárul le. Zódi hangsúlyozza, hogy ez a döntésfüggő normativitás kizárja a jogi relevancia teljes körű technikai vagy algoritmikus meghatározhatóságát. Zódi, 2012. i. m. 170–186.

¹⁰⁵ Vö. Vági Renátó: A jogászság egy új korszak hajnalán? - Bevezetés az adatvezérelt jogász munkavégzés lehetőségeibe és kihívásaiba. *Magyar Jog*, 2025/4. 246–258.

¹⁰⁶ Susskind hangsúlyozza, hogy a mesterséges intelligenciával támogatott jogi rendszerek elsősorban az információk feltárásában, rendszerezésében és összekapcsolásában jelentenek előrelépést, míg a jogi jelentés és relevancia megállapítása továbbra is értelmező, emberi tevékenység marad. Vö. Susskind, Richard: *A holnap ügyvédei. Bevezetés a jövőbe*. (Ford. Tancsik Annamária) Budapest, Orac, 2025.

intelligencia szerepének megítélése csak a jogi adat, jogi információ és jogi tudás korábban bemutatott fogalmi megkülönböztetésére építve lehetséges. A mesterséges intelligencia elsődleges működési tere a jogi adat szintje, egyedül az algoritmusok képesek nagyszámú jogi tartalom azonosítására, strukturálására, kulcsszavas és szemantikai keresésére, valamint mintázatok felismerésére a jogi szövegekben. Ezen funkciók jelentős mértékben támogatják a jogi kutatást, mivel csökkentik az információfeltárás idő- és költségigényét.

A jogi információ szintjén azonban az MI szerepe már korlátozottabb. A jogi információ nem pusztán adat, hanem olyan tartalom, amely relevanciával bír egy konkrét jogi probléma megoldása szempontjából. A relevancia megállapítása normatív döntést feltételez, annak eldöntését, hogy egy adott forrás, norma vagy tény miként kapcsolódik a jogi érveléshez és a döntési alternatívákhoz. Ez a döntés nem vezethető le kizárólag statisztikai gyakoriságból, mintázatokból vagy korábbi előfordulásokból. A mesterséges intelligencia ezen a szinten legfeljebb támogató szerepet tölthet be, de nem képes a jogi információ önálló létrehozására.¹⁰⁷

A jogi tudás szintjén a mesterséges intelligencia korlátai még markánsabban jelentkeznek. A jogi tudás integrált, koherens normatív ismeretrendszer, amely jogelvekhez, értelmezési elvekhez és igazságossági mércékhez kapcsolódik. Ennek a szintnek az elérése nem egyszerűen csak az információk összekapcsolását feltételezi, hanem normatív felelősségvállalást is, amely elválaszthatatlan a jogászai döntéshozataltól. A jogi tudás ebben az értelemben nem automatizálható.

A mesterséges intelligencia jogi alkalmazásával kapcsolatos egyik leggyakoribb implicit feltételezés az, hogy a jogi relevancia technikailag meghatározható és automatizálható. Ez a feltételezés azonban ellentmond a jogi információ normatív természetének. Amint azt a disszertáció korábbi részei is alátámasztották, a jogi relevancia nem a jogi források eleve adott jellemzője, hanem a jogi problémamegoldás során alakul ki.

A jogi normák nyitott szövegű jellege, az értelmezési alternatívák megléte és a határesetek elkerülhetetlensége kizárja azt, hogy a jogi relevancia teljes mértékben algoritmizálható legyen. A mesterséges intelligencia képes lehet arra, hogy korábbi döntések alapján

¹⁰⁷ Vö. Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? *Magyar Jog*, 2020/11., 628—629. A jogi kutatás és jogi információ szempontjából Osztovits elemzése különösen fontos abból a nézőpontból, hogy rávilágít, az információs technológia által nyújtott többlet-hozzáférés és adatfeldolgozási kapacitás önmagában nem szünteti meg a jogi ismeretek hiányából fakadó kiszolgáltatottságot. A tanulmányban bemutatott példák azt mutatják, hogy a jogi információ nemcsak elérhetőség kérdése, hanem értelmezési és orientációs probléma is. Ez a felismerés közvetlenül kapcsolható ahhoz a disszertációs állásponthoz, amely szerint a jogi információ nem azonos a jogi adatok digitális feldolgozásával, hanem a jogi problémamegoldás és a jogi kutatás során, relevanciával felruházott tartalomként értelmezhető.

valószínűségeket jelezzen vagy tipikus érvelési mintákat azonosítson, azonban nem képes normatív döntést hozni arról, hogy egy adott jogi probléma esetében mely értelmezés tekinthető jogilag indokoltnak. Ez a korlát nem technikai hiányosság, hanem a jog természetéből fakadó elvi határ. A normativitás nem olyan tulajdonság, amely adatként feldolgozható vagy statisztikai úton rekonstruálható lenne. A jogi információ jogi súlya nem a feldolgozás módjából, hanem a jogászi értelmezésből és döntésből ered.

A mesterséges intelligencia megjelenése nem csökkenti a jogász felelősségét a jogi információ létrehozásában, épp ellenkezőleg, növeli azt. Minél nagyobb mennyiségű jogi adat válik technikailag hozzáférhetővé, annál hangsúlyosabbá válik a relevanciakijelölés, az értelmezés és a normatív döntés szerepe. A jogász feladata az információk kezelésén túl, annak tudatosítása is, hogy az MI által előállított eredmények milyen korlátok között használhatók fel jogi érvelésben és döntéshozatalban. Ebből következően a jogi kutatás módszertana nem delegálható a mesterséges intelligenciára. Az MI a jogi adatfeldolgozás és előszűrés hatékony eszköze lehet, de nem válhat a jogi információ végső forrásává. A jogi információ jogi státusza minden esetben a jogász döntéséhez kötődik, aki felelősséget vállal az értelmezésért és a következtetésekért.

A mesterséges intelligencia jogi kutatásban betöltött szerepe módszertani szempontból világosan körülhatárolható. Az MI hatékonyan támogatja a jogi adatok feltárását, rendszerezését és elemzését, azonban nem képes a jogi információ normatív létrehozására és súlyozására. A jogi információ nem technológiai kimenet, hanem jogászi döntés eredménye. Ez a felismerés megerősíti a disszertáció alapvető tételét, miszerint nem létezik automatikus jogi információ. Az MI alkalmazása nem kérdőjelezi meg ezt a tételt, épphogy láthatóvá teszi annak jelentőségét. A jogi információ jogi súlya továbbra is a jogi problémamegoldás, az értelmezés és a normatív felelősségvállalás keretei között keletkezik, amelyet sem algoritmus, sem automatizált rendszer nem képes helyettesíteni.

3. A JOGI KUTATÁS FOGALMA ÉS FEJLŐDÉSE

„Az információ olcsó, az értelmezés drága.”¹⁰⁸

A jogi kutatás fogalma a jogtudományban nem egyértelműen rögzített kategória, hanem egy olyan értelmezési kérdés, amelyet a különböző elméleti és módszertani megközelítések eltérően töltenek meg tartalommal. A szakirodalom tanúsága szerint nem beszélhetünk egységes, minden kontextusban alkalmazható jogi kutatásfogalomról, mivel a jogi kutatás értelmezése történetileg, intézményileg és módszertanilag is változó, és szorosan összefügg azzal, hogy a jogot normarendszerként, társadalmi gyakorlatként vagy professzionális döntéshozatali tevékenységként ragadjuk-e meg.

A jogi realizmus egyik meghatározó alakja, Karl N. Llewellyn már a 20. század első felében élesen különbséget tett a law in books és a law in action között, hangsúlyozva, hogy a jog megértése nem merülhet ki a jogszabályok és precedensek szövegének elemzésében.¹⁰⁹ Llewellyn szerint a jog valódi működése a bírósági döntésekben, a jogászai stratégiákban és a társadalmi gyakorlatban válik láthatóvá, ezért a jogi kutatásnak szükségszerűen túl kell lépnie a pusztán dogmatikai megközelítésen. Ez a gondolat már korai írásaiban is megjelenik, amikor a jogi kutatás módszertanát a társadalomtudományi kutatás eszközeivel való párbeszédben értelmezi.¹¹⁰

E szemlélet továbbgondolásaként William Twining¹¹¹ arra mutat rá, hogy a jogi kutatás elsődleges funkciója nem kizárólag a jogi tartalom rendszerezése, hanem a jogi problémák megoldásának szolgálata. A jogi kutatás ebben az értelemben célorientált tevékenység, amelynek során a jogi források vizsgálata nem öncélú, hanem egy konkrét döntési vagy értelmezési helyzetben releváns válaszok megformálására irányul. Ez a megközelítés eleve

¹⁰⁸ Katsh i.m. 1, 6—7.

A jog világa az információ világa, Katsh 1995-ben ezzel a mondattal kezdi könyvét. Álláspontja szerint bárhogyan is definiáljuk a jogot – legyen az szakma, vitarendezési módszer, igazságszolgáltatási folyamat, a status quo védelmét szolgáló látszat, vagy a jogok biztosításának és a magatartás szabályozásának eszköze –, mindig az információval foglalkozik.

¹⁰⁹ Badó Attila: Amerikai jogi realizmus. In *Ijoten* 2026. [13]—[17] <http://ijoten.hu/szocikk/amerikai-jogi-realizmus>

¹¹⁰ Llewellyn, Karl. N.: Legal Tradition and Social Science Method—A Realist's Critique. In: Lyon, L. S. – Lubin, I. – Merian, L. – Wright, P. G. (Eds.): *Essays on Research in The Social Sciences: Papers Presented in a General Seminar Conducted. The Committee on Training of The Brookings Institution*, 1930—31., 95—96. <https://doi.org/10.1037/14017-006>

¹¹¹ Twining, W.: *Karl Llewellyn and the Realist Movement*. 2nd ed. Cambridge University Press; 2012. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139151085>

feltételezi a források közötti kritikus választást, azok kölcsönhatásának feltárását és a relevancia folyamatos újraértékelését.

A jogi kutatás sajátos vonásait különös élességgel ragadja meg Morris Cohen klasszikus elemzése.¹¹² Cohen már 1969-ben hangsúlyozta, hogy miközben viszonylag sokat tudunk a jogi kutatás forrásairól és eszközeiről, meglepően keveset tudunk arról, hogy a jogászok ténylegesen hogyan végeznek kutatást. Cohen értelmezésében a jogi kutatás több szempontból is eltér más tudományterületek kutatásától. A jogi kutatás nem elsősorban tudományos, hanem professzionális célokat szolgál, amennyiben a jogászok kutatási tevékenysége jellemzően konkrét problémák megoldására irányul. Ezt a sajátosságot tovább erősíti a jogi források sajátos természete és rendkívüli mennyisége, valamint a jog belső normatív struktúrája, amely – a precedensrendszer, a joghatósági szabályok és a forráshierarchia révén – eleve meghatározza a források relatív súlyát és felhasználásának módját. Cohen kritikája különösen fontos abból a szempontból, hogy már ekkor figyelmeztetett, a technológiai eszközök – így később a számítógépes kutatás – önmagukban nem képesek megoldani a jogi kutatás minőségi problémáit.

A technológiai fordulat tapasztalati dimenzióját John Hanft¹¹³ ragadta meg egy nagyon találó metaforával, amikor a számítógépes jogi kutatás kapcsán a jogászok perifériás látásvesztéséről¹¹⁴ írt. Hanft szerint a nyomtatott forrásokkal végzett kutatás során a jogászok érzékelték a joganyag szerkezetét, terjedelmét és kontextusát – vagyis tudták, hol tartanak –, míg az elektronikus keresés ezt a térbeli és strukturális tájékozódást részben megszüntette. Ez a megfigyelés nem nosztalgikus technológiaellenességet tükröz, hanem arra mutat rá, hogy az információhoz való hozzáférés módja visszahat a jogi problémamegoldás szerkezetére és a kutatási eredmények értelmezésére.

Ezeket a strukturális összefüggéseket teszi különösen plasztikussá Michael Chiorazzi elemzése,¹¹⁵ amely a digitális hozzáférés torzító hatására hívja fel a figyelmet. Chiorazzi rámutat arra, hogy a nyomtatott jogi könyvtári állomány és az elektronikus adatbázisok közötti átfedés önmagában nem árul el semmit arról, hogy a jogászok ténylegesen milyen forrásokat használnak. Becslése szerint egy viszonylag szűk, mintegy 25 000 kötetes alapgyűjtemény már

¹¹² Cohen, Morris L. Research Habits of Lawyers. *Jurimetrics Journal*, Vol. 9. 1969/4. 183—185. <http://www.jstor.org/stable/29761136>

¹¹³ Hanft, John K.: A Model for Legal Research in the Electronic Age. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 17 1999/3. 77–83. https://doi.org/10.1300/J113v17n03_13

¹¹⁴ Uo. 79.

¹¹⁵ Chiorazzi, M.: Books, Bytes, Bricks and Bodies: Thinking About Collection Use in Academic Law Libraries. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 21. 2002/2–3. 1–28. https://doi.org/10.1300/J113v21n02_01

lefedni a jogi kutatások túlnyomó többségét, különösen akkor, ha ez a tartalom könnyen elérhető a Lexis vagy a Westlaw felületein. A „rendelkezésre állás fenyegetése” – vagyis az a tény, hogy bizonyos források azonnal és kényelmesen hozzáférhetők – Chiorazzi szerint önmagában képes irányítani a kutatási gyakorlatot, háttérbe szorítva más, potenciálisan releváns, de kevésbé látható vagy nehezebben hozzáférhető forrásokat. Ebben az értelemben Hanft és Chiorazzi megközelítései egymást kiegészítve mutatják meg, hogy a digitális jogi kutatás során a relevancia nem kizárólag a jogász tudatos mérlegelésének eredménye, hanem a kutatói észlelés korlátai és az információs rendszerek hozzáférési logikái együttesen alakítják azt.

A fent különböző megközelítések közös tanulsága, hogy a jogi kutatás nem redukálható sem a jogi normák szövegszerű elemzésére, sem az alkalmazott kutatási eszközök technikai használatára. A jogi kutatás olyan komplex, döntésorientált tevékenység, amelyet egyszerre alakít a joganyag természete, a forrásokhoz való hozzáférés módja, az intézményi és társadalmi kontextus, valamint a kutató által követett módszertani és értelmezési keretek. Ez a fajta sokféleség nem a jogi kutatás elméleti hiányosságát jelzi, sőt, éppen annak sajátosságát, azt, hogy a jogi kutatás fogalma és gyakorlata csak történeti, technológiai és módszertani összefüggéseiben érthető meg.

Ez a fejezet ezekre a szemléleti alapokra építve vizsgálja tovább a jogi kutatás működését, különös tekintettel a forrásfeltárára, a relevancia kialakulására, valamint arra az információs környezetre, amelyben a jogi döntések előkészítése zajlik.

3.1. A KERESÉS ÉS A KUTATÁS FOGALMI ELHATÁROLÁSA

A jogi kutatás fogalmának meghatározása előtt indokolt röviden kitérni arra, hogy a kutatás és a keresés kifejezések a magyar nyelvben milyen jelentéstartalommal bírnak. A Magyar nyelv értelmező szótára szerint¹¹⁶ a kutatás főnév általános értelemben a kutat igével kifejezett cselekvést, eljárást, munkát jelöli, amelynek lényegi eleme az alapos, buzgó, céltudatos keresés. A kutatás nem egyetlen tárgy vagy információ egyszeri azonosítására irányul, hanem olyan folyamatjellegű tevékenységet kell érteni alatta, amely egymásra épülő előkészítő lépésekből, közbenső szakaszokból és értelmezhető eredményekből áll. A szótári meghatározás a kutatás jelentéskörébe sorolja mind a személyek vagy tárgyak felkutatására irányuló tevékenységet, mind pedig – elkülönült jelentésként – a tudományos kutatást, amely valamely

¹¹⁶ Bárczi Géza – Országh László (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1959—1962., K—M, 4. kötet 359.

tudományos kérdés megoldására, új ismeretek megszerzésére irányuló, módszeres tevékenységként jelenik meg.

Ezzel szemben a keresés kifejezés a szótár szerint¹¹⁷ elsősorban a keres igével kifejezett cselekvést jelöli, azt a tevékenységet, amikor valaki egy konkrét személyt, tárgyat vagy eredményt próbál megtalálni vagy megszerezni. A keresés jelentése a nyelvhasználatban tipikusan szűkebb, célorientáltabb és időben rövidebb tevékenységre utal, amelynek sikeressége abban mérhető, hogy a keresett dolog megtalálható-e. A keresés így nem szükségképpen jár együtt rendszerezéssel, értelmezéssel vagy következtetések levonásával, sokkal inkább egy adott információ vagy objektum azonosítására irányul.

A jogi kutatás gyakorlatában gyakran összemosódik a jogi keresés és a jogi kutatás fogalma, jóllehet a kettő nem azonos szintű tevékenységet jelöl. A jogi keresés elsősorban a jogi információk azonosítására és feltárására irányuló tevékenység, amely különböző információs eszközök, adatbázisok és keresési technikák alkalmazásával teszi lehetővé a releváns joganyag elérését. A jogi kutatás nem merül ki a jogi források megtalálásában, hanem azok értelmezését, rendszerezését és a jogi problémára vonatkoztatott feldolgozását foglalja magában.¹¹⁸

A jogi keresés tehát a jogi kutatás szükséges, de nem elégséges előfeltétele. Önmagában a jogszabályok, ítéletek vagy szakirodalmi tételek megtalálása még nem eredményez jogi információt abban az értelemben, ahogyan az a jogi döntéshozatalban vagy a jogtudományi elemzésben megjelenik. A jogi információ akkor válik ténylegesen relevánssá, amikor a jogász a feltárt anyagot értelmezési és érvelési keretbe helyezi, és azt egy konkrét jogi probléma megoldásának szolgálatába állítja.

Ez a különbség különösen jól látható a digitális jogi adatbázisok és keresőrendszerek használata során. Az egyszerű és összetett keresések, a kulcsszavas lekérdezések, a tárgyszavas feltárás vagy a hivatkozáskövető eszközök – mint például a precedensek közötti kapcsolatrendszerrel feltáró szolgáltatások – hatékonyan támogatják a jogi keresést, ugyanakkor nem helyettesítik a jogi kutatást mint értelmező tevékenységet. Ezek az eszközök előstrukturálják a hozzáférhető joganyagot, implicit módon relevanciát tulajdonítanak egyes forrásoknak, azonban nem képesek eldönteni, hogy az adott jogi helyzetben mi tekinthető jogilag releváns tartalomnak. A jogi kutatás határa tehát ott húzódik meg, ahol a keresési eredmények találati halmaza jogi jelentéssé alakul. Ez az átalakulás nem technikai művelet,

¹¹⁷ Uo. 3. kötet 345.

¹¹⁸ Zódi Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban*. Budapest, Gondolat, 2012. 187.

hanem a jogászi problémamegoldás aktusa, amely során a jogász kiválasztja, értelmezi és összekapcsolja azokat az elemeket, amelyek a jogrendszer koherens szerkezetén belül értelmezhetők, és a jogalkalmazás vagy a jogtudomány számára irányadó következtetésekhez vezetnek. Ebben az értelemben nem minden jogi keresés tekinthető jogi kutatásnak, ugyanakkor minden jogi kutatás szükségképpen magában foglal valamilyen keresési tevékenységet.

A disszertáció álláspontja szerint a jogi keresés olyan tevékenység, amely egy konkrét jogi adat gyors megtalálására irányul. Ilyen lehet például egy jogszabály, egy konkrét bírósági döntés vagy egy hatósági határozat azonosítása. A jogi keresés időhorizontja rövid, jellemzően azonnali vagy rövid távú információigényhez kapcsolódik, és analóg a hétköznapi értelemben vett kereséssel, azzal a különbséggel, hogy jogi adatokra irányul. A jogi keresés során is megjelenik a relevancia kérdése, azonban ez többnyire formális jellegű, annak eldöntésére szorítkozik, hogy az adott dokumentum tárgyában kapcsolódik-e a keresett jogkérdéshez.

A jogi kutatás ezzel szemben a kutatás szótári jelentéséhez közelebb álló, összetettebb, folyamatjellegű tevékenységként értelmezhető. A jogi kutatás nem ér véget a jogi információforrások azonosításánál és megtalálásánál, hanem magában foglalja azok rendszerezését, összevetését és értelmezését is. Időhorizontja jellemzően hosszabb, nem percekben vagy órákban, hanem napokban, hetekben, sőt, egyes esetekben hónapokban vagy években mérhető. A jogi kutatás kiterjed a szakmai kommentárok, monográfiák és tudományos tanulmányok elemzésére is, mivel ezek biztosítják a jogi értelmezés és az érvelés elméleti hátterét.

A disszertáció ugyanakkor hangsúlyozza, hogy bár az értelmezés a jogi kutatás elengedhetetlen része, a dolgozat nem vállalkozik a jogértelmezés elméleti vagy dogmatikai elemzésére. Az értelmezés ebben az összefüggésben nem önálló vizsgálati szempont, hanem a jogi kutatás szükségszerű, adottnak tekintett összetevője. A fejezet célja nem az, hogy bemutassa, miként kell a jogot értelmezni, hanem annak feltárása, hogy a jogi keresés és különösen a jogi kutatás során miként válik egy adott jogi tartalom a jogászi problémamegoldás számára releváns információvá.

3.2. A JOGI KUTATÁS FOGALMI MÓDSZEREI

A jogi kutatás sokfélesége több, egymást kiegészítő paradigmában ragadható meg. A jogi kutatás klasszikus felfogása a jogtudományban elsősorban a jog normatív jellegéből indul ki. Ebben az értelemben a jogi kutatás középpontjában dominánsan a jogforrások – jogszabályok,

bíróági döntések, valamint a jog belső rendszerét feltáró dogmatikai tételek – feltárása, rendszerezése és értelmezése áll. A jogi információ ebben a keretben alapvetően a normatív tartalmakhoz kötődik. Jogi relevanciája abból fakad, hogy a jogrendszer koherens szerkezetén belül értelmezhető, és a jogalkalmazás számára irányadó doktrínák megfogalmazására törekszik. A klasszikus jogi kutatás¹¹⁹ így elsősorban forrásorientált és normatív jellegű tevékenységként jelenik meg, amely a jog belső logikáját és rendszerét igyekszik feltárni. Ennek a felfogásnak a módszertani megfelelője¹²⁰ a doktrinális jogi kutatás. A doktrinális¹²¹ jogfelfogáshoz kapcsolódó kutatási gyakorlat a jogi információt elsődlegesen a hatályos jogszabályi szöveghez köti. Ebben a megközelítésben a jogi információ alapvetően adottként jelenik meg, a jogszabály normatív tartalma előzetesen meghatározott, a jogi kutatás feladata pedig ennek feltárása és alkalmazása. Az értelmezés szerepe itt formálisan elismert, de funkcionálisan korlátozott, hiszen a releváns jogi információt maga a jogszabályi szöveg hordozza. Ez a szemlélet azt feltételezi, hogy a jogi információ lényegében független a kutatói döntésektől, és a relevancia elsősorban a normahierarchiából és a hatályosságból következik.

A doktrinális kutatás a jogtudomány sajátos kutatási formája, amely elsősorban a jogi doktrínák feltárására és kidolgozására irányul¹²². Harry William Arthurs¹²³ által 1983-ban kidolgozott jogi kutatási modell¹²⁴ arra vállalkozott, hogy rendszerezze a jogtudomány különböző irányait a módszertani és funkcionális dimenziók mentén. A modell vízszintes tengelye a metodológiai különbséget jeleníti meg, itt a doktrinális kutatás a jog belső, normatív rendjére koncentrál, míg az interdiszciplináris kutatás a jog külső, társadalmi, gazdasági és politikai környezetét és hatásait vizsgálja. A függőleges tengely a kutatás célját és közönségét jelöli, ahol a tiszta

¹¹⁹ Lásd részletesebben: Szabó Miklós – Jakab András: A jogdogmatikai kutatás. In: Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 51–78.

¹²⁰ A jogi kutatás típusainak áttekintése ebben a dolgozatban nem módszertani rendszerezést, hanem elemzési célt szolgál. A különböző kutatási megközelítések eltérő válaszokat adnak arra, hogy mi tekinthető jogi információnak, mikor válik egy tartalom jogilag relevánssá, és milyen szerepet tölt be ebben a jogászai értelmezés és döntés. Ezeknek a megközelítéseknek a vizsgálata azért elengedhetetlen, mert alátámasztja a disszertáció azon állítását, miszerint a jogi információ nem egy előzetesen adott elem, hanem mindig egy jogi kutatási logikán belül nyer meghatározást.

¹²¹ Az angolszász szakirodalomban black letter law-ként is ismert, tételes jogi dogmatikára épülő megközelítés.

¹²² Chynoweth, Paul: Legal Research. 3. Chapter. In: Knight, Andrew – Ruddock, Les (Ed.): *Advanced Research Methods in the Built Environment*. Wiley-Blackwell, 2008. 30.

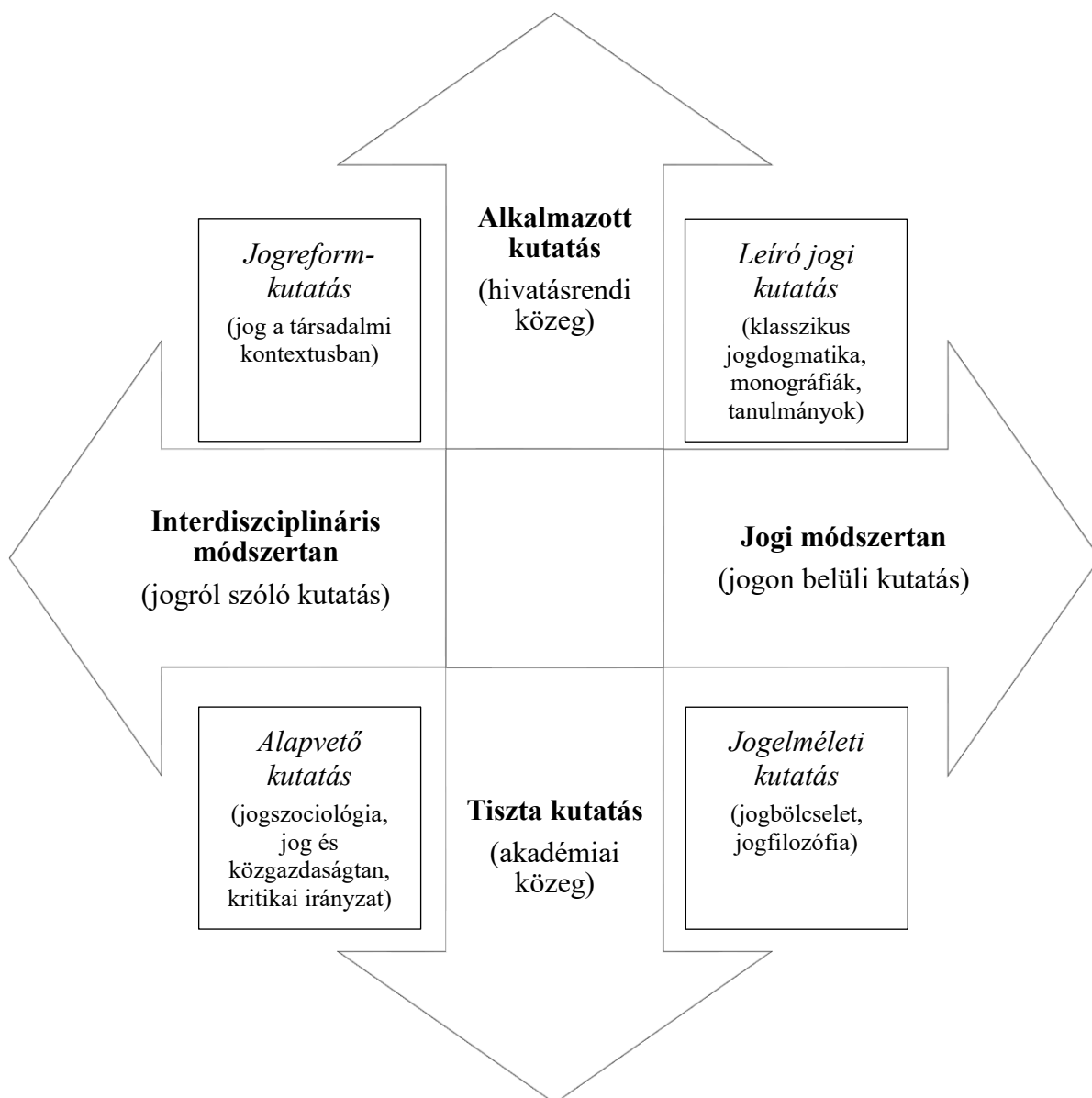
¹²³ A kanadai jogtudós *Law and Learning*-jelentése a jogtudomány és jogi oktatás viszonyát vizsgálva rámutatott arra, hogy a jogi kutatási gyakorlat intézményes feltételeit, publikációs szokásait és a dogmatikus hangsúlyokat a politikai-gazdasági környezet és a tudományos értékelési mechanizmusok is jelentősen formálják, így a jogtudományi kutatás dominanciáját nemcsak elméleti konzervativizmus, hanem intézményi ösztönzők és struktúrák együttes rendszere határozza meg.

¹²⁴ Social Sciences and Humanities Research Council of Canada – Consultative Group on Research and Education in Law: *Law and Learning*. Le droit et le savoir. Ottawa, Ministry of Supply and Services Canada, 1983. Chair: Harry W. Arthurs

Murbach, R. The Arthurs Report on Law and Learning. Le Rapport Arthurs sur Le droit et le savoir 1983–2003. *Canadian Journal of Law and Society*, Vol. 18., 2003/1., 1–3. DOI:<https://doi.org/10.1017/S0829320100007419>

kutatás az akadémiai közösség számára termel elméleti tudást, az alkalmazott kutatás pedig a professzionális gyakorlat igényeit szolgálja.

Az Arthurs-jelentés – a kanadai jogi tudomány állapotát vizsgálva – arra a következtetésre jutott, hogy az akadémiai jogi kutatást túlnyomórészt a doktrinális megközelítés uralja, miközben alulreprezentáltak az interdiszciplináris, empirikus és elméleti kutatások. A jelentés értelmezésében ez a dominancia nem egyszerűen történetileg kialakult szemlélet következménye, hanem a jog intézményi működéséből fakadó strukturális jelenség, azaz nem azért uralkodik a doktrinális kutatás, mert a jogászok konzervatívak, hanem mert a jog intézményi működése ezt jutalmazza, ezt termeli újra, és ezt ismeri fel jogként. Az Arthurs-jelentés kritikája nem a kutatási forma létjogosultságát vonja kétségbe, hanem azt hangsúlyozza, hogy az intézményi ösztönzők – a jogi oktatás struktúrája, az akadémiai előmenetel feltételrendszere, valamint a szakmai elismerés mechanizmusai – szinte kizárólag ezt a tudásformát részesítik előnyben. Ennek következtében a jogi kutatás gyakran nem új ismeretek létrehozására, hanem a már elismert jogi tartalmak feltárására és újrarendezésére korlátozódik, miközben háttérbe szorulnak azok az interdiszciplináris, empirikus vagy elméleti megközelítések, amelyek a jog társadalmi működését, alapfeltevéseit vagy következményeit vizsgálnák. Az Arthurs-jelentés ebből fakadóan nem egyszerűen módszertani pluralizmust sürget, hanem azt a mélyebb felismerést, hogy a jogi tudomány megújulása csak akkor lehetséges, ha a jogi kutatás intézményi környezete képes elismerni és legitimálni a jogon túlnyúló, de a jog megértéséhez nélkülözhetetlen tudásformákat is.

2. ábra – Jogi kutatási stílusok Harry W. Arthurs modellje alapján

A két – képzeletbeli – tengely metszéspontja négy alapvető kutatástípust különít el. A doktrinális módszertan és az alkalmazott kutatás kombinációja az expository research (leíró-magyarázó kutatás), amely a hagyományos black letter law keretében a jogi normák rendszerezését és magyarázatát végzi, elsősorban tankönyvek és kommentárok formájában. A doktrinális metodológia és az elméleti kutatás összekapcsolódásából születik a legal theory research (jogelméleti kutatás), amely a jog fogalmaival, belső koherenciájával és filozófiai alapjaival foglalkozik. Az interdiszciplináris és alkalmazott megközelítés eredménye a law

reform research (jogreform kutatás¹²⁵), amely a jogalkotás és a jogreform támogatását célozza, míg az interdiszciplináris és elméleti irány találkozásából alakul ki az *fundamental research* (alapvető kutatás), amely a jog társadalomtudományi és kritikai elemzését nyújtja.¹²⁶

A doktrinális kutatás, amely a modell jobb oldalán helyezkedik el, sajátos módon a jogi szabályok elemzésére épül, és ezek alapján fogalmazza meg a jogi doktrínákat. A *common law* rendszerekben a jogi szabályok törvényekben és bírói ítéletekben, vagyis a jogforrásokban találhatók, önmagukban azonban nem adnak teljes képet a jogról egy adott helyzetben. A releváns szabályok tényleges alkalmazása mindig az adott tényállás fényében dől el. A doktrinális kutatás szerepe éppen abban áll, hogy megkönnyítse az alkalmazandó szabályok meghatározását, ezért a doktrínák, szisztematikusan megfogalmazzák a jogot egy adott kontextusban; tisztázzák a szabályok közötti kétértelműségeket; logikai és koherens szerkezetbe rendezik azokat; valamint feltárják a más jogszabályokhoz való viszonyukat, ezért a doktrinális kutatás elsődlegesen a jogi szövegek tanulmányozásával jellemezhető. A doktrinális kutatás módszertani sajátossága abban áll, hogy alapvetően nem különbözik a gyakorló jogászok vagy bírák jogalkalmazói tevékenységétől. Mindkét esetben a cél ugyanaz, vagyis megválaszolni a „mi a jog?” kérdését egy adott helyzetben. A különbség legfeljebb abban nyilvánul meg, hogy a gyakorlati jogász egy konkrét, azonnali választ igénylő ügyet vizsgál, míg a jogtudós számára¹²⁷ a helyzet inkább hipotetikus, és az elemzés célja a fogalmi tisztázás, valamint olyan szisztematikus tudás létrehozása, amely a jövőbeli esetek megítélését segíti.

Az interdiszciplináris kutatás a jogi kutatás Arthurs által felvázolt modelljének egyik meghatározó irányát képviseli, amely a vízszintes tengely bal oldalán helyezkedik el. Bár a doktrinális elemzés elsősorban a jog belső normatív szerkezetére összpontosít, a gyakorlatban ez a megközelítés sem független a külső tényezőktől. Egy-egy bizonytalan vagy kétértelmű

¹²⁵ Az angolszász jogtudományban *law reform research* néven ismert kutatási irányzat olyan problémaorientált jogi kutatást jelöl, amely kifejezetten a hatályos jog működésének értékelésére és módosítására irányul, gyakran empirikus és összehasonlító módszerek bevonásával. A kontinentális jogrendszerekben ez a megközelítés nem jelenik meg önálló műfajként, hanem jogpolitikai elemzések, kritikai jogdogmatikai vizsgálatok és kodifikáció-előkészítő tudományos munkák formájában realizálódik. Funkcionális értelemben ezek a kutatások a jogreform-kutatás megfelelőinek tekinthetők, még ha terminológiailag nem is így jelennek meg. Lásd részletesebben: Cserne Péter – Gajduschek György: Jogalkotási javaslatok megfogalmazása a jogtudományban. In: Jakab – Menyhárd i. m. 79—100.

¹²⁶ Chynoweth i. m. 29—31.

¹²⁷ A jogszabályok nem azt kísérik meg, hogy leírják, megértsék vagy előre jelezzék az emberi viselkedést, hanem azt határozzák meg, hogyan kell az egyéneknek viselkedniük. Egyedüli funkciójuk tehát a kötelezés és az előírás. Ebből következően a doktrinális kutatás nem külső értelemben vett, a jogról mint társadalmi jelenségről szóló vizsgálat, hanem belső, résztvevői nézőpontból megvalósuló jogi kutatás, amely a „mi a jog?” kérdésre keresi a választ. E belső perspektíva miatt nevezik a szakirodalomban gyakran jogkutatásnak is.

jogi döntés értelmezését sokszor megkönnyíti a történeti, társadalmi vagy iparági kontextus ismerete, illetve annak a technológiai környezetnek a figyelembevétele, amelyre a döntés vonatkozik. Amint a kutató elkezdi bevonni ezeket a külső tényezőket az elemzésbe, vizsgálódása fokozatosan elmozdul a doktrinális módszertan felől az interdiszciplináris irányba. Ez az elmozdulás episztemológiai változást is magával hoz. Míg a doktrinális kutatás a jog belső értelmét, koherenciáját és alkalmazhatóságát vizsgálja, addig az interdiszciplináris megközelítés a jogot mint társadalmi entitást értelmezi. Ilyenkor a kutatás középpontjába olyan kérdések kerülnek, mint például, hogy egy adott jogszabály mennyiben alkalmas meghatározott társadalmi célok elérésére, vagy milyen mértékben tartják be a gyakorlatban. Ez a szemléletmód új dimenziókat nyit a jogi kutatásban: a jog nemcsak szabályok és doktrínák rendszere, hanem társadalmi gyakorlat és intézmény is, amelynek működését empirikus, társadalomtudományi módszerekkel is elemezni szükséges. A vizsgálat tárgya így a jog tényleges hatékonysága, érvényesülése és társadalmi beágyazottsága lesz, amely alapvetően külső nézőpontot feltételez.

Arthurs modellje világosan megmutatja, hogy a jogi kutatás egyfelől belső normatív vizsgálódásként fogható fel, amely a dogmatikai struktúrák kidolgozására és a jogbiztonság fenntartására törekszik, másfelől pedig külső, interdiszciplináris elemzés is, amely a jog társadalmi beágyazottságát és hatásait vizsgálja. A két tengely kombinációi jól szemléltetik, hogy a jogi kutatás céljai és módszerei eltérőek lehetnek attól függően, hogy elsősorban a tudományos diskurzust kívánják gazdagítani, vagy a jogászai gyakorlat számára szolgálnak hasznosítható tudással.

A tiszta és az alkalmazott jogi kutatás közötti különbség az Arthurs által felvázolt modell függőleges tengelyén jelenik meg, és alapvetően arra utal, hogy a kutatás eredményei milyen célt szolgálnak, illetve milyen közönséghez szólnak. Az interdiszciplináris kutatás kontextusában a tiszta kutatás a jog működéséről szóló általános, elméleti jellegű tudás létrehozását jelenti, amelynek elsődleges címzettje az akadémiai közösség. Az alkalmazott kutatás ezzel szemben ugyanilyen jellegű ismereteket termel, de kifejezetten valamilyen gyakorlati cél érdekében, például egy jövőbeli jogalkotási vagy jogalkalmazási változás elősegítése érdekében. Arthurs ezt a kutatási formát jogreform-kutatásnak nevezi, amelyet az Egyesült Királyságban gyakran a „law in context”, illetve a „socio-legal research” kifejezésekkel jelölnek. Ezeket a megközelítéseket az különbözteti meg az alapkutatástól, hogy kifejezetten a jogi reformfolyamatok támogatását célozzák, nem pedig a tisztán elméleti tudás bővítését.

Ugyanakkor a jogi kutatás klasszikus (doktrinális) meghatározása önmagában nem zárja ki más megközelítések létjogosultságát. Amint a jog működésének társadalmi beágyazottsága, valamint a jogalkalmazás tényleges gyakorlata a jogtudomány figyelmének középpontjába került, szükségszerűen megjelent az empirikus jogi kutatás¹²⁸ igénye, amely a jogi információt nem egyszerűen normatív szöveggént, hanem megfigyelhető működésként értelmezi, azaz a jog működésében, alkalmazásában és társadalmi hatásaiban ragadja meg. Ebben a megközelítésben a jogi információ a jog gyakorlati érvényesüléséről szóló tapasztalatokban, adatokban és mintázatokban jelenik meg. A relevancia itt mérhető jelenségekhez és elemzési szempontokhoz kötődik, ami látszólag eltávolodik a klasszikus jogi értelmezéstől. Ugyanakkor ez a megközelítés sem mentes az értelmezési döntésektől, ugyanis az adatgyűjtés módja, a vizsgálati kérdések kijelölése és az eredmények értelmezése mind előfeltevéseket tükröznek arra nézve, hogy mi tekinthető jogilag jelentős információnak. Az empirikus jogi kutatás a jog társadalmi működését és tényleges hatásait vizsgálja, statisztikai adatokra, kérdőíves felmérésekre vagy szociológiai módszerekre támaszkodva, és így képes a normák gyakorlati érvényesülését értékelni. Az empirikus jogi kutatás, azáltal, hogy a jogot nem kizárólag normatív rendszerként, hanem társadalmi gyakorlatként is vizsgálja, ezzel kiegészíti a doktrinális jogi kutatás belső, normatív nézőpontját. Míg a doktrinális elemzés a jog szövegszerű és dogmatikai koherenciáját tárja fel, az empirikus megközelítés a jog tényleges működését és társadalmi hatásait teszi vizsgálat tárgyává.

Az empirikus jogi kutatás – amint arra Jakab András szerkesztésében megjelent tanulmánykötet¹²⁹ is rámutat – a jogot nem kizárólag normatív szövegek rendszereként, hanem társadalmi gyakorlatként vizsgálja. Ebben a megközelítés nem a doktrinális jogi elemzés alternatívája, hanem annak módszertani kiegészítése, amely során olyan kérdésekre ad választ a jog működéséről, intézményi beágyazottságáról és hatásairól, amelyek a hagyományos dogmatikai módszerekkel nem ragadhatók meg.

Az empirikus jogi kutatás megközelítése a jogi információ értelmezését gyökeresen áthelyezi a hagyományos, doktrinális paradigma keretei közül egy olyan szemléletbe, amely a jogot a tényleges működésében, gyakorlatában és társadalmi kontextusában vizsgálja. Az empirikus jogi kutatás során a jogi információ nem automatikusan adott, hanem a kutatási kérdéshez illesztett relevancia alapján kiválasztott és értelmezett jelenség- és adatcsoport. A kutatás nem

¹²⁸ Lásd részletesebben: Fleck Zoltán – Gajduscheck György: Empirikus kutatás a jogban. In: Jakab – Menyhárd Attila i. m. 101–131.

¹²⁹ Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Budapest, Osiris, 2020.

korlátozódik a jogi források előkészítésére, hanem azokat a fogalmi kereteket és adatformákat jelöli ki, amelyek a vizsgált jogi vagy társadalmi probléma megértéséhez szükségesek, függetlenül attól, hogy kvantitatív mérőszámokról vagy kvalitatív narratívákról van szó. Ez a szemlélet szemben áll azzal, hogy a jogi információ normatív adat volna, és rámutat arra, hogy a jelentés és relevancia rekonstruálása a kutatási folyamat része. Éppen ezért az empirikus jogi kutatás nemcsak a jog működésének leírására irányul, hanem arra is, hogy a jogi információt a gyakorlat szintjén tesztelje, mérje és magyarázza, integrálva a jogtudomány és a társadalomtudomány módszereit egyaránt. Ez nemcsak módszertani, hanem elméleti kihívást is jelent a jogi kutatás hagyományos korpuszainak. Az empirikus jogi kutatás a jogi információ értelmezését elmozdítja a normatív szövegközpontú felfogástól egy működésorientált megközelítés felé. A jogi információ ebben a keretben nem előfeltétele a jogi kutatásnak, hanem annak eredménye, hiszen a jogi kutatás során, empirikus adatok elemzésén és értelmezésén keresztül válik világossá, hogy egy adott jogrendszerben mi tekinthető jogilag releváns információnak, és milyen szerepet tölt be a jog működésének alakításában. Szorosan illeszkedik ahhoz a felfogáshoz, amely szerint a jogi információ a jogi kutatás és a jogászai döntéshozatal értelmező aktusaiban nyeri el jelentését.

Az empirikus módszer a vizsgált jelenség tényszerű leírását lehetővé teszi, azonban a kapott adatok értelmezése szükségképpen feltételezi azok értelmezési keretbe helyezését, amelyhez az összehasonlító módszer nyújt megfelelő keretet. A jogrendszerek közötti eltérések és hasonlóságok vizsgálata az összehasonlító jogi kutatás módszertanát hívta életre, amely a jogi információt nem elszigetelt normákban, hanem problémamegoldó funkciókban ragadja meg. Az összehasonlító jogi kutatás¹³⁰ a különböző jogrendszerek szabályait és intézményeit veti egybe, feltárva a párhuzamokat és az eltéréseket, valamint azok lehetséges tanulságait a jogfejlődés számára. Ezen kutatás sajátossága, hogy a jogi információt nem önmagában adott normatív szöveggént, hanem jogrendszer-specifikus jelentésként kezeli. A klasszikus és modern összehasonlító jogi irodalom egyaránt hangsúlyozza, hogy az egyes jogrendszerekben jogilag relevánsnak tekintett információk köre, értelmezési módja és funkciója eltérő lehet, így az összehasonlítás szükségképpen értelmező és összefüggésbe helyező tevékenység. A jogi információ ebben a megközelítésben nem előzetesen adott adat, hanem az összehasonlító jogi kutatás során rekonstruált jelentésegység.

¹³⁰ Lásd részletesebben: Fekete Balázs: Jogösszehasonlítás. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (továbbiakban: Ijoten). 2016. <https://ijoten.hu/uploads/jogosszehasonlitas.pdf>

Az összehasonlító jogi kutatásban a funkcionális módszer klasszikus, rendszerezett megfogalmazását Zweigert és Kötz adták.¹³¹ Megközelítése a jogi kutatást nem mint forrásfeltáró tevékenységet, hanem problémaorientált, értelmező folyamatként írja le. Az általuk kidolgozott funkcionális módszer szerint a jogi kutatás kiindulópontja nem a normaszöveg vagy a dogmatikai kategória, hanem egy konkrét társadalmi vagy jogi probléma, amelyre az egyes jogrendszerek eltérő megoldásokat adnak. Ennek megfelelően a jogi kutatás célja nem a joganyag teljes körű feltérképezése, hanem azoknak az elemeknek a kiválasztása és értelmezése, amelyek a vizsgált probléma megoldása szempontjából relevánsak. Ebben a módszertani keretben a jogi információ nem tekinthető előzetesen adott, önmagában értelmezhető adatnak. Zweigert és Kötz abból indulnak ki, hogy ugyanazon jogi információ – például egy jogszabályi rendelkezés, bírósági döntés vagy intézményi megoldás – csak akkor válik a jogi kutatás számára értelmessé, ha funkcionális összefüggésbe kerül. A jogi információ jelentése így nem meglévő tartalomként jelenik meg, hanem a kutató által rekonstruált válaszként egy meghatározott jogi problémára. A jogi kutatás ebben az értelemben szelektív és célorientált, azaz nem minden joganyag válik jogi információvá, hanem csak az, amelyik a vizsgált funkció betöltése szempontjából releváns.

A funkcionális összehasonlítás módszere kimondatlanul azt is feltételezi, hogy a jogi információ függ az értelmezési kerettől. Az egyes jogrendszerek eltérő dogmatikai szerkezetei és terminológiai mögött hasonló társadalmi funkciók húzódnak meg, ezért a jogi kutatás nem ragadhat le a fogalmi azonosság vagy különbség szintjén. A jogi információ értelmezése ebben a megközelítésben szükségképpen átlépi a tartalmi elemzés határait, és figyelembe veszi az intézményi működést, a jogalkalmazási gyakorlatot és a jog által betöltött szerepet is. Így az adatgyűjtésen túl jelentés születik az összehasonlítás során. Az összehasonlító jogi kutatás akkor válik funkcionálissá, ha a kutatási kérdés nem jogi normák vagy dogmatikai fogalmak összevetésére irányul, hanem arra, hogy az egyes jogrendszerek miként reagálnak azonos társadalmi vagy jogi problémákra. A funkcionális megközelítés a jogi kutatás kiindulópontját jogrendszer-semleges problémákban jelöli meg, és a jogi információkat aszerint szelektálja és értelmezi, hogy azok milyen szerepet töltenek be a problémák kezelésében. Ennek következtében a jogi információ nem előzetesen adott adatként, hanem a kutatási relevancia alapján kiválasztott, funkcionálisan értelmezett tartalomként jelenik meg, amely csak ezen értelmezési keretben válik összehasonlíthatóvá.

¹³¹ Fekete Balázs: Az összehasonlító jogi funkcionalizmusról – elmélettörténeti vázlatkísérlet. Állam és Jogtudomány, 2009/2., 207—215.

A doktrinális, empirikus és összehasonlító megközelítések nem egymást kizáró kutatástípusokként értelmezhetők, hanem a jogi kutatás eltérő hangsúlyú válaszaiként, arra a kérdésre, hogy hol és miként válik a jogi információ jogilag relevánssá. Éppen ezért ezek a kutatási paradigmák nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő megközelítések, amelyek különböző módszertani eszközökkel, de azonos céllal járulnak hozzá a jog alaposabb megértéséhez és a jogászai kompetenciák fejlesztéséhez.

3.1.2 A JOGI KUTATÁS MINT A JOGTUDOMÁNY MÓDSZERTANI FELTÉTELE

A jogtudomány működéséről szóló megközelítések¹³² – eltérő hangsúlyokkal ugyan – közös pontként ismerik el, hogy a jogi következtetések nem választhatók el attól a kutatási gyakorlattól, amelyben létrejönnek. Ennek ellenére a jogi kutatás fogalma a jogtudományi diskurzusban többnyire magától értetődőként jelenik meg, és explicitté tétele ritkán történik meg; gyakran csak úgy, mint a jogtudomány eredményeinek előkészítő lépései. A korábbi fejezetekben bemutatott megközelítések ugyanakkor arra utalnak, hogy a jogi következtetések minősége szoros összefüggésben áll a kutatási gyakorlat szerkezetével. Ez az alfejezet ezért abból az állításból indul ki, hogy a jogi kutatás nem kísérőtevékenység, hanem a jogtudomány módszertani feltétele, és ennek megfelelően önálló, világosan körülhatárolt fogalmi meghatározást igényel.

A jogi kutatás helyét a jogtudomány rendszerében gyakran tévesen szűkítik le technikai jellegű forráskeresésre,¹³³ holott az valójában a jogi problémamegoldás és a tudományos megismerés elsődleges architektúrája.

Ahogy arra Zódi Zsolt rávilágít, a jogászok évtizedekkel korábban váltak a digitális szöveggörnyezet professzionális felhasználóivá, mint más szakmák képviselői,¹³⁴ így a jogi munka mikrostruktúráit ma már elválaszthatatlanul átszövi a számítógépes forráskutatás. Ez a tevékenység a jogi információk közötti tudatos tájékozódás és szelekció folyamata, amelynek

¹³² A jogtudomány működésének eltérő értelmezéseihez lásd különösen a normatív-dogmatikai megközelítéseket (pl. Jakab András a jog tudományával foglalkozó doktrinális munkái), továbbá azokat az információs, technológiai és empirikus elemzéseket, amelyek a jogi problémamegoldás és a döntéshozatal feltételrendszerét vizsgálják (pl. Zódi Zsolt a jogi szövegek Big Data jellegéről szóló írása, Bencze Mátyás jogi döntések minőségének mérhetőségére vonatkozó elemzése, valamint Tóth J. Zoltán felsőbbírási gyakorlatot vizsgáló tanulmányai).

¹³³ Lásd Fekete Balázs – Jakab András: A jogtudományi munka alapjai. In: Jakab – Menyhárd i. m. 693.

A szerzők a szakirodalom azonosítását szűk értelemben a valódi kutatómunka részének tekintik, mivel ez biztosítja a kutatási téma állásáról alkotható árnyalt kép kialakítását. Jelen dolgozat ezt a megközelítést kiindulópontként elfogadja, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a jogi kutatás fogalma nem azonosítható a forráskereséssel. A kutatáshoz szükséges, de önmagában nem elégséges feltétele. Sokkal inkább lényegi mozzanata az információk jogi relevanciájának kijelölése, értelmezése és érvelési összekapcsolása. A keresés a jogi kutatás eszköze, nem pedig maga a jogi kutatás.

¹³⁴ Zódi, 2012. i. m. 15.

célja, hogy a jogi adatokból koherens és jogilag igazolható érvelés jöjjön létre. Ez a folyamat a jogászai tevékenység egyik meghatározó, ugyanakkor gyakran rejtve maradó eleme, amely közvetlenül befolyásolja a jogalkalmazás színvonalát.

A jogi kutatás tehát nem a jogtudomány mellékterméke, hanem annak metodológiai kerete, az a közeg, amely meghatározza, miként válik a jogi adat jogilag releváns információvá, és miként rendeződnek jogi fogalmakká és érvekké a forrásokból kinyert tartalmak. Ezt a felismerést helyezi tágabb történeti és globális összefüggésbe Craig Eastland, aki amellet érvel,¹³⁵ hogy a jogi kutatás fejlődése – a középkori kivonatoktól a mesterséges intelligenciáig – valójában a jogrendszer növekvő komplexitására adott válaszreakciók sorozata. Értelmezésében a kutatás nem egyszerűen csak információkeresés, hanem az az eszköz, amellyel a jogász releváns adatokat keres egy tényálláshoz.¹³⁶ Ebből következően a jogtudomány ismeretelméleti értelemben a megtalálhatóság feltételeire épül, ha a kutatási eszközök torzítják, elrejtik vagy rangsorolási logikájuk révén elhomályosítják a forrásokat, úgy a jogtudományi következtetések sem maradnak érintetlenek. Eastland különösen élesen bírálja az átláthatatlan keresés korszakát, amelyben a mesterséges intelligencián alapuló rendszerek a mennyiséget a jelentés minősége és az átláthatóság elé helyezik, és ezzel fokozatosan elszakítják a jogászt az elsődleges jogforrásoktól.¹³⁷

Ez az ismeretelméleti veszély közvetlen hatással van a jogalkalmazás minőségére is. Bencze Mátyás¹³⁸ és Badó Attila tanulmánya szerint a bírósági hatékonyság és a szakmai színvonal közötti egyensúly megőrzése fokozott körütekintést igényel. A Bencze–Badó-féle vizsgálat a jogi döntések minőségét elsősorban kvantitatív indikátorokon, mindenekelőtt a fellebbezések és a bírósági korrekciók arányán keresztül ragadja meg. Bár a tanulmány nem a jogi problémamegoldás módszertanát elemzi, érveléséből levezethető, hogy a jogi döntéshozatal minősége nem függetleníthető azoktól a problémamegoldási és értelmezési mintáktól, amelyek a döntésekhez vezetnek. Amennyiben ezek a minták nem reflektáltak, a jogalkalmazás a rutinszerű megoldásoknak kiszolgáltatottá válik, ami közvetve a jogbiztonság és a tisztességes eljárás követelményét is veszélyeztetheti.

¹³⁵ Eastland, Craig: The Legal Research Landscape: From Abridgments to AI. *Northeastern University School of Law Research Paper No. 466*, 2024. 1—25. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4723343>

¹³⁶ Uo. 1.

¹³⁷ Uo. 25.

¹³⁸ Bencze Mátyás – Badó Attila: A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítélkezés színvonalát befolyásoló

strukturális és személyi feltételek. In: Jakab András – Gajduscheck György: *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016. 415—441. https://real.mtak.hu/48797/1/a_magyar_jogrendszer_allapota_2016.pdf

3.1.3 A SZERZŐ JOGI KUTATÁS-FELFOGÁSA

A disszertáció a jogi kutatás fogalmát tág értelemben használja, és azt nem szűkíti le kizárólag a jogi források felkutatására. A dolgozat terminológiai különbséget tesz a jogi forráskutatás és a jogi kutatás között. Míg a forráskutatás elsősorban a jogi információk azonosítására, elérésére és technikai kezelésére irányul,¹³⁹ addig a jogi kutatás ennél szélesebb, döntésalapú tevékenységként értelmezhető. A jogi kutatás magában foglalja a jogi források értelmezését, súlyozását és jogi jelentőségének megállapítását, valamint azt a döntési folyamatot, amelynek eredményeként a jogi információ egy konkrét jogi probléma megoldásában felhasználhatóvá válik.

Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a jogi kutatás ne csak a technikai információkeresés eljárásaként, hanem a jogászai problémamegoldás operatív megnyilvánulásaként jelenjen meg. A dolgozat ennek megfelelően a jogi kutatást nem önálló módszertani technikák összességeként, hanem a jogi problémamegoldás működését meghatározó döntések rendszeréként vizsgálja.

A jogi kutatás olyan értelmező és normatív tevékenység, amely konkrét jogi problémákból kiindulva a releváns jogi információk kiválasztásán, értelmezésén és mérlegelésén keresztül járul hozzá jogi döntések meghozatalához vagy a jogi tudás reflexív újratermeléséhez. A jogi kutatás nem egyszerűen gyakorlati vagy elméleti tevékenység, hanem egy olyan kettős természetű folyamat, amelyben a problémamegoldó praxis és a jogtudományi tudásképzés elválaszthatatlanul összekapcsolódik. Ez a kettő nem válik el egymástól, hanem a jogi kutatás minden megjelenési formájában együttesen van jelen, eltérő hangsúlyokkal.

A jogi kutatás minden esetben konkrét jogi problémákhoz kapcsolódik, amelyek értelmezést, relevanciaválasztást és normatív mérlegelést igényelnek. Ez a problémamegoldó jelleg azonban szükségképpen együtt jár azzal, hogy a jogász – akár a gyakorlatban, akár az akadémiai közegben – tudatosan vizsgálja saját módszereit, forrásválasztásait és érvelési mintáit. Éppen emiatt a jogi kutatás egy olyan értelmező folyamatként fogható fel, amelyben a jogi információ jelentése és relevanciája a jogászai döntések eredményeként alakul ki. Nem minden, a jogról szóló adat válik automatikusan jogi információvá, ugyanis jogi információvá csak az a tartalom válik, amelyet a jogász a kutatás során ténylegesen bevon az érvelésébe és a döntéshozatalba. Ez a fajta sajátosság jól megfigyelhető a jogi kutatás különböző intézményi és professzionális kereteiben. A hivatásrendek képviselői által végzett jogi kutatás során a

¹³⁹ A téma átfogó feldolgozásának egy teljes monográfiát szentelt Zódi. Lásd Zódi 2012. i. m.

gyakorlati probléma megoldásának szükséges az előtérben állnia, ugyanakkor a kutatás módszertana – a releváns források kiválasztása, az érvek mérlegelése, a döntési alternatívák értékelése – nem választható el a jogtudományi gondolkodás alapstruktúráitól. Hasonlóképpen, a jogtudományi kutatás sem válik el a gyakorlati jogi problémáktól, a jogelméleti vagy dogmatikai elemzés gyakran a joggyakorlat dilemmáiból indul ki, és visszahat annak alakulására.

A joghallgatók által végzett jogi kutatás a fent említett kettősséget különösen jól láthatóvá teszi. A jogesetmegoldás módszertanának elsajátítása egyszerre gyakorlati készségfejlesztés és a jogi problémamegoldás kritikailag értékelő elsajátítása, míg a szakdolgozat vagy diplomamunka elkészítése során a hallgatónak már tudatosan össze kellene¹⁴⁰ kapcsolniuk a konkrét jogi problémák elemzését a jogtudományi érvelés és módszertan elsajátításával.

A klasszikus és az általam képviselt megközelítés közötti egyik alapvető különbség abban ragadható meg, ahogyan a jogi kutatás és a joggyakorlat viszonyát értelmezi. Míg a doktrinális felfogás a jogi kutatást elsősorban elméleti, a joggyakorlatot pedig alkalmazói tevékenységként kezeli, addig az általam meghatározott fogalom szerint a jogi kutatás kettős természetű: egyszerre problémamegoldó praxis és reflektált tudásképző folyamat. A gyakorló jogász által végzett kutatás – például egy nehéz jogi eset megoldása során – és a jogtudományi kutatás nem két eltérő típusú tevékenység, hanem ugyanazon értelmező folyamat eltérő funkcionális megjelenései. A disszertáció jogikutatás-fogalma tehát nem tagadja a klasszikus megközelítés eredményeit, hanem eltolja a hangsúlyt, azaz a jogi kutatást nem kizárólag forrásfeltáró vagy rendszerező tevékenységként értelmezi, hanem olyan egységes, kettős funkciójú folyamatként, amelyben a jogi problémák megoldása és a jogi tudás reflexív újratermelése elválaszthatatlanul összekapcsolódik.

A dolgozat által képviselt jogi kutatásfelfogás tudatosan kapcsolódik a hazai jogi informatikai és forráskutatási gondolkodás korai, meghatározó megközelítéseéhez, különösen Zódi Zsolt jogi forráskutatásról alkotott felfogásához.¹⁴¹ Zódi a jogi forráskutatást a jogász tevékenységen belül elhelyezkedő, gyakorlatias és jól megtanulható tudásként írja le, amelynek középpontjában a releváns jogi források – jogszabályok, jogesetek, kommentárok – felkutatása, kezelése és felhasználásra való előkészítése áll. Megközelítésében a jogi forráskutatás nem

¹⁴⁰ Mindazonáltal a jelenlegi oktatási struktúrák nem biztosítják kellő mértékben e cél megvalósulását. Lásd Aczél-Partos Adrienn: A szakdolgozat mint szerzői mű jogi megítélésének problematikája. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2024/1. 67—89. <https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1213/1/03-acz-el-partos.pdf>

¹⁴¹ Zódi 2012 i. m. különösen a monográfia 4. fejezete (170—205.)

önálló jogelméleti diszciplína, hanem a jogászi munka egyik alapvető résztevékenysége, amely különösen a digitális adatbázisok és keresőrendszerek elterjedésével vált mindinkább láthatóvá és módszertanilag megragadhatóvá. A disszertáció jogi kutatásfogalma több ponton párhuzamba állítható ezzel a szemlélettel. Mindkét megközelítés közös kiindulópontja, hogy a jogi kutatás nem azonosítható teljes egészében a jogi információforrások mechanikus keresésével, és hogy a jogászi munka lényegi részét képezi a források közötti eligazodás, a szelektálás és az összefüggések felismerése. Szintén közös elem, hogy az értelmezés elválaszthatatlanul jelen van a folyamatban, hiszen a jogi források megtalálása önmagában nem elegendő, azok csak értelmezés révén válnak a jogászi problémamegoldás számára használhatóvá.

Ugyanakkor lényeges hangsúlyeltolódás figyelhető meg a két megközelítés között. Zódi kutatása elsősorban a számítógéppel támogatott jogi forráskeresésre fókuszál. Jelen disszertáció ezzel szemben amellett érvel, hogy a számítógéppel támogatott forráskeresés a jogi kutatásnak csupán egy – bár kétségtelenül jelentős – szeletét képezi, és nem azonosítható a jogi kutatás egészével, amely értelmező, szelekciós és döntésorientált dimenziókat is magában foglal. Zódi elemzésének tárgya a jogi forráskutatás, addig a dolgozat középpontjában a jogi kutatás áll, mint komplex, értelmező és relevanciaalapú folyamat. További különbség, hogy míg Zódinél a relevancia kérdése elsősorban implicit módon, a hatékony forráskezelés követelményeként jelenik meg, addig a disszertáció expliciten a relevanciát teszi a jogi kutatás központi elemévé. A disszertáció megközelítése szerint a jogi információ kimondottan a jogi kutatás során alakul és válik azzá a tartalomká, amelyet a jogász a döntéshozatalban ténylegesen felhasznál. Ugyanazon joganyag eltérő kutatási értelmezés során, eltérő relevanciával bírhat, ami azt jelenti, hogy a jogi kutatás egy normatív jelentőségű folyamat.

Összességében megállapítható, hogy a disszertáció jogi kutatásfogalma nem szakít a hazai jogi forráskutatási hagyománnyal, hanem arra építve, tágítja annak kereteit. Zódi jogi forráskutatás-felfogása stabil módszertani alapot nyújt a jogi információk kezelésének megértéséhez, míg a disszertáció ezt az alapot tudatosan kiterjeszti a jogi relevancia és a nehéz jogi esetek kontextusára, a jogi kutatást a jogászi döntéshozatal egyik központi, szervező folyamataként értelmezve.

3.3. A JOGI KUTATÁS TÖRTÉNETI GYÖKEREI

A jogi kutatás története túlmutat a jogforrások, intézmények és oktatási formák változásainak bemutatásán, és annak a szemléleti és módszertani átalakulásnak a történetét tárja fel, amelynek

során a jog önállóan megismerhető és értelmezhető tárggyá vált. A jogi kutatás mai értelemben vett fogalma nem volt mindig adott, kialakulása szorosan összefügg a jogászképzés átalakulásával, a jog tudományos státuszának vitáival és azzal a kérdéssel, hogy a jog mennyiben tekinthető objektív rendszernek, illetve mennyiben emberi döntések és értékválasztások eredményének.

A jogi kutatás történetének középkori kezdetekkel való indítása első látásra túl távolinak tűnhet egy olyan vizsgálatban, amely a jogi információ modern átalakulására, valamint a digitális és mesterséges intelligencián alapuló információs környezet jogi kutatásra gyakorolt hatásaira is fókuszál. A dolgozat célja azonban nem kizárólag a kortárs technológiai jelenségek elemzése, hanem azok elhelyezése egy hosszabb történeti és módszertani ívben. Ebben a keretben a középkor nem a jog kezdeteként, hanem annak a fordulópontnak a bemutatásaként jelenik meg, ahol a jogi jelentés először válik tudatosan értelmezésfüggővé és tanulmányozhatóvá. Ez az értelmezési fordulat teremti meg azt az elméleti előfeltételt, amely nélkül sem a modern jogi kutatás működése, sem a digitális és MI-alapú jogi információs környezetben felmerülő kérdések nem lennének megragadhatók meg adekvát módon.

A középkori egyetemek – mindenekelőtt Bologna mint a jogi fakultás központja – jogi oktatása és kutatási gyakorlata jelenti az első olyan történeti pillanatot, amikor a jog nem egyszerűen alkalmazott gyakorlatként, hanem szöveggént, értelmezendő anyagként jelenik meg.¹⁴² A glosszátorok és kommentátorok módszere révén a jogi szöveghez való viszonya megváltozik: A jog nem közvetlenül működik, előbb értelmezni szükséges ahhoz, hogy működni tudjon. Ez a felismerés – még ha ki nem mondott formában is – már magában hordozza azt az állítást, hogy a jogi relevancia nem automatikus, hanem értelmezéshez kötött. A nagyon rövid középkori kitekintés így nem előzményként, hanem elméleti alapként funkcionál, megmutatja, hogy a jogi információ meghatározottá válásának problémája nem egyedül a modern technológia kísérője, hanem a jog működésének strukturális sajátossága.

Ugyanakkor a disszertáció tényleges fókuszpontja nem a középkori, hanem a modern kor jogi kutatása. Ezért válik indokolttá, hogy a részletes elemzés súlypontja ne a glosszátoroknál, hanem Christopher Columbus Langdell¹⁴³ munkásságánál kezdődjön, ugyanis minden

¹⁴² Vö. Nagy Zsolt: A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2007. 27. A kolostorokhoz kötődő zárt tudásközösségeket fokozatosan felváltotta a tudás nyilvánosabb és határokon átívelő formája.

¹⁴³ Christopher Columbus Langdell a jogot tudományként felfogó jogi oktatási modell meghatározó alakja, a Harvard Law School dékánja (1870–1895), aki a jogi tudás elsajátítását nem kész ismeretek közvetítésében, hanem az esetek elemzésén és az azokból levezethető elvek feltárásán alapuló megismerési folyamatban látta. Felfogásában a jogászi tudás nem előfeltétele, hanem eredménye annak az elemző és érvelő munkának, amely a

Langdell-lel kezdődött. A disszertáció logikája szempontjából a középkor előfeltétel, Langdell pedig kiindulópont. A középkori fejezet azt mutatja meg, hogy a jogi jelentés mindig értelmezéshez kötött volt, míg Langdellnél láthatóvá válik az a paradoxon, amely a kutatás központi problémáját adja, miszerint a jogi kutatás egyszerre akar objektív, automatikus és tudományos lenni, miközben ténylegesen döntések, értékválasztások és relevanciamegállapítások sorozatán alapul.

Langdell jogfelfogásában a jogi tudás nem kész normák elsajátítását jelentette, hanem olyan megismerési folyamatot, amely a jogi esetek vizsgálatán és az azokból levonható elvek feltárásán keresztül valósult meg. Bár Langdell nem használta módszertanilag önálló értelemben a jogi kutatás fogalmát, mégis a jogot a természettudományos megismeréshez hasonlóan kutatási tárgyként kezelte, amelyben a jogász tudás a vizsgálat és az érvelés eredményeként jön létre.¹⁴⁴ Ez a szemlélet a jogi kutatást világosan elválasztotta a mindennapi jogalkalmazástól, és egyúttal normatív elvárásokat is támasztott vele szemben. A jogi kutatás célja ebben a modellben nem az értelmezések sokféleségének feltárása volt, hanem az igaz jogi szabály megtalálása és bizonyítása. A jogi formalizmus¹⁴⁵ időszakában – amely nagyjából a polgárháborút követő évtizedektől az első világháborúig tartott – a jogi kutatás zárt, önreferenciális rendszerként működött. A jogot értéksemlegesnek, a jogi döntéseket pedig a szabályok mechanikus alkalmazásának tekintették. Ez a felfogás a jogi kutatás során elrejtette a döntési mozzanatot, és azt az illúziót keltette, mintha a jogi relevancia automatikusan adódna a forrásokból.

A 20. század elején kibontakozó jogi realizmus¹⁴⁶ éppen ezt az automatizmust kérdőjelezte meg. Olyan gondolkodók, mint Oliver Wendell Holmes Jr.¹⁴⁷ és Benjamin N. Cardozo¹⁴⁸, arra hívták fel a figyelmet, hogy a jog élete nem logika, hanem tapasztalat.¹⁴⁹ A jogi döntések

jogi esetek vizsgálata során bontakozik ki. Ugyanakkor a jogi kutatás fogalmát nem dolgozta ki önálló, elkülönült módszertani kategóriaként.

¹⁴⁴ Schofield, William: Christopher Columbus Langdell. *The American Law Register (1898-1907)*. Vol. 55. 1907/5. 277.

¹⁴⁵ Ficsor Krisztina: Jogi formalizmus. In: *Ijoten*. 2021. <https://ijoten.hu/szocikk/jogi-formalizmus>

¹⁴⁶ Badó Attila: Amerikai jogi realizmus. In: *Ijoten* 2026. <http://ijoten.hu/szocikk/amerikai-jogi-realizmus>

¹⁴⁷ Uo. [5]

¹⁴⁸ Uo. [8.]

¹⁴⁹ Nagy Zsolt: Az amerikai szociológiai jogelmélet. *Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica*, 2015/1. 67., 79–81., 82–85.

A jogi realizmus egy 20. század eleji amerikai jogelméleti irányzat, amely szakított a jogi formalizmus szabály- és logikaközpontú világképével. Alapvető tétele szerint a jog nem elsősorban normaszöveg, hanem döntési gyakorlat, az, amit a bíróságok ténylegesen tesznek. A bírói döntést nemcsak a jogszabályok és precedensek határozzák meg, hanem társadalmi, gazdasági, pszichológiai tényezők, valamint az a folyamat, amelyben a döntéshozó kijelöli, mi tekinthető az adott ügyben jogilag releváns körülménynak. A realizmus nagy érdeme, hogy leleplezte a jog látszólagos semlegességét, és rávilágított arra, hogy a jog alkalmazása mindig értékválasztásokkal terhelt.

mögött társadalmi körülmények, értékválasztások, politikai és erkölcsi megfontolások húzódnak meg, amelyek nem vezethetők le pusztán formális szabályokból. A jogi kutatás ebben a megközelítésben már nem a jogi igazság megtalálását, hanem annak értelmezését és alakítását jelenti. Cardozo kifejezetten hangsúlyozza, hogy a jog nem felfedezett, hanem alkotott, és hogy a bíró – és tágabb értelemben a jogász – a jogi hézagok kitöltése során kreatív, felelősségteljes döntéseket hoz.¹⁵⁰ A jogi realisták szerint a bírói döntéshozatal központi eleme a bírák „szituációs érzéke”, amely nem kizárólag intuíciót jelent, hanem olyan mérlegelési képességet, amely három fő tényező együttes figyelembevételén alapul. Egyrészt azon társadalmi és ténybeli körülményeken, valamint szövegösszefüggéseken, amelyekben a jogi tények megjelennek; másrészt a jogszabályi megoldás várható következményein; harmadrészt pedig a bíróság – illetve a bíró – korábbi tapasztalatain és a hétköznapi életből származó gyakorlati tudásán.

A jogi realizmus hatására a jogi kutatás funkcionális és instrumentális jellege került előtérbe. A kutatás célja immár nem csupán a rendszer belső koherenciájának feltárása, hanem annak vizsgálata is, hogy a jog miként működik a társadalomban, milyen hatásokat vált ki, és milyen érdekeket szolgál. Ez a fordulat alapvetően átalakította a jogi kutatás önképét: a kutató nem semleges megfigyelőként, hanem aktív értelmezőként jelenik meg, aki maga is részt vesz a jog jelentésének alakításában.

A modern jogi kutatás e két hagyomány – a langdelli formalizmus és a realista kritika – feszültségében alakult ki. Egyszerre épít a források szisztematikus feltárására és a módszertani fegyelemre, miközben tudatában van annak, hogy a jogi relevancia nem előzetesen adott, hanem a jogász gondolkodás eredményeként jön létre. A jogi kutatás története így nem lineáris fejlődéstörténet, hanem folyamatos reflexió arra, hogy mit tekintünk jogi információnak, hogyan válik egy szöveg vagy adat jogi érvelés részévé, és milyen szerepet játszik ebben a kutató döntése.

Ebben az értelemben a csatolmányok együttes olvasata arra a következtetésre vezet, hogy a jogi kutatás soha nem volt és ma sem lehet automatikus folyamat. A jogi információ nem pusztán „megtalálható”, hanem a kutatás során konstruálódik, és ez a történeti tapasztalat különösen hangsúlyossá válik a kortárs, technológia által közvetített jogi információs környezetben.

¹⁵⁰ Uo. 70, 75.

A formalizmus erőssége abban rejlik, hogy biztonságot és kiszámíthatóságot nyújt az állampolgároknak, és ha a jogszabály szövege egyértelmű, a döntés is az. Ugyannakkor a valóságban a jogalkalmazás gyakran bizonytalan és értelmezésre szoruló helyzeteket eredményez, amelyet a formalizmus nem mindig tud kezelni.

Az amerikai jogi realizmus azon az empirikus felismerésen alapul, hogy a jog valós struktúrája nem a kódexekben, hanem a mindennapi joggyakorlatban jelenik meg. Ez erősen közelíti a jogot a társadalomtudományokhoz és interdiszciplináris vizsgálódáshoz, de veszélyként megfogalmazható, hogy gyengítheti a jog normatív iránytű szerepét, ha nem épít be világos normatív elveket a vizsgálatba.

A modern jogi kutatás ezzel a két hagyomány – a langdelli formalizmus és a realista kritika – feszültségében alakult ki. Egyszerre épített a források szisztematikus feltárására és a módszertani fegyelemre. Álláspontom szerint a jogelmélet termékenysége nem abban áll, hogy kizárólagosan egyik vagy másik irányzat mellett köteleződik el, hanem abban, hogy képes a jogi formalizmus strukturális erőnyeit – mindenekelőtt a jogbiztonságot és a kiszámíthatóságot – összeegyeztetni az amerikai jogi realizmus empirikus érzékenységgel, különösen azokban az elméleti keretekben, amelyek a jog és a társadalmi gyakorlat kölcsönhatását vizsgálják. A jogi realizmus hatására a jogi kutatás funkcionális és instrumentális jellege került előtérbe. A kutatás célja már nemcsak a rendszer belső koherenciájának feltárása, hanem annak vizsgálata is, hogy a jog miként működik a társadalomban, milyen hatásokat vált ki, és milyen érdekeket szolgál. Ez a fordulat alapvetően átalakította a jogi kutatás képét, a kutató nem semleges megfigyelőként, hanem aktív értelmezőként jelenik meg, aki maga is részt vesz a jog jelentésének alakításában.

3.3.1. A JOGI KUTATÁS KIALAKULÁSA AZ ANGOLSZÁSZ JOGRENDSZEREKBE – A CASE METHOD ÉS A JOGI KUTATÁS KAPCSOLATA

A modern jogi kutatás és oktatás történetében meghatározó fordulópontot jelentett a 19. század végén Langdell által bevezetett¹⁵¹ case method. Langdell meggyőződése szerint a jog nem kizárólag gyakorlati készségek összessége, hanem olyan tudomány, amely a természettudományokhoz hasonlóan saját módszertannal rendelkezik. E módszertan alapja

¹⁵¹ A case method a jogi oktatás és kutatás olyan módszere, amely a jogot elsősorban bírósági döntések elemzésén keresztül közelíti meg, abból a feltevésből kiindulva, hogy a jog elvei és doktrínái az esetekben megjelenő érvelési mintákból vezethetők le. A módszer klasszikus megfogalmazása Christopher Columbus Langdell nevéhez kötődik, aki az esetek szisztematikus tanulmányozását tekintette a jogi ismeretek elsődleges forrásának. Ennek jegyében jelentette meg 1871-ben *Selection of Cases on the Law of Contracts: With References and Citations. Prepared for Use as a Text-book in Harvard Law School* című művét (Boston Little, Brown, 1871).

nem a tankönyvekben rögzített doktrína, hanem a bírósági esetek szisztematikus elemzése. Langdell felfogásában a precedensek gyűjteménye egyfajta laboratóriumot¹⁵² biztosított a hallgatók számára, akik az esetek értelmezésén keresztül tanulhatták meg a jog belső logikáját, fejlődési dinamikáját és alkalmazásának technikáit. Az esetmódszer bevezetése nemcsak az oktatás gyakorlatát változtatta meg, hanem a jogi kutatás koncepcióját is. A jogi elemzés súlypontja fokozatosan elmozdult a tankönyvi tudás átadásától a primer források – ítéletek, jogesetek – kritikai vizsgálata felé. Ezzel a jogtudomány önálló diszciplínaként való megalapozását is erősítette. A case method révén a jogászképzés egyszerre vált empirikusabbá és analitikusabbá, a hallgatók pedig aktív résztvevőivé váltak a jog felfedezésének. Langdell reformja olyan módszertani fordulatként értelmezhető, amely a jogi kutatást és az oktatást szorosabb egységbe kapcsolta, és amelynek hatása napjainkig érezhető mind az amerikai, mind a kontinentális jogi oktatás fejlődésében.¹⁵³

A case method bevezetésével Langdell nem egyszerűen egy új oktatási technikát honosított meg, hanem a jogi kutatásról való gondolkodást is alapvetően átalakította. Ahogyan Bruce A. Kimball részletesen bemutatta,¹⁵⁴ Langdell reformja a hallgatókat kutatóvá tette, akiknek az esetek módszeres feldolgozása révén kellett felfedezniük a jog belső logikáját és szerkezetét. Ez a felfogás a jogi kutatás oktatásában ma is meghatározó: a hallgatók a forrásokhoz való közvetlen hozzáférés és azok kritikai elemzése révén sajátítják el azokat a készségeket, amelyek a jogászai gondolkodás alapját képezik.

Berring álláspontjával¹⁵⁵ összhangban, a dolgozat mellett érvel, hogy a case method gyakorlata világosan párhuzamba állítható a jogi kutatás módszertanával. Berring szerint a case method tulajdonképpen a jogi kutatás alapmodelljét adta, mivel ez a primer forrásokra épülő, érvelésre orientált gondolkodás egyszerre volt képes biztosítani az oktatás és a kutatás integrációját. A hallgatók számára a jogi kutatás gyakorlata így nem merült ki a jogszabályok vagy precedensek egyszerű megtalálásában, hanem mindig a források értelmezését és a belőlük levonható doktrínák megfogalmazását is magában foglalta.

¹⁵² Elhangzott Langdell professzor beszédében (Harvard Celebration Speech) a *Harvard College* alapításának kétszázötvenedik évfordulóján tartott ünnepségen, mely újraközölve megjelent ld. *The Law Quarterly Review*, 1887/3. 124.

¹⁵³ Nagy Zsolt: Az amerikai jogi oktatás történeti vázlata. *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica : publicationes doctorandorum juridicorum*, 2003/2. 165—166.
https://acta.bibl.u-szeged.hu/7521/1/juridpol_doct_002_157-176.pdf

¹⁵⁴ Kimball, Bruce A.: *The Inception of Modern Professional Education: C. C. Langdell, 1826-1906*. University of North Carolina Press, 2009. https://doi.org/10.5149/9780807889961_kimball

¹⁵⁵ Berring, Robert C.: Legal Research and Legal Concepts: Where Form Molds Substance. *California Law Review*, Vol. 75, 1987/1. 15—27 <https://doi.org/10.2307/3480571>

Frederick Schauer hangsúlyozza, hogy az esettanulmányok feldolgozása nem egyszerű forráshasználatot jelentett, hanem olyan kognitív gyakorlatot, amelyben a hallgatók megtanultak jogászként gondolkodni az analógia, az indukció és a dedukció kombinálásán keresztül.¹⁵⁶ A jogi kutatás során az egyedi tényállások és jogi források elemzése induktív módon vezette el őket az általánosabb jogi megfontolásokhoz, amelyek a későbbi döntési helyzetekben deduktív módon nyertek alkalmazást.

Langdell jelentősége abban áll, hogy a jogi kutatást a jogi oktatás módszertani alapjává tette, így az esetek feldolgozása révén a hallgatók nemcsak jogi ismereteket szereztek, hanem a jogi problémamegoldás alapvető módszereit és olyan kutatói szemléletet sajátítottak el, amely a jogi hivatás gyakorlása során elengedhetetlen. Ez a szemlélet máig meghatározó, függetlenül attól, hogy a common law vagy a kontinentális jogi hagyományban vizsgáljuk a kutatómódszertan oktatását.

A Langdell-féle case method az amerikai jogi oktatásban forradalmi újításnak számított, a kontinentális jogrendszerekben azonban – így Magyarországon is – a jogi kutatás és oktatás alapját hosszú időn át nem az esetek elemzése, hanem a dogmatikai rendszerezés képezte.¹⁵⁷ A kontinentális hagyományban a jogot a kodifikált normák rendszere testesítette meg, amelynek belső rendezettségét a tudományos feldolgozás, a fogalmak tisztázása és a normák logikai viszonyrendszerének feltárása biztosította. Ennek megfelelően a jogi kutatás elsődleges célja nem a bírói esetekből induktív módon levont általános elvek felfedezése volt, hanem a kodifikált anyag elemző értelmezése és a fogalmi összefüggések kidolgozása. Ebből fakadóan a jogi oktatásban is inkább a tankönyvek és kommentárok közvetítésével zajlott a hallgatók szocializációja, amely a dogmatikai struktúrák elsajátítására helyezte a hangsúlyt. Ez a megközelítés jól illeszkedett a kontinentális jogállamiság azon eszményéhez, amely a jogbiztonságot és a normák előreláthatóságát a kodifikált szövegek világosságára alapozta.

3.4. A JOGI KUTATÁS FUNKCIÓI

A jogi kutatás fogalma alatt a jogtudományban nem egy statikus adatgyűjtési folyamatot, hanem egy módszeres, többretegű intellektuális tevékenységet értünk. Ez a folyamat a jogi probléma azonosításával veszi kezdetét, majd a jogra vonatkozó jogforrások – így a jogszabályi környezet és a precedensek – feltárásán túl kiterjed a jogot magyarázó források, úgymint a

¹⁵⁶ Schauer, Frederick: *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*. Harvard University Press, 2009. 85–102.

¹⁵⁷ Jakab András: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések - Reformjavaslat összehasonlító áttekintésre alapozva. *Magyar Jog*, 2010/4., 205–207., 212. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/7128586>

kommentárok, monográfiák és tudományos értekezések, jogi szakirodalom mélyreható elemzésére is. Ahogy azt Morris L. Cohen klasszikus módszertana¹⁵⁸ is hangsúlyozza, a jogi kutatás valójában a jogi információk tengerében való navigáció művészete, amelynek célja, hogy az adatokból koherens, jogilag igazolható érvelést vagy döntési modellt hozzon létre.

A jogi kutatás fontossága a jogtudományban megkérdőjelezhetetlen, hiszen ez az a diszciplína, amely biztosítja a jog dogmatikai tisztaságát és rendszerszintű koherenciáját. A kutatás nemcsak a hatályos normák ismeretét jelenti, hanem azok társadalmi összefüggésrendszerébe helyezését és elméleti keretezését is. Arra a kérdésre, miszerint fontos-e egyáltalán a kutatás a napi joggyakorlatban, a válasz a jogbiztonság garanciáiban rejlik. Kutatás nélkül a jogalkalmazás esetlegessé, sőt, szubjektívvá válna; a módszeres forrásfeltárás az a biztosíték, amely garantálja a jogi környezet kiszámíthatóságát, és azt, hogy a bírói döntések, valamint az ügyvédi érvelések ne elszigetelt véleményeken, hanem a jogrendszer egészének ismeretén alapuljanak. A modern jogászi hivatásrendekben a kutatási készség már nemcsak szakmai előny, hanem etikai kötelezettség is, ugyanis a források ismeretének hiánya szakmai mulasztásnak minősül. Így tehát a jogi kutatás nem egy mellékes technikai fázis, hanem a jogászi szakma fundamentuma, amely nélkül sem a tudományos diskurzus, sem a kiszámítható jogszolgáltatás nem tartható fenn.¹⁵⁹

A jogi kutatás jelentőségét nem elszigetelt tudományos absztrakcióként, hanem a különböző jogászi hivatásrendek gyakorlati működésén keresztül lehet legpontosabban megvilágítani. Bár a kutatás módszertana egységes alapokon nyugszik, funkciója az egyes hivatásrendeknél eltérő hangsúlyokkal jelenik meg. A bírói kar számára a szisztematikus forrásfeltárás elsődlegesen a döntéshozatal legitimációját és a jogbiztonság alapelvét szolgálja. Ahogy arra Bencze – Badó szerzőpáros rávilágít,¹⁶⁰ a bírói jogértelmezés során a kutatás biztosítja a kapcsolódási pontot a felsőbb bíróságok gyakorlatához, ezáltal garantálva a jogalkalmazás egységét és kiszámíthatóságát. Ebben a megközelítésben a kutatómódszertani jártasság a bírói függetlenség intellektuális fedezete, a döntés nem szubjektív intuíción, hanem a releváns normák és precedensek alapos feltárásán nyugszik.

Ezzel szemben az ügyvédi hivatásrend gyakorlatában a jogi kutatás sokkal inkább stratégiai és érvelési eszközként funkcionál. Itt a kutatás célja az ügyfél érdekeinek leghatékonyabb védelme, amelyhez a szakirodalmi kommentárok és a joggyakorlat mélyreható ismerete

¹⁵⁸ Cohen, Morris L. – Olson, Kent C.: *Legal Research in a Nutshell*. St. Paul, M.N. West, 2013.

¹⁵⁹ Cohen 1969. 7.

¹⁶⁰ Badó i.m.

szolgáltatja a muníciót. A modern digitális adatbázisok korában a keresés és az érvelés folyamata olyannyira összefonódott, hogy a kutatási mulasztás – vagyis a releváns jogi információk fel nem tárása – ma már szakmai műhibának és etikai vétségnek minősül. Az ügyvéd számára tehát a kutatás a hivatásszerű munkavégzés fundamentuma, amely lehetővé teszi a jogszabályok kreatív, mégis dogmatikailag megalapozott értelmezését.¹⁶¹

Végezetül a jogalkotás¹⁶² és a közigazgatás területén a kutatás előkészítő és kontrollfunkciót tölt be. A jogszabály-előkészítés során alkalmazott összehasonlító jogi és dogmatikai kutatások hivatottak megelőzni a normakollíziókat és biztosítani a szabályozás társadalmi hatékonyságát. Ezen a ponton a kutatómódszertan kapcsolódik a Bódig Mátyás által hangsúlyozott doktrinális funkcióhoz, a jogász feladata a jogrendszer fogalmi hálójának karbantartása, amely biztosítja, hogy a különböző hivatásrendek tagjai közös dogmatikai nyelvet beszéljenek. Összességében megállapítható, hogy a jogi kutatás hivatásrendeken átívelő funkciója a jogbiztonság fenntartása, amely a jogalkalmazás minőségének és a jogász szakma integritásának legfőbb záloga.

3.5. TUDOMÁNYOS ÉS GYAKORLATI JOGI KUTATÁS

A jogtudományi kutatás és a jogesetmegoldás (jogalkalmazás) közötti párhuzam nem egyszerűen felületi hasonlóság, hanem egy mély, módszertani azonosság, mindkettő a jogi szillogizmus és a problémamegoldó gondolkodás keretei között mozog. Míg azonban a jogesetmegoldás egy konkrét, egyedi probléma feloldására irányul, addig a jogtudományi kutatás egy általánosabb érvényű igazság vagy rendszerszintű megoldás feltárását célozza.

A leginkább szembevetendő párhuzam a folyamat indításában rejlik. A jogesetmegoldás során a jogász egy életszerű tényállásból indul ki, amelyet jogi relevanciája szerint szűr meg. Ugyanígy, a jogtudományi kutatás is egy problémával vagy kutatási kérdéssel kezdődik, amely valamilyen gyakorlati anomáliából vagy elméleti inkonzisztenciából fakad. Mindkét folyamat központi eleme a minősítés, vagyis a jogász a kaotikus valóságot megfelelteti egy ismert jogi kategóriának

¹⁶¹ Vö. Zódi, 2012.

Vö. Mátyus Ferenc: Az ügyvédség vége – a civilizáció vége? *Arsboni*, 2014. október 17. <https://arsboni.hu/az-ugyvedseg-vege-a-civilizacio-vege/>

¹⁶² Lásd részletesebben: Sebők Miklós – Gajduschek György – Molnár Csaba: *A magyar jogalkotás minősége. Elmélet, mérés, eredmények*. Budapest, Gondolat – TáTK, 2020. 121—160. https://real.mtak.hu/121883/1/jogalkotas_minosege.pdf

Mindkét tevékenység alapja a forrásfeltárás. Ahogy Cohennél láttuk, a jogesetmegoldó ügyvédnek is szüksége van a szakirodalomra – kommentárookra, monográfiákra –, hogy megértse a norma pontos hatókörét, mielőtt azt az ügyre alkalmazná. Ebben az értelemben a jogesetmegoldás tulajdonképpen egy célzott jogi kutatás, a jogász ilyenkor is hivatkozási módszerrel halad visszafelé a precedensekben, vagy adatbázisokat használ a releváns kúriai döntések megtalálásához. A különbség csak a mélységben és a célban van, az ügyvéd a forrást fegyverként használja az érveléshez, a kutató pedig építőköként a tudományos rendszerhez.

A párhuzam legizgalmasabb pontja az értelmezés folyamata. Az értelmezés nem egy különálló fázis, hanem a kutatás és a jogesetmegoldás lényege is. A jogász mindkét esetben ugyanazokat a kanonizált módszereket – nyelvi, logikai, történeti, rendszertani, teleológiai értelmezést – használja. Amikor a bíró értelmez egy nem világosan megfogalmazott jogszabályt, valójában tudományos munkát végez; és amikor a kutató elemez egy jogintézményt, valójában a jogalkalmazó fejével gondolkodva modellezi a lehetséges megoldásokat.¹⁶³

Összefoglalva: a jogtudományi kutatás a jog „térképének” elkészítése, a jogesetmegoldás pedig a navigáció ezen a térképen. Egyik sem létezhet a másik módszertani fegyvertára nélkül.

3.6. A JOGI RELEVANCIA ALAKULÁSA A JOGI KUTATÁS INFORMÁCIÓS KÖRNYEZETÉBEN

A klasszikus jogi kutatás kialakulása és hosszú ideig fennálló dominanciája nemcsak jogdogmatikai, hanem kommunikációs és információs feltételekhez is kötődött.

A jogi információ kiválasztása nem a jogi kutatás előszobája, hanem annak központi mozzanata. A jogi kutatás ebben a felfogásban nem egy előre rögzített módszertani lépéssor, hanem olyan döntések egymásra épülő rendszere, amelyek során a jogász folyamatosan alakítja azt az információs és értelmezési teret, amelyben a jogi döntés megszületik. Ez a megközelítés nemcsak a jogi kutatás elméleti megértéséhez járul hozzá, hanem megalapozza annak vizsgálatát is, hogy a különböző információs környezetek – a nyomtatott bibliográfiai rendszerektől a digitális adatbázisokon át az algoritmizált és mesterséges intelligencia által

¹⁶³ Ez a szoros összefonódás az oka annak, hogy a jogi oktatásban miért nem lehet elválasztani a kutatómódszertant a jogesetmegoldástól. A joghallgatónak azért kell megtanulnia a tudományos kutatás alapjait (vö. Jakab András: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések. Reformjavaslat összehasonlító áttekintésre alapozva. In: *A jog tudománya* 2015. i. m. 861.), mert a gyakorlatban nem fog tudni megoldani egy bonyolult jogesetet, ha nem képes önállóan feltárni a szakirodalmi bázist. A kutatás tehát a jogesetmegoldás elméleti előszobája: a jó kutató képes látni az általános tendenciákat, a jó jogalkalmazó pedig képes ezeket az általános igazságokat egyetlen pontba, a konkrét döntésbe sűríteni.

közvetített rendszerekig – miként befolyásolják a döntési folyamat láthatóságát és autonómiáját.

A jogi kutatás doktrinális, empirikus és összehasonlító megközelítései eltérő módszertani válaszokat adnak arra a kérdésre, hogy miként tárható fel és értelmezhető a jogi információ. A relevancia értékelése továbbá nem választható el a forrás dogmatikai beágyazottságától. A jogdogmatikai hagyományban a jogi információ nem elszigetelt állításként jelenik meg, hanem fogalmi rendszerek, intézményi összefüggések és értelmezési irányzatok részeként. Egy kommentár, monográfia vagy tanulmány relevanciája gyakran abból fakad, hogy miként kapcsolódik egy adott dogmatikai vitához, milyen értelmezési mintát képvisel, és hogyan illeszkedik a jogági gondolkodás belső logikájába (vö. Mark Van Hoecke).¹⁶⁴ Ezzel szoros összefüggésben a jogági és intézményi kontextus is relevanciaképző tényező: más források válnak hangsúlyossá alkotmányjogi, közigazgatási jogi vagy magánjogi kutatás esetén, illetve másként értékelődnek ugyanazon források jogalkalmazói vagy tudományos nézőpontból.

A jogi kutatás történetileg meghatározó formái mindig szorosan kapcsolódtak az adott korszak információs infrastruktúrájához, ami indokolja, hogy a jogi kutatást ne önmagában, hanem ebben a tágabb összefüggésben értelmezzük. A jogi kutatás nem független attól a kommunikációs és információs környezettől, amelyben a jogi információ rögzül, terjed és hozzáférhetővé válik. A jogtörténeti és jogtudományi elemzések¹⁶⁵ egyaránt arra utalnak, hogy a jogi kutatás formái szoros összefüggésben állnak az adott korszak információs infrastruktúrájával. A nyomtatott joganyag stabilitása és korlátozott hozzáférhetősége kedvezett a forrásorientált, normatív jogdogmatikai kutatás kialakulásának, míg a digitális jogi adatbázisok elterjedése a keresésközpontú, problémamegoldó jogi kutatást erősítette. A mesterséges intelligencián alapuló rendszerek megjelenése pedig újraértelmezi a jogi kutatás szerepét, mivel a jogi információ előzetes szelekcióját részben algoritmusokra bízva, miközben a jogi relevancia megállapítása továbbra is a jogász döntés felelőssége marad.

A jogi kutatás egyik legmeghatározóbb, ugyanakkor legkevésbé reflektált mozzanata a jogi információk közötti választás. A jogász a kutatás során nem egy előre rögzített, objektív forráshalmazból válogat, hanem olyan jogi információs környezetben tájékozódik, amely már önmagában is értelmezési és szelekciós logikát hordoz. A jogi kutatás ezért döntési folyamat

¹⁶⁴ Van Hoecke, Mark: Legal Doctrine: Which Method(s) for What Kind of Discipline? In: Van Hoecke, Mark (ed.): *Methodologies of Legal Research: Which Kind of Method for What Kind of Discipline?* Hart Publishing, 2011. 1–18.

¹⁶⁵ Vö. Katsh, Berring, Susskind i. m.

is, amelyben a jogász folyamatosan mérlegeli, hogy egy adott jogi probléma megoldásához mely jogi információk szolgálhatnak megalapozott, indokolható és jogilag védhető döntési alapként.

A jogi információ kiválasztása ebben az értelemben nem tekinthető technikai előkérdésnek, hanem a jogi problémamegoldás szerves része. A jogász nem minden elérhető jogi tartalmat használ fel, hanem csak azokat, amelyek egy adott döntési helyzetben relevánsnak mutatkoznak. A relevancia nem lényegi tulajdonsága a jogi forrásnak, az a kutatás során, a jogi probléma értelmezésével összefüggésben alakul ki. A jogi információ súlya és jelentősége nem előzetesen adott, hanem a jogász értelmező és mérlegelő tevékenységének eredményeként nyeri el döntési jelentőségét.

Jelen dolgozat a jogi relevancia kérdését sem kívánja jogelméleti mélységben vizsgálni, sokkal inkább a jogi kutatás információs környezetének és döntési folyamatainak összefüggésében értelmezi azt. Ugyanakkor a jogelméleti irodalom klasszikus felismerései fontos háttérként szolgálnak e megközelítés alátámasztásához. Szabó Miklós elemzése¹⁶⁶ rámutat arra, hogy a jog nem a valósággal mint olyannal dolgozik, hanem a jogilag értelmezett és kiválasztott tények összességével, azaz a tényállással. A jogi problémamegoldás számára nem az a kérdés, hogy mi történt, hanem az, hogy mi bizonyítható és mi értelmezhető jogilag releváns módon. A relevancia ebben az értelemben annak a függvénye, hogy egy adott tény képes-e normatív kapcsolatba lépni a jogi minősítéssel, és hozzájárul-e a döntés indokolásához. Ami ezeken a normatív és eljárási szűrőkön nem jut át, az jogi szempontból közömbös marad, függetlenül attól, hogy hétköznapi értelemben mennyire tűnik lényegesnek. E szerint a megközelítés szerint nem minden igaz vagy empirikusan igazolható jogi információ válik jogilag relevánssá, mivel a relevancia a jogi problémamegoldás és döntéshozatal során, a normák által kijelölt keretben alakul ki. Ezt erősíti meg Chynoweth elemzése¹⁶⁷ is, amely szerint a jogi relevancia nem a jogi szabályok vagy információk önmagukban vett jellemzője, hanem annak függvénye, hogy azokat a jogász miként alkalmazza, értelmezi és illeszti be a jogi érvelésbe.

A disszertáció a fenti megközelítést megerősítve abból indul ki, hogy a jogi relevancia nem a jogi információk előzetesen adott jellemzője, hanem a jogi kutatás során, a jogászi döntéshozatal aktusában kialakuló viszony. A relevancia annak függvénye, hogy a jogász mely jogi információt tartja a konkrét jogi probléma szempontjából értelmezhetőnek és bevonhatónak a jogi érvelésébe. Éppen ezért a relevancia fogalma nem szűkíthető le technikai

¹⁶⁶ Szabó Miklós: Tény és tényállás. In: *Ijoten*. 2025. [10]—[11], [53] <http://ijoten.hu/szocikk/teny-es-tenyallas>

¹⁶⁷ Chynoweth 2008 i. m. 30—33.

vagy kizárólag információszelekciós kérdésre, mivel az jogi problémamegoldás szerves része. A relevancia létrejötte szorosan összefügg a jogi probléma meghatározásával és a kutatás céljával. Más jogi információk válnak relevánssá akkor, ha a kutatás célja dogmatikai rendszeralkotás, mint amikor jogalkalmazási döntés előkészítéséről, jogpolitikai értékelésről vagy reformjavaslat kidolgozásáról van szó. A relevancia tehát mindig kontextusfüggő, a döntési helyzet, az alkalmazandó jogág, az intézményi környezet és az érvelés címzettje egyaránt befolyásolja. A jogi relevancia annak az értelmezési és mérlegelési folyamatnak az eredménye, amely során a jogász a rendelkezésre álló jogi források közül bizonyos elemeket bevon a jogi érvelésbe, míg másokat – akár expliciten, akár hallgatólagosan – kizár. A jogi információ kiválasztása ezért mindig magában hordozza a kizárás mozzanatát is. A jogász nemcsak azt dönti el, hogy mely forrásokat vonja be a kutatásba, hanem azt is, hogy mely jogi tartalmakat hagy figyelmen kívül. Ez a kizárás nem hiányosság, hanem a jogi relevancia szükségszerű feltétele, hiszen a jogi érvelés csak akkor lehet koherens és meggyőző, ha a jogász képes határt húzni a potenciálisan releváns, de a konkrét ügyben nem alkalmazandó jogi információk között.

A jogász egyszerre több szempontot is mérlegel a döntéshozatal során. A jogforrási hierarchia, az ítélkezési gyakorlat iránya, a jogági és intézményi kontextus, valamint a jogi érvelés várható elfogadhatósága egyaránt befolyásolják, hogy egy adott jogi információ bevonásra kerül-e a kutatásba vagy sem. A jogi információ kiválasztásának döntési jellege különösen jól megmutatkozik azokban az esetekben, amikor a jogforrások nem adnak egyértelmű választ. Nyitott normák, értelmezési bizonytalanságok vagy joghézagok esetén a jogász kénytelen mérlegelni, hogy jogszabályi rendelkezésekre, bírói gyakorlatra, jogirodalmi érvekre vagy akár korábbi, hatályon kívüli megoldásokra támaszkodik. A választás itt sem dogmatikai automatizmus, hanem annak felismerése, hogy az adott jogi információ milyen módon és milyen súllyal illeszthető be a jogi érvelésbe. A jogi információ kiválasztása ezért nem egy mechanikus rangsorolás, hanem funkcionális döntésként értelmezendő. Annak a felismerése, hogy az adott jogi tartalom milyen szerepet tölthet be a konkrét jogi érvelésben.

Ez a megközelítés összhangban áll azzal az állásponttal, amely szerint a jogi kutatás nem választható el a jogi problémamegoldástól. Zódi Zsolt is rámutat arra, hogy a jogi forráskeresés és a jogi gondolkodás egymástól elválaszthatatlan folyamatok,¹⁶⁸ a keresés során hozott információs döntések már eleve beépülnek a későbbi jogi érvelésbe. A jogi kutatás ebben az

¹⁶⁸ Zódi, 2012. i. m. 198—199.

értelemben nem megtalálja a jogot, hanem strukturálja azt a döntési teret, amelyben a jogi érvelés egyáltalán értelmezhetővé válik.

Ez a döntésorientált relevanciafelfogás azonban nem kizárólag a jogászi gondolkodás belső logikájára vonatkozik. Langbroek és szerzőtársai tanulmánya¹⁶⁹ arra hívja fel a figyelmet, hogy a kontinentális jogtudományban a relevanciára vonatkozó döntések hosszú ideig implicit módon, a jogi források hierarchiájába ágyazva működtek, és ezért nem váltak a módszertani reflexió tárgyává. A kortárs jogtudományi környezetben – az interdiszciplinaritás erősödése, az empirikus módszerek megjelenése és a tudományos elszámoltathatóság fokozódása miatt – ez a hallgatólagos relevanciarend már nem tartható fenn. Langbroekék ezért a relevanciát nem csupán a jogi érvelés és a jogászi döntéshozatal belső kategóriájaként értelmezik, hanem a jogi kutatás módszertani és tudományos legitimációjának kérdéseként is. Ebben az értelemben a relevancia nemcsak döntési, hanem metaszintű módszertani fogalomként válik, amely a jogtudomány egészének önreflexióját érinti.

A jogi relevancia kettős természetű. Egyrészt előfeltétele a jogi kutatásnak, mivel a kutató már a keresési és forrásfeltárási fázisban implicit vagy explicit módon dönt arról, hogy mely jogi tartalmakat tekinti potenciálisan relevánsnak. Ez a relevancia-előfeltevés irányítja a keresést, a források közötti eligazodást és a kutatás fókuszát. Másrészt a relevancia, az eredménye is a jogi kutatásnak, mivel a kutatás előrehaladtával folyamatosan alakul, egyes jogi források jelentősége megerősödik, mások háttérbe szorulnak vagy irrelevánssá válnak. A relevancia tehát nem statikus állapot, hanem egy olyan dinamikus folyamat, amely a jogi érvelés kibontakozásával együtt alakul. Ez a felfogás összhangban áll¹⁷⁰ azzal az információelméleti megközelítéssel is, amely szerint az információ nem pusztán adat vagy dokumentum, hanem értelmezett és célhoz kötött tartalom. A jogi információ esetében ez a célhoz kötöttség normatív jellegű, mert a jogi információ akkor válik relevánssá, ha alkalmas arra, hogy a jogi érvelésben érvként vagy mérlegelési szempontként funkcionáljon. A relevancia ezért a jogi érvelésbe való tényleges bevonásának a függvénye.

Összességében tehát a jogi relevancia nem tekinthető sem objektív, sem automatikusan adott kategóriának. A jogi kutatás során a relevancia a jogászi döntéshozatal részeként létezik, és elválaszthatatlan a jogi problémamegoldás normatív, értelmező és célorientált jellegétől. Ez a

¹⁶⁹ Langbroek, Philip – van den Bos, Kees – Thomas, Marc Simon – Milo, Michael – van Rossum, Wibo: *Methodology of Legal Research: Challenges and Opportunities*. Vol. 13. *Utrecht Law Review*, 2017/3., 1–4. <http://doi.org/10.18352/ulr.411>

¹⁷⁰ Lásd 97–99. l.

megközelítés lehetővé teszi annak megértését is, hogy a jogi kutatás miért nem válhat egyszerűen technológiai vagy algoritmikus folyamattá, a relevancia végső soron mindig a jogász felelősség és döntés kérdése marad.

3.6.1. A RELEVANCIA SZELEKCIÓS LOGIKÁJA A NYOMTATOTT JOGI INFORMÁCIÓS KÖRNYEZETBEN

Abban az időszakban, amikor a jogi információk döntően nyomtatott formában álltak rendelkezésre, az azokhoz való hozzáférés korlátozott volt, feldolgozásuk pedig számottevő idő- és szakértelemigényt jelentett. Ez a környezet kedvezett a forrásorientált,¹⁷¹ normatív jogdogmatikai kutatás kialakulásának, amely a jog feltárására és rendszerezésére irányult. A jogi kutatás klasszikus felfogása nem tudatos elméleti választásként alakult ki, hanem egy olyan információs infrastruktúrához való alkalmazkodás eredményeként, amely a jogi tudás stabil, hierarchikusan közvetített formáját támogatta. A nyomtatott jogi kutatás korszakában a jogi relevancia működése szorosan kapcsolódott az információs környezet strukturaltságához. A jogi kutatás jellemzően olyan, erősen tagolt információs környezetben zajlott, amelyben a források joghatóság szerint elkülönülő kötetekben, tárgymutatók, digeszták és egyéb segédletek révén voltak hozzáférhetők. Ez a szervezési mód egyrészt megkönnyítette a hozzáférést, és egyúttal előzetes szelekciót is megvalósított, vagyis a jogi kutató már eleve egy olyan forráskészlettel dolgozott, amelyet a rendszer releváns jogi információként közvetített. Margolis és Murray elemzése¹⁷² szerint ebben a közegben a relevancia részben magába az információs infrastruktúrába volt beépítve, amennyiben a kutató döntéseit a nyomtatott rendszerek által előszűrt forráskör irányította. Ez a megközelítés közvetlenül aláátaszja azt az álláspontot, amely szerint a jogi relevancia nem a jogi információk önmagukban vett jellemzője, hanem a jogi kutatás információs környezetének és a jogász döntéseknek az eredményeként alakul ki.

A nyomtatott jogi forrásokra épülő bibliográfiai kutatás esetében a jogi relevancia kialakulása elsődlegesen az emberi döntések sorozatának eredménye. Ebben a kutatási környezetben a jogász nem egy előre strukturált vagy algoritmikusan rangsorolt információs térben mozog, hanem olyan forráskészlettel dolgozik, amelynek áttekintése, rendszerezése és értelmezése a

¹⁷¹ A kommunikációs és információs feltételek későbbi átalakulása – különösen a digitalizáció és az elektronikus jogi adatbázisok elterjedése – ezzel szemben fokozatosan megkérdőjelezte a kizárólag forrásorientált kutatás legendó voltát, és megnyitotta az utat a jog működésére és társadalmi kontextusára érzékenyebb megközelítések előtt.

¹⁷² Margolis, Ellie – Murray, Kristen E.: Using Information Literacy to Prepare Practice-Ready Graduates. *The University of Hawai'i Law Review*, Vol. 39. 2016/1., 9–10.

kutató aktív, reflektív közreműködését igényli. A relevancia ezért nem automatikusan adott, hanem a jogi problémamegoldás folyamatában, fokozatos mérlegelés útján alakul ki.

A jogi kutatás történeti fejlődésének egyik állandó kísérőjelensége a jogi forrásanyag mennyiségi növekedése. A nyomtatott jogi korszakban ez a növekedés nemcsak egyszerűen logisztikai nehézségeket okozott, hanem módszertani problémává is vált, ugyanis a kutatás sikeressége egyre kevésbé azon múlt, hogy mi létezik, és egyre inkább azon, hogy mit és hogyan választ ki a jogász. Erre a problémára reflektált már a 20. század közepén C. A. Peairs Jr., aki a jogi bibliográfiát kettős problémaként írja le, amely egyszerre jelent pedagógiai és szelekciós kihívást. Elemzésében a jogi bibliográfia egyrészt technikai segédeszköz, másrészt a jogi kutatás egyik strukturáló eleme.¹⁷³

Peairs érvelése abból a felismerésből indul ki, hogy a jogi bibliográfia első pillantásra mechanikus tevékenységnek tűnhet, hiszen a jogi könyvek – más szakkönyvekhez hasonlóan – alfabetikus, logikai vagy kronológiai rendben szerveződnek.¹⁷⁴ Ez a formai rendezettség azonban elfedi a bibliográfiai kutatás valódi tétjét. A források használhatósága nem a rendszerbe szervezettségükből fakad, hanem abból, hogy a kutató képes-e felismerni azok jogi jelentőségét egy adott problémakörben. A bibliográfiai kutatás ezért nem választható el a jogi tartalom értelmezésétől, a források megtalálása önmagában nem elegendő. Peairs ezzel összefüggésben bírálja azt a megközelítést, amely a jogi bibliográfiát technikai eszközkészletként kezeli, és hangsúlyozza, hogy a jogi könyvek használata nem helyettesíti a jogi problémamegoldást, legfeljebb annak keretet és támpontokat ad. A tanulmány második, a bibliográfiai kutatás szempontjából különösen releváns része, a szelekció problémája. Peairs rámutat arra, hogy a jogi könyvek és jogi dokumentumok mennyisége már az 1940-es években is jelentős növekedést mutatott, ami ellehetetleníti azt az idealizált helyzetet, miszerint a jogász átláthatja a teljes joganyagot. A jogász képtelen minden releváns forrást megismerni, ezért választania kell. A bibliográfiai kutatás ebben az értelemben nem a teljességre törekvés technikája, hanem a relevancia tudatos kialakításának terepe. A bibliográfiai kutatás szükségképpen értékelő tevékenység, amelyben a jogász mérlegeli a források súlyát, alkalmazhatóságát és kontextusát. Ez a gondolat szorosan kapcsolódik ahhoz a felismeréshez, hogy a jogi információ nem a források meglétéből fakad, hanem a kutatói döntések eredményeként nyeri el jelentését.¹⁷⁵

¹⁷³ Peairs, C. A. Jr.: Legal Bibliography: A Dual Problem. *Journal of Legal Education*, Vol. 2, 1949/1., 61-70. <https://jle.aals.org/home/vol2/iss1/6/>

¹⁷⁴ Uo. 61—62.

¹⁷⁵ Uo. 64—66.

A tanulmány pedagógiai dimenziója tovább erősíti ezt az értelmezést. Peairs szerint a jogi bibliográfia oktatásának nehézsége nem abból fakad, hogy a tárgy túl technikai lenne, hanem éppen abból, hogy nem redukálható technikára. A hallgatók azért igénylik a bibliográfiai képzést, mert intuitívan érzékelik, hogy a jogi források közötti eligazodás nem magától értetődő. Ugyanakkor a pusztán eszközcentrikus oktatás – például tárgymutatók vagy indexek mechanikus használatának tanítása – hamis biztonságérzetet kelthet, mintha a jogi probléma megoldása kikereshető lenne. Peairs ezt a megközelítést kifejezetten veszélyesnek tartja, mert elfedi a jogi érvelés normatív és értelmező jellegét.¹⁷⁶

A bibliográfiai kutatás ilyen felfogása világosan megmutatja, hogy a relevancia kialakulása a nyomtatott jogi korszakban sem volt automatikus. A lassabb hozzáférés, a fizikai korlátok és a könyvtári struktúrák kikényszerítették a tudatos szelekciót. A jogász kénytelen volt dönteni arról, mely forrásokra fordít időt és figyelmet, és ez a döntés már önmagában a jogi kutatás lényegi mozzanata volt. Ebben az értelemben a klasszikus bibliográfiai kutatás nem a digitális korszak előtti kezdetleges állapotként értelmezhető, hanem olyan módszertani alapként, amelynek tanulságai a mai elektronikus és mesterséges intelligencián alapuló kutatás számára is irányadók.

Peairs elemzése komoly módszertani figyelmeztetés, azt hangsúlyozva, hogy a jogi kutatás minősége nem az eszközök fejlettségén múlik,¹⁷⁷ hanem azon, hogy a jogász képes-e a forrásbőség közepette releváns, értelmezett és felelősen kiválasztott jogi információt létrehozni?

A nyomtatott jogi bibliográfiákra épülő kutatás során a jogi források kiválasztása több, egymással összefonódó normatív szempont mentén történik. A kutató mérlegeli a forrás autoritativ jellegét, vagyis azt, hogy az adott jogszabály, ítélet vagy szakirodalmi mű milyen helyet foglal el a jogforrási hierarchiában és a jogtudományi diskurzusban. Ugyancsak meghatározó a forrás időbeli dimenziója, így a hatályos vagy hatályon kívül helyezett norma, aktuális vagy történeti jelentőségű ítélkezési gyakorlat, klasszikus vagy kortárs szakirodalom, mind eltérő relevanciával bírhat attól függően, hogy a kutatás milyen jogi problémára irányul.

A klasszikus bibliográfiai kutatás egyik meghatározó sajátossága, hogy a relevancia lassú, fokozatos és tudatos szelekció eredményeként formálódik. A kutató maga látja át az

¹⁷⁶ Uo. 66—69.

¹⁷⁷ Ez a gondolat közvetlenül kapcsolódik a digitális jogi kutatás és az MI-alapú rendszerek mai kihívásaihoz, ahol a hozzáférés könnyűsége ismét elfedheti a szelekció normatív természetét.

információs teret, amelyben könyvtári katalógusok, nyomtatott és annotált bibliográfiák, kézikönyvek, valamint lábjegyzetek és hivatkozási láncok segítik. A relevancia ebben a közegben nem előre meghatározott, hanem fokozatosan bontakozik ki a jogi problémamegoldás során. Egy-egy forrás jelentősége gyakran csak más forrásokkal való összevetésben, a jogi probléma újrafogalmazásával vagy az érvelés irányának módosulásával válik nyilvánvalóvá.

Ez a modell szorosan kapcsolódik a jogdogmatikai kutatás hagyományához, amelyben a jogi információ nem mennyiségi,¹⁷⁸ hanem minőségi kategória. A relevancia nem a találatok számában vagy az információk gyors hozzáférhetőségében mérhető, hanem abban, hogy az adott jogi tartalom mennyiben alkalmas a jogi érvelés megalapozására vagy árnyalására. A jogi forrás értéke ebben az értelemben nem független a jogászai értelmezéstől, a relevancia a jogász szakértelmének, tapasztalatának és normatív érzékének függvénye.

Carroll C. Moreland klasszikus elemzése¹⁷⁹ világosan rámutat arra, hogy a nyomtatott jogi források használata önmagában nem garantálja a jogi kutatás minőségét, mivel a relevancia felismerése nem következik automatikusan a könyvtári környezetből vagy a referenciaművek fizikai jelenlétéből. Moreland kritikája szerint a jogi kutatás egyik visszatérő tévedése az a feltételezés, hogy a bibliográfiai eszközök használata már önmagában bibliográfiai és kutatómódszertani kompetenciát eredményez.¹⁸⁰ A nyomtatott jogi kutatás során a relevancia nem egyetlen döntésben jelenik meg, hanem a forrásokkal kapcsolatos számos, egymásra épülő mérlegelés eredményeként formálódik. Ilyen mérlegelési szempont többek között a forrás megjelenési ideje, szerzője és intézményi háttere, a mű célja és terjedelme, valamint az, hogy a jogi problémához milyen dogmatikai vagy jogági kontextusban kapcsolódik. Ezek a szempontok nem algoritmikus módon működnek, hanem a jogász előzetes tudására, tapasztalatára és normatív érzékére épülnek.

Moreland külön hangsúlyozza, hogy a joghallgatók – és sok esetben a gyakorló jogászok is – bibliográfiai értelemben „ártatlanok”,¹⁸¹ vagyis nem rendelkeznek eleve azzal a képességgel,

¹⁷⁸ A mennyiségi jelző ebben az összefüggésben nem azt jelenti, hogy a nyomtatott jogi források száma csekély volna. Ellenkezőleg, a 20. század végére a nyomtatott joganyag – jogszabálygyűjtemények, ítéletgyűjtemények, kommentárok, monográfiák és folyóiratok formájában – már önmagában is jelentős terjedelmű volt. A különbség nem a források abszolút számában, hanem abban rejlett, hogy a nyomtatott bibliográfiai kutatás keretei között a jogász a fizikai és intézményi korlátok miatt eleve erősen szűrt, válogatott forráshalmazzal dolgozott, amelyben a relevancia elsősorban szakmai mérlegelés, nem pedig találati tömeg alapján alakult ki. Lásd:

¹⁷⁹ Moreland, Carroll C.: Legal Bibliography: a Factual Problem. *Journal of Legal Education*, Legal Vol.2. 1950/4. 489—491. <https://jle.aals.org/home/vol2/iss4/10/>

¹⁸⁰ Uo. 489. Moreland – Peairs megközelítését továbbgondolva és részben korrigálva – arra mutat rá, hogy a jogi bibliográfia technikai kezelése önmagában nem vezet jogi megértéshez.

¹⁸¹ Uo. 490—491.

amely lehetővé tenné számukra a jogi források közötti releváns különbségtételt. A relevancia felismerése ezért tanulási és szocializációs folyamat eredménye,¹⁸² nem pedig a források mennyiségéből vagy fizikai közelségéből fakadó adottság. A nyomtatott bibliográfiai kutatás sajátossága éppen abban áll, hogy a jogász a bibliográfiák, repertóriumok és hivatkozási láncok mentén haladva fokozatosan alakítja ki azt a forráshalmazt, amelyet egy adott jogi probléma megoldása szempontjából jogilag értelmezhetőnek és alkalmazhatónak tekint.

Ebben a modellben a jogi relevancia nem mennyiségi, hanem minőségi kategória, nem az számít, hogy hány forrás érhető el, hanem az, hogy a jogász képes-e felismerni, mely források hordoznak valódi jogi súlyt egy konkrét döntési vagy értelmezési helyzetben. A bibliográfiai kutatás éppen ezért, nem egyszerűen információfeltárás, hanem a jogi problémamegoldás egyik elsődleges terepe, ahol a jogi információ már a forráskiválasztás szintjén normatív jelentéssel telítődik. Ez a felismerés egyúttal előkészíti annak belátását is, hogy a digitális és mesterséges intelligencián alapuló jogi kutatás során a relevancia problémája nem újkeletű, hanem a nyomtatott jogi kutatásból örökölt, strukturális kihívás továbbélése.¹⁸³

Összességében a nyomtatott jogi forrásokra épülő bibliográfiai kutatás olyan relevanciafelfogást testesít meg, amelyben a jogi információ kiválasztása és értelmezése szorosan összekapcsolódik a jogászai problémamegoldás felelősségével. Ez a modell éles kontrasztot képez a későbbi, digitalizált és algoritmikusan közvetített kutatási környezettel, és jól mutatja, hogy a jogi relevancia hagyományosan emberi, normatív és reflektív döntési folyamatként működött.

A jogi kutatás történetében az egyik legkorábban megjelenő, ugyanakkor sokáig természetesnek vett kihívás a jogi dokumentumok és jogi tartalmak folyamatos, egyre gyorsuló növekedése volt. A jogszabályok, bírósági döntések, kommentárok és jogirodalmi művek mennyisége már a nyomtatott korszakban elérte azt a szintet, amely mellett a jogi kutatás nem volt többé megvalósítható pusztán egyéni áttekintéssel vagy ad hoc forrásfelhasználással. A

¹⁸² Uo. 491.

¹⁸³ Ennek a felismerésnek a közvetlen következménye, hogy a jogi kutatás módszertanának oktatása nem választható el a jogi képzéstől, ugyanis a technológiai eszközök – legyenek azok digitális adatbázisok vagy mesterséges intelligencián alapuló rendszerek – önmagukban nem képesek jogi problémát megoldani, amennyiben a jogász nem rendelkezik azokkal az alapvető kutatási és értelmezési készségekkel, amelyek lehetővé teszik a releváns jogi információ felismerését, kiválasztását és kritikáját. A digitális és mesterséges intelligencián alapuló jogi kutatás, ezért nem új problémát teremt, hanem a nyomtatott jogi kutatásból ismert, strukturális relevanciakérdéseket erősíti fel és teszi láthatóbbá. Éppen ezért a jogi kutatás oktatásának indokoltsága nem a technológiai változásokra adott késleltetett válasz, hanem a jogi gondolkodás alapfeltételeinek védelme, ugyanis a jogász csak akkor képes felelősen és hatékonyan használni a digitális vagy mesterséges intelligencián alapuló kutatási eszközöket, ha rendelkezik azokkal az alapvető módszertani készségekkel, amelyek nélkül a relevancia felismerése és a jogi probléma megoldása nem automatizálható.

jogi kutatás működésének alapfeltételévé vált valamiféle rendszer, amely képes volt a jogi információk közötti eligazodást támogatni, és ezáltal a releváns tartalmak kiválasztását lehetővé tenni. Ebben a kontextusban értelmezhető Carleton W. Kenyon klasszikus elemzése,¹⁸⁴ amely a jogi könyvtári osztályozás problémáját nem elméleti jogrendszerezési kérdésként, hanem kifejezetten a jogi kutatás gyakorlati szükségletei felől közelíti meg. Kenyon abból indul ki, hogy a jogi anyagok mennyiségi növekedése önmagában kényszerítette ki az osztályozást, azaz nem azért volt/van szükség rendszerezésre, mert a jog rendszer szinten leírható, hanem azért, mert a jogász nem találta meg az adott jogi probléma szempontjából releváns forrásokat. A jogi könyvtári osztályozás így nem a jog elméleti struktúráját tükrözi, hanem a jogi kutatás működőképességét biztosítja.

Kenyon élesen megkülönbözteti a jog mint normatív rendszer és a jogi dokumentumok mint információs objektumok osztályozását. Álláspontja szerint a könyvtári osztályozás nem arra vállalkozik, hogy megfelelően ábrázolja a jog dogmatikai szerkezetét, hanem arra, hogy használhatóvá tegye a jogi információt a kutatás során. Ennek megfelelően az osztályozás szükségszerűen kompromisszumos és funkcionális, vagyis nem létezik ideális vagy végleges rendszer, kizárólag olyan megoldások, amelyek egy adott időszakban és információs környezetben támogatják a jogi kutatást.

A jogi dokumentumok rendszerezése ebben a megközelítésben már önmagában relevanciadöntéseket hordoz. Az, hogy egy jogi mű, mely jogterülethez kerül besorolásra, melyik másik művek mellé helyezik el, illetve milyen bontásban válik hozzáférhetővé, befolyásolja azt, hogy a jogász egyáltalán találkozik-e vele a kutatás során? A relevancia tehát nem kizárólag a jogász értelemezés pillanatában keletkezik, hanem részben már a jogi információk könyvtári feldolgozásának és elrendezésének szintjén előkészül.

Kenyon hangsúlyozza továbbá, hogy a jogi kutatás szempontjából különös jelentősége van az jogi források elkülönítésének, valamint a joghatóságok szerinti rendezésnek. A jogi relevancia ugyanis intézményi és területi kötöttségű, így annak megítélése, hogy egy adott jogi információ alkalmazható-e, szorosan összefügg azzal, hogy mely jogrendszerhez, mely bírósághoz vagy mely jogalkotói környezethez kapcsolódik. Az osztályozási rendszer ezért nem semleges technikai háttér, hanem a jogi problémamegoldás egyik kerete.

A nyomtatott korszak jogi könyvtári osztályozási gyakorlata így világosan megmutatja, hogy a jogi kutatás már jóval a digitális és algoritmikus rendszerek megjelenése előtt is strukturált

¹⁸⁴ Kenyon, Carleton W.: Classification in Law Libraries, *Law Library Journal*, Vol. 49. August 1956., 250—255.

információs környezetben zajlott. A jogi információhoz való hozzáférés soha nem volt közvetlen vagy teljes, mindig rendszerezésen, kiválasztáson és közvetítésen keresztül valósult meg. Ez a felismerés különösen fontos a későbbi digitális és mesterséges intelligencián alapuló jogi kutatási eszközök értelmezéséhez, mivel rávilágít arra, hogy a relevancia nem újonnan vált közvetítetté, hanem mindig is az volt, csak a közvetítés módja és láthatósága változott meg.

A nyomtatott jogi kutatásnak a történeti tapasztalata nem meghaladott előzmény, hanem olyan viszonyítási pont, amely segít megérteni, hogy a jogi kutatás információs környezetének átalakulása nem szünteti meg a jogász döntés szerepét, hanem új keretek közé helyezi azt. A jogi információ kiválasztása – akár könyvtári osztályozás, akár digitális adatbázis, akár mesterséges intelligencia közvetíti – továbbra is a jogi problémamegoldás és a jogi felelősség része marad.

3.6.2. A JOGI RELEVANCIA ÁTALAKULÁSA A DIGITALIZÁLT ÉS ELEKTRONIKUS JOGI INFORMÁCIÓS KÖRNYEZETBEN

A nyomtatott jogi forrásokra épülő bibliográfiai kutatás relevanciafelfogása jól érzékeltette, hogy a jogi relevancia hagyományosan emberi mérlegelésen, szakmai tapasztalaton és normatív érzékenységen alapuló döntési folyamatként működött. Ebben a kutatási környezetben a jogász maga strukturálta az információs teret, maga alakította ki a források közötti hierarchiát, és a relevancia fokozatosan, az értelmezés előrehaladtával bontakozott ki. A jogi információ kiválasztása és értelmezése ebben az értelemben elválaszthatatlan volt a jogdogmatikai gondolkodás hermeneutikai logikájától.

Ezzel szemben a jogi információs környezet technológiai átalakulása¹⁸⁵ – előbb a digitalizáció, majd az elektronikus adatbázisok, végül az algoritmikusan közvetített keresési és elemzési rendszerek megjelenése – nemcsak a hozzáférés sebességét és kényelmét változtatta meg, hanem magát a relevancia kialakulásának módját is. Míg a bibliográfiai kutatásban a relevancia elsősorban ex post formálódott, a jogi érvelés során, addig a digitális környezetben a relevancia

¹⁸⁵ A hazai jogtudományi szakirodalomban a jogi információ relevanciájának tárgyalása jellemzően a számítógéppel támogatott jogi forráskeresés perspektívájából indul ki. Ebben a megközelítésben a relevancia elsősorban a digitális keresési technikákhoz, adatbázis-használathoz és információ-visszakeresési stratégiákhoz kapcsolódva jelenik meg, különösen a jogi adatbázisok működésének és a jogi információk megtalálhatóságának elemzése során. Ez a szemlélet jól tükröződik többek között Zódi írásaiban. (vö. Zódi, 2012. i. m. Különösen a számítógéppel támogatott jogi forráskutatás vonatkozásában.) Jelen dolgozat erre a hagyományra épít, ugyanakkor eltérő hangsúlyt alkalmaz, mivel a jogi információ relevanciáját nem elsődlegesen a digitális keresés technikai problémájaként, hanem a jogi kutatás döntési és normatív folyamatának részeként értelmezi, amely már a nyomtatott bibliográfiai kutatás során is meghatározó szerepet játszott.

egyre inkább előzetesen rendszerezett formában jelenik meg: keresési mezők, metaadatok, tematikus bontások és rangsorolási elvek révén.

Ez az elmozdulás nem jelenti azt, hogy a jogi relevancia elveszítené normatív jellegét, azt viszont igen, hogy a relevanciát alakító döntések részben láthatatlanná válnak, és nem kizárólag a jogászai problémamegoldásban realizálódnak. A digitális és elektronikus jogi információforrások már eleve olyan előfeltevéseket hordoznak, amelyek meghatározzák, hogy mi válik könnyen hozzáférhetővé, mi kerül előtérbe, és mi marad a kutató látóterén kívül. A relevancia ebben a közegben már nem kizárólag az értelmezés eredménye, hanem a technológiai közvetítés által részben előállított kategória.

A változás akkor válik igazán láthatóvá, amikor a jogi kutatás a szakosított jogi adatbázisok helyett vagy mellett általános keresőmotorokat, illetve mesterséges intelligencia alapú eszközöket használ. Itt a relevancia algoritmikusan rangsorolt, sőt generált formában jelenik meg, ami alapvetően új kérdéseket vet fel a jogi kutatás döntésorientált természetével kapcsolatban. Míg a bibliográfiai kutatásban a relevancia elsődleges hordozója a jogászai felelősség volt, addig a digitális és különösen az MI-alapú környezetben a relevancia megosztottá válik az emberi és nem emberi döntési mechanizmusok között.

A nyomtatott információs környezet meghatározó sajátossága volt a szakmai közvetítés szerepe. A jogi információhoz való hozzáférés az esetek döntő többségében nem közvetlen, „önkiszolgáló” módon történt, hanem könyvtári infrastruktúrán, katalogizálási rendszereken és szaktájékoztatási gyakorlatokon keresztül. A jogi szaktájékoztatás ebben az értelemben nem egyszerűen technikai segítséget nyújtott, hanem értelmezési és orientációs funkciót is betöltött, mert segített eligazodni abban, hogy az elérhető források közül melyek bírhatnak relevanciával egy adott kutatási helyzetben. A jogi információ így nem önmagában, hanem közvetített és értelmezett módon vált hozzáférhetővé.¹⁸⁶

A digitalizált és elektronikus jogi információforrások megjelenésével a jogi relevancia kialakulásának módja részben átalakul, ugyanakkor nem szűnik meg emberi döntés lenni. A nyomtatott forrásokra épülő bibliográfiai kutatáshoz képest alapvető változást jelent, hogy az elektronikus jogi adatbázisok, jogtárak és online kommentárok előre strukturált információs teret hoznak létre. Ebben a térben a jogi tartalmakhoz való hozzáférést metaadatok, keresési

¹⁸⁶ Vö. Zödi, 2012 i. m. 197. A jogi kutatás számítógépes támogatása nem közvetlenül a jogászai problémamegoldás leképezése volt, hanem egy közvetítő folyamat eredménye, amelyben a jogi problémák információs rendszerek számára értelmezhető formába kerültek, nagyrészt könyvtári és dokumentációs megközelítések közvetítésével. A jogi kutatás kérdései az információs rendszerek nyelvére kerültek átvittetésre a jogi könyvtárosok segítségével,

mezők, tematikus bontások, időbeli és jogági szűrők, valamint hivatkozási kapcsolatok segítik. Ezek az eszközök kétségtelenül növelik a kutatás hatékonyságát, és lehetővé teszik nagy mennyiségű jogi anyag gyors áttekintését.

Ugyanakkor ez a rendszerezettség nemcsak technikai jellegű, kimondatlanul is relevancia-előfeltevéseket hordoz. Az adatbázisok működése szükségszerűen döntéseken alapul, mit tekintenek jogi forrásoknak, hogyan különítik el a jogszabályokat, az ítélkezési gyakorlatot és a szakirodalmat, milyen kapcsolatok mentén jelenítik meg az egyes dokumentumokat, és milyen szempontok szerint teszik láthatóvá vagy éppen szorítják háttérbe az egyes jogi tartalmakat. Ezek a döntések – bár gyakran rejtve maradnak – előzetesen meghatározzák a jogi relevancia lehetséges körét.

A digitalizált és elektronikus jogi információs környezet megjelenése a jogi kutatásban nemcsak a hozzáférés gyorsulását vagy a források mennyiségi bővülését eredményezte, hanem a jogi relevancia kialakulásának logikáját is átalakította. A klasszikus, nyomtatott bibliográfiai kutatáshoz képest az elektronikus jogi adatbázisok egy olyan előstrukturált információs teret hoztak létre, amelyben a jogi információ nem semleges közvetítő közegen keresztül válik hozzáférhetővé, hanem technológiai és szerkesztési döntések által formált környezetben jelenik meg.

Erre a jelenségre, a hazai jogelméleti és jogi informatikai szakirodalom egyik első, következetes elemzését Zódi Zsolt adta,¹⁸⁷ amikor rámutatott arra, hogy a jogi adatbázisok nem egyszerűen tárolják a jogi forrásokat, hanem aktívan alakítják a jogi információhoz való hozzáférést. Zódi értelmezésében a keresési találatok sorrendje, a dokumentumok közötti kapcsolatok, valamint az adatbázisok által kiemelt vagy preferált tartalmak mind olyan tényezők, amelyek hatással vannak arra, hogy a jogász mit tekint relevánsnak egy adott kutatási helyzetben. A jogi keresés ebben az értelemben nem választható el a jogi gondolkodástól, mivel a technológiai környezet maga is beépül a jogi érvelés előfeltételeibe.

Ezt a felismerést tovább árnyalja jelen dolgozat szerzőjének elemzése.¹⁸⁸ A tanulmány arra mutat rá, hogy a jogi könyvtár nem egyszerűen forrásörző intézményként értelmezhető, hanem a jogi kutatás egyik elsődleges döntési tereként működik. A könyvtári katalógusok, bibliográfiák, polcrendek és hivatkozási struktúrák nem semleges technikai segédeszközök, hanem olyan közvetített döntések eredményei, amelyek már a forrásfeltárás szintjén

¹⁸⁷ Zódi Zsolt: Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban. Doktori disszertáció. Pécs, PTEÁJK Doktori Iskola, 2011. <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/f4685a9d-73fd-4440-bfa7-bf58dedb5bf4/content>

¹⁸⁸ Aczél-Partos Adrienn: Jogi könyvtárak és jogi adatbázisok. In: Jakab – Menyhárd, 2015. i. m. 423–466.

befolyásolják, hogy a jogász milyen jogi információkat észlel relevánsként, és melyek maradnak kívül a kutatás látókörén. Ebben az értelemben a relevancia nem utólag, az érvelés végpontján keletkezik, hanem már a források kiválasztásának folyamatában formálódik. Az elemzése szerint ugyanez a logika érvényesül – eltérő technikai közvetítéssel – a digitalizált és elektronikus jogi információs környezetben is. A jogi adatbázisok, keresőfelületek és metaadatrendszerek olyan előformált, hierarchiák mentén működő információs környezetet hoznak létre, amelyben a relevancia nem kizárólag a jogászi mérlegelés eredménye, hanem a rendszer által kínált láthatósági és hozzáférési struktúrákhoz is kötődik. Ez a folytonosság teszi érthetővé, hogy a digitális jogi kutatás relevanciakérdése nem radikálisan új jelenség, hanem a nyomtatott bibliográfiai kutatás során már jelen lévő döntési mechanizmusok technológiailag felerősített kiterjesztése.

Zódi és Aczél-Partos megközelítései ezen a ponton szoros kapcsolatban állnak egymással, ugyanakkor eltérő hangsúlyokat alkalmaznak. Zódi elsősorban arra koncentrál, hogy a digitális jogi adatbázisok miként alakítják át a jogi keresés és a jogi gondolkodás viszonyát, és hogyan válnak a jogi döntéshozatal előszobájává. Aczél-Partos ezzel szemben a relevancia normatív dimenzióját emeli ki, amikor hangsúlyozza, hogy a relevancia nem delegálható teljes mértékben technológiai rendszereknek, még akkor sem, ha azok a jogi kutatás látszólagos hatékonyságát növelik. A digitális környezetben a jogász döntési felelőssége nem csökken, hanem átalakul, hiszen a relevancia nemcsak a források kiválasztásában, hanem a rendszer által kínált információs logika kritikai értelmezésében is megjelenik.

Az elektronikus jogi információforrások tehát átmeneti pozíciót foglalnak el a nyomtatott bibliográfiai kutatás és az algoritmizált, mesterséges intelligencián alapuló relevanciaképzés között. A relevancia ebben a közegben részben előstrukturált, de még nem automatizált, a jogi adatbázisok által kínált kapcsolatok és rangsorok irányt mutatnak, de nem helyettesítik a jogászi mérlegelést.

3.6.3. A JOGI INFORMÁCIÓK KÖZÖTTI VISZONYOK SZEREPE A RELEVANCIA KIALAKÍTÁSÁBAN

A jogi információ kiválasztásának döntési jellege különösen jól megragadható azokban a jogi információs rendszerekben, amelyek nemcsak forrásokat tesznek hozzáférhetővé, hanem a jogi információk közötti viszonyokat is láthatóvá teszik. Az angolszász jogrendszerekben a

Shepard's Citations és a West Key Number System klasszikus példái¹⁸⁹ annak, hogy a jogi kutatás során a relevancia nem kizárólag az egyes jogi információk tartalmából, hanem azok kapcsolati hálójából bontakozik ki.

A Shepard's Citations működésének központi sajátossága, hogy nem normatív értékelést ad egy bírósági döntésről, hanem annak ügytörténeti megismerését teszi követhetővé. A Shepard's megmutatja, hogy egy adott döntést mely bíróságok hivatkozták, követték, különböztették meg vagy éppen bírálták felül, és ezáltal feltárja a döntésnek a joggyakorlatban betöltött szerepét. A jogász számára azonban ez a rendszer nem automatizálja a döntést, annak megítélése, hogy egy adott döntés még alkalmazható-e, milyen súllyal vehető figyelembe, vagy éppen csak történeti jelentőséggel bír-e, továbbra is emberi mérlegelést igényel. A Shepard's tehát nem megmondja, hogy mi releváns, hanem információs teret hoz létre, amelyben a relevancia értelmezhetővé válik. A jogász döntése ebben a térben nem egyszerűen csak technikai művelet, hanem jogi értelmezési aktus is. Annak felismerése, hogy a kapcsolódó hivatkozások közül melyek hordoznak tényleges jogi jelentőséget a konkrét ügyben. Ez a mechanizmus jól példázza, hogy a jogi információ kiválasztása nem választható el a jogi problémamegoldástól, hanem annak egyik legfontosabb megnyilvánulási formája.

Hasonló logika érvényesül a West Key Number System esetében is, amely a jogeseteket előzetesen meghatározott jogi kérdések és fogalmi kategóriák mentén rendezi. A rendszer implicit módon azt sugallja, hogy egy adott döntés miről szól, és milyen jogi problémákhoz kapcsolható. Ez a strukturálás azonban nem semleges, a Key Number System egy szerkesztett értelmezési térképet kínál, amely előzetes döntéseket tartalmaz arról, hogy milyen jogi kérdések tekinthetők relevánsnak és hogyan kapcsolódnak egymáshoz. A jogász számára a Key Number System ezért nem végpont, hanem kiindulópont. Annak eldöntése, hogy elfogadja-e a West által kijelölt jogi kérdést, további kulcsszámok alatt is keres-e, vagy teljesen eltérő megközelítést választ, már a jogi gondolkodás autonómiáját tükrözi. Két jogász ugyanabból a Key Numberből kiindulva is eltérő jogi információkat választhat ki, ami nem módszertani hiba, hanem a jogi értelmezés pluralitásának természetes következménye. A rendszer tehát nem megszünteti, hanem rendszerezett formában láthatóvá teszi a jogi relevancia döntési természetét. Mindez jól illeszkedik ahhoz az állásponthoz, amely szerint a jogi kutatás nem pusztán a jog megtalálása, hanem annak megértése, hogy miért és milyen értelemben válik egy adott jogi információ relevánssá.

¹⁸⁹ Lásd részletesen: Dabney, Laura C.: Citators: Past, Present, and Future. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 27. 2008/2—3., 165—190. <https://doi.org/10.1080/02703190802365671>

A jogi kutatás módszertani sajátosságai nem választhatók el attól az információs infrastruktúrától, amelyben a jogi információk hozzáférhetővé válnak. Robert C. Berring elemzése¹⁹⁰ szerint a jogi kutatás történetileg mindig egy adott jogi információs paradigma keretei között működött, és ezek a paradigmák nemcsak technikai megoldásokat, hanem rejtett módon relevanciarendeket is megvalósítottak

A nyomtatott jogi forrásokra épülő amerikai jogi információs rendszerben – mindenekelőtt a West-féle National Reporter System és az American Digest struktúrájában – a jogi információk kiválasztása és rendszerezése egy előzetesen rögzített fogalmi és dogmatikai térben történt. Berring rámutat arra, hogy a szerkesztői kivonatok és a Key Number-rendszer nemcsak technikai segédeszközök voltak, hanem a jogi gondolkodást strukturáló mechanizmusok is.¹⁹¹ A jogi esetek releváns elemei nem közvetlenül a jogász döntése nyomán váltak hozzáférhetővé, hanem egy szerkesztői közvetítőrétgen keresztül, amely a döntéseket a fennálló jogi kategóriákhoz igazította. Ez a szerkesztői gyakorlat – Berring kifejezésével – „normalizálta” az ítéleteket,¹⁹² az atipikus érveléseket, új hangsúlyokat és nyelvi megoldásokat a meglévő rendszerbe illesztette, biztosítva a jogi irodalom belső koherenciáját, ugyanakkor konzerválva annak szerkezetét is. Ez a relevanciarend jelentős mértékben tehermentesítette a jogászt, hiszen a jogi információk közötti elsődleges szelekciót egy intézményes mechanizmus végezte el. Ugyanakkor Berring hangsúlyozta, hogy ez a központi erő – amely a jogi problémamegoldást egységes irányba terelte – egyben a rendszer legfőbb korlátja is volt, mivel elnyomta a jog fejlődésének finom elmozdulásait és az alternatív értelmezések láthatóságát.¹⁹³ A teljes szövegű jogi adatbázisok megjelenésével ez a relevanciarend alapvetően átalakult. A LEXIS és a WESTLAW bevezetése nemcsak gyorsabb keresést tett lehetővé, hanem megszüntette a közvetítő szerkesztői szűrőt, és ezzel a jogi információk nyers formában váltak hozzáférhetővé. Berring szerint az új paradigma lényege éppen abban áll, hogy a jogi kutatás során többé nem egy előre rögzített tárgyszórendszer vagy dogmatikai struktúra határozza meg, hogy mi tekinthető relevánsnak, hanem a jogász által alkalmazott keresési és értelmezési döntések. Berring elemzése szerint az új jogi információs környezet nem egy előre strukturált relevanciarendre épül, hanem olyan keresési térként működik, amely nem ad előzetes értelmezési iránymutatást, és nem szervezi a jogi tartalmakat egységes értelmezési rendbe.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Berring, Robert C.: Full-Text Databases and Legal Research: Backing Into The Future. *High Technology Law Journal*, Vol. 1., 1986/1., 27-60.

¹⁹¹ Uo. 31—33.

¹⁹² Uo. 32—34.

¹⁹³ Uo. 34—36.

¹⁹⁴ Uo. 42.

A jogi információ relevanciája a kutatás folyamatában, a jogász aktív döntései révén alakul ki. Ebben az értelemben a relevancia meghatározása az intézményi szintről az egyéni jogászi felelősség szintjére helyeződik át. Berring kritikus marad az új paradigma hatékonyságával szemben. A Blair–Maron-féle empirikus vizsgálatra hivatkozva¹⁹⁵ rámutat arra, hogy a teljes szövegű, szabadszavas keresés nagy adatbázisokban meglepően alacsony kinyerési aránnyal működik, miközben a jogászok hajlamosak túlbecsülni a keresések teljességét. Ez a megfigyelés alátámasztja azt az álláspontot, hogy a jogi kutatás nem redukálható technikai keresési műveletekre, és hogy a jogi információ relevanciája nem automatizálható, hanem módszertani és értelmezési döntések eredménye.

Zódi Zsolt jogi adatbázisokról és jogi forráskeresésről szóló elemzése is arra mutatnak rá, hogy az ilyen rendszerek nem semleges közvetítői a jogi információnak, hanem aktívan alakítják azt az információs környezetet, amelyben a jogász döntései megszületnek. A keresési találatok sorrendje, a kapcsolatok láthatósága és az előzetes kategorizálás mind olyan tényezők, amelyek beépülnek a jogi érvelés előfeltételeibe.¹⁹⁶

A számítógéppel támogatott jogi kutatás megjelenése nem elsősorban technológiai innovációként, hanem az információs túlterheltségre adott válaszként értelmezhető. Az 1960-as évekre az angolszász jogrendszerekben a jogi források mennyisége olyan mértékben megnövekedett, hogy a hagyományos, nyomtatott eszközökre épülő jogi kutatás egyre kevésbé volt képes hatékonyan kezelni az adatbőséget. A számítógépes jogi kutatás gondolata az információkezelési technológiák egyik megnyilvánulásaként jelent meg, amelytől azt várták, hogy képes lesz a jogászok munkáját a releváns jogi információk gyorsabb azonosításával támogatni.¹⁹⁷

¹⁹⁵ David C. Blair – M. E. Maron: An Evaluation of Retrieval Effectiveness for a Full-Text Document-Retrieval System. *Communications of the ACM*, Vol. 28, 1985/3., 289–299. A szerzők egy nagyméretű, valós jogi környezetben működő teljes szövegű dokumentum-visszakereső rendszer (IBM STAIRS) empirikus vizsgálata alapján kimutatták, hogy miközben a rendszer magas pontossággal működött, a releváns dokumentumok visszanyerési aránya átlagosan mindössze 20% volt, és a jogász felhasználók rendszeresen túlbecsülték a keresések teljességét. Az eredmények alátámasztják azt az állítást, hogy a teljes szövegű jogi adatbázisok nem biztosítanak előzetes relevanciaszerkezetet, a relevancia meghatározása pedig a jogászi kutatás során, döntési aktusok révén történik.

¹⁹⁶ Zódi, 2012. i. m. 183—187., 193.

¹⁹⁷ Harrington, William G.: A Brief History of Computer-Assisted Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 77., 1984/3., 543-544.

https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/llj77&div=45&g_sent=1&casa_token=&collection=journals

A számítógépes jogi kutatás gyakorlati megvalósíthatóságát elsőként John Harty professzor pittsburghi projektje demonstrálta.¹⁹⁸ Harty és munkatársai az Egyesült Államok ötven államának közegészségügyi jogszabályait alakították át digitálisan feldolgozható formába, kezdetben lyukkártyák, majd mágneses szalagok segítségével. A rendszer képes volt a teljes joganyag átvizsgálására, és azokra a dokumentumokra szűkítette a találatokat, amelyek tartalmazták a kutató által megadott keresőkifejezéseket.¹⁹⁹ A kísérlet később a Legfelsőbb Bíróság és a pennsylvaniai bíróságok egyes döntéseire is kiterjedt, bizonyítva, hogy a számítógépes feldolgozás hosszabb, komplex jogi szövegek esetében is működőképes.

Ezeknek a korai rendszereknek a működése még erősen közvetített volt, a külső ügyvédek telefonon vagy levélben adták le keresési igényeiket, a futtatás éjszaka történt, az eredményeket pedig másnap kapták meg. Mindez azonban nem csökkentette a projekt jelentőségét, hiszen Harty munkája meggyőzően igazolta, hogy a digitális számítógépek alkalmasak jogi kutatási célokra.²⁰⁰

A következő meghatározó lépést az ún. Ohio Project jelentette, amelynek egyik kulcsfigurája William G. Harrington volt. Az 1960-as évek közepén még maguk az ügyvédek sem tudták pontosan megfogalmazni, mit várnak el egy számítógépes jogi kutatási rendszertől – részben azért, mert nem volt világos számukra, mi technológiailag lehetséges. Harrington és az ohioi csoport egyik legnagyobb érdeme éppen az volt, hogy először fogalmazta meg világosan a számítógépes jogi kutatás fogalmi kereteit.²⁰¹

Az ohioi meghatározás – amely később a LEXIS és a WESTLAW alapfogalmává vált – radikális újítást tartalmazott, ugyanis egy nem indexelt, teljes szövegű, online és interaktív jogi kutatási szolgáltatás megvalósítását tűzte ki célul.²⁰² A rendszer a hagyományos tárgymutatók és szerkesztett indexek helyett Boole-logikai keresésre épült, lehetővé téve, hogy a kutató minden egyes ügyben saját, ad hoc indexet hozzon létre. Ez a megközelítés felszabadította a

¹⁹⁸ a Pittsburgh System fejlesztésének központi újítása nem pusztán a számítógép jogi alkalmazása volt, hanem az a közvetítő munka, amelynek során a jogi kutatás problémáit információ-visszakeresési problémákká alakították át. A jogi szövegek teljes szövegű feldolgozására épülő rendszer tudatosan szakított az előzetes indexelés és tárgyszavazás gyakorlatával, és a relevancia feltárását a keresési stratégiákra, valamint a kutatást végző jogász döntéseire bízta. A szerzők hangsúlyozzák, hogy e megközelítés szükségszerűen új készségeket és módszertani tudatosságot igényelt, miközben a jogi probléma információs reprezentációja nem automatikusan, hanem egy fordítási és strukturálási folyamat eredményeként jött létre. Lásd: Hershey, Tina Batra – Burk, Donald: *Pioneers in Computerized Legal Research: The Story of the Pittsburgh System*. *Journal of Technology Law & Policy*, Vol. 18. 2018/1., 31—35. <https://doi.org/10.5195/tlp.2018.212>

¹⁹⁹ Uo. 545.

²⁰⁰ Uo. 546.

²⁰¹ Uo. 547., Lásd még külön az Ohio-projektről: Harrington, William G.: *Computers and Legal Research*. *American Bar Association Journal*, Vol. 56., 1970/12. 1145–1148. <http://www.jstor.org/stable/25725326>.

²⁰² Harrington, 1984. i. m. 548.

jogi kutatást az előre rögzített kategóriák alól, ugyanakkor jelentős ellenállást váltott ki a jogi könyvtárosok és szakértők körében, akik attól tartottak, hogy a teljes szövegű keresés pontatlanná és megbízhatatlanná teszi a kutatást.²⁰³

Az ohioi projekt további újítása az „élő kutatás” koncepciója volt, amely azt jelentette, hogy a kutató közvetlen kapcsolatba lép a számítógéppel, azonnal látja a találatokat, és folyamatosan módosíthatja keresési stratégiáját. Ez a szemlélet máig meghatározza az online jogi adatbázisok működését.²⁰⁴ A projekt eredményei 1973-ban öltöttek intézményes formát, amikor az OBAR rendszerből megszületett a LEXIS, amely rövid időn belül a nagy ügyvédi irodák mindennapi kutatási eszközévé vált.²⁰⁵ Néhány évvel később a West Publishing Company is belépett a piacra a WESTLAW rendszerrel, amely más logikára építve, de hasonló céllal kívánta támogatni a jogi kutatást.

Harrington elemzésének különösen fontos tanulsága, hogy már az 1980-as évek közepén hangsúlyozta, miszerint a számítógépes jogi kutatás nem teszi feleslegessé sem a nyomtatott forrásokat, sem a jogi könyvtárosokat. Épp ellenkezőleg, az információ mennyiségének növekedésével az információk megtalálása, értékelése és megfelelő kontextusba helyezése egyre fontosabb szakmai feladattá válik.²⁰⁶ A jogi könyvtárosok szerepe ezért nem csökken, hanem átalakul: az információk pusztá tárolása helyett azok hatékony hasznosításának és visszakereshetőségének szakértőivé válnak.²⁰⁷

A jogász döntése ebben a környezetben kettős közegben születik meg. Egyrészt továbbra is jelen van a jogász mérlegelés, vagyis a kutató meghatározza a jogi problémát, kijelöli a kutatás célját, és értelmezési döntéseket hoz létre arról, mely források alkalmasak a jogi érvelés megalapozására. Másrészt azonban ezek a döntések már nem egy nyitott információs térben születnek meg, hanem egy olyan digitális környezetben, amely előre megszabja a lehetséges útvonalakat, a keresés irányait és a kapcsolódások láthatóságát. A relevancia így nem kizárólag a jogi problémamegoldás eredménye, hanem az emberi és technológiai döntések együttes hatásaként alakul ki. Ebben az értelemben a digitalizált jogi kutatás már nem tekinthető semleges közvetítőnek. Az elektronikus jogi információforrások nem egyszerűen csak tárolják

²⁰³ Uo. 549.

²⁰⁴ Uo. 550.

²⁰⁵ Uo. 552—553.

²⁰⁶ A számítógépes jogi kutatás új készségeket igényel, ilyenek például a precíz jogi nyelvhasználat vagy a tudatos keresési stratégia használata, illetve a logikus gondolkodás. Harrington szerint a rendszer hatékonysága nem automatikus, hanem tanulást és gyakorlatot feltételez (Lásd Uo. 1147–1148). Ezzel – bár technológiaoptimista hangnemben – már megjelenik az a gondolat, hogy a digitális jogi kutatás nem helyettesíti, hanem átalakítja a jogász munkát.

²⁰⁷ Harrington, 1984. i. m. 556.

vagy közvetítik a jogi tartalmakat, hanem aktívan részt vesznek annak alakításában, meghatározva, hogy mi válhat jogi információvá egy adott kutatási helyzetben. A relevancia részben a rendszer által kínált struktúrák mentén képződik, ami azt jelenti, hogy bizonyos jogi tartalmak eleve nagyobb eséllyel kerülnek bele a jogi érvelés horizontjába, míg mások – bár dogmatikailag vagy történetileg jelentősek lennének – kevésbé válnak láthatóvá.

Ez a jelenség jól illeszkedik ahhoz az információelméleti megközelítéshez, amely szerint az információ jelentése és relevanciája nem független az információs környezettől, amelyben létrejön és hozzáférhetővé.²⁰⁸ A jogi információ esetében ez azt jelenti, hogy a digitalizált környezet már önmagában is normatív hatást gyakorol: nem a jogi relevanciát dönti el véglegesen, de befolyásolja annak kialakulását. Hasonló következtetésre jut az a jogi információs megközelítés is, amely a technológiát nem pusztán eszközként, hanem a jogi gondolkodást strukturáló tényezőként írja le.²⁰⁹

A digitális jogi információs környezetben a jogi relevancia működése alapvetően átalakul. Amint arra Germain is rámutat,²¹⁰ az információhoz való hozzáférés technikai értelemben egyre kevésbé jelent problémát, ugyanakkor ez önmagában nem eredményez jogilag releváns tudást. A jogi információk mennyiségi növekedésével párhuzamosan ugyanis nő annak kockázata, hogy a normatív jelentés kontextus nélkül marad, és az információ egyszerűen nyers adattá válik. A jogi relevancia ebben a környezetben nem az információk eleve adott tulajdonsága, hanem olyan szelekciós és értelmezési folyamat eredménye, amelyben a jogász – illetve az őt támogató információs infrastruktúra – aktívan alakítja ki, hogy az elérhető joganyagból mi válik ténylegesen a jogi érvelés részévé. A relevancia tehát nem a megtalálás pillanatában, hanem a jogi kutatás során, a források közötti kapcsolatok feltárásán és normatív értelmezésén keresztül jön létre. Összességében tehát a digitalizált és elektronikus jogi információforrások világa átmeneti állapotot képvisel a bibliográfiai és az algoritmikusan vezérelt kutatás között. A jogi relevancia itt még nem válik automatikussá, és nem szakad el teljesen az emberi döntéshozataltól, ugyanakkor már nem kizárólag a jogászi értelmezésben

²⁰⁸ Lásd Floridi információelméleti megközelítését, amely szerint az információ jelentése és relevanciája nem önmagában adott, hanem az információs környezet befolyásoló hatásán keresztül alakul ki. Az információs rendszerek nem semleges közvetítők, hanem aktív szereplői annak, hogy mi válik láthatóvá, hozzáférhetővé és relevánssá. Vö. 97–99. l.j.

²⁰⁹ Katsh a digitális jogi környezetet olyan technológiai közegként írja le, amely nem dönt a jogi relevanciáról, de érzékelhetően hat arra, hogy milyen információk válnak hangsúlyossá, hogyan kapcsolódnak egymáshoz, és miként épülnek be a jogi érvelésbe. Lásd: Katsh i.m. 78. l.j.

²¹⁰ Germain, Claire M.: Legal Information Management in a Global and Digital Age: Revolution and Tradition. *International Journal of Legal Information*, Vol. 35., 2007/1., 134–163.
<http://scholarship.law.ufl.edu/facultypub/160>

valósul meg. Ez az átmeneti jelleg teszi különösen fontossá a kritikai tudatosságot a jogi kutatás során, és készíti elő annak vizsgálatát, hogy a relevancia miként alakul át az algoritmikus keresés és a mesterséges intelligencia által közvetített jogi információs környezetben.

Az internetes keresőmotorok – különösen az általános célú keresők, mindenekelőtt a Google – megjelenésével a jogi relevancia kialakulása láthatóan elválzik a klasszikus jogász mérlegelés logikájától, és egy technológiailag közvetített, algoritmikusan strukturált térben kezd működni. Ez a változás egyik kulcseleme, hogy a találati listák sorrendjét nem jogdogmatikai szempontok, hanem technológiai és piaci logikák határozzák meg, amelyek alapvetően eltérnek a jogforrási hierarchia és a jogi autoritás hagyományos fogalmától. A *Google: to use, or not to use* című tanulmány²¹¹ részletes empirikus példákon keresztül mutatja be, hogy a jogászok és joghallgatók a keresési folyamat során gyakran a találati lista sorrendjét azonosítják a relevanciával, és az elsőként megjelenő tartalmakat automatikusan megbízhatónak, „használhatónak” tekintik, függetlenül azok jogi minőségétől vagy autoritásától. A szerző hangsúlyozza, hogy a Google és különösen a Wikipedia a könnyű hozzáférhetőség és az azonnali meglegedettség ígérete miatt válik vonzóvá, miközben a jogi relevancia klasszikus szempontjai – hatályosság, forrásjellege, normatív kötőereje – háttérbe szorulnak. A relevancia ebben az értelemben nem elemzés eredménye, hanem láthatósági hatás, ami előrébb jelenik meg, az relevánsnak tűnik.

Ezt a jelenséget elméleti mélységben bontja ki Zödi Zsolt elemzése a Google jogi problémamegoldásban betöltött szerepéről.²¹² Zödi rámutat arra, hogy a Google keresőalgoritmusa alapvetően nem a jog által ismert autoritásfogalom szerint működik, hanem a hivatkozottság, látogatottság és kollektív aktivitás alapján konstruál rangsort.

A PageRank logikája – amely a tudományos citációs indexek és a Shepard-féle jogi citátorok mintájára épül – nem azt méri, hogy egy forrás jogilag helyes vagy kötelező-e, hanem azt, hogy mennyire beágyazott az internetes szöveg-hálózatba. Ennek következménye, hogy a jogszabályok, bírósági döntések és szakszerű kommentárok gyakran hátrébb sorolódnak, míg népszerű, közérthető, de jogilag marginális vagy pontatlan tartalmak előtérbe kerülnek.²¹³

²¹¹ Choolhun, Natasha: Google: to use, or not to use. What is the question? *Legal Information Management*, Vol. 9., 2009. 168–172.

https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/3D0B2A3650CC5D19428A50AA1731DD87/S1472669609990272a.pdf/google_to_use_or_not_to_use_what_is_the_question.pdf

²¹² Zödi Zsolt: A Google, a jogi adatbázisok és a szöveg számítógépes uralásának három módja. *Infokommunikációs és Jog*, 2011/5. 175-178. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2770407>

²¹³ Uo. 11.

Zódi ezt a helyzetet „hermeneutikai erőterként” írja le,²¹⁴ amelyben a jogi relevancia már nem kizárólag a jogászi értelmezés aktusában alakul ki, hanem a keresőmotor algoritmus, a korábbi felhasználói viselkedés és a nyelvi előfeldolgozás együttes hatására.

A Google minden információigényt egységesen kezel, nem tesz különbséget jogi probléma és hétköznapi kérdés között, így a relevancia technológiai értelemben nem normatív, hanem statisztikai és pragmatikus kategóriává válik. Ez magyarázza, hogy a „known item search” vagy tömegével előforduló típusproblémák esetén a Google hatékony, míg komplex, döntésorientált jogi kérdésekben strukturálisan félrevezető lehet.²¹⁵

A relevancia algoritmikus rangsorolása rejtett normatív hatást gyakorol, ugyanis a láthatóság önmagában értékke válik, és a jogász – különösen időnyomás alatt – hajlamos ezt a rangsort előzetes relevanciaítéletként elfogadni.²¹⁶ Ebben a környezetben a jogi kutatás kritikai dimenziója felértékelődik. A jogász feladata már nem abban merül ki, hogy megtalálja az információt, hanem abban is, hogy felismerje, miért éppen az a tartalom vált láthatóvá, milyen technológiai, nyelvi és piaci előfeltevések állnak a relevanciaként megjelenő rangsor mögött? Ahogyan Zódi hangsúlyozza, a Google autoritásfogalma nem jogi, hanem kollektív és pragmatikus; ennek tudatosítása nélkül a jogi relevancia könnyen technológiailag előstrukturált látszattá válik, nem pedig felelős jogászi döntéssé.

3.6.4. A JOGI RELEVANCIA KIALAKULÁSA AZ INFORMÁCIÓS KÖRNYEZETBEN: AZ INTÉZMÉNYI KÖZVETÍTÉS SZEREPE

A jogi információk közötti kapcsolatok feltárása és a relevancia maga nem kizárólag algoritmizált vagy digitális rendszerek sajátossága. A magyar jogi információs környezetben ezt a funkciót hosszú ideig – és részben ma is – intézményes, könyvtári megoldások látták el. Különösen hangsúlyos ebben a tekintetben a Országgyűlési Könyvtár gyakorlata, amely a jogi szakirodalom feldolgozását és hozzáférhetővé tételét nem elsősorban az általános könyvtári osztályozási elvek, hanem kifejezetten a jogi kutatás logikájához igazodó szempontok mentén szervezte meg.

A magyar könyvtári gyakorlatban általánosan alkalmazott Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) univerzális, tudományágakon átívelő rendszert kínál, amely elvileg alkalmas a jogi szakirodalom feltárására is. Ugyanakkor a jogi kutatás sajátosságai – különösen a jogági

²¹⁴ Uo. 10—11.

²¹⁵ Uo. 8—12.

²¹⁶ Uo. 11—12.

tagoltság, a dogmatikai kapcsolatok és a joggyakorlat szerepe – olyan specifikus igényeket támasztanak, amelyek az ETO általános struktúráján belül csak korlátozottan jeleníthetők meg. Az Országgyűlési Könyvtár ebből a felismerésből kiindulva olyan feldolgozási és elrendezési gyakorlatot alakított ki, amely a jogi forrásokat nemcsak bibliográfiai egységként, hanem funkcionális jogi információként kezeli.

A jogi szakirodalom jogterületi és jogági alapon történő elhelyezése, valamint a tematikus gyűjtemények kialakítása kimondatlanul is relevancia-előfeltevéseket közvetít. A polcrendszer és a feldolgozás logikája azt sugallja, hogy adott művek összetartoznak, ebből következően melyek tekinthetők egy adott jogi probléma szempontjából egymással összefüggőnek, és milyen szakirodalmi hagyományba illeszkednek. Ez a gyakorlat – bár technikailag eltér a Shepard's Citations vagy a West Key Number System megoldásaitól – funkcionálisan hasonló szerepet tölt be, nem egyszerűen információt szolgáltat, hanem információk közötti kapcsolatokat tesz láthatóvá.

Az Országgyűlési Könyvtár ebben az értelemben, amellett, hogy forrásörző intézmény, a jogi gondolkodás egyik strukturáló közege is. A jogi kutató nem semleges információs térbe lép be, hanem egy olyan intézményesített információs környezetbe, amely előzetesen rendezi, csoportosítja és összekapcsolja a jogi tartalmakat. A jogi információ kiválasztása így nem kizárólag a kutató individuális döntése, hanem egy olyan döntési folyamat, amely már eleve egy strukturált relevanciamezőn belül zajlik.

Ez a modell jól rávilágít arra, hogy a jogi relevancia a nyomtatott és intézményes környezetben sem volt természetes vagy automatikus. A jogi kutató itt sem minden elérhető forrást használ fel, hanem elsősorban azokat, amelyek az adott jogi kérdés szempontjából a könyvtári struktúrák által is kiemelten hozzáférhetővé és összekapcsolttá váltak. A relevancia ebben az értelemben egyszerre emberi döntés és intézményes előválogatás eredménye.

A magyar jogi információs környezet ezen sajátossága különösen jól értelmezhető a jogi információ kiválasztásának döntési modellje felől. Az Országgyűlési Könyvtár gyakorlata nem helyettesíti a jogászi mérlegelést, hanem olyan információs keretet biztosít, amelyben a jogi gondolkodás hatékonyabban működhet. A jogász dönt, hogy mely műveket, mely jogági megközelítéseket és mely érvelési irányokat tekinti relevánsnak, ez továbbra is megmarad, ugyanakkor e döntés láthatatlan módon kapcsolódik az intézmény által kialakított információs struktúrákhoz.

A fenti megközelítés egyúttal fontos összehasonlítási alapot kínál a digitális és algoritmizált jogi információs rendszerek elemzéséhez. Míg az Országgyűlési Könyvtár által képviselt modellben a relevanciát strukturáló döntések intézményi és szakmai közegben, emberi közvetítéssel jelennek meg, addig a digitális adatbázisok és a mesterséges intelligencián alapuló rendszerek esetében e döntések egyre inkább technológiai szinten realizálódnak. A különbség nem abban áll, hogy létezik-e egy előre meghatározott rendszer, hanem abban, hogy ki és milyen módon hozza meg a relevanciát meghatározó döntéseket.

Az Országgyűlési Könyvtár példája ezért nemcsak történeti érdekesség, hanem a jogi kutatás információs környezetének elemzéséhez nélkülözhetetlen viszonyítási pont. Megmutatja, hogy a jogi információ kiválasztása mindig közvetített folyamat volt, és hogy a relevancia döntési jellege már jóval a digitális és mesterséges intelligencia alapú rendszerek megjelenése előtt is intézményesen strukturált formában jelent meg a jogi kutatás gyakorlatában.

3.6.5. A JOGI RELEVANCIA KIHÍVÁSAI A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁN ALAPULÓ JOGI KUTATÁSBAN

A Shepard's és a Key Number System működése ugyanakkor azt is világossá teszi, hogy a relevancia ezekben a rendszerekben sem válik automatikussá. A jogi információ kiválasztása továbbra is döntési folyamat marad, amelyben a jogász felelőssége nem csökken, hanem új formát ölt, a döntés tárgya immár nemcsak az egyes jogi források tartalma, hanem azok kapcsolati hálójának értelmezése is. A jogi kutatás ebben az értelemben olyan tevékenység, amelyben a jogász nemcsak információkat választ ki, hanem egyben azt is eldönti, hogy mely kapcsolatok, mely értelmezési utak és mely információs struktúrák tekinthetők relevánsnak egy adott jogi probléma megoldásához.

Ez a felismerés át is vezet minket a digitális és algoritmizált jogi információs környezet elemzéséhez. A Shepard's és a Key Number System ugyanis már a mesterséges intelligencia megjelenése előtt is olyan relevanciaképző mechanizmusokat valósított meg, amelyekben a jogi információ kiválasztása részben adottként kezelt információs térben zajlik. A különbség a későbbi, algoritmizált rendszerekhez képest nem a célban, hanem a mértékben rejli. Míg ezek a klasszikus rendszerek a jogászi döntést támogatják és láthatóvá teszik, addig a mesterséges intelligencián alapuló megoldások esetében felmerül annak veszélye, hogy a relevancia döntési jellege részben elfedettte vagy delegálttá válik. A digitális jogi információs környezet elemzése ezért nem önmagáért való technológiai fejezet, hanem elengedhetetlen köztes lépcső annak megértéséhez, hogy a jogi relevancia miként mozdul el az emberi döntéstől a gépi előállítás

irányába – és hogy ez milyen hatással lehet a jogi kutatásra és végső soron a jogi döntéshozatalra.

A mesterséges intelligencia, különösen a nagy nyelvi modellek (LLM-ek) térnyerése a jogi kutatásban nem egyszerűen csak technikai fejlesztés, hanem strukturális átalakulás is. Ezek az eszközök képesek hatalmas méretű jogi adatbázisok elemzésére, összefoglalók készítésére, releváns precedensek és jogszabályok azonosítására, és ezzel radikálisan átalakítják a kutatási gyakorlatot. Míg a hagyományos kutatás a jogi források manuális feltérképezésére, relevanciaértékelésre és kritikai értelmezésre épült, az MI-alapú eszközök ezt a munkát részben automatizálják és gyorsítják, így a jogász időt és kapacitást takaríthat meg.

A *TotallyLegal* szakmai cikke²¹⁷ rámutat, hogy az LLM-ek megjelenése a jogi kutatási eszköztárban olyan új módokat nyitott meg, amelyek támogatják a hatékonyságot és bővítik a hozzáférést a jogi ismerethez, miközben a hagyományos kutatási eszközök továbbra is alapvetőek maradnak. Ez azt jelenti, hogy a jogi kutatás azon túl, hogy gyorsabbá válik, még szélesebb körű információfeltárást is lehetővé tesz, amely különösen hasznos komplex jogi problémák vagy nagyméretű adattömegek esetén.

Az MI-eszközök legnyilvánvalóbb előnye a hatékonyság növelése, azaz a rutinszerű, időigényes feladatok – például jogi források összegyűjtése, releváns esetjog és jogszabályok azonosítása – automatizálhatóvá válnak, ami potenciálisan több száz óra megtakarítását eredményezheti évente a jogi szakemberek számára. Más források szerint az MI-eszközök ma már rutinszerűen használatosak például szerződések és dokumentumok áttekintésére, összefoglalására, a jogi kutatás támogatására és beadványok előkészítésére, ami a jogi szolgáltatásokat jelentősen gyorsabbá és költséghatékonyabbá teszi.

További előny, hogy az MI szintetizálni tud nagy mennyiségű szöveget, így a jogász nemcsak megtalálja az egyes forrásokat, hanem összefüggéseket, tendenciákat és releváns tartalmakat is könnyebben át tud tekinteni. Ez különösen értékes lehet olyan területeken, ahol a jogi problémák több jogágot vagy komplex precedenseket érintenek.

Ugyanakkor a technológia használata nem mentes a kockázatoktól és veszélyektől.²¹⁸ Az egyik legfontosabb probléma, amelyet a szerzők is kiemelnek, az algoritmusok pontosságának és

²¹⁷ *How LLMs Are Changing Legal Research: Essential Skills Legal Professionals Need in 2025*. Totally Legal, 10. november 2025. <https://www.totallylegal.com/article/how-llms-are-changing-legal-research-essential-skills-legal-professionals-need-in-2025>

²¹⁸ Dehghani, Fatemeh et al.: Large Language Models in Legal Systems: A Survey. *Humanities and Social Sciences Communications*, 2025/12., 1—15. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05924-3> Áttekintő elemzést ad az LLM-ek jogi alkalmazásairól, lehetőségeiről, korlátairól és a jogi gyakorlatban felmerülő etikai kérdésekről.

megbízhatóságának kérdése. Az LLM-ek ugyanis hajlamosak úgynevezett hallucinációkra, vagyis valótlan vagy pontatlan információk generálására, amelyek jogi esetekre, jogszabályokra vagy jogi érvelésre vonatkozóan hamis vagy félrevezető tartalmat eredményezhetnek. Ez a jelenség különösen veszélyes jogi kutatásban, ahol a pontosság és a precizitás alapvető követelmény.

További kockázat a bias és adatkorlátok kérdése,²¹⁹ az MI-modelleket azokra az adatokra tanították fel, amelyekhez hozzáférnek, így hajlamosak tükrözni a mögöttes adathalmaz torzulásait vagy hiányosságait. Ez azt jelenti, hogy egyes jogi nézőpontok vagy jogi források túl- vagy alul reprezentálódhatnak a generált eredményekben, ami torzíthatja a relevancia értékelését vagy jogi következtetéseket.

Etikai és jogi kockázatok is felmerülnek, például a bizalmas információk kezelése MI-eszközbe történő bevitele során.²²⁰ Ha ügyfeladatokat vagy érzékeny információkat adnak meg egy nyilvános vagy nem megfelelően biztonságos MI-platformnak, az adatvédelmi jogsértéshez vagy etikai problémához vezethet. A jogi szakemberek számára ez valós felelősség, hiszen az adott ügyfeladatok védelme szakmai kötelesség, és a helytelen MI-használat akár etikai vagy jogi szankciókat is vonhat maga után.

Ezen túlmenően a technológia terjedése szakmai és munkaszervezeti hatásokkal is jár, ugyanis az MI rutinfeladatok automatizálásával átalakítja a jogi munka megosztását, ami bizonyos munkakörök – például ügyvédjelöltek vagy jogi asszisztensek – szerepének csökkenéséhez vezethet, miközben új készségeket és kompetenciákat (pl. AI-prompt-engineering, adatértés) tesz szükségessé a jogi szakemberek számára.

Összességében a mesterséges intelligencia jelentős potenciállal rendelkező átalakító erő a jogi kutatás számára, mert gyorsítja és bővíti az információhoz való hozzáférést, támogatja a

²¹⁹ Philip Resnik amellel érvel, hogy a nagyméretű nyelvi modellekben megjelenő torzítások nem kizárólag a tanító adatok esetlegességéből vagy hibás implementációból fakadnak, hanem a nyelvi mintázatok statisztikai elsajátítására épülő modellarchitektúra szükségszerű következményei. A szerző hangsúlyozza, hogy mivel az LLM-ek működésükből adódóan a múltbeli nyelvhasználat eloszlásait reprodukálják, a torzítás nem külső zavar, hanem a modell által előállított kimenetek egyik rendszerbeli jellemzője, amelyet utólagos „debiasing” technikákkal csak korlátozottan lehet kezelni. Lásd: Resnik, Philip: Large Language Models Are Biased Because They Are Large Language Models. *Computational Linguistics*, Vol. 51., 2025/3. 885–906., különösen az érvelés magját képező módszertani részeket. https://doi.org/10.1162/coli_a_00558

²²⁰ American Bar Association, *Formal Opinion 512 – Generative Artificial Intelligence Tools*, 2024. Az ABA (Amerikai Ügyvédi Kamara) etikai állásfoglalása kifejezetten rögzíti, hogy a generatív MI-eszközök használata nem mentesíti az ügyvédet a titoktartási, adatvédelmi és szakmai gondossági kötelezettségek alól; különösen kockázatos a bizalmas ügyfeladatok nyilvános vagy nem kellően ellenőrzött MI-platformokba történő bevitele, amely etikai vétséget és jogi felelősséget vonhat maga után. https://www.americanbar.org/groups/business_law/resources/business-law-today/2024-october/aba-ethics-opinion-generative-ai-offers-useful-framework/

komplex minták felismerését, és lehetővé teszi a jogász számára, hogy több időt fordítson értelmezésre és stratégiai döntéshozatalra ahelyett, hogy monoton adatfeltárási feladatokkal töltené az ideje nagy részét. A jogi kutatás jelenlegi és jövőbeni szereplői számára kulcsfontosságú, hogy az MI-t tudatosan és kritikusan integrálják, fenntartva az emberi jogi érvelés és normatív döntéshozatal elsődlegességét.

A mesterséges intelligencián alapuló eszközök megjelenése a jogi kutatásban minőségi változást²²¹ hozott a jogi információhoz való hozzáférés és annak feldolgozása terén. A mesterséges intelligencia megjelenése a jogi kutatásban nem szükségképpen a kutatás minőségének javulását jelenti, hanem annak szerkezeti átalakulását, hiszen a jogász és az információ viszonya megváltozik. Az MI megnöveli a keresés sebességét, de többre is képes, akár nagy mennyiségű jogi szöveg összefoglalására, strukturálására, akár bizonyos esetekben érvelési minták generálására is. Ezek a képességek ugyanakkor nem értelmezhetők önmagukban, mivel a mesterséges intelligencia alkalmazása a jogi kutatásban nem technológiai, hanem elsősorban módszertani kérdés.

A mesterséges intelligencia működése alapvetően eltér a jogászi gondolkodás logikájától. Az MI nem jogi relevanciát állapít meg, hanem statisztikai és nyelvi mintázatok alapján valószínűsíti, hogy egy adott válasz illeszkedik-e a feltett kérdéshez. Ennek következtében az MI által előállított tartalom nem tekinthető jogi információnak abban az értelemben, hogy nem döntési kontextushoz kötött, nem normatív mérlegelés eredménye, és nem hordozza a jogi érvelés felelősségét. A jogi kutatásban ezért az MI nem a relevancia forrása, hanem legfeljebb annak előzetes támogatási eszköze lehet.

A hallucináció jelensége miatt a rendszer nem létező jogszabályokra, bírósági döntésekre vagy forrásokra hivatkozik. Ez a probléma nem egyszerűen technikai hiba, hanem a jogi kutatás szempontjából módszertani határvonalat jelöl. Míg más tudományterületeken egy pontatlan vagy nem ellenőrzött információ elsősorban tartalmi problémát jelent, addig a jogi kutatásban egy hamis vagy nem létező forrásra épített érvelés a jogi döntés érvényességét és legitimációját

²²¹ A „minőségi változás” kifejezés nem arra utal, hogy a jogi kutatásban korábban ne léteztek volna automatizált vagy előstrukturált információs megoldások (pl. keresőmotorok, citátor-rendszerek, adatbázis-logikák), hanem arra, hogy a mesterséges intelligencia megjelenésével a jogi kutatásban előállított információ jellege megváltozik: a rendszer nem csupán forrásokat vagy találati listákat kínál, hanem összefüggő válaszokat és értelmezési mintázatokat generál, ami a jogászi döntéshozatal szerepét és láthatóságát új módon érinti. A minőségi változás abban ragadható meg, hogy míg a korábbi digitális eszközök a jogi információk közötti eligazodást támogatták, addig a mesterséges intelligencia rendszerek a jogi relevancia és az értelmezés egyes mozzanatait is előállítják. Ez a jogi kutatásban nem pusztán módszertani, hanem normatív kérdéseket is felvet.

kérdőjelezi meg. A jogi kutatásban ezért az MI által előállított tartalom önmagában nem használható fel, kizárólag ellenőrzött, hiteles jogi forrásokra visszavezetve.

Fontos hangsúlyozni, hogy ez a kockázat nem teljesen új jelenség. Az internetes jogi információkeresés már korábban is magában hordozta annak veszélyét, hogy a jogász nem ellenőrzött vagy jogilag irreleváns tartalmakkal találkozik.²²² A mesterséges intelligencia azonban ezt a kockázatot felerősíti azáltal, hogy a forrás és a tartalom közötti kapcsolatot elrejt, így a felhasználó gyakran kész válaszokat kap anélkül, hogy azoknak az eredete és jogi státusza egyértelmű lenne. Ez a forrás nélküli – vagy nem megfelelő forrással ellátott – válasz különösen problematikus a jogi kutatásban, ahol a forrás megjelölése és ellenőrizhetősége a jogi érvelés alapfeltétele.

Az előfizetett jogi adatbázisok – amelyek a jogi kutatás hagyományos, intézményes pillérei – eleve korlátozzák²²³ a jogi információhoz való hozzáférést, hiszen nem teljesek, válogatnak, és szerkesztett tartalmat kínálnak. Az MI-rendszerek ezeket a korlátozásokat részben elfedik, részben tovább örökítik, hiszen működésük során gyakran ezen adatbázisok, illetve nyilvánosan elérhető, de eltérő minőségű források tartalmaira támaszkodnak. A jogász számára ezért különösen fontos annak felismerése, hogy az MI által kínált válaszok mögött milyen forráskör, milyen hozzáférési logika és milyen hiányok húzódnak meg.

Ezen körülmények fényében válik egyértelművé, hogy a mesterséges intelligencia jogi kutatásban való használhatósága nem technológiai érettség, hanem kutatómódszertani felkészültség kérdése. Az MI csak akkor alkalmazható érdemben, ha a jogász rendelkezik azokkal az alapvető kutatási készségekkel, amelyek lehetővé teszik az MI által generált tartalmak kritikai értékelését. Ide tartozik a jogi források közötti különbségtétel, a források ellenőrzése, a relevancia önálló mérlegelése, valamint annak felismerése, hogy mikor hiányzik vagy torzul egy adott információs környezetben a jogilag lényeges tartalom. A MI tehát nem kiváltja, hanem feltételezi a jogi kutatás módszertani tudását. A jogi kutatás oktatásának szerepe ebből következően nem csökken, hanem megerősödik, ugyanis a hallgatók csak akkor

²²² Choolhun i. m. 168–170. A szerző empirikus példákon keresztül mutatja be, hogy az internetes jogi információkeresés során a jogászok gyakran nem ellenőrzött, jogilag irreleváns vagy félrevezető tartalmakkal találkoznak, különösen keresőmotorok és nyílt online források használata esetén.

²²³ A jogi információhoz való hozzáférést a digitális korban sem kizárólag technikai, hanem piaci és intézményi tényezők is korlátozzák: a kereskedelmi, előfizetési adatbázisok dominanciája (Lexis/Westlaw, itthon: Jogtár/Jogkódex) strukturális hozzáférési akadályt képez, amit a szakirodalom a „zárt jogi információs univerzum” problémájaként ír le. Vö. Arewa, Olufunmilayo B.: Open Access in a Closed Universe: Lexis, Westlaw, Law Schools, and the Legal Information Market. *Lewis & Clark Law Review*, Vol. 10., 2006/4., 797–839. A szerző a „closed universe” fogalmával írja le azt a jogi információs piacot, amelyben a jogilag releváns, hiteles források döntő része kereskedelmi, előfizetési adatbázisokon keresztül érhető el, strukturálisan korlátozva a jogi információhoz való hozzáférést. <https://law.lclark.edu/live/files/9585-lcb104arewapdf>

képesek felelősen és szakszerűen használni az MI-eszközöket, ha előzetesen elsajátították a jogi kutatás alapvető logikáját, beleértve a forrásfeltárást, a relevanciavizsgálatot és a forráskritikát. Az MI a jogi kutatásban nem autonóm döntéshozó, hanem olyan eszköz, amelynek alkalmazása továbbra is a jogászi felelősség és szakmai kontroll keretei között kell, hogy maradjon.

A jogi kutatás szempontjából mindez azt jelenti, hogy a mesterséges intelligencia nem a jogi gondolkodás helyébe lép, hanem annak próbaköve lesz. Ott használható jól, ahol a jogász képes felismerni a saját és a gép korlátait, ellenőrizi annak eredményeit, és saját döntési kompetenciáját nem ruházza át a technológiára. A jogi kutatás a mesterséges intelligencia korában sem válik automatizálható folyamattá, megmarad olyan értelmezési és döntési tevékenységnek, amelynek középpontjában továbbra is az emberi felelősség áll.

A jogi kutatás soha nem vákuumban zajlott, a jogász mindig valamilyen információs környezeten keresztül jut hozzá a jogi információkhoz. Ez az információs környezet azonban nem semleges közeg, hanem olyan strukturált tér, amely meghatározza, hogy a jogász mit lát, mit nem lát, és milyen sorrendben találkozik az egyes jogi tartalmakkal. A jogi információ kiválasztásának döntési jellege ezért nem választható el attól a környezettől, amelyben a kutatás ténylegesen megvalósul. A digitális korszakban e jelenség különösen láthatóvá vált. A jogi adatbázisok, az internetes keresőmotorok és a mesterséges intelligencián alapuló eszközök egyaránt előstrukturált információs tereket hoznak létre. A keresési találatok sorrendje, a kiemelt tartalmak, az ajánlott kapcsolódások mind implicit relevancia-előfeltevéseket közvetítenek.

A fenti mechanizmus azonban nem kizárólag a jogi információs rendszerek sajátossága. A mindennapi digitális tapasztalat – különösen a közösségi média platformok működése – érzékletes analógiát kínál a jelenség megértéséhez. A felhasználók a közösségi médiában nem a világ egészét látják, hanem algoritmusok által profilozott, személyre szabott tartalmakat. Ahogyan arra Eli Pariser a „filter bubble” kapcsán rámutatott,²²⁴ az információk előszűrése nem csupán kényelmi, hanem értelmezési és döntési következményekkel is jár. A jogi kutatás természetesen nem azonos a közösségi média használatával, de az analógia rávilágít arra, hogy az információs környezet strukturáltsága önmagában nem rendkívüli jelenség – a kérdés az, hogy e strukturáltság mennyire átlátható és ellenőrizhető.

²²⁴ Pariser, Eli: *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press, 2011. Ezzel a fogalommal írja le azt a jelenséget, amelynek során az algoritmikusan személyre szabott információs környezetek szűrik a felhasználó által elérhető tartalmakat, befolyásolva, hogy milyen információk válnak láthatóvá és relevánssá.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a jogi kutatás kockázatai nem kizárólag az MI-hez kötődnek. Az internetes keresés már korábban is lehetővé tette nem ellenőrzött, félrevezető vagy jogilag irreleváns tartalmak bevonását. Az előfizetett jogi adatbázisok pedig – bár magasabb megbízhatóságot kínálnak – szintén korlátozzák a hozzáférést, hiszen nem teljesek, válogatnak, és meghatározott szerkesztési elvek szerint teszik láthatóvá a jogi információkat. A jogi kutatás információs környezete tehát minden esetben torzított valamely irányba, a különbség nem a torzítás tényében, hanem annak felismerhetőségében és kezelésében rejlik.

Ezen a ponton válik világossá a jogi kutatás módszertani oktatásának alapvető jelentősége. A mesterséges intelligencia nem azért jelent kihívást a jogi kutatásban, mert tévedhet, hanem azért, mert elfedheti a relevancia döntési jellegét, és a jogászt abba a tévhitbe ringathatja, hogy a relevancia automatikusan előállítható. A jogi kutatás módszertanának oktatása ezért nem válik feleslegessé az MI megjelenésével, épp ellenkezőleg, feltételévé válik annak felelős és szakszerű használatának.

A jogász csak akkor képes a mesterséges intelligenciát érdemben bevonni a jogi kutatásba, ha rendelkezik azokkal az alapvető kutatási készségekkel, amelyek lehetővé teszik az MI által kínált tartalmak ellenőrzését, forráskritikáját és relevanciaértékelését. Ide tartozik annak felismerése, hogy milyen források hiányoznak, milyen jogi információk maradhattak rejtve az adott információs környezetben, és milyen normatív következményekkel járhat egy nem megfelelően ellenőrzött tartalom felhasználása. Ezeknek a készségeknek a hiányában az MI nem a jogi kutatást támogatja, hanem annak minőségét veszélyezteti.

A jogi kutatás módszertani oktatása ebben az értelemben nem technológiai ellenállás, hanem jogállami követelmény. A relevancia mérlegelésének, a források ellenőrzésének és az információs környezet kritikai értelmezésének képessége nélkül sem a digitális adatbázisok, sem az internetes keresés, sem a mesterséges intelligencia nem használható felelősen. A jogi kutatás ezért a digitális és MI-alapú eszközök korában sem válhat automatizált folyamattá: megmarad olyan döntési és értelmezési tevékenységnek, amelynek középpontjában továbbra is a jogász felelőssége áll.

4. A JOGI KUTATÁS MINT OKTATOTT GYAKORLAT

*„A jog, tudományként értelmezve,
meghatározott elvekből és doktrínákból áll.
Az igazi jogászt az különbözteti meg,
hogy e doktrínákat olyan mélységben sajátítja el, hogy
képes az emberi viszonyok állandóan összetett szövevényében
azokat következetesen és biztosan alkalmazni;
ezért e tudás megszerzése
minden komolyan elkötelezett joghallgató
alapvető feladata.”²²⁵*

Ez a fejezet nem a jogi kutatás oktatásának részletes, kronologikus történeti feldolgozására vállalkozik. Célja sokkal inkább az, hogy a jogi kutatás oktatásának kialakulását és fokozatos intézményesülését olyan történeti ív mentén mutassa be, amely alkalmas a folyamat megértésére. Mivel a jogi kutatás (és a jogi írás) oktatásának gyökerei elsősorban az Egyesült Államok jogásképzésében keresendők, a fejezet szükségképpen az amerikai példákból indul ki. A bemutatás ugyanakkor nem lépésről lépésre követi a történeti eseményeket, hanem tudatosan nagyobb időbeli és szemléleti ugrásokkal halad, azokra a fordulópontokra koncentrálva, amelyek a jogi kutatás oktatásának célját, módszereit és intézményi szerepét alakították. Ennek a történeti áttekintésnek a funkciója nem önmagában a múlt feltárása, hanem annak bemutatása, miként vált a jogi kutatás tanítható és tanítandó kompetenciává. A fejezet abból indul ki, hogy a hazai jogásképzésben a jogi kutatás oktatásának súlya és módszertani kidolgozottsága jelenleg újragondolásra szorul, ami indokoltá teszi más jogrendszerek bevált oktatási gyakorlataival való összevetését. Amennyiben a jövőben felmerül a jogi kutatás oktatásának hangsúlyosabb kezelése a hazai jogásképzésben, különös jelentősége lehet más jogrendszerek bevált módszereinek és szemléleti kereteinek áttekintésének. Kiváltképpen azoknak a joggyakorlatoknak, módszertani megoldásoknak és szemléleti kereteknek az ismerete, amelyek más jogrendszerekben – mindenekelőtt az amerikai jogi oktatásban – már beváltak. A történeti példák így nem mint követendő minták jelennek meg, hanem mint olyan tapasztalatok, amelyek hozzájárulhatnak a jogi kutatás oktatásáról való tudatos gondolkodás kialakításához a hazai felsőoktatási környezetben.

²²⁵ „Law, considered as a science, consists of certain principles or doctrines. To have such a mastery of these as to be able to apply them with constant facility and certainty to the ever-tangled skein of human affairs, is what constitutes a true lawyer; and hence to acquire that mastery should be the business of every earnest student of law.” Langdell, i. m. 187. l.j.

Strang hivatkozza Langdell klasszikus álláspontját: Strang, Dean A.: The Humanities and Law School, *Yale Journal of Law & the Humanities*, Vol. 35., 2024/2., 185. 4. l.j.

A 19. században a jogi egyetemek még kialakulóban voltak, és a hallgatók semmilyen képzést nem kaptak a jogi kutatás technikáiról.²²⁶ Ez érthető is, hiszen akkoriban a jogi kutatás infrastruktúrája még nem létezett, nem voltak kifejezett esetjelentési rendszerek, országos adatbázisok vagy szisztematikus keresőeszközök. A jogi oktatás súlypontja sem az esettanulmányok feldolgozására épült, így nem alakult ki annak igénye, hogy a hallgatók önálló kutatást végezzenek.²²⁷ A 19. században az ügyvédek jelentős része még nem is jogi karokon szerezte tudását, hanem jellemzően gyakorlati úton – ügyvédjelöltként vagy gyakornokként – sajátította el a szakma alapjait.²²⁸ A jogi kutatás oktatásának nem alakult ki önálló rendszere, mivel a mai értelemben vett jogi kutatási tevékenység még nem létezett. Az ügyvédek a tapasztaltabb kollégák útmutatását követték, és a gyakorlatban, a mindennapi munkán keresztül tanulták meg, hogyan kell a forrásokat használni. Ennek háttérében az állt, hogy a jogi információs infrastruktúra még nem volt kiépítve. A West Publishing Company például csak az 1880-as években kezdte el az országos esetjelentési rendszer kiadását, és a bírósági esetekhez készült tematikus kivonatok (digestek) is csak a következő évtizedben váltak elérhetővé. A 19. század végéig hiányoztak azok a modern jogi kutatási eszközök – lexikonok, folyóiratindexek, idézetgyűjtemények –, amelyek később nélkülözhetetlenné váltak. A jogi bibliográfia oktatásának²²⁹ nem volt értelme mindaddig, amíg nem állt rendelkezésre kellő mennyiségű és rendszerezett jogi szakirodalom és forrásanyag. Csak a 20. század elejére alakult ki olyan gazdag és sokrétű jogi irodalom, amely már indokoltá tette a bibliográfia szisztematikus tanítását a jogi egyetemeken.²³⁰

A helyzet a case method megjelenésével változott meg. Az amerikai jogi oktatás a 19. század végén gyökeresen átalakult, amikor Langdell bevezette a case method nevű oktatási módszert. Ez a megközelítés forradalmasította a jogi képzést az Egyesült Államokban, hatása pedig

²²⁶ Az esetmódszer bevezetését megelőzően az oktatás elsősorban előadásokra épült, amelyek keretében az oktatók közvetlen módon közvetítették a tudást a hallgatók számára.

²²⁷ Mills, Robin K.: Legal Research Instruction in Law Schools, The State of the Art or, Why Law School Graduates Do Not Know How to Find the Law. *Law Library Journal*, 1977/3., 343—348.

²²⁸ Woxland, Thomas A.: Why Can't Johnny Research-or It All Started with Christopher Columbus Langdell. *Law Library Journal*, 1989/3., 451—464.

Katcher, Susan: Legal Training in the United States: a Brief History. *Wisconsin International Law Journal*, 2012/2. <https://wilj.law.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/1270/2012/02/katcher.pdf>

Alton, Stephen R.: Roll over Langdell, Tell Llewellyn the News: A Brief History of American Legal Education, *Oklahoma City University Law Review*, 2010/7., 339—363. <https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/199>

²²⁹ A jogi egyetemek jelentős részén a 20. század elejére már intézményesült formában oktatták a bibliográfiai jellegű jogi kutatást. Erre utal, hogy Frederick C. Hicks, a Columbia Egyetem jogi könyvtárosa 1923-ban jelentette meg *Materials and Methods of Legal Research* című munkájának első kiadását, míg a West Publishing Company gondozásában, Roger W. Cooley szerkesztésében megjelent *Brief Making and the Use of Law Books* című kötet 1924-re már a negyedik kiadásnál tartott, ami a jogi forráskutatás és jogi könyvhasználat oktatásának széles körű elterjedtségét jelzi.

²³⁰ 1917-ben az Egyesült Államokban legalább 29 jogi egyetem kínált jogi kutatási kurzusokat.

világszerte meghatározóvá vált a jogi kutatás módszertani oktatásában. Az esetmódszer a jogi oktatás egyik legnagyobb hatású pedagógiai újítása, amelynek elsődleges erénye, hogy a hallgatókat aktív jogászai gondolkodásra kényszeríti. Az előre kiválasztott bírósági döntések elemzése során a hallgatók megtanulják azonosítani a jogkérdést, elkülöníteni a releváns tényeket az irrelevánsaktól, feltárni a döntés indokolását, valamint rekonstruálni a precedens jogi jelentőségét. Ez a módszer hatékonyan fejleszti az analitikus gondolkodást, az érvelési készséget és a jogi nyelvhasználatot. Az esetmódszer további előnye, hogy jól körülhatárolt tanulási környezetet teremt. A casebook-ok gondosan szerkesztett anyaga biztosítja, hogy a hallgatók a jogfejlődés szempontjából meghatározó döntésekkel találkozzanak, és a tananyag logikusan felépített ívet kövessen. Ez különösen az alapképzésben fontos, ahol a hallgatók még nem rendelkeznek azokkal az előzetes ismeretekkel, amelyek szükségesek lennének a joganyag önálló feltárásához. Előnyként jelenik meg az is, hogy magas szintű közös szakmai nyelvet és gondolkodásmódot²³¹ alakít ki. Az esetmódszer legfőbb korlátja éppen abból fakad, ami az egyik legnagyobb erénye, az előre kiválogatott joganyag használatából. A casebook-ok elfedik a jogi információk kiválasztásának és relevanciaválasztásának folyamatát, így a hallgatók számára a jogi relevancia adottnak tűnik. Ennek következtében az esetmódszer önmagában nem tanítja meg, hogy hogyan kell jogi információt keresni, értékelni és kiválasztani, hanem csak azt, hogyan kell a már kiválasztott anyaggal érvelni.²³²

Ahogy a 19. század végén és a 20. század elején egyre népszerűbbé vált az esetek tanulmányozására épülő oktatás, és párhuzamosan terjedni kezdtek az esetjelentések, esetösszefoglalók és különféle kutatási segédeszközök, mindinkább világossá vált, hogy a hallgatók számára elengedhetetlen a jogi kutatás módszertani eszköztárának elsajátítása. A jogi bibliográfia oktatásának korai történetében meghatározó szerepet játszottak a jogi könyvkiadók, megelőzve mind az egyetemi oktatást, mind a jogi könyvtárosok intézményes szerepvállalását. Az 1900-as évek elején a kiadók képviselői egyetemeken tartottak bemutatókat arról, hogyan kell használni a kiadványaikat, többek között az esettárakat, kommentárokat, kézikönyveket. Mivel ezek a bemutatók nagy népszerűségnek örvendtek,²³³ a

²³¹ A közös szakmai nyelv és gondolkodásmód alatt itt elsősorban a jogi problémamegoldás sajátos nyelvét és logikáját értem. A jogi gondolkodás – akár a joggyakorlatban, akár a jogtudományban – alapvetően problémacentrikus, a jogász minden esetben egy konkrét vagy elméleti jogi probléma megfogalmazására, értelmezésére és megoldására törekszik. Ebben az értelemben a jog nemcsak normák alkalmazása, hanem olyan értelmezési és érvelési gyakorlat is, amelyben a jogi kérdések megoldása áll a középpontban. Az esetmódszer ennek a problémamegoldó szemléletnek a nyelvi és gondolkodási kereteit teszi elsajátíthatóvá.

²³² Woxland i. m. 456–458.

²³³ Roger Cooley, a West Publishing kiadó egy munkatársa egy év alatt harminc különböző jogi egyetemen tartott előadást. Vö. Woxland i. m. 453.

jogi karok is átvették ezt a gyakorlatot. A bibliográfiai kutatás oktatása különösen alkalmas arra, hogy a jogi relevancia döntési jellegét érzékeltesse. A hallgatók szembesülnek azzal, hogy ugyanazon jogi probléma esetén többféle forrás állhat rendelkezésre, és ezek közül választani kell. A döntés nem redukálható technikai szempontokra, alapvetően értelmezési és célorientált jellegű, és közvetlenül beágyazódik a jogi érvelésbe. További pozitívuma, hogy a bibliográfiai kutatás oktatása önálló tanulásra nevel. A hallgatók nem egy előre megszűrt anyaggal dolgoznak, hanem saját kutatási útvonalat alakítanak ki, ami hosszú távon a szakmai önállóság és a folyamatos tanulás alapja. Ez a megközelítés fejleszti az információs műveltséget, valamint a jogi források kritikus használatának képességét is. A bibliográfiai kutatás oktatásának korlátja elsősorban akkor jelentkezik, amikor azt önállóan, a jogi problémamegoldástól és érvelési kontextustól elszakítva tanítják, mivel ilyenkor könnyen pusztán technikai készségként jelenik meg. Történetileg ez a veszély gyakran meg is jelent, különösen akkor, amikor a bibliográfiai oktatást alacsony kreditértékű, megfelelt/nem megfelelt jellegű kurzusokba szorították.

Mindkét megközelítés közös korlátja, hogy önmagában egyik sem képes a jogi kutatás teljes komplexitását lefedni. Az esetmódszerben a relevanciaválasztás nem válik a tanítás tárgyává, míg a bibliográfiai kutatás sokszor nem épül be szorosan a jogi érvelésbe. A feszültség abból fakad, hogy a jogi kutatás egyszerre igényel elemző gondolkodást és információs döntéseket, amelyeket a két módszer hagyományosan elkülönítve tanított.

Az 1920-as évekre az akkreditált amerikai jogi egyetemek közel fele kínált már bibliográfiai kurzusokat, és ekkor jelentek meg az első átfogó jogi kutatási kézikönyvek is.²³⁴ A jogi kutatás oktatásának korai szakaszában a tankönyvek és kézikönyvek fontos, de korlátozott szerepet tölthettek be. Habár hozzájárultak a forrásismeret rendszerezéséhez, ugyanakkor önmagukban nem voltak alkalmasak a jogi kutatás döntési és relevancia-orientált jellegének átadására. Ez a felismerés nyitotta meg az utat a szervezett, kurzuskeretben megvalósuló jogi kutatás-oktatási gyakorlatok kialakulása előtt.

Steven M. Barkan írása²³⁵ a jogi kutatás tankönyveinek fejlődését egyszerre tárgyalja bibliográfiai összegzésként és oktatásmódszertani problémátörténetként. Kiindulópontja, hogy a jogi kutatás oktatásához kapcsolódó tankönyvek túlnyomó többségét jogi könyvtárosok írták,

²³⁴ Lásd részletesen: Janto, Joyce Manna – Harrison-Cox, Lucinda D.: Teaching Legal Research: Past and Present. *Law Library Journal*, Vol. 84., 1992/2., 281-297. <https://scholarship.richmond.edu/law-faculty-publications/207/>

²³⁵ Barkan, 1982. i. m. 925—926.

és ezek elsődleges célja nem a jogelméleti megközelítés, hanem a jogi források azonosításának és használatának elsajátítása volt.²³⁶

Barkan három nagy tankönyvtípust különít el. Az első csoportba az átfogó kézikönyvek és referenciaművek tartoznak, amelyek a jogi források teljes spektrumát igyekeztek bemutatni, de terjedelmük és komplexitásuk miatt kevésbé voltak alkalmasak tanórai használatra. Ide sorolja például Price és Bitner *Effective Legal Research* című művét, amelyet bár rendkívül nagyra értékel szakmailag, kifejezetten alkalmatlannak tart elsőéves hallgatók oktatására, tekintettel arra, hogy nem folyamatos olvasásra szánt tankönyv volt, hanem elsősorban referenciamunkaként funkcionált.²³⁷

A második csoportot azok a művek alkotják, amelyeket kifejezetten oktatási célra, kézikönyvnek szántak. Ezek a tankönyvek nemcsak leírták a jogi forrásokat, hanem feladatokon, példákön és gyakorlatokon keresztül vezették végig a hallgatókat a kutatási folyamat egyes lépésein.²³⁸ Ide tartozik például Beardsley *Legal Bibliography and the Use of Law Books* című műve, amely a „learning by doing” pedagógiai elvre²³⁹ épült, és kifejezetten tanórai munkára készült. Barkan ugyanakkor kritikusan megjegyzi, hogy ezek a könyvek gyakran a források mechanikus használatára koncentrálnak, és kevésbé hangsúlyozzák a források közötti összefüggéseket és a kutatás döntési dimenzióját.

A harmadik csoportba azok a tankönyvek tartoznak, amelyek egyszerre próbáltak referenciaműként és oktatási segédanyagként funkcionálni, habár Barkan szerint éppen ez a kettős cél okozta legtöbbször a pedagógiai problémákat. Ezek a könyvek vagy túl bonyolultnak bizonyultak a hallgatók számára, vagy túl leegyszerűsítették ahhoz, hogy valódi kutatási mélységet nyújtsanak. Klasszikus példája ennek a *How to Find the Law* különböző kiadásai, amelyek fokozatosan rövidültek és egyszerűsödtek, részben oktatói igények hatására.²⁴⁰

Barkan elemzésében különösen hangsúlyos Frederick C. Hicks *Materials and Methods of Legal Research* című művének szerepe. Ez a könyv egyszerre szolgált tankönyvként és

²³⁶ Tekintettel arra, hogy a jogi kutatásról szóló tankönyvek szerzői gyakran jogász végzettséggel is rendelkező jogi könyvtárosok voltak, elvileg lehetőség nyílt volna a technikai megközelítésen túlmutató, a jogi problémamegoldás alapjait érintő, értelmező keretbeépítésére is. Nem mély jogelméleti fejtegetésekre lett volna szükség, hanem olyan, a jogi alaptanhoz közelítő szemléleti kiegészítésekre, amelyek a jogi információk használatát összefüggéseiben értelmezett módon segítették volna értelmezni.

²³⁷ Barkan, 1982. i. m. 931—933.

²³⁸ Uo. 926—927.

²³⁹ Azon a felismerésen alapul, hogy a készségek – így a jogi kutatás is – elsősorban aktív cselekvés és gyakorlás útján sajátíthatók el. A módszer lényege, hogy a hallgatók nem egyszerűen leírásokból ismerik meg a kutatási lépéseket, hanem konkrét feladatokon keresztül, visszajelzések mellett tapasztalják meg a jogi információk feltárásának és felhasználásának folyamatát.

²⁴⁰ Barkan, 1982. 933—935.

referenciamunkaként, és a maga korában „a jogi bibliográfia legszakszerűbb feldolgozásának” számított.²⁴¹ Oktatási használata azonban korlátozott volt, mivel inkább a jogi könyvtárosok és haladó kutatók számára nyújtott mélyebb elméleti és történeti áttekintést, semmint az elsőéves hallgatók gyakorlati képzését szolgálta volna.

Az oktatásban végül azok a tankönyvek bizonyultak a leginkább használhatónak, amelyek nem a jogi források kimerítő felsorolását, hanem a kutatási folyamat modellezését állították a középpontba. Barkan szerint Ervin H. Pollack *Fundamentals of Legal Research* című műve ebben fordulópontot jelentett, mivel tudatosan elmozdult a pusztán bibliográfiai megközelítéstől a jogi kutatás módszertani és funkcionális értelmezése felé.²⁴² Pollack célja nem az volt, hogy minden forrást megtanítsa, hanem hogy a hallgatók megértsék, hogyan kell jogi problémákból kiindulva releváns jogi információt keresni és felhasználni azt.

Összességében Barkan arra a következtetésre jut, hogy a jogi kutatás tankönyvei az oktatásban mindig többet vállaltak, mint amit egyetlen kurzus vagy szöveg képes volt teljesíteni. Nemcsak a forrásismeretet, hanem az elemzést, a relevanciaválasztást, sőt a jogi írást is pótolni próbálták. Ez azonban strukturális feszültséghez vezetett, mert a tankönyvek egyszerre váltak nélkülözhetetlenné és elégtelenné a jogi kutatás oktatásában.²⁴³

A háború után a jogi karokra visszatérő veteránok tömeges beáramlása miatt drámaian megnőtt a hallgatói létszám.²⁴⁴ A hallgatói létszám növekedése tovább erősítette azt a már korábban is megfogalmazódó igényt, hogy a jogászképzés ne kizárólag dogmatikai ismereteket közvetítsen, hanem a gyakorlati készségek fejlesztésére is hangsúlyt fektessen, különösen a jogi írás, a jogi érvelés és a jogi kutatás technikái terén. A veteránok alkalmazható tudásra vágytak és ez vezetett oda, hogy a jogi kutatás oktatásának intézményesülése nem elméleti pedagógiai innovációként, hanem konkrét hallgatói igényekre adott intézményi válaszként született meg.²⁴⁵

Az 1940-es évek végétől ennek nyomán új kurzusok születtek, amelyeket gyakran legal research néven emlegettek. Ezek a kurzusok nemcsak a jogi kutatás és a jogi írás oktatását

²⁴¹ Uo. 928—929.

²⁴² Uo. 931—934.

²⁴³ Uo. 940—941.

²⁴⁴ A második világháborút követően a jogi képzés a háborúból visszatérő veteránok számára fontos civil karrierutat kínált, ami a jogi karokra történő tömeges visszatérésben is megmutatkozott.

²⁴⁵ Woxland i. m. 455—456.

integrálták,²⁴⁶ hanem bevezették a hallgatókat az esetelemzés, valamint a jogi érvelés írásbeli és szóbeli alapjaiba is. Az újdonsága abban állt, hogy a képzés az egyéni visszajelzésre és a készségfejlesztésre helyezte a hangsúlyt. Mindez azonban azonnal személyzeti kihívásokat vetett fel, mivel a megnövekedett hallgatói létszám mellett arányosan több oktatóra lett volna szükség. Erre válaszul kísérleti jelleggel olyan megoldások jelentek meg, amelyek a képzésbe felsőbb éves hallgatókat vagy frissen végzett jogászokat vontak be oktatói szerepkörben. Az első ilyen modell a Chicagói Egyetemen született meg, amelynek eredményeit 1948-ban publikálták, és nagy hatást gyakorolt a jogi oktatásra.²⁴⁷ A Harvard hasonló tutorprogramja szintén követendő mintává vált, és hamarosan számos más jogi iskola dolgozott ki hasonló megoldásokat.²⁴⁸

Az 1950-es évekre az Egyesült Államok jogi oktatásában a jogi kutatást és jogi írást integráló kurzusok stabil helyet kaptak az elsőéves tantervekben, és fokozatosan a jogászképzés alapvető elemévé váltak. Ezek a programok a chicagói és harvardi kísérleti modellek tapasztalataira építve egységes szerkezetet alakítottak ki, azaz a jogi kutatás, az esetelemzés és az írásbeli jogi érvelés szoros összekapcsolását, kis létszámú csoportokat²⁴⁹, valamint rendszeres, egyéni visszajelzést alkalmaztak. A szakirodalom²⁵⁰ egybehangzóan jelzi, hogy ez a struktúra már az

²⁴⁶ A jogi kutatás és jogi írás ilyen integrált oktatása számos jogi karon közös kurzusként (Legal Research and Writing – LRW-programok) jelent meg, abból a felismerésből kiindulva, hogy a jogi kutatás nem egyszerűen csak elméleti ismeret, sokkal inkább elsajátítandó és fejleszthető (fejlesztendő!) gyakorlati készség. Ezt a szemléletet hangsúlyozza S. N. Jain is, aki szerint a jogi kutatásra való felkészültség nem érhető el csak elméleti oktatással, hanem tényleges jogi írásra kell készíteni a joghallgatókat, mivel – Jain szemléletes hasonlata szerint – ahogyan úszni sem lehet kizárólag elméletből megtanulni, úgy a jogi kutatás sem sajátítható el gyakorlat nélkül. Lásd: Jain, S. N.: Legal Research and Methodology. *Journal of the Indian Law Institute*, Vol. 14., 1972/4., 487–500. különösen 496. <https://www.jstor.org/stable/43950155?seq=1>

Jelen disszertáció ugyanakkor nem a jogi írás módszertanát vizsgálja, hanem a jogi kutatás információs, döntési és relevancia-központú aspektusaira, valamint ezek tanítható jellegére és oktatási jelentőségére helyezi a hangsúlyt.

²⁴⁷ A Chicagói Egyetem Jogi Karán az 1940-es években egy kísérleti jellegű, elsőéves hallgatók számára kötelező program indult, amely a jogi kutatást, elemzést és írásbeli kifejtést egységes, integrált képzési keretben oktatta. A program egyéni kutatási feladatokra, többszöri írásbeli feldolgozásra és részletes oktatói visszajelzésre épült, külön hangsúlyt fektetve a jogi relevancia felismerésére és a kutatás–elemzés–kifejtés kapcsolatára. A többéves kísérlet tapasztalatait Kalven 1948-ban publikálta, és a program később mintaként szolgált a jogi kutatás és jogi írás készségközpontú oktatásának további fejlődéséhez. Lásd: Kalven, Harry Jr.: Legal Training in Research and Exposition: The University of Chicago Program, *Journal of Legal Education*, 1948/1., 107. <https://jle.aals.org/home/vol1/iss1/9/>

²⁴⁸ A Chicagói Egyetem programjával párhuzamosan a Harvard Law School-on is kialakult egy tutorokra és kis csoportos oktatásra épülő jogi kutatás – jogi írás modell, amely szintén kifejezetten az egyéni visszajelzésre és a készségfejlesztésre helyezte a hangsúlyt. Ezeknek a programoknak a tapasztalatai hamar referenciaponttá váltak, és mintaként szolgáltak számos más amerikai jogi iskola számára. Lásd: Rombauer, Marjorie Dick: First-Year Legal Research and Writing: Then and Now. *Journal of Legal Education*, Vol. 25., 1973/5., 543–546. <https://www.jstor.org/stable/42892205?seq=1>

²⁴⁹ . Az első év nagy létszámú évfolyamait kisebb, húsz fős csoportokra osztották, és ez volt az egyetlen alkalom, amikor a hallgatók kiscsoportos oktatásban részesültek.

²⁵⁰ Vö. Rombauer, Kalven hivatkozott műveivel.

1950-es években megszilárdult, és lényegi elemeiben mindmáig meghatározza az LRW-programok felépítését.

Az 1970-es évek elején ugyanakkor újabb reformhullám bontakozott ki a jogi kutatás és jogi írás oktatásában. Ennek hátterében részben a jogi képzés tömegesedése, részben a szélesebb társadalmi változások – így a jogász szerepfelfogás átalakulása és az oktatással szembeni gyakorlatorientált elvárások erősödése – álltak. Ebben az időszakban számos jogi iskola hangsúlyozta, hogy a jogi kutatás és jogi írás oktatása nem járulékos képzési elem, hanem a jogász hivatásra való felkészítés egyik alappillére, ami indokoltá tette modellprogramok kidolgozását és bemutatását.

A jogi kutatás oktatásának egyik legkorábbi, részletesen dokumentált intézményi gyakorlata a Columbia Law School-hoz köthető. Janto és Harrison-Cox beszámolója szerint²⁵¹ a Columbia programja már a 20. század elején kísérletet tett arra, hogy a jogi kutatást ne egyszerűen csak, mint eseti útmutatást, inkább, mint szervezett oktatási tevékenységet kezelje. A program jelentőségét növeli, hogy azt kezdetől fogva jogi könyvtárosok vezették, akik a kutatási folyamat egészének megismertetésére törekedtek. A Columbia Law School-on az első jogi kutatási előadásokat 1912-ben J. David Thompson jogi könyvtáros tartotta, majd Frederick C. Hicks²⁵² 1915-től továbbfejlesztette a kezdeményezést. Hicks kezdetben önkéntes, kreditpontot nem érő előadásokat tartott, amelyek váratlanul nagy hallgatói érdeklődést váltottak ki, és rövid időn belül heti rendszerességű, kiscsoportos szemináriumokká alakultak.²⁵³ A részvétel önkéntes jellege ellenére a hallgatói létszám gyorsan meghaladta a száz főt, ami jól jelzi, hogy a jogi kutatás módszeres oktatására valós igény mutatkozott. A Columbia program egyik sajátossága az volt, hogy nem kizárólag jogi bibliográfiai ismeretek átadására szorítkozott. A hallgatók konkrét jogi problémákhoz kapcsolódó, egyéni kutatási feladatokat kaptak, amelyeket a következő alkalmakon közösen vitattak meg. A hangsúly nem az egyes források

²⁵¹ i. m. 283—285.

²⁵² Steven M. Barkan elemzése szerint Frederick C. Hicks *Materials and Methods of Legal Research* című munkájának megjelenése idején a jogi kutatás területén mindössze két átfogóbb kézikönyv állt rendelkezésre. Az egyik Nathan Abbott szerkesztésében 1906-ban megjelent *Brief Making and the Use of Law Books* volt, amelyet a West Publishing Company adott ki, és amelyet sokan inkább gyakorlati útmutatóként, semmint tudatos kutatómódszertani kézikönyvként értelmeztek. A másik Towne *Law Books and How to Use Them* című műve volt. Barkan hangsúlyozza, hogy a jogi könyvek használatának formális tanulmányozása iránti érdeklődés kezdetben nem a jogi egyetemekhez, hanem elsősorban a jogi könyvkiadókhoz kapcsolódott. Bár ezeket a kezdeményezéseket kétségtelenül üzleti megfontolások is motiválták, mind a West Publishing Company, mind később a Lawyers Cooperative Publishing felismerte a jogi kutatás oktatása iránti kielégítetlen igényt, és aktív lépéseket tett annak támogatására.

Lásd: Barkan, Steven M. On: Describing Legal Research. *Michigan Law Review*, Vol. 80., 1982/4., 927–930; <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol80/iss4/45/>

vö. Hicks, Frederick C.: *Materials and Methods of Legal Research*. 1931.

²⁵³ Janto – Harrison-Cox i. m. 283—284.

elszigetelt bemutatásán, hanem azok funkcionális használatán volt, vagyis azon, hogy adott jogi kérdés esetén mely források alkalmasak releváns információk feltárására.²⁵⁴ Ez a módszer már ekkor döntési és problémamegoldó folyamatként kezelte a jogi kutatást. Janto és Harrison-Cox kiemelik, hogy a program rendkívül munkaigényes volt, mivel az oktatás kiscsoportos formában, egyéni feladatokra épült, és jelentős oktatói jelenlétet igényelt. Ennek ellenére a Columbia-modell fontos precedenst teremtett, egyértelművé vált ugyanis, hogy a jogi könyvtári személyzet nemcsak kiszolgáló szereplője a jogi oktatásnak, hanem aktív résztvevője lehet a jogi kutatási készségek fejlesztésének. A Columbia Law School gyakorlata nem is igazán modellprogramként, inkább korai intézményi kísérletként értelmezhető. Jelentősége abban áll, hogy már a 20. század elején felismerte, hogy a jogi kutatás egy olyan készség- és döntésorientált tevékenység, amely önálló oktatási figyelmet igényel. Ez a felismerés később más jogi iskolák – eltérő formában és intenzitással megvalósuló – kutatás – oktatási gyakorlataiban is visszaköszött.

A Columbia Law School korai programja mellett a szakirodalom egy másik, jogi könyvtáros által vezetett intézményi gyakorlatot is megemlíti, a Montana State University jogi kutatási kurzusát. A *Orientation, Ethics and Bibliography* címet viselő tantárgy a jogi bibliográfiát előadások, kijelölt olvasmányok és feladatmegoldásokkal színesítve oktatta, a hallgatók csoportos munkájára építve, megfelelt/nem megfelelt értékelési rendszerrel.²⁵⁵

Noha az 1970-es években megjelentek új pedagógiai eszközök – például audiovizuális segédanyagok, szimulációs gyakorlatok vagy strukturáltabb értékelési módszerek –, a programok alapvető logikája nem változott meg érdemben.²⁵⁶ A jogi kutatás, az írás és az érvelés integrációja, az egyéni munka és a visszajelzés hangsúlya továbbra is az 1950-es években kialakított modellhez igazodott. A reformok így inkább finomhangolásként és intézményi kiterjesztésként értelmezhetők, semmint radikális szakítást jelentő pedagógiai fordulatként. A tananyag lépcsőzetesen épült fel. Kezdetben az esetelemzés technikáját és az esetek összefoglalását tanították, ezt követően pedig a hallgatók ügyféllevelek, belső irodai feljegyzések, valamint önálló jogi kutatást igénylő írásbeli feladatok készítésében szereztek gyakorlatot. A folyamat rendszerint egy fellebbezési beadvány elkészítésével zárult, amelyet gyakran szóbeli érvelési gyakorlat egészített ki. Ezzel párhuzamosan a hallgatók megismerkedtek a jogi bibliográfia alapjaival, a hivatkozási technikákkal, valamint bevezetést

²⁵⁴ Uo. 284—285.

²⁵⁵ Uo. 285—286.

²⁵⁶ Uo. 285—287.

kaptak a jogszabálytervezetek készítésének alapjaiba is. A kutatás oktatására fordított idő azonban szélsőségesen változó volt, egyes programok mindössze egy órát, mások tíz-tizenkét órát biztosítottak erre. A bibliográfia oktatása általában hagyományos formában zajlott – előadásokkal, könyvtárlátogatásokkal és rövid könyvtári feladatokkal –, és gyakran a kiadók brosúrái, valamint alapvető jogi kutatási kézikönyvek szolgáltak tananyagként.²⁵⁷

A program egyik alapvető nehézsége abból fakadt, hogy rövid idő alatt rendkívül sokféle célt kívánt elérni. Nemcsak a jogi kutatás és a jogi írás technikáinak átadására vállalkozott, hanem a jogi problémamegoldás alapjainak közvetítésére, a hallgatók szakmai szocializációjának támogatására, sőt a jogi tanulmányok világába való általános bevezetésre is. Ez a sokrétű elvárás szükségszerűen túlterhelte a kurzust. Ennek következtében a tantárgy intézményi megítélése gyakran ambivalens maradt, mivel alacsony kreditértékkel bírt, sok esetben egyszerűen megfelelt/nem megfelelt értékeléssel zárult, és a kurzus oktatását nem ritkán fiatalabb vagy a jogi kutatás módszertanában kevésbé jártas oktatók látták el. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a hallgatók figyelme gyakran más, fontosabbnak ítélt tárgyak felé fordult, miközben az egyetemi oktatók egy része sem tekintette a kurzust komoly szakmai kihívásnak. Mindez a minőség rovására ment. A hallgatók kevés írásbeli feladatot kaptak, korlátozott volt a visszajelzések száma is; a bibliográfia oktatása felszínes maradt, a jogi források kutatása háttérbe szorult, a kutatás szervezésére, a problémafelvetés és a forrásfeltárás módszereire pedig alig jutott idő. Így a hallgatók gyakran töredezett ismeretekkel távoztak, amelyek nem biztosítottak megfelelő kompetenciát. Ugyanakkor jellemző volt, hogy ez a kurzus a hallgatók számára többnyire az egyetlen formális képzési alkalmat jelentette a jogi kutatás területén. Bár léteztek további, a kutatási és írásbeli készségeket fejlesztő lehetőségek – így szemináriumi dolgozatok, jogi folyóiratok szerkesztésében való részvétel, moot court versenyek vagy kutatási asszisztensi feladatok –, ezek jellemzően választható jellegűek voltak, és csak a hallgatók egy szűkebb csoportja élt velük. A szakmai közvélekedés szerint a legerősebb kutatási és írásbeli kompetenciákkal azok a hallgatók rendelkeztek, akik jogi folyóiratoknál dolgoztak, mivel ott különösen intenzív jogi kutatási és hivatkozás-ellenőrzési munkát kellett végezniük.²⁵⁸ Mindenekelőtt ezek az előzmények alapozták meg a haladó jogi kutatási kurzusok iránti igényt. Az Advanced Legal Research (ALR) programok célja az volt,

²⁵⁷ Uo. 287–289.

²⁵⁸ A jogi folyóiratoknál végzett munka kétségkívül értékes kutatási tapasztalatot nyújt, különösen a forrásfeltárás, a hivatkozás-ellenőrzés és a szövegpontosság területén. Ugyanakkor ez a tevékenység a jogi kutatásnak csak egy szűk szeletét fedi le, elsősorban a már létező jogi érvek és források ellenőrzésére és finomítására koncentrálva, és nem feltétlenül tükrözi a jogi kutatás teljes döntési, problémamegoldó és relevancia-orientált folyamatát.

hogyan az alapozó képzések korlátait áthidalják, és a hallgatók a megszerzett alapismeretekre építve mélyebb, szisztematikusabb és adott területekre szabott kutatási kompetenciákat fejlesszenek. Ezek a kurzusok már nem szorítkoztak az eseti joganyag feldolgozására, hanem kiterjedtek a jogalkotási anyagok, a jogi források, a nemzetközi jogi dokumentumok, valamint az interdiszciplináris adatbázisok használatára is.

4.1. A JOGI KUTATÁS OKTATÁSÁNAK STRUKTURÁLIS KIHÍVÁSAI ÉS ÁTALAKULÁSA

A jogi kutatás oktatásának történeti áttekintése az 1970-es évekig jól érzékelteti, hogy a jogi kutatás tanítása soha nem önálló pedagógiai tevékenységként fejlődött, hanem mindvégig szoros kölcsönhatásban állt a jogi információk hozzáférhetőségével, szerkezetével és feldolgozhatóságával. A különböző korszakok oktatási modelljei didaktikai választásokként is értelmezhetők, ugyanakkor szorosan kapcsolódtak az adott információs környezet kihívásaihoz, mindenekelőtt ahhoz a kérdéshez, miként lehet a növekvő joganyagból releváns, értelmezhető és használható jogi tartalmakat kinyerni. Ez a történeti ív egyúttal azt is megmutatja, hogy a jogi kutatás oktatásával kapcsolatos alapvető dilemmák – a teljesség és a releváns jogi információk azonosításának nehézsége, a forrásbőség kezelése, a jog aktuális állapotának követése, valamint a módszertani tudatosság szerepe – nem egy-egy korszak sajátosságai, hanem visszatérő strukturális problémák. Ezek a kérdések újra és újra megjelennek, függetlenül attól, hogy a jogi kutatás eszköztárát kézzel szerkesztett repertóriumok, nyomtatott források, adatbázisok vagy keresőrendszerek határozzák-e meg. Éppen ezért a jogi kutatás oktatásának további vizsgálata nem folytatható kizárólag kronologikus rendben. A hangsúly a történeti fejlődés bemutatásáról szükségszerűen áttevődik azokra a rendszerbeli és módszertani kihívásokra, amelyek a jogi kutatás tanítását mindmáig meghatározzák. Ez a nézőpontváltás azt teszi láthatóvá, hogy a jogi kutatás oktatásának nehézségei nem elsősorban technológiai eredetűek, hanem abból adódnak, ahogyan a jogi információk kiválasztása és értelmezése a jogi problémamegoldás oktatási gyakorlatában megvalósul.

Jelen alfejezet már nem egy újabb korszak bemutatására törekszik,²⁵⁹ hanem a jogi kutatás oktatásának strukturális feszültségeit és átalakulását vizsgálja, különös tekintettel arra, miként alakult át a kutatási módszerek oktatásának szerepe az információs környezet folyamatos változásával összefüggésben.

A jogi kutatás oktatásának problémái nem újkeletűek, szoros összefüggést mutatnak a jogi információk mennyiségi növekedésével, az információs környezet folyamatos átalakulásával és az alkalmazott kutatási eszközök változásával. Ennek a folyamatnak történeti és kritikai áttekintését adja Craig Eastland, aki a jogi kutatás fejlődését a jogi információk szerkesztett kivonatolásán és rendszerezésén alapuló korai megoldásoktól egészen a mesterséges intelligencián alapuló keresőrendszerekig vezeti végig.²⁶⁰ Elemzése szerint minden korszak jogi kutatása ugyanazokkal az alapvető dilemmákkal szembesült, hogy miként nyerhető ki a jogi tartalmak jelentése, hogyan kezelhető a joganyag mennyisége, miként biztosítható a kutatás teljessége, és hogyan követhető nyomon a jog aktuális státusza?

Eastland értelmezése különösen termékeny a jogi kutatás oktatása szempontjából, mivel rámutat arra, hogy az egyes technológiai és szerkesztési megoldások soha nem nyújtottak teljes körű választ ezekre a kihívásokra.²⁶¹ A korai szerkesztői rendszerek – így az angol abridgmentek és digestek, valamint az Egyesült Államokban kialakított National Reporter System és a Key Number System – a jogi anyaghoz való hozzáférést fogalmi és tematikus struktúrák mentén szervezték meg, miközben elkerülhetetlen módon tükrözték a mögöttük álló szerkesztői döntéseket. A számítógépes jogi kutatás első generációja új paradigmát hozott, mert míg a Lexis a Boole-logikai keresés transzparenciájában és gyorsaságában látta a jövőt, addig a Westlaw inkább a hagyományos szerkesztői rendszerek digitalizálására épített.²⁶² A két modell idővel ugyan közeledett egymáshoz, de az alapvető különbség megmaradt a mechanikus keresés és a jelentéskiemelésre építő rendszerek között.

²⁵⁹ Az 1970-es évek a jogi kutatás oktatásának történetében nem egy új technológiai korszak kezdetét jelentik, sokkal inkább egy szemléleti fordulópontot. A számítógéppel támogatott jogi kutatás megjelenésével egyre erősebben terjedt el az a felfogás, amely szerint a jogi információkhoz való közvetlen, technológiailag közvetített hozzáférés önmagában képessé teszi a felhasználókat a hatékony jogi kutatásra. E szemlélet implicit módon relativizálta a közvetítők – így a szerkesztői rendszerek, a jogi könyvtárosok és a módszertani oktatás – szerepét, és azt az illúziót keltette, hogy a jogi kutatás a megfelelő eszköz birtokában önállóan, külső segítség nélkül is elsajátítható.

E fordulat indokolja, hogy a jelen fejezet a jogi kutatás oktatásának történeti bemutatását az 1970-es évekig követi, és az ezt követő időszakot már nem kronologikus fejlődéstörténetként, hanem strukturális és módszertani problémák felől vizsgálja.

²⁶⁰ Eastland, Craig: *The Legal Research Landscape: From Abridgments to AI*. *Northeastern University School of Law Research Paper*, 2024/466., 1–25. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4723343>

²⁶¹ Uo. 191–193.

²⁶² Uo. 194–197.

Ezekkel a technológiai változásokkal párhuzamosan az amerikai jogi oktatásban is egyre élesebben jelentkeztek a jogi kutatás tanításával kapcsolatos strukturális feszültségek²⁶³. Az LRW-kurzusok rendkívül széles spektrumot kívántak lefedni az esetelemzéstől és jogi írástól kezdve, a kutatási technikákon és hivatkozási szabályokon át, egészen a jogász problémamegoldás alapjainak közvetítéséig. Mindez jellemzően szűk időkeretben és korlátozott óraszámban valósult meg, ami szükségszerűen a kurzusok túlterheltségéhez és presztízsprblémáihoz vezetett. A kritikai irodalom²⁶⁴ gyakran rámutatott arra, hogy az LRW tárgyak „mellékes” jellegének intézményi megítélése nem a tartalom hiányosságából, hanem éppen a túlzott elvárásokból fakadt. A jogi kutatás oktatásának presztízsprblémái nemcsak a tantervi elhelyezésből és az óraszámokból fakadtak, hanem szorosan összefüggtek az alkalmazott értékelési logikával is. A jogi kutatás – mint készségalapú tantárgy – elsősorban a feladat elsajátítására és az egyéni kompetenciafejlődésre épít, ahol a hallgatók teljesítménye nem egymáshoz, hanem saját tanulási céljaikhoz viszonyítva értékelhető.²⁶⁵ Az ilyen kurzusok jellemzően kisebb létszámúak, formatív értékelést és folyamatos visszajelzést alkalmaznak, ami lehetővé teszi, hogy a résztvevők jelentős része elérje a minimális, sőt adott esetben a kiemelkedő kompetenciaszintet is. Ez az értékelési modell hozzájárulhat ahhoz, hogy a jogi kutatási kurzusok – tanulási hatékonyságuk ellenére – intézményi szinten alulértékeltnek maradjanak.

A tantervi és értékelési feszültségek nem elszigetelt jelenségek, szorosan kapcsolódnak ahhoz az elméleti vitához, amely a jogi kutatás természetéről és oktathatóságáról az amerikai szakirodalomban hosszabb ideje zajlik. A jogi kutatás oktatásáról szóló amerikai szakirodalom egyik meghatározó sajátossága, hogy a módszertani kérdések nem elszigetelt pedagógiai

²⁶³ A strukturális feszültségek kifejezés alatt jelen összefüggésben nem egyedi pedagógiai vagy módszertani problémákat, hanem a jogi kutatás oktatásának intézményi és tantervi beágyazottságából fakadó ellentmondásokat értem. Ide tartozik különösen a jogi kutatás központi funkciója és periférikus oktatási státusza közötti eltérés, az eszközhasználatra redukált oktatás és a módszertani tudatosság igénye közötti feszültség, valamint az autonóm kutatás elvárása és annak oktatási feltételei közötti diszkrépancia.

²⁶⁴ Osborne, Caroline L.: The State of Legal Research Education: A Survey of First-Year Legal Research Programs, or “Why Johnny and Jane Cannot Research”. *Law Library Journal*, Vol. 103., 2016/3., 403—425.

<https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1507&context=wlufac>

Caroline L. Osborne empirikus vizsgálata szerint a jogi kutatás az intézmények többségében a jogi írással vagy általános készségfejlesztéssel integrált kurzus részeként jelenik meg, olyan oktatási környezetben, amely „már eleve túlszűfolt, és egyszerre több alapvető kompetencia oktatására kényszerül” (i. m. 408–409). Ennek következtében a jogi kutatás gyakran „árva szerepbe” kerül az LRW-kurzusokon belül, miközben az időkeretek, a kreditérték és az értékelési struktúrák nem jelzik megfelelően a kutatás jelentőségét (uo.). Osborne elemzése alapján a jogi kutatás oktatásának presztízsprblémái nem tartalmi hiányosságokra, hanem az LRW-kurzusokra telepített, egymással versengő elvárásokra és azok intézményi beágyazottságára vezethetők vissza.

²⁶⁵ Crane, Julie Tedjeske: Grading of Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 117., 2025/3., 268. 22. bek. https://www.aallnet.org/wp-content/uploads/2025/06/LLJ-Vol.-117-No.-3_2025_FINAL-Web.pdf

problémaként, hanem a jogi információk természetéről alkotott eltérő felfogások mentén jelennek meg. Ezeknek a vitáknak a középpontjában hosszú időn keresztül a bibliográfiai megközelítés és a folyamatorientált jogi kutatófelfogás szembeállítása állt. Christopher G. Wren és Jill Robinson Wren, valamint Robert C. Berring és Kathleen Vanden Heuvel klasszikussá vált tanulmányai a *Law Library Journal* hasábjain²⁶⁶ nem kizárólag oktatásmódszertani kérdésekről vitatkoztak, hanem arról is, hogy mit jelent valójában jogi kutatást végezni, és milyen tudás elsajátítására kell a joghallgatókat felkészíteni.

A vita egyik történeti kiindulópontját Frederick C. Hicks 1918-as írása, *The Teaching of Legal Bibliography* jelentette, amely a jogi kutatás oktatásának korai, intézményesült formáit rögzítette az Egyesült Államokban. Hicks megközelítése – ahogyan azt a későbbi értelmezések hangsúlyozták – nemcsak könyvismeretre irányult, hanem a jogi információk keletkezésének és funkciójának megértésére is. Ennek ellenére a 20. század második felére a bibliográfiai oktatás sok helyen technikailag leszűkített formában rögzült, ami kiváltotta a folyamatorientált jogi kutatás híveinek kritikáját.

Wren és Wren *The Teaching of Legal Research* című klasszikus tanulmányukban abból a tételből indulnak ki, hogy a jogi kutatás lényegét tekintve nem könyvismeret, hanem problémamegoldó folyamat, ennek ellenére az amerikai jogászképzésben a 20. század nagy részében a kutatás oktatása elszakadt saját tárgyától. A szerzők ironikusnak és kontraproduktívnak nevezik azt a helyzetet, hogy miközben a jogi kutatás természeténél fogva folyamat, az oktatásból maga a folyamat szinte teljesen eltűnt.²⁶⁷ Kritikájuk középpontjában az ún. bibliográfiai megközelítés áll, amely szerintük elsősorban a jogi források leírására és formai jellemzőinek ismertetésére koncentrál, miközben nem ad eligazítást arra nézve, hogyan és mikor kell ezeket a forrásokat jogi problémák megoldására alkalmazni.²⁶⁸ Ennek következményeként a hallgatókban az a torz kép alakul ki, hogy a jogi kutatás a források ismeretével azonos, nem pedig értelmezési és döntési folyamattal. Wrenék különösen élesen

²⁶⁶ Lásd különösen Wren, Christopher G. – Wren, Jill Robinson: *The Teaching of Legal Research*. *Law Library Journal*, Vol. 80., 1988., 7–61; Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: *Legal Research: Should Students Learn It or Wing It?* *Law Library Journal*, Vol. 81., 1989., 431–449; valamint Hicks, Frederick C.: *The Teaching of Legal Bibliography*. *Law Library Journal*, Vol. 11., 1918., 169–173. Az előzőkre válaszul születtek: Lásd Wren, Christopher G. – Wren, Jill Robinson: *Reviving Legal Research*. *Law Library Journal*, Vol. 82., 1990., 463–474.; valamint Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: *Legal Research: A Final Response*. *Law Library Journal*, Vol. 82., 1990., 495–496.

²⁶⁷ Wren – Wren, 1988. i. m. 8–9.

²⁶⁸ Uo. 10–12.

bírálják azokat az oktatási gyakorlatokat, amelyek az ún. „treasure hunt”²⁶⁹ típusú feladatokkal, illetve az ezekre épülő, Wrenék által „search and destroy”²⁷⁰-ként kritizált kutatási gyakorlattal mechanikus műveletsorral egyszerűsítik a kutatást, és nem segítik elő a tudatos kutatási stratégia kialakítását. A szerzők a folyamatorientált oktatás mellett érvelnek, amely a kutatást egymásra épülő lépések logikájaként ragadja meg: a tényállás elemzésétől és a jogkérdések azonosításától a források kiválasztásán és értelmezésén át az aktualizálásig.²⁷¹ Ebben a modellben a jogi források bemutatása nem önálló tananyagi cél, hanem a kutatási folyamat eszköze. A szerzők továbbá hangsúlyozzák, hogy a bibliográfiai megközelítés mesterségesen szétválasztja a tények elemzését és a forráskutatást, holott a jogi problémák esetében éppen a tényállás határozza meg, mely jogi kérdések és források válnak relevánssá.²⁷² Ennek hiányában a hallgatói kutatás esetlegessé válik a jogi információk között. A Wren–Wren tanulmány nem egyszerűen módszertani reformot sürget, hanem a jogi kutatás természetének újraértelmezését kínálja, miszerint a kutatást a jogászai problémamegoldás szerves részeként határozza meg.

Ezzel szemben Berring és Vanden Heuvel, válaszukban²⁷³ arra hívták fel a figyelmet, hogy a bibliográfiai hagyomány félreértelmezése a jogi kutatás intellektuális tartalmának elszegényítéséhez vezethet, és hangsúlyozták a jogi információk szerkesztett, intézményileg közvetített természetének jelentőségét.

A vita későbbi fordulatai – különösen a *Reviving Legal Research* című viszontválasz²⁷⁴ és a 2000-es évekre eső ALR-irodalom – már kevésbé a könyvek kontra folyamat kettőségére épültek, inkább arra a felismerésre, hogy a jogi kutatás oktatása nem választható el a jogi információs környezet átalakulásától. A klasszikus tankönyvek – mint a *How to Find the Law*, a *Fundamentals of Legal Research* vagy az *Effective Legal Research* – még alapvetően a hagyományos, bibliográfiai logikát követték, míg az újabb megközelítések már a kutatási stratégia, a döntéshozatal és a forráskritika tanítását helyezték előtérbe. Nem véletlen, hogy ezek közül a művek közül a 21. században is elsősorban azok maradtak meghatározóak,

²⁶⁹ A treasure hunt típusú feladatok a jogi kutatás oktatásában olyan, előre meghatározott válaszokra irányuló keresési gyakorlatokat jelölnek, amelyekben a hallgatók konkrét források vagy adatok megtalálására kapnak utasítást, anélkül, hogy a kutatási stratégia, a forrásválasztás vagy a relevancia mérlegelése megjelenne. Vö. Wren – Wren, 1988. i. m. 11–12.

²⁷⁰ A search and destroy kifejezés a fenti gyakorlatok kritikájaként használatos, arra utalva, hogy a kutatás mechanikus találatvadászattá válik, amely elszakad a jogi probléma értelmezésétől és a jogászai döntéshozataltól. Vö. Wren – Wren, 1988. i. m. 12–13.

²⁷¹ Uo. 12–14.

²⁷² Uo. 15–17.

²⁷³ Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: Legal Research: Should Students Learn It or Wing It? *Law Library Journal*, Vol. 81., 1989., 431–449.

²⁷⁴ Wren, Christopher G. – Wren, Jill Robinson: Reviving Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 82., 1990., 463–474.

amelyek a jogi kutatást nem eszközhasználatként, hanem problémamegoldási folyamatként ragadták meg.

Ez az irodalmi ív jól mutatja, hogy a jogi kutatás oktatásának kérdése nem zárható le sem egyetlen módszertani modell, sem egyetlen tantárgyi keret alkalmazásával. A hangsúly fokozatosan eltolódott a források katalogizálásától a jogi információk értelmezésének, kontextusba helyezésének és felelős felhasználásának tanítása felé. Ezzel párhuzamosan egyre világosabbá vált az is, hogy a jogi kutatás oktatása nem kizárólag az oktatóteremhez kötődik, hanem szorosan kapcsolódik azokhoz az intézményi szereplőkhöz és szakmai gyakorlatokhoz, amelyek a jogi információk közvetítését és értelmezését a mindennapi működés szintjén végzik.

Álláspontjuk szerint a jogi kutatás olyan integrált tevékenység, amely magában foglalja a jogi probléma felismerését, a releváns kérdések megfogalmazását, a források azonosítását és értelmezését, valamint az így nyert információk jogi érvelésbe történő beépítését. Ennek hiányában a kutatás oktatása szükségszerűen fragmentálttá válik, és nem képes betölteni azt a funkciót, amelyet a jogászai problémamegoldás szempontjából betölthetne.²⁷⁵

Ezzel párhuzamosan Robert C. Berring és Kathleen Vanden Heuvel *Legal Research: A Final Response* című írásukban²⁷⁶ nem a folyamatorientált megközelítés létjogosultságát vitatják, hanem arra hívják fel a figyelmet, hogy a bibliográfiai hagyomány leegyszerűsítő értelmezése elfedi annak elméleti mélységét.²⁷⁷ Érvelésük szerint Frederick C. Hicks munkássága és az általa képviselt bibliográfiai szemlélet soha nem forrásleírásra irányult kizárólagosan, hanem a jogi információk intézményi keletkezésének, szerveződésének és autoritásának megértésére. A jogi kutatás oktatásának tétje ebből a nézőpontból nem az egyes keresési technikák elsajátítása, hanem annak felismerése, hogy a jogi információk milyen normatív és intézményi kontextusban nyernek jelentést.²⁷⁸

A két álláspont közötti különbség ellenére a tanulmányok közös metszete világosan kirajzolódik. Mind a Wrennek, mind Berring és Vanden Heuvel elutasítják a jogi kutatás technikai leegyszerűsítését, és hangsúlyozzák, hogy a kutatás oktatása nem választható el a jog működésének mélyebb megértésétől. Ebben az értelemben az LRW-kurzusok túlterheltsége nem elszigetelt tantervi jelenség, hanem annak a hosszabb szakmai vitának az intézményi

²⁷⁵ Uo. 468—470.

²⁷⁶ Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: *Legal Research: A Final Response*. *Law Library Journal*, Vol. 82., 1990., 495—496.

²⁷⁷ Uo. 495.

²⁷⁸ Uo. 495—496.

lenyomata, amely a jogi kutatás természetéről és oktathatóságáról az amerikai szakirodalomban évtizedek óta zajlik. Ebből következően a kérdés már nemcsak az volt, miként lehet a jogi kutatást hatékonyabban tanítani az első évfolyamon, hanem az is, szükséges-e annak önállóbb, differenciáltabb tantervi elhelyezése, és ez a strukturális bizonytalanság szükségszerűen új tantervi megoldások kereséséhez vezetett.

Erre a helyzetre válaszul jelent meg az ALR-kurzusok intézménye, amelyek önállóbb státuszt kaptak, és kifejezetten a jogi kutatás komplex, problémamegoldó jellegére fókuszáltak. Az ALR-kurzusok nemcsak a források felsorolását vagy az adatbázisok technikai használatát célozták, hanem a kutatási stratégiák tudatos megválasztását, a forráskritika elsajátítását, valamint a különböző jogforrások integrált alkalmazását. Eastland értelmezésében ez a váltás annak felismerését tükrözi, hogy a modern jogász számára a jogi információk egyszerű ismerete már nem elegendő, ugyanis a kutatás minősége azon múlik, hogy a jogász képes-e a releváns tartalmakat kiválasztani és azokat tudatosan beépíteni a jogi érvelésbe.

Ennek a felismerésnek a pedagógiai következményeit korán és következetesen jelenítette meg Berring²⁷⁹, aki hangsúlyozta, hogy a haladó jogi kutatás elsajátítása nem merülhet ki a keresési technikák gyakorlásában, hanem elsősorban annak megértésére kell irányulnia, miként válik a források értelmezése és rendszerezése a jogász problémamegoldás szerves részévé. Berring 1982-től kezdődően a haladó jogi kutatás oktatásában tudatosan arra törekedett, hogy a hallgatók ne csak megtalálják a jogeseteket, a kommentált törvénykönyveket vagy a hivatkozásokat, hanem megértsék ezen forrástípusok természetét, funkcióját és egymáshoz való viszonyát. Oktatási célja nem az volt, hogy a hallgatók egy adott információt sikeresen felfedezzenek egy gyűjteményben, hanem hogy felismerjék, miként jönnek létre a jogi tartalmak, és milyen szerkesztési, intézményi és értelmezési döntések állnak mögöttük. Berring álláspontja szerint amennyiben a hallgatók megértik a jogeset-hivatkozási rendszerek vagy a kommentált törvénykönyvek mögött meghúzódó szervezeti és működési logikát, maga a kutatási folyamat is áttekinthetőbbé és kezelhetőbbé válik. Ebben az értelemben az információk kontextusba helyezése nem egyszerűen technikai segédeszközként magyarázandó, hanem a jogi információ megértésének egyik alapfeltételeként. A jogi információk működésének ismerete – vagyis annak felismerése, hogy miként strukturálódnak, kapcsolódnak és válnak relevánssá a jogi érvelésben – nemcsak hatékonyabb kutatást tesz lehetővé, hanem a jogász problémamegoldás fejlesztésének is meghatározó eleme.

²⁷⁹ Berring, Robert C.: Legal Research and the World of Thinkable Thoughts. *The Journal of Appellate Practice and Process*, Vol. 2., 2000/2., 306. <https://lawrepository.ualr.edu/appellatepracticeprocess/vol2/iss2/5>

A haladó jogi kutatás pedagógiai filozófiáját következetesen a tapasztalati tanulásra és a jogász ítéliképesség fejlesztésére építi Berring és Kathleen Vanden Heuvel.²⁸⁰ Álláspontjuk szerint a magas színvonalú jogi kutatás olyan értelmezési és döntési kompetenciák kialakulását eredményezi, amelyek nem magyarázat útján, hanem kizárólag aktív gyakorlás révén sajátíthatók el. Hiába a kutatási feladatok elméleti bemutatása, amennyiben a hallgató nem maga végzi el a kutatási munkát, a szükséges készségek nem épülnek be tartósan.²⁸¹

Ez pedagógiai felismerés indokolja, hogy az ALR-oktatást Berringék tudatosan a másod- és harmadéves joghallgatókra fókuszálják. Értelmzésük szerint az elsőéves hallgatók többsége még nem rendelkezik azzal a jogi és intézményi alaptudással, amely lehetővé tenné a kutatási és íráskészségek érdemi alkalmazását. Ráadásul az elsőéves képzésben a jogi kutatás jellemzően az íráskészség oktatásának alárendelten jelenik meg, és még akkor is korlátozottan érvényesülhetne, ha formálisan nagyobb hangsúlyt kapna. A klasszikus elsőéves tantervbe ágyazott hallgatóknak egyszerűen nincs elegendő lehetőségük arra, hogy az újonnan elsajátított kutatási készségeket valós problémákon alkalmazzák.²⁸²

Ezzel szemben a másodéves hallgatók már szélesebb jogi háttérismerettel rendelkeznek, és gyakran konkrét gyakorlati tapasztalatokkal is szembesülnek, például nyári munkák során. Berring és Vanden Heuvel példái szerint az ilyen tapasztalatok – amikor egy hallgatótól friss hatósági állásfoglalás felkutatását vagy egy újonnan elfogadott jogszabály gyors elemzését várják el – élesen rávilágítanak arra, hogy a pusztán keresési rutin nem elegendő, ha hiányzik a jogi információk természetének és működésének megértése.²⁸³

Az ALR célja ebben a felfogásban nem az, hogy a hallgatók minél több eszközt vagy adatbázist ismerjenek meg, hanem az, hogy megértsék, milyen típusú információkkal dolgoznak, és ezek miként jönnek létre. Berringék hangsúlyozzák, hogy a jogi információk minőségével, megbízhatóságával és integritásával kapcsolatos döntéseket a jövőben nem az oktatók, hanem maguk a hallgatók fogják meghozni jogászként. Éppen ezért az ALR feladata az, hogy a hallgatókat kritikus ítéliképességgel ruházza fel az új formátumokkal, keresőmotorokkal és információs rendszerekkel szemben, beleértve azokat is, amelyek ma még nem is léteznek.²⁸⁴

²⁸⁰ Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: Teaching Advanced Legal Research: Philosophy and Context. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 28., 2009/1–2. 56–62. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02703190902961486>

²⁸¹ Uo. 56–57.

²⁸² Uo. 57–58.

²⁸³ Uo. 58–59.

²⁸⁴ Uo. 60–61.

E szerint a megközelítés szerint az ALR sikere nem abban mérhető, hogy a kutatás gyorsabbá vagy kényelmesebbé válik-e, hanem abban, hogy a hallgatók képesek-e többet elvárni pusztán a sebességnél és használhatóságnál. Amennyiben a joghallgatók megtanulják az információkat kontextusban értelmezni, felismerik azok joggyakorlati hatását, és igényt formálnak a magas színvonalú jogi információkra, így az ALR betölti alapvető funkcióját a jogászképzésben.²⁸⁵

A fent jelzett pedagógiai felismerések jelentőségét tovább erősítette az információ mennyiségének és hozzáférhetőségének exponenciális növekedése. A korábban nehezen elérhető források – például régi bírósági iratok vagy közigazgatási anyagok – digitalizálása és új formátumokban való hozzáférhetővé válása új kutatási lehetőségeket nyitott meg, ugyanakkor a forrásbőség új kockázatokat is teremtett. A kutatási módszerek kifinomultsága már nem versenyelőny volt, hanem alapkövetelmény lett, aki nem képes a források közötti kritikus választásra, az hátrányba kerül a jogi gyakorlatban.

A számítógépes jogi kutatás – elsősorban a Lexis és a Westlaw megjelenése – alapjaiban formálta át az oktatást is.²⁸⁶ A tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy a digitális eszközök csak akkor használhatók hatékonyan, ha a hallgatók rendelkeznek a hagyományos, „kézi” kutatási módszerekből fakadó logikai és módszertani alapokkal. A digitális technológiák oktatásba való bevonása ezért nem váltotta ki, hanem kiegészítette a korábbi módszereket, és újra előtérbe helyezte a kutatási kérdés pontos megfogalmazásának és az eredmények kritikai értékelésének fontosságát.²⁸⁷

Eastland történeti áttekintése előrevetíti azt a fordulatot is, amelyet ma a mesterséges intelligencia és a nagy nyelvi modellek megjelenése jelent a jogi kutatás oktatásában. Az MI által generált, látszólag koherens válaszok újraélesztik a teljesség és megbízhatóság régi dilemmáit, miközben a forráskritika és az ellenőrzés jelentősége tovább nő. Ebben a környezetben a jogi kutatás oktatása nem redukálható technikai képzésre, mert elsődleges célja annak a módszertani szemléletnek a kialakítása, amely képessé teszi a hallgatókat a különböző eszközök – legyenek azok bibliográfiák, adatbázisok vagy mesterségesintelligencia-rendszerek – kritikus és felelős használatára.

A jogi kutatás oktatásának történeti áttekintése világosan mutatja, hogy minden korszakban a technológiai és információs környezet változásai indokolták a módszertani megújulást, hiszen a nyomtatott joganyagok digitalizálása, a számítógépes adatbázisok megjelenése vagy az

²⁸⁵ Uo. 61—62.

²⁸⁶ Eastland i. m. 198—200.

²⁸⁷ Uo. 204—206.

online keresőrendszerek elterjedése mind új kihívások elé állították az oktatást. Ma a mesterségesintelligencia-alapú eszközök hasonló fordulópontot jelentenek. Míg a 20. század második felének kérdése az volt, hogyan tanítható meg a hallgatóknak a hatékony keresési stratégia a források folyamatosan növekvő mennyiségében, addig a 21. században már az a probléma, hogyan alakítható ki bennük az a kritikai gondolkodás, amely képessé teszi őket az MI által generált eredmények értő használatára? A jogi kutatás oktatásának jövője ezért azon múlik, hogy képes lesz-e a joghallgatókat nemcsak a források elérésére, hanem az algoritmusok működésének megértésére és a mesterséges intelligencia eszközeinek felelősségteljes alkalmazására felkészíteni. Az MI-alapú rendszerek használata a jogi kutatásban számos előnyt kínál, ugyanakkor új kockázatokat is teremt, különösen a források megbízhatóságával kapcsolatban. Erre figyelmeztető példa a *Mata v. Avianca, Inc.* ügy²⁸⁸, amelyben 2023-ban egy New York-i szövetségi bíróság előtt az egyik ügyvéd a ChatGPT által generált jogi hivatkozásokat használta beadványában. A probléma az volt, hogy a mesterséges intelligencia több olyan bírósági döntést idézett, amelyek valójában soha nem léteztek. Ezek a hallucinált precedensek teljesnek és hitelesnek tűntek – tartalmazták a felek nevét, a bíróság megjelölését és a hivatkozási adatokat –, de kiderült, hogy valós jogesetre nem voltak visszavezethetők. Az eset jelentős visszhangot váltott ki, mert rávilágított arra, hogy a generatív nyelvi modellek képesek meggyőző, de hamis jogi tartalmakat előállítani, amelyeket kritikai ellenőrzés nélkül könnyen át lehet venni. Ez az ügy egyértelművé teszi, hogy a jogi kutatás oktatásának egyik legnagyobb kihívása napjainkban éppen az, hogy a hallgatókat felkészítse a mesterséges intelligencia eszközeinek kritikus és felelősségteljes használatára, miszerint minden eredményt össze kell vetni a hiteles, elsődleges forrásokkal, és nem szabad megelégedni a látszólag logikus, jól strukturált szövegekkel, amelyeket az MI előállít.

Az eset nem elsősorban technológiai kudarcként értelmezhető, hanem módszertani és oktatási hiányossággént. A probléma gyökere nem abban állt, hogy az MI „tévedett”, hanem abban, hogy a felhasználó nem rendelkezett azokkal a kutatási és forráskritikai készségekkel, amelyek lehetővé tették volna az eredmények forráskritikai vizsgálatát. Ebben az értelemben a *Mata v. Avianca* ügy világosan szemlélteti, milyen következményekkel jár, ha a jogi kutatás a látszólag koherens eredmények elfogadására szűkül, és nem kapcsolódik a jogi információk keletkezésének, hitelességének és autoritásának módszeres értelmezéséhez.

²⁸⁸ <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2022cv01461/575368/54/>

Ezen a ponton válik különösen hangsúlyossá a jogi kutatás oktatásának tantervi dimenziója. A kihívások nem kizárólag az alkalmazott eszközök vagy források változásából fakadnak, hanem abból is, hogy a képzésben miként jelenik meg maga a kutatási folyamat mint jogász problémamegoldási művelet. Ezt a problémát ragadja meg Marc Silverman,²⁸⁹ amikor a jogi kutatást olyan általános, eszköz- és technológiasemleges elvek mentén írja le, amelyek tudatosítása nélkül a kutatás szükségszerűen mechanikus gyakorlattá válik. Silverman megközelítésében a jogi kutatás nem egyszerűen az információk előállításáról szól, hanem azoknak a folyamatos értelmezéséről, ellenőrzéséről és kontextusba helyezéséről, vagyis éppen azokról a műveletekről, amelyek hiánya a generatív mesterséges intelligencia alkalmazása esetén különösen látványos kockázatokat eredményez.²⁹⁰ Ennek a megközelítésnek a tantervi jelentősége abban áll, hogy a jogi kutatást nem különálló technikák halmazaként, hanem egységes módszertani keretként kezeli.

A kutatási folyamat tudatosításának tantervi hiányosságaira mutat rá Robert M. Linz is,²⁹¹ aki szerint a jogi kutatás oktatásában az egyik leginkább alulértékelt készség a kutatási probléma elemzése és a kutatás megtervezése. Linz empirikus oktatási tapasztalatai alapján azt állítja, hogy a hallgatók kutatási bizonytalanságának elsődleges oka nem az eszközismeret hiánya, hanem az, hogy a képzés során nem tanulják meg a jogi probléma módszeres elemzését, a releváns kérdések azonosítását és a kutatási útvonal előzetes kijelölését.²⁹² A kutatás így gyakran azonnali kulcsszavas keresésbe fordul át, anélkül, hogy a hallgatók tudatos döntést hoznának arról, mit, miért és milyen források alapján keresnek. Linz hangsúlyozza, hogy a kutatási terv és a kutatási napló nem egyszerűen adminisztratív segédeszközök, hanem a jogi problémamegoldás megnyilvánulási formái, azaz olyan dokumentumok, amelyek láthatóvá teszik a kutatási döntéseket, az alkalmazott stratégiákat és az értelmezési irányokat.²⁹³ Ezen felfogás összhangban áll azokkal a pedagógiai törekvésekkel, amelyek a jogi kutatást nem izolált készségként, hanem a jogász problémamegoldás integráns részeként kívánják tanítani. Tantervi szempontból ez azt jelenti, hogy a jogi kutatás oktatása akkor lehet hatékony, ha nem kizárólag az egyes források használatára koncentrál, hanem a kutatás előtti elemzést, a

²⁸⁹ Silverman, Marc: General Principles of Legal Research. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 39., 2020/2—3., 243—252. <https://doi.org/10.1080/0270319X.2020.1818477>

²⁹⁰ Uo. 244—249.

²⁹¹ Linz, Robert M.: Research Analysis and Planning: The Undervalued Skill in Legal Research Instruction. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 34., 2015/1., 60—99. <https://doi.org/10.1080/0270319X.2015.1013849>

²⁹² Uo. 60—63.

²⁹³ Uo. 68—73.

stratégiai tervezést és az eredmények kritikai értékelését is expliciten beépíti a képzési struktúrába.

A jogi kutatás oktatásának tantervi kihívásait empirikus adatokkal támasztja alá Caroline L. Osborne és Stephanie C. Miller átfogó vizsgálata,²⁹⁴ amely nyolc tanéven keresztül elemzi egy amerikai jogi kar jogi kutatási tantervének átalakulását és annak hatását a hallgatói teljesítményre. A szerzők kiindulópontja, hogy a jogi kutatás oktatásában nemcsak módszertani, hanem kifejezetten tantervi döntések eredményezik a hallgatói kompetenciák eltéréseit.²⁹⁵ A vizsgálat egyik központi tanulsága, hogy a jogi kutatás oktatásának minősége szoros összefüggésben áll az oktató szakmai kompetenciájával. Amennyiben a kurzusokat olyan oktatók tartják, akik nem rendelkeznek kellő tapasztalattal, úgy a képzés könnyen technikai jellegűvé válik, és nem képes közvetíteni a jogi kutatás mögött meghúzódó elméleti és módszertani összefüggéseket.²⁹⁶

A tanulmány óvatosságra int az ún. „flipped classroom” modell²⁹⁷ kritikátlan átvétele kapcsán. Osborne és Miller empirikus adatai szerint az online modulok bevezetése – amennyiben azok a hagyományos előadás passzív formájára helyezik a hangsúlyt – nem vezet mérhető tanulási eredményhez. A hallgatói teljesítmény csak abban a helyzetben javult szignifikánsan, amikor az online előkészítéshez szorosan kapcsolódó, intenzív, jelenléti, problémaalapú műhelymunka és szakértői irányítás társult.²⁹⁸ Ez arra utal, hogy a tantervi innováció önmagában nem elegendő, ha nem jár együtt a tanítás tartalmi és pedagógiai újragondolásával.

A szerzők eredményei különösen relevánsak az információbőséggel összefüggésben. A vizsgálat kimutatja, hogy az online kutatási platformok dominanciája mellett a hallgatók képesek részleges eredmények elérésére, ugyanakkor nehézséget okoz számukra a releváns források kiválasztása, az autoritás felismerése és a jogi információk alkalmazása konkrét problémákra.²⁹⁹ A jogi kutatás oktatásának tantervi feladata ezért nem az eszközhasználat

²⁹⁴ Osborne, Caroline L. – Miller, Stephanie C.: Curricular Changes in Legal Research Instruction: An Empirical Study. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 37., 2018/2., 97–121.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0270319X.2018.1522910>

²⁹⁵ Uo. 97–99.

²⁹⁶ Uo. 103–105.

²⁹⁷ Az ún. „flipped classroom” (fordított osztályterem) modell az oktatás olyan szervezési formája, amely az információátadást az órán kívüli térbe helyezi át, és a kontaktórákat aktív tanulási tevékenységekre – esetelemzésre, problémamegoldásra, vitára – használja fel. A modell a konstruktivista tanulásmélethez (A konstruktivista tanulásmélethez szerint a tanulás aktív jelentésalkotási folyamat, amelyben a tanuló saját előzetes tudására és tapasztalataira építve konstruálja meg az új ismereteket. A pedagógiai hangsúly ezért az alkalmazáson, problémamegoldáson és tudatos mérlegelésen alapuló gondolkodáson van.) épül, és a hallgatói önállóság, valamint a magasabb rendű gondolkodási műveletek fejlesztését célozza.

²⁹⁸ Uo. 114–116., 119–120.

²⁹⁹ Uo. 100–102., 108–109.

gyors elsajátítása, hanem azoknak az elemzési és döntési kompetenciáknak a fejlesztése, amelyek lehetővé teszik a jogi információk kritikus értékelését és értelmezett beépítését a jogászi érvelésbe.

Osborne és Miller következtetése szerint a jogi kutatás oktatásának folyamatos értékelése és megújítása csak akkor lehet sikeres, ha azt megfelelő szakértelemmel rendelkező oktatók végzik, és ha a tantervi struktúra kifejezetten az aktív tanulásra, a tudatos gondolkodásra és a kutatási döntések tudatosítására épül.³⁰⁰ Ezen összegző megállapítások alátámasztják azt a tételt, miszerint a jogi kutatás oktatásának válsága nem technológiai, hanem alapvetően pedagógiai és tantervi természetű.

Az eddigiek alapján megállapítható, hogy a jogi kutatás oktatásáról szóló történeti, pedagógiai és tantervi elemzések következetesen rámutatnak a módszertani tudatosságra, a forráskritikára és a kutatási döntések tanításának jelentőségére. Ugyanakkor ezek a megközelítések többsége implicit módon abból indul ki, hogy a szükséges módszertani keretek és kompetenciák elsajátítása elsősorban a hallgatók és az oktatók közötti tantermi interakcióban valósul meg. Kevés figyelem irányul arra, hogy az információs környezet komplexitása és az alkalmazott eszközök gyors változása milyen intézményi és szerepalapú közvetítő mechanizmusokat tesz szükségessé a jogi kutatás oktatásában. Ennek jelentősége különösen a digitális és mesterséges intelligenciával támogatott kutatási környezetben válik nyilvánvalóvá, ahol a jogi információkhoz való hozzáférés látszólag egyszerűsödik, miközben a források értelmezése, hitelességének megítélése és integrálása egyre nagyobb szakértelmet igényel.

Ez a feszültség túlmutat az egyes kurzusok tartalmi vagy módszertani kérdésein, és ráirányítja a figyelmet azokra a támogató szerepekre és készségekre, amelyek a jogi kutatás oktatását a tantermen túl is képesek megerősíteni. A következő alfejezetek ezért a jogi tudásmenedzserek szerepét, valamint a készségfejlesztés és a generációs sajátosságok kérdését vizsgálják abból a szempontból, hogy miként járulhatnak hozzá a jogi kutatás módszertani integritásának megőrzéséhez az átalakuló információs környezetben.

4.2. A JOGI TUDÁSMENEDZSEREK SZEREPE A JOGI KUTATÁS OKTATÁSÁBAN

A joghoz való hozzáférés – történeti és intézményi értelemben egyaránt – a könyvtárban kezdődik³⁰¹ Az eddigiekben bemutatott történeti, tantervi és módszertani elemzések közös

³⁰⁰ Uo. 120–121.

³⁰¹ Hackerson, Deborah, K.: Access to Justice Starts in the Library: The Importance of Competent Research Skills and Free/Low-Cost Research Resources. *Maine Law Review*, Vol. 62., 2010/6., 473.
<https://digitalcommons.maine.gov/mlr/vol62/iss2/6> Vö. Alton, Stephen R., 2010. Education i.m. 347.

tanulása, hogy a jogi kutatás oktatásának kihívásai nem merülnek ki az egyes kurzusok tartalmának vagy az alkalmazott technológiák megválasztásának kérdésében. A jogi információk mennyiségének folyamatos növekedése, a digitális és mesterséges intelligenciával támogatott kutatási eszközök megjelenése és használata, valamint a jogi problémamegoldás komplexitásának fokozódása olyan állandó értelmezési és döntési helyzeteket teremt, amelyek kezeléséhez a kizárólag tantermi keretek között zajló oktatás egyre kevésbé bizonyul elegendőnek. A jogi kutatás gyakorlata mindinkább olyan folyamattá válik, amely folyamatos módszertani támogatást és kritikai iránymutatást igényel.

Ebben a strukturális és módszertani kontextusban különös jelentőséggel bír azoknak az intézményi szereplőknek a vizsgálata, akik a jogi kutatás tantermi keretein túl is jelen vannak a képzési folyamatban. A jogi könyvtárosok szerepének újragondolása éppen ezért nem kiegészítő kérdés, hanem a jogi kutatás oktatásának intézményi dimenziójához tartozik. A jogi könyvtárosok hagyományosan a jogi információk szervezésének és hozzáférhetővé tételének szakértői, ugyanakkor intézményeikben rendszerint ők rendelkeznek a jogi kutatás módszertanával, forrásrendszerével és technológiai eszköztárával kapcsolatos legmélyebb, gyakorlatorientált ismeretekkel. Míg a tantermi oktatás gyakran szakaszos és kurzusalapú, a könyvtári jelenlét folyamatos, és közvetlen kapcsolatban áll a hallgatók és oktatók tényleges kutatási gyakorlataival. Ennek ellenére a jogi könyvtárosok oktatási és módszertani szerepe sok jogi egyetemen továbbra is alulértékelt, és nem jelenik meg egyértelműen a jogi képzés rendszertani elemei között. Ez az ellentmondás – a szakmai kompetencia és az intézményi láthatóság közötti feszültség – indokolja annak vizsgálatát, hogy miként értelmezhető újra a jogi könyvtáros szerepe a jogi kutatás oktatásának rendszerében.

Amellett érvelek, hogy a jogi könyvtárosok potenciálisan kulcsszereplői a jogi kutatási kompetenciák fejlesztésének, különösen az átalakuló információs környezetben, ahol a releváns jogi információk kiválasztása és értelmezése egyre összetettebb döntési folyamatokat igényel. A jogi könyvtárosok bevonása a jogi kutatás oktatásába nem egyszerűen technikai vagy szervezési kérdés, hanem szemléleti és intézményi döntés is. Annak felismerését feltételezi, hogy a jogi kutatás nem redukálható eszközhasználati rutinra, hanem olyan szakmai tevékenység, amely értelmezési, kritikai és etikai dimenziókkal egyaránt rendelkezik.

Jelen alfejezet célja annak bemutatása, hogy a jogi könyvtárosok szerepe miként értelmezhető újra a jogi kutatás és a jogi oktatás metszéspontjában. A vizsgálat történeti és elméleti alapokra támaszkodva elemzi a jogi könyvtárosság szakmai önértelmezését, áttekinti a jogi kutatás oktatásával kapcsolatos vitákat, valamint feltárja, miként léphet túl a jogi könyvtáros a

hagyományos forrásközvetítő szerepen, és miként értelmezhető jogi tudásmenedzserként. A disszertáció célja annak igazolása, hogy a jogi könyvtárosok – jogi tudásmenedzserként értelmezett – integrált bevonása a jogi képzésbe képes erősíteni a jogi kutatási kompetenciák tudatos fejlesztését, és ezzel hozzájárulni a jogi oktatás módszertani integritásának fenntartásához az átalakuló információs környezetben.

A jogi kutatás joggyakorlatban betöltött központi funkciója a szakmai tapasztalat és az empirikus elemzések alapján egyaránt igazolható. A jogász munka mindennapjaiban a jogi kutatás nem elszigetelt, eseti tevékenységként jelenik meg, hanem folyamatos döntési folyamatként, amely a releváns jogforrások kiválasztását, azok értelmezését és a konkrét ügyben való alkalmazását egyaránt magában foglalja. Ebből következően a jogi kutatás minősége közvetlen hatással van a jogász érvelés megalapozottságára, valamint a jogalkalmazás szakmai színvonalára és hitelességére.

4.2.1. A JOGI KÖNYVTÁROS SZEREPÉNEK TÖRTÉNETI ÉS FUNKCIONÁLIS ALAKULÁSA

A jogi kutatás oktatásának kérdésköre a jogászképzés történetében tartósan jelen lévő és meghatározó jelentőségű vitatémaként jelenik meg. A diskurzusok súlypontja az idők során elmozdult, mert míg korábban az volt a meghatározó kérdés, hogy a jogi kutatás önállóan tanítható készségnek tekinthető-e, vagy, csak mint a jogi dogmatika implicit része, napjainkban inkább az áll a középpontban, miként lehet a jogi kutatást a joggyakorlat tényleges igényeihez igazodva, hatékonyan és intézményileg fenntartható módon oktatni. Ezen viták ellenére a jogi kutatási képzés intézményi megjelenése számos jogi karon továbbra is töredezett, gyakran fakultatív jellegű, nem épül be következetesen az alapozó tárgyak rendszerébe, és hiányzik az a tudatosan felépített folytonosság, amely a kutatási kompetenciák egymásra épülő, fokozatos fejlesztését biztosítaná. Ebben a helyzetben a jogi könyvtárosok szerepének vizsgálata nem kiegészítő vagy marginális kérdésként merül fel, hanem a jogi kutatás oktatásának strukturális dimenziójához tartozik. A jogi könyvtárosok hagyományosan a jogi információk rendszerezésének és hozzáférhetővé tételének szakértői, ugyanakkor intézményi pozíciójukból fakadóan közvetlen rálátással rendelkeznek a jogi kutatás tényleges gyakorlatára, hiszen ismerik a hallgatók és oktatók által használt forrásokat, adatbázisokat, keresési stratégiákat és módszertani dilemmákat. Ez a tapasztalat rendszerszintű tudást eredményez, amely túlmutat az egyes kurzusok keretein, és lehetővé teszi a jogi kutatás módszertani támogatását. A jogi könyvtáros ebben az értelemben a kutatási folyamat intézményi koordinátoraként és módszertani közvetítőjeként jelenik meg. Mindazonáltal a jogi könyvtárosok oktatási és

módszertani szerepe a jogi képzésben sok esetben marginális marad, és nem jelenik meg világosan a képzési struktúrákban. Ennek következtében a jogi kutatás oktatása gyakran nélkülözi azt az intézményi beágyazottságot és folytonosságot, amely a kutatási készségek tudatos, egymásra épülő fejlesztéséhez szükséges lenne. Amellett érvelek, hogy a jogi könyvtárosok e hiány pótlásában potenciálisan kulcsszerepet tölthetnek be. Bevonásuk nem egyszerűen operatív kérdés, hanem annak elismerése, hogy a jogi kutatás tudatos módszertani és értelmezési támogatást igénylő, komplex szakmai gyakorlat.

A jogi könyvtárosok³⁰² szerepének elemzése összehasonlító perspektívában bontakozik ki, amelyben az amerikai gyakorlat két meghatározó szempont miatt kap benne kiemelt figyelmet. Egyrészt a jogi könyvtárosság mint önálló, intézményesült szakma fejlődése az Egyesült Államokban indult meg, így ezen a területen áll rendelkezésre a leggazdagabb történeti és szakirodalmi forrásanyag. Másrészt az amerikai modellben egy olyan meghatározó jelentőségű és professzionálisan körülhatárolt hivatás alakult ki, amelyet erős háttérintézmények és szakmai szervezetek támogatnak. A fejezet történeti dimenziót is integrál, tekintettel arra, hogy a jogi könyvtárosi hivatás jelenlegi pozíciója és önértelmezése a fejlődési folyamat rekonstruálása révén válik érthetővé.

A jogi könyvtárosság önálló szakmaként való értelmezése hosszú időn keresztül nem volt egyértelmű. A szakmai diskurzusok visszatérő kérdése volt, hogy autonóm hivatásról van-e szó, vagy kizárólag a könyvtárosi szakma egyik specializált területéről. Jelen munka mellett érvel, hogy a jogi könyvtárosok munkája sajátos szakmai identitással bír, ebből következően nem egyszerűen könyvtárosok egy jogi környezetben, hanem olyan szakemberek, akik közvetítő szerepet töltenek be a jog és az információtudomány határterületén, ezért a jogi könyvtárosok szakmai háttere sajátos pozíciót tükröz. Ezen a ponton indokolt a terminológiai különbségtétel is. A jogász könyvtáros kifejezés általában azokat a szakembereket jelöli, akik kettős végzettséggel rendelkeznek: jogász és könyvtáros vagy informatikus könyvtáros diplomával. Ezzel szemben a jogi könyvtáros tágabb kategória, amely magában foglalja mindazokat, akik jogi gyűjteményre specializálódott intézményekben dolgoznak, és szakmai kompetenciájukat elsősorban a jogi könyvtári környezetben szerzett intenzív, gyakran évtizedes tapasztalat révén alakították ki. A jogi végzettség kétségtelenül sajátos értelmezési

³⁰² Régóta vitatkoznak arról, hogy a jogi könyvtárosi munka önálló szakma-e egyáltalán? Vö. Caulfield, Elizabeth: Is This a Profession? Establishing Educational Criteria for Law Librarians. *Law Library Journal*, Vol. 106., 2014/3., 287 – 328., Joyner, Zanada – Laskowski, Casandra M. – Huffman, Brian (eds.): *Introduction to Law Librarianship*. Pressbooks, 2021. Chapter 1. A Brief History of Law Librarianship. Is Law Librarianship a Profession? 5–16.

perspektívát biztosít a jogi normák és döntések elemzéséhez, ugyanakkor a szakmai kompetencia a jogi könyvtári gyakorlatban megszerzett, rendszerszintű és módszertani tapasztalat révén is kialakulhat. A jogi információforrások struktúrájának, a jogforrási hierarchia működésének, a relevancia felismerésének és a különböző adatbázisok logikájának mély ismerete olyan tudásformát eredményez, amely közvetlenül kapcsolódik a jogi kutatás tényleges gyakorlatához. A jogi kutatás oktatása szempontjából, ezért nem kizárólag a formális jogi végzettség megléte bír jelentőséggel, hanem az a képesség, hogy az érintett szakember képes-e a jogi információs környezet működését módszertanilag értelmezni és közvetíteni. A jogi könyvtáros – akár kettős végzettséggel, akár hosszú szakmai tapasztalattal – akkor válik a jogi kutatás oktatásának releváns szereplőjévé, ha képes a kutatási folyamat döntési és relevancia-szempontjait láthatóvá tenni, és a hallgatókat a releváns források kiválasztásában, értékelésében és felelős használatában támogatni.

Általánosságban jogi könyvtáros alatt olyan szakembert értek, aki kifejezetten jogi gyűjteményre specializálódott könyvtárban dolgozik. Ide tartoznak az ügyvédi irodák, bíróságok, ügyészségek, a jogi hivatásrendek kamaráinak, a kormányzati szerveknek, valamint a jogi egyetemeknek a könyvtárosai. Nem sorolom ide a közkönyvtárakban vagy általános tudományos könyvtárakban dolgozó könyvtárosokat, még abban az esetben sem, ha az adott intézmény jogi gyűjteménnyel rendelkezik, amennyiben tevékenységük nem kifejezetten jogi információkra specializálódik.

Jelen dolgozat jogi könyvtáros alatt olyan szakembert ért, aki kifejezetten jogi gyűjteményre specializálódott könyvtárban dolgozik. Ide tartoznak az ügyvédi irodák, a bíróságok és ügyészségek, a jogi hivatásrendek kamaráinak, a kormányzati szerveknek, valamint a jogi egyetemeknek a könyvtárosai. A fogalom nem terjed ki a közkönyvtárakban vagy általános tudományos könyvtárakban dolgozó könyvtárosokra, ha tevékenységük nem kifejezetten jogi információkra és jogi kutatástámogatásra specializálódik, még abban az esetben sem, ha az adott intézmény jogi gyűjteménnyel rendelkezik. Ez a fogalmi és szakmai lehatárolás teremti meg annak az elemzésnek az alapját, amely a jogi könyvtárost nem egyszerűen forrásközvetítőként, hanem a jogi kutatás intézményi és módszertani folyamatainak aktív szereplőjeként vizsgálja.

A jogi könyvtáros és jogász könyvtáros mint önálló szakma a 19–20. század fordulóján alakult ki, szoros összefüggésben a jogi oktatás és a jogi információellátás átalakulásával. 1802-ben a pennsylvaniai Philadelphiában, az Independence Hall egyik kisebb termében, 71 neves ügyvéd alapította meg azt az intézményt, amelynek célja a város egyre növekvő jogász közösségének

jogi információval való ellátása volt³⁰³. A Philadelphia Város Jogi Könyvtári Társasága az Egyesült Államok első és legrégebbi jogi könyvtáraként mindmáig tekintélyes helyet foglal el. Története során több költözésen és névváltozáson ment keresztül, mindig igazodva a változó korhoz és a tagok igényeihez. 1967-ben vette fel a Theodore F. Jenkins Memorial Law Library Company nevet³⁰⁴, ma pedig Jenkins Law Library-ként ismert.³⁰⁵

Az Egyesült Államokban a jogi könyvtárosság erősen intézményesült és szakmailag jól körülhatárolt hivatás. A jogi egyetemek könyvtárigazgatói rendszerint kettős végzettséggel rendelkező szakemberek,³⁰⁶ akik jogi és könyvtártudományi diplomával rendelkeznek, és könyvtárvezetési feladataik mellett oktatási tevékenységet is ellátnak a jogi karokon. Jogi kutatást, jogi információhasználatot és jogi módszertant tanítanak, illetve részt vesznek a tantervi fejlesztésekben és az oktatási innovációk kialakításában. Ez a gyakorlat intézményes szinten is megerősíti azt a szemléletet, hogy a jogi kutatás oktatása nem választható el élesen a jogi információs infrastruktúra működésétől.

A szakmai identitás és az intézményes jelenlét egyik legfontosabb állomása az American Association of Law Libraries³⁰⁷ (AALL, Amerikai Jogi Könyvtárak Szövetsége) 1906-os

³⁰³ Derosa, Anna: Jenkins: Celebrating America's Oldest Law Library. *HeinOnline Blog*, April 7. 2025. <https://home.heinonline.org/blog/2025/04/jenkins-celebrating-americas-oldest-law-library/>

³⁰⁴ Theodore F. Jenkins bíró 1920 és 1923 között a Philadelphia Ügyvédi Kamara kancellári tisztségét töltötte be, és jelentős, több évtizedes jogászi pályafutással rendelkezett. Amikor a könyvtár 1967-ben felvette ma is ismert nevét, az Madeleine Jenkins végrendeletének megfelelően, férje kívánságát teljesítve történt. Madeleine ezzel férje azon akaratát kívánta teljesíteni, hogy előmozdítsa a jogi kutatások fejlődését Philadelphiában.

³⁰⁵ <https://www.jenkinslaw.org/about>

³⁰⁶ A hazai szabályozás eltérő megközelítést alkalmaz, ugyanis *A kulturális intézményben foglalkoztatottak munkaköreiről és foglalkoztatási követelményeiről, az intézményvezetői pályázat lefolytatásának rendjéről, valamint egyes kulturális tárgyú rendeletek módosításáról* szóló 39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet 1. melléklete alapján a nemzeti könyvtár, a felsőoktatási könyvtár és az országos szakkönyvtár vezetői munkaköre jogi végzettséggel is betölthető, könyvtárosi szakképzettség hiányában. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-39-20-5H>
A magyar szabályozás tehát nem írja elő a kettős – jog- és könyvtártudományi – végzettséget, és nem kifejezetten a jogi egyetemi könyvtárak vezetői pozíciójára koncentrál, hanem intézménytípusok szerint határozza meg a képesítési feltételeket.

³⁰⁷ <https://www.aallnet.org/>

megalapítása volt. Az alapítók között olyan meghatározó személyek voltak, mint Hicks³⁰⁸, aki később a jogi kutatás- és bibliográfia oktatásának úttörője lett.³⁰⁹

Az egyesület célja a kezdetektől fogva elősegíteni a jogi könyvtárak fejlesztését, megszervezni a jogi könyvtárosok szakmai együttműködését, támogatni a könyvtárak közötti erőforrás-megosztást, valamint biztosítani a jogi információhoz való hatékony hozzáférést mind az oktatásban, mind a joggyakorlatban. Az AALL több ezer jogi könyvtárost és jogi információs szakembert fog össze, és nem kizárólag érdekképviseleti szervezetként működik, hanem a jogi könyvtárosi szakma normaképző fórumaként is. Konferenciái, szakmai ajánlásai és publikációi révén aktívan alakítja a jogi kutatás oktatásával, a módszertani standardokkal, valamint a szakmai etika kérdéseivel kapcsolatos diskurzusokat. Az AALL szerepe ezért túlmutat a szakmai közösség fenntartásán, intézményes keretet biztosít a jogi könyvtárosok oktatási és tudásközvetítő szerepének legitimálásához és folyamatos újradefiniálásához. Az intézményesülési folyamat egyik további jelentős állomásának minősül az egyesület hivatalos szakmai folyóiratának, a *Law Library Journal*³¹⁰-nak az elindítása 1908-ban, amely a mai napig a jogi könyvtáros szakma egyik legfontosabb fórumai közé tartozik. A *Law Library Journal* és az AALL közössége már nagyon korán normákat és jó gyakorlatokat teremtett³¹¹. A folyóirat rendszeres publikációi nemcsak a szakmai tapasztalatok megosztását tették – és teszik mai is – lehetővé, hanem hozzájárultak – illetve hozzájárulnak – a jogi információkezelés módszertani megalapozásához és a szakmai tudatosság és az identitás elmélyítéséhez is. Az AALL létrehozása egyértelmű jele volt annak, hogy a jogi könyvtárosság többről szól, mint adminisztratív háttérmunka. Sokkal inkább önálló hivatás, amely saját szakmai normákkal, képzési programokkal és intézményes képviseléssel rendelkezik.

³⁰⁸ Több mint három évtizeden át dolgozott jogi könyvtárosként a Columbia és a Yale intézményében. Ő írta azt a művet (*Materials and methods of legal research with bibliographical manual*, Rochester—New York, Lawyers Co-op, 1923.), amelyet hosszú időn át a jogi kutatás alapvető kézikönyveként tartottak számon, és amely meghatározó szerepet vállalt a jogi kutatás egyetemi oktatásának elindításában. Az AALL-nek két évig elnökként, majd további hosszú éveken át a végrehajtó bizottság és más állandó testületek tagjaként segítette a szervezet fejlődését. Emellett írói és szerkesztői tevékenységével is kiemelkedően termékeny volt. Etheredge, Stacy: Frederick C. Hicks: The Dean of Law Librarians. *Law Library Journal*, 2006/2., 350—353.

³⁰⁹ Hicks már az 1920-as években rámutatott, hogy a könyvtáros feladata nem merülhet ki a katalógus karbantartásában, a felhasználókat be kell vezetni a jogi források használatába, különösen a gyorsan bővülő bibliográfiai és precedensgyűjtemények világába. Ehhez elengedhetetlen volt egy speciális tudás a könyvtárosok részéről, amely magában foglalta a releváns jogi keresés és a jogi forráskutatás hatékony módszertanát. Vö. Roalfe, 1953. i. m.

³¹⁰ <https://www.aallnet.org/resources-publications/publications/law-library-journal/>

³¹¹ Különösen jelentős az ún. Law Student Research Competencies and Information Literacy Principles, amely rendszerezett formában rögzíti a jogi információs műveltség alapvető standardjait, és iránymutatást nyújt a jogi kutatómódszertan oktatásához. <https://www.aallnet.org/wp-content/uploads/2018/04/Law-Student-Info-Literacy-and-Research-Standards-July-2012.pdf>

Az amerikai modell sajátosságai – a kettős végzettség hangsúlyos jelenléte, az oktatási beágyazottság és az erős szakmai önszerveződés – olyan referenciakeretet teremtenek, amelyben a jogi könyvtáros a jogi kutatás módszertani és intézményi szintű kulcsszereplőjeként jelenik meg. Ez a fejlődési ív egy professzionálisan körülhatárolt, normaképző szakmai közösség kialakulásához vezetett. Az amerikai modell intézményi megerősítettségét tovább erősíti az a tény, hogy az American Bar Association 601. számú követelményrendszere³¹² előírja, hogy a jogi karoknak megfelelő könyvtári és információs infrastruktúrát, valamint szakképzett jogi könyvtárosi támogatást kell biztosítaniuk a jogi oktatás és kutatás számára:

- (a) A jogi karnak olyan jogi könyvtárat kell fenntartania, amely aktív és rugalmas szereplője a jogi oktatás mindennapi életének. A jogi könyvtár akkor képes hatékonyan támogatni az intézmény oktatási, tudományos, kutatási és szolgáltatási tevékenységét, ha közvetlen, folyamatos és megalapozott kapcsolatot tart fenn a jogi kar oktatóival, hallgatóival és adminisztrációjával.
- (b) A jogi könyvtárnak rendelkeznie kell azokkal a megfelelő pénzügyi erőforrásokkal, amelyek lehetővé teszik a jogi kar oktatási, tudományos, kutatási és szolgáltatási programjainak támogatását. Ezeket a forrásokat folyamatos és kiszámítható módon kell biztosítani.
- (c) A jogi karnak gondoskodnia kell arról, hogy könyvtára lépést tartson a korszerű technológiai fejlődéssel, és – amennyiben indokolt – alkalmazza az új technológiai megoldásokat.

Ez a szabályozási háttér egyértelműen jelzi, hogy a jogi könyvtár az amerikai jogászképzésben nem opcionális szolgáltatás, hanem akkreditációs feltételként elismert szakmai követelmény.

A hazai fejlődési pálya ezzel szemben eltérő mintázatot mutat. A magyarországi egyetemi könyvtárak gyökerei a 16. századig nyúlnak vissza, egészen pontosan Oláh Miklós esztergomi érsek 1561-ben alapított nagyszombati jezsuita kollégiumához, amely később a Pázmány Péter által létrehozott egyetem könyvtárának alapjául szolgált. A nagyszombati évek kezdetén nemcsak a kollégiummal egybekapcsolt rendház jött létre, ekkorra datálható az Egyetemi

³¹²https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/misc/legal_education/Standards/2013_2014_standards_chapter6.authcheckdam.pdf

Könyvtár alapjainak lefektetése is³¹³. A jezsuita rend 1773-as feloszlását követően a gyűjtemény Budára, majd 1784-ben Pestre került, ahol más feloszlott szerzetesrendek könyvtáraival kiegészülve mintegy 22 000 kötetre bővült. A pesti ideiglenes elhelyezés hosszú távon nem bizonyult megfelelőnek, ezért az 1840-es évektől új könyvtárépület tervezése merült fel, amelynek megvalósítására végül csak 1873-ban kerülhetett sor.³¹⁴ A hazai jogi könyvtárak történetében alapvető jelentőségű volt, amikor 1902-ben a Budapesti Tudományegyetem Jogi Karának dékánja³¹⁵ egy kari könyvtár megalapítására tett javaslatot³¹⁶. Indítványa szerint a könyvtárnak az a fő feladata, hogy hozzáférést biztosítson a hallgatók számára a drága és jelentős terjedelemmel bíró hazai és külföldi szakkönyvekhez, valamint az általános műveltséget biztosító irodalomhoz. Elképzelése rövid időn belül meg is valósult, hiszen a jogi kar könyvtára 1904-től ténylegesen megkezdte működését, és ezzel a jogászképzés elengedhetetlen infrastrukturális bázisává vált.

A hazai jogi szakkönyvtárak³¹⁷ történetének bemutatását mindenekelőtt az Országgyűlési Könyvtár alapításával szükséges kezdeni³¹⁸, melyet az 1868. november 6-án elfogadott képviselőházi házszabály 215. §³¹⁹ hívott életre. A rendelkezés értelmében olyan könyvek, nyomtatványok és egyéb kiadványok kerültek beszerzésre, amelyek a törvényhozói munka során nélkülözhetetlen adatokat tartalmaztak. Az intézmény 1902 óta az Országház falai között

³¹³ Az egyetem megalapításának gondolatát már a kezdetektől szorosan kísérte a könyvtár létrehozásának igénye, hiszen a kutatás és az oktatás működésének alapfeltétele a megfelelő szakirodalmi háttér. Az első nagyszombati korszak könyvtára azonban a források tanúsága szerint igen szerény volt. Johann Seydel akkori rektor megállapítása szerint a városban nem működött olyan színvonalas bibliotéka, amely a tudományos kutatást vagy akár a magasabb szintű tanulást kellőképpen szolgálhatta volna. Vö. Farkas Gábor Farkas: *A Nagyszombat Egyetemi Könyvtár az alapításakor, 1635*. Szeged, Scriptum, 2001., XII.

³¹⁴ Farkas Gábor Farkas i. m. IX—XI.

³¹⁵ Szászy-Schwarz Gusztáv töltötte be 1902 és 1903 között a dékáni tisztséget.

³¹⁶ Hamza Gábor: Szászy-Schwarz Gusztáv munkássága a hazai és az európai magánjogtudomány tükrében. *Európai Jog*, 2018/5., 1.

³¹⁷ Lásd részletesen: Aczél-Partos Adrienn: *Jogi könyvtárak és jogi adatbázisok*. 2015. i. m.

³¹⁸ Az Országgyűlési Könyvtár elsődleges rendeltetése a törvényhozói munka támogatása volt, nem pedig a jogtudományi kutatás szolgálata. Ennek megfelelően gyűjtőköre kezdettől fogva túlmutatott a szűken vett jogi szakirodalmon, habár hangsúlyos szerepet kapott a jogtudományi munkák gyűjtése. Mindemellett olyan irodalmi, politikai, gazdasági, természettudományi – nagy számban csillagászati – és egyéb műveket is beszereztek, amelyek a képviselői munkához szükséges háttértudást biztosíthatták. Vö. Jónás Károly – Veredy Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története 1870—1995*. Budapest, Magyar Országgyűlés, 1995.

³¹⁹ 1865–1868. évi országgyűlés A képviselőház rendszabályai [1868] In: Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett Országgyűlés képviselőházának irományai, VII. kötet. Pest, 1868. 454. szám 199–225. VIII.FEJEZET. A ház könyvtára.

215. §. A ház, tagjainak használatára, könyvtárt állít, melybe azon könyvek, nyomtatványok, vagy egyéb kiadványok szereztenek meg, melyek a törvényhozási munkálkodásnál szükséges adatokat tartalmaznak.

216. §. Az időnkint szükségességeknek találándó könyvek és nyomtatványok jegyzékét az elnök a jegyzőkkel egyetértve készíti el.

217. §. A ház gazdasági bizottsága az e célra szükséges összegeket időnkint javaslatba hozza.

218. §. A ház könyvtárából könyvet vagy bármily nyomtatványt kivinni nem lehet.

219. §. A könyvtár a jegyzők felügyelése és az irattárnok kezelése alatt áll.

működik³²⁰, funkciója pedig kettős jelleggel bír, egyrészt parlamenti könyvtárként szolgálja a törvényhozói munkát, másrészt mint jogi szakkönyvtár nyilvános közgyűjteményként széles körű szolgáltatásokat kínál a tágabb közönség számára. Az eredetileg zárt könyvtár 1952 óta nyilvános.

Magyarországon a jogi és könyvtáros kettős végzettséggel rendelkező szakemberek száma nagyságrendekkel alacsonyabb; becslések szerint mindössze 10–15 főre tehető azok köre, akik egyaránt jogász és könyvtárosi képesítéssel rendelkeznek. A jogi könyvtárosság intézményesülése nem széles körű, hálózatos modellben zajlott, hanem elsősorban egyes meghatározó intézményekhez kapcsolódott. A hazai jogi könyvtárosság történetében kiemelkedő szerepet töltött – és a jogtudomány országos szakkönyvtáraként ma is meghatározó intézmény – be az Országgyűlési Könyvtár, amely jogi szakkönyvtárként hosszú időn keresztül olyan intézményi (hát)térként működött az 1960-as évektől kezdve, ahol több jogász végzettséggel is rendelkező szakember³²¹ látta el a könyvtári feladatokat³²². Ez a történeti örökség jól mutatja, hogy Magyarországon a jogi könyvtárosság intézményes és szakmai fejlődése elsősorban egyetlen központi jogi szakkönyvtárhoz kötődött, míg az amerikai modellben a jogi könyvtáros szerepe a jogi felsőoktatás egészében, strukturáltan és széles körben épült be az akadémiai rendszerbe.

Az amerikai jogi könyvtáros szakma korai és erőteljes intézményesülésével szemben Magyarországon a jogi könyvtárosok szakmai önszerveződése jóval később, eltérő történeti és intézményi keretek között valósult meg. Hazánkban a jogi könyvtárosok szakmai együttműködésének első intézményes fóruma 2013-ban jött létre, amikor a bírósági könyvtárosok kezdeményezésére – az Országgyűlési Könyvtár szakmai támogatásával – megalakult a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Jogi Szekciója. A szekció tagsága jellemzően a jogi információs szolgáltatás különböző intézményeiben dolgozó könyvtárosokból áll,

³²⁰ 1870-ben a Magyar Nemzeti Múzeum épületében, majd 1973-tól 1902-ig a Sándor utcai (a mai Bródy Sándor utca Budapest VIII. kerületében) Képviselőházban kapott helyet és működött a könyvtár. Vö. Villám Judit: *A Képviselőházi Könyvtár első évtizedei*. 2018. 04. 27. https://konyvtar.parlament.hu/nyitolap/-/asset_publisher/LFDc8ychJkfW/content/a-kepviselohazi-konyvtar-elso-evtizedei

³²¹ Az Országgyűlési Könyvtár vezetésében és szakmai munkájában sok meghatározó személyiség is szerepet vállalt, akik jogásként és könyvtárosként – többen az Országos Széchényi Könyvtár továbbképzési rendszerében szereztek könyvtári ismereteket – dolgoztak, így például Nagy Lajos és Balázné Veredy Katalin. Ugyancsak az intézményhez kötődött számos olyan jogász is, aki pályáját a könyvtári szférában folytatta vagy egészítette ki, köztük Sólyom László, Varga Csaba, Bragyova András, Rácz Lajos, idősebb és ifjabb Trócsányi László, Sebestyén Pál, valamint Zehery Miklós, Takács József, Nagy Csaba, Elek Judit, Nagy Csaba, Redl Károly, Pintér Katalin, Orosz Ágnes, Kövér Tibor, Tímár Anna, Urai-Tóth Éva, Orphanides Krisztina, Varga Timea, Horváth Eszter és Aczél-Partos Adrienn.

³²² Jónás Károly: Egy könyvtárosi pálya hosszú évei. Interjú a 80 éves Vályi Gáborral, az Országgyűlési Könyvtár nyugdíjas főigazgatójával. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2002/3. 40. <http://epa.uz.ua/01300/01367/00026/pdf/05perszonalia.pdf>

bíróságok, jogi szakkönyvtárak, jogi karok, hivatásrendek, hivatásrendi kamarák és kormányzati szervek könyvtári munkatársai alkotják a közösséget. Bár a magyar jogi könyvtáros közösség létszáma és intézményi súlya nem mérhető az AALL-éhez, a Jogi Szekció létrejötte mégis hasonló funkciót tölt be hazai viszonylatban, hiszen szakmai identitást ad, láthatóvá teszi a jogi könyvtárosság sajátos kérdéseit, és fórumot biztosít a jogi kutatás támogatásával, az oktatással és a jogi információs műveltséggel kapcsolatos tapasztalatok megosztására. Ily módon a Jogi Szekció – léptékében és hatókörében eltérően – a hazai megfelelőjeként értelmezhető annak a szerepnek, amelyet az AALL az amerikai jogi könyvtáros szakma számára már évtizedek óta betölt.

4.2.2. A JOGI KÖNYVTÁROS MINT A JOGI KUTATÁS PEDAGÓGIAI KÖZVETÍTŐJE

Amint a fenti rövid kitekintés is jól példázza, a könyvtár az egyetemek megalakulásának és működésének elengedhetetlen feltétele volt³²³, hiszen a jogi oktatás a tanulás és kutatás alapjául szolgáló szakirodalom és forrásanyag biztosítása nélkül nem lehetett teljes. A megfelelő könyvtári háttér hiányában nemcsak a hagyományos, előadásközpontú oktatás, hanem a később megjelenő új módszerek sem működhetek volna. A könyvtár tehát az oktatási háttér biztosításán túl, mindenkor alkalmazkodott a jogászképzés szemléletváltásaihoz, hozzáférést nyújtva a szükséges forrásokhoz és támogatva azok feldolgozását. A 19. század végétől a jogászképzés módszertanában jelentős átalakulás következett be. A Harvardon kialakított, majd később széles körben elterjedt case method³²⁴ (esetmódszer, jogeset alapú oktatási módszer) a bírói döntések és jogesetek elemzésére építette a jogi oktatást³²⁵. Ez a változás a könyvtár és a könyvtáros szerepét új megvilágításba helyezte, a könyvtár immár a képzés módszertanának aktív elemévé, szereplőjévé vált³²⁶. A jogi könyvtáros a forrásokhoz való hozzáférés biztosítása mellett a hallgatók és oktatók közvetlen partnere lett abban, hogy eligazodjanak a bírósági határozatok, jogszabályok és – az elsősorban jogi – szakirodalom egyre bővülő világában. Míg korábban a könyvtárak, elsősorban a szükséges könyvek tárolóhelyei voltak, a századfordulóra

³²³ A felsőoktatási akkreditációs standardok – összhangban az Európai Felsőoktatási Térség minőségbiztosításának standardjai és irányelvei (ESG 1.6) követelményeivel – a könyvtárakat ma is a minőségi oktatás és kutatás alapvető infrastrukturális feltételeként határozzák meg, így meglétük és megfelelő működésük elengedhetetlen az intézményi akkreditáció során. (Vö. <https://www.mab.hu/mab/>)

³²⁴ A módszer képes megtanítani az ügyvédként való gondolkodás képességét, a kritikus gondolkodás és elemzés képességét, amely a jogi problémamegoldás alapját képezi.

³²⁵ Stephen R., Alton: Roll over Langdell, Tell Llewellyn the News: A Brief History of American Legal Education. *The Oklahoma City University Law Review*, 2010/2., 346.

³²⁶ Ekkor híresült el az a megközelítés, miszerint a jogi könyvtár a jogászok laboratóriuma. In: Danner, Richard A.: Law Libraries and Laboratories: The Legacies of Langdell and His Metaphor. *Law Library Journal*, 2015/1., 7.

egyre inkább a jogászképzés laboratóriumává váltak, ahol a joghallgatók és a gyakorló jogászok számára nélkülözhetetlenné vált a forrásanyagban való eligazodás. Különös jelentőséggel bírt ez a készség, ugyanis Langdell szerint a legtöbb ügyet helytelenül döntötték el, és ez kifejezetten káros volt a társadalom számára. Ezek a közzétett fellebbviteli ügyek az ügyvédek kísérleti anyagainak számítottak.³²⁷ Ebben a folyamatban született meg az igény olyan szakemberek iránt, akik nemcsak a gyűjtemények adminisztratív kezelését, hanem a jogi információ rendszerezését, feltárását és hozzáférhetővé tételét is képesek ellátni. Ennek a folyamatnak az eredményeként jött létre a jogi könyvtáros szakmai szerep. Ez a szemléletváltás nemcsak a tantervi struktúrát alakította át, hanem a könyvtár és a könyvtáros funkcióját is alapvetően újraértelmezte. A könyvtár a források tárolásának helyszínéből a jogászképzés módszertani terévé vált, ahol a jogi problémamegoldás gyakorlati elsajátítása zajlott. A jogi kutatás oktatásában a jogi könyvtárosok kulcsszerepet játszottak, ugyanis munkájuk nem merült ki a források biztosításában, hanem magában foglalta azok módszertani és kritikai, sőt pedagógiai³²⁸ feldolgozásának útmutatását is.

Az amerikai és a hazai történeti bemutatás egyaránt azt mutatta, hogy a jogi könyvtár intézményi jelenléte már a 19. század végétől a jogászképzés infrastruktúrájának szerves részét képezte. Az intézménytörténeti fejlődés azonban önmagában még nem magyarázza meg, miként vált a jogi könyvtáros a jogászképzés meghatározó szereplőjévé. A jogi könyvtáros jelentősége nem kizárólag a gyűjtemények gyarapításából vagy a szakmai szervezetek megalakításából fakadt, hanem abból a pedagógiai átalakulásból, amely a jogi oktatás módszertanát érintette. A könyvtáros szerepe pedagógiai dimenziót nyert, hiszen a jogi információ közvetítésén túl a jogászai problémamegoldás formálásának aktív résztvevője lett. A 20. század elejére a jogi könyvtáros már a jogi kutatás folyamatának intézményi kísérőjeként és a jogi tudás szervezésének közvetítőjeként jelent meg.

A jogi könyvtárosok szerepének átalakulása az angolszász jogrendszerekben túlmutat a technológiai változásokhoz való alkalmazkodáson, és a jogi információhoz való viszony átrendeződéséből fakad. A jogi könyvtárosság professzionális önértelmezését bemutató szakirodalom³²⁹ hangsúlyozza, hogy a jogi könyvtárosok már hagyományosan is a jogi információk hivatalos közvetítőiként működnek, különösen az akadémiai jogi környezetben,

³²⁷ Roll over Langdell, Tell Llewellyn the News: A Brief History of American Legal Education i.m. 347.

³²⁸ Vö. Nicholas, Mignanelli: Notes for a New Legal Research Pedagogy. *Northern Illinois University Law Review*, 2023/3., 265—279., Elisabeth, Caulfield: Is This a Profession? Establishing Educational Criteria for Law Librarians. *Law Library Journal*, 2014/3., 287—328.

³²⁹ Lee, Jootaek: 'Frontiers of Legal Information: The U.S. Law Librarians of the Future. *International Journal of Legal Information*, Vol. 43., 2019//2-3., 411—433. <https://doi.org/10.1017/S0731126500012567>

ahol intézményileg is jól látható és elérhető szereplői a jogi kutatásnak és oktatásnak. Lee rámutat arra, hogy az Egyesült Államokban az akadémiai jogi könyvtárak döntő többsége autonóm intézményként működik, a könyvtárigazgatók közvetlenül a jogi kar dékánjának tartoznak felelősséggel, ami a jogi könyvtárosok státuszát és szakmai legitimitását is megerősíti.³³⁰ A jogi könyvtárosok felértékelődése nem egyszerűen intézményi státuszuk következménye, hanem annak a módszertani és információs közvetítő szerepnek az eredménye, amelyet a jogi kutatás folyamatában betöltenek. Jelentőségük abban ragadható meg, hogy képesek a jogi információk közötti eligazodást rendszerszinten támogatni. Lee empirikus adatokkal támasztja alá, hogy a pályakezdő jogászok munkaidejük jelentős részét jogi kutatással töltik, miközben gyakran nem rendelkeznek megfelelő kutatás(módszertan)i felkészültséggel; ebben a helyzetben a jogi könyvtárosok – különösen a szaktájékoztató és kutató könyvtárosok – válnak a jogi kutatás elsődleges belépési pontjaivá.³³¹ A jogi könyvtárosok aktívan részt vesznek a kutatási kérdés pontosításában, a releváns jogterületek feltérképezésében, a keresési stratégiák kialakításában és az eredmények értelmezésében.

A jogi könyvtárosok funkcionális szerepe szorosan párhuzamba állítható azzal a pedagógiai megközelítéssel, amely a jogi kutatást önálló ügyvédi készségként értelmezi. A beágyazott könyvtáros modell a jogi könyvtárost nem kiegészítő technikai segítőként, hanem a jogi képzés gyakorlati tereibe integrált módszertani partnerként írja le. E szerint a megközelítés szerint a jogi könyvtárosok alkalmasabbak lehetnek a jogi kutatás tanítására, mint a hagyományos jogdogmatikai oktatók, mivel napi szinten szembesülnek a jogi relevancia, a forrásértékelés és az információs torzítások problémáival.³³² Lee elemzése ezt az állítást indirekt módon megerősíti, amikor részletesen bemutatja a jogi referens könyvtárosok oktatási tevékenységét, az elsőéves jogi kutatási kurzusoktól a haladó, kreditértékű kutatási tárgyakig.³³³

Az integrált jogi könyvtáros – az angolszász szakirodalomban *embedded librarian* – olyan jogi könyvtáros, aki a jogi oktatás és kutatás mindennapi folyamataiba szervezetileg és pedagógiaileg is bekapcsolódik. Maga a beágyazódás azt jelenti, hogy az integrációra törekvő csoport, vagyis a jogi könyvtárosok, a lehető legközelebb állnak az elsődleges csoport mindennapi életéhez, és ahhoz hasonlóan megtapasztalják és megfigyelik azt.

³³⁰ Uo. 414–416.

³³¹ Uo. 418–420.

³³² Féliú, Vicenç – Frazer, Helen: Embedded Librarians: Teaching Legal Research as a Lawyering Skill, *Journal of Legal Education*, Vol. 61., 2012/ 4., 541–543., 558–565.

³³³ Lee 2015. i. m. 424–426.

A jogi felsőoktatásban egyre nagyobb figyelmet kap az úgynevezett beágyazott könyvtáros modellje, amelyet egy, a *Journal of Legal Education* hasábjain megjelent tanulmány³³⁴ a jogi kutatás ügyvédi készségként való oktatásának kontextusában elemzett. Habár az akadémiai környezetbe integrált könyvtárosi jelenlét önmagában nem új jelenség, a szerzők rámutatnak arra, hogy a jogi egyetemi kurzusokba és klinikai programokba szervesen beépülő könyvtárosok alkalmazása mindeddig viszonylag korlátozott volt. Jelen tanulmány azt vizsgálja, miként tudják a jogi egyetemek tudatosan és hatékonyan hasznosítani a jogi egyetemi könyvtárak és a jogi könyvtárosok szakértelmét a hallgatók oktatásának és szakmai támogatásának erősítésére, különösen azokban a helyzetekben, amikor a hallgatók a kliensek kompetens, gondos és etikus képviselőjéhez szükséges információk feltárásával és alkalmazásával szembesülnek kihívásokkal. A tanulmány érvelése szerint különösen a jogi egyetemi klinikák kínálnak olyan tanulási környezetet, ahol a jogi könyvtárosok érdemben hozzájárulhatnak a jogi kutatás oktatásához. A klinikai munka, lehetőséget teremt arra, hogy a hallgatók ne csak elméleti ismereteket sajátítsanak el, hanem valós ügyeken keresztül fejlesszék kutatástervezési és -alkalmazási készségeiket. Ebben a közegben a könyvtárosok közreműködésével megtanulhatják többek között a költségtudatos és célzott kutatási stratégiák kialakítását, az algoritmusokon alapuló online adatbázisok eredményeinek kritikus értékelését, valamint az analóg jog, az íratlan jogi gyakorlatok, a jogon kívüli források és az etikai megfontolások kutatásának módszereit. A beágyazottság nem kizárólag fizikai értelemben valósítható meg. Digitális csatornákon keresztül is kialakítható az a kapcsolat, amely lehetővé teszi, hogy a hallgatók a könyvtár által nyújtott, magas szintű kutatási szolgáltatásokat vegyék igénybe.

Ez a perspektíva megakadályozza azt az egyszerűsítő értelmezést, amely a jogi könyvtárosok jelenlegi szerepének bővülését pusztán digitális innovációként értelmezné; ehelyett egy hosszabb, belső szakmai fejlődési ívet rajzol fel.

A jogi információs környezet átalakulása mindazonáltal új minőséget adott e szerepnek. Danner elemzése³³⁵ szerint a digitális jogi kutatás elterjedése nem csökkentette, jelentősen felerősítette a jogi relevancia problémáját, mivel az algoritmikusan rangsorolt, könnyen hozzáférhető források elfedhetik a jogi hierarchiákat és kontextusokat.³³⁶

³³⁴ Vicenç, Feliú – Helen, Frazer: Embedded Librarians: Teaching Legal Research as a Lawyering Skill. *Journal of Legal Education*, Vol. 61. 2012/4., 540—558.

³³⁵ Danner, Richard A.: Contemporary and Future Directions in American Legal Research: Responding to the Threat of the Available. *International Journal of Legal Information*, Vol. 31., 2003/2., 179—197. https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/601/

³³⁶ Uo. 182—184.

Az amerikai szakirodalomban a jogi könyvtáros szerepének újraértelmezése egyre inkább a digitális információs környezet kihívásaihoz kapcsolódik. Austin Martin Williams tanulmánya³³⁷ ezt a szerepváltozást két funkcionális dimenzió mentén írja le: a jogi könyvtáros egyrészt a jogi információk tartalmmegőrzőjeként, másrészt azok értelmező és közvetítő szereplőjeként jelenik meg.³³⁸ Williams kiindulópontja az a gyakran hangoztatott feltételezés, miszerint „minden online elérhető”, látszólag feleslegessé teszi a könyvtáros közvetítő szerepét. A szerző azonban rámutat, hogy az elektronikus hozzáférés instabil, licencfeltételekhez kötött, és gyakran nem biztosít tartós hozzáférést a korábban használt forrásokhoz.³³⁹ Williams szerint a teljes szövegű keresés (full text) és a kulcsszavas adatbázis-használat a korábbi osztályozási rendszerek által biztosított strukturális kontextus gyengüléséhez vezethet. A kutató így „végtelen információs térben” navigál, anélkül, hogy világos képet kapna az autoritási hierarchiáról vagy a relevancia szerkezetéről. Ebben a helyzetben a jogi könyvtáros szerepe az információs tér strukturálása, a források közötti eligazodás segítése és a relevancia felismerésének támogatása. Ez a funkció már kifejezetten módszertani jellegű, és közvetlenül kapcsolódik a jogi kutatás minőségéhez.³⁴⁰ Williams részletesen bemutatja, hogy a jogi könyvtáros mediátori szerepe három fő területen valósul meg, mégpedig a formális és informális oktatásban, a kutatási projektek közvetlen támogatásában, valamint navigációs eszközök (research guide-ok, online útmutatók, oktatóanyagok) fejlesztésében.³⁴¹ Williams elsősorban infrastrukturális és szolgáltatási dimenzióban ragadja meg a könyvtáros szerepét. A jogi információ kiválasztásának normatív és döntési aspektusait kevésbé bontja ki. A jelen disszertáció megközelítése ezen a ponton lép tovább: a jogi információ nem önmagában adott tartalom, hanem a jogi kutatás során nyeri el jelentőségét, mint relevanciaviszonyokban értelmezett tudás. Ebben az értelmezési keretben a jogi könyvtáros funkciója nem merül ki a tartalom megőrzésében és közvetítésében, hanem kiterjed a relevancia felismerésének és a kutatási döntések módszertani megalapozásának támogatására is. Williams elemzése egy olyan empirikus és elméleti alapot szolgáltat, amelyre építve a jogi könyvtáros szerepe a tudásmenedzsment fogalmi horizontján is értelmezhető. A tartalmmegőrzés, a strukturálás és a közvetítés hármas funkciója a jogi tudás intézményi kezelésének klasszikus tudásmenedzsment-elemeit idézi, azonban a jogi környezetben ezek

³³⁷ Williams, Austin Martin: Law Librarians as Content Preservers and Mediators for Modern Legal Researchers. In: Davies, Ross E. – Concepcion, Cattleva M. (eds.): *Green Bag Almanac & Reader*. Washington D.C., Green Bag Press 2025., 298-338. <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/2672/>

³³⁸ Uo. 289—300.

³³⁹ Uo. 300—302.

³⁴⁰ Uo. 302—306.

³⁴¹ Uo. 306—308.

normatív és döntésorientált tartalommal telítődnek. A jogi könyvtáros ebben a kontextusban a jogi információs környezet aktív alakítójaként és a jogi kutatás módszertani közvetítőjeként jelenik meg.

Williams a jogi könyvtáros szerepét a tartalmmegőrzés és a tartalomközvetítés kettősségében ragadja meg, rámutatva arra, hogy a könyvtáros a jogi információk kiválasztásának, rendszerezésének és közvetítésének aktív szereplője. Ez a funkció azonban szükségszerűen pedagógiai dimenzióval is bír, hiszen a jogi információ közvetítése egyben a jogi gondolkodás alakítását is jelenti. Ennek a dimenzióknak az elméleti megalapozására tesz kísérletet Callister tanulmánya³⁴², amely abból a felismerésből indul ki, hogy a jogi könyvtárosok jogi kutatási oktatási gyakorlata hosszú ideig elsősorban módszertani leírásokra és gyakorlati tapasztalatokra épült, miközben hiányzott egy tudatos pedagógiai elméleti megalapozás. Callister szerint ez a hiány nem a jogi könyvtárosok szakmai felkészültségének hiányára vezethető vissza, hanem arra, hogy a jogi kutatás oktatását sokáig technikai készségként, nem pedig komplex tanulási folyamatként értelmezték. A szerző amellet érvel, hogy a jogi kutatás oktatásának célja a jogforrások, adatbázisok bemutatásán túl, eljuttatni a joghallgatókat a jogi problémák önálló felismeréséhez, értelmezéséhez és kritikai elemzéséhez. Bloom taxonómiáját javasolja a szerző olyan pedagógiai keretként, amely lehetővé teszi a jogi kutatási készségek hierarchikus rendszerezését, valamint az oktatási célok tudatos megfogalmazását. Bloom kognitív szintrendszerének a jogi kutatásra vetített volta alapján a jogi könyvtárosok által oktatott jogi kutatás nem egynemű készség³⁴³, hanem egymásra épülő tanulási szintek rendszere. Alapszinten a hallgatók megtanulják felismerni az információhiányt és azonosítani a releváns jogi forrásokat. Ezt követi a jogi információk megértése és rendszerezése, majd azok alkalmazása konkrét kutatási problémákra. Haladó szinten a hallgatók már képesek a források összevetésére, kritikai értékelésre, valamint önálló kutatási stratégiák kialakítására és módosítására. Callister értelmezésében a jogi könyvtárosok oktatói szerepe éppen abban válik különlegessé, hogy a jogi kutatást nem dogmatikus tudásként, hanem problémamegoldó

³⁴² Callister, Paul D.: Time to Blossom: An Inquiry into Bloom's Taxonomy as a Hierarchy and Means for Teaching Legal Research Skills. *Law Library Journal*, Vol. 102., 2010/2., 191—219.

³⁴³ A jogi kutatás egynemű készségként való felfogása azon a feltételezésen alapul, hogy a jogi kutatás egyetlen, egységes készség, amelyet a joghallgatók különösebb módszertani vagy pedagógiai felépítés nélkül sajátítanak el. Ebből a megközelítésből az a téves következtetés lenne levonható, miszerint aki elsajátította a jogi kutatási készséget, azt minden helyzetben, minden jogterületen és minden kutatási probléma esetén azonos hatékonysággal képes alkalmazni. Ez a szemlélet összemosza a készség fogalmát a képességgel. Míg a képesség általános, viszonylag tartós kognitív adottság, addig a jogi kutatás tanulással és gyakorlással fejleszthető, kontextusfüggő készségek és kompetenciák összessége. Az egynemű készségfelfogás ezért nem számol a jogi kutatás belső tagoltságával és az egymásra épülő részkompetenciákkal – így különösen a problémafelismerés, a forrásazonosítás, a kritikai értékelés és az alkalmazás eltérő szintjeivel –, és nem alkalmas a jogi kutatási készségek tudatos, fokozatos fejlesztésének megalapozására.

gondolkodási folyamatként tanítják. A jogi kutatás így nem a jogi dogmatika „mellékterméke”, hanem önálló kompetenciaterület, amely a jogászai gondolkodás alapvető részét képezi. A jogi könyvtárosok ebben a modellben a jogi gondolkodás fejlesztéséért igyekeznek aktívan tenni, nem egyszerűen információközvetítők. A tanulmány egyik legfontosabb következtetése, hogy a jogi könyvtárosok által oktatott jogi kutatás célja joghallgatók jogi kutatóvá válásának elősegítése, amely magában foglalja a tudás határainak felismerését, a kutatási problémák strukturálását, valamint a jogi információk felelős és etikus felhasználását. Callister által bemutatott pedagógiai megközelítés túlmutat a módszertani ajánlásokon, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogi kutatás oktatásának eredményessége szorosan összefügg a pedagógiai identitás tudatos vállalásával és elméleti megalapozottságával.

Összességében a bemutatott nézőpontok koherens értelmezési keretet alkotnak, hiszen a jogi könyvtáros a jogi információ professzionális kezelőjéből fokozatosan a jogi kutatás módszertani közvetítőjévé és oktatójává válik. Ezen fejlődési ív alapján a jogi könyvtáros tudásmenedzseri funkciója nem terminológiai önkény, hanem a jogi kutatás és jogi oktatás gyakorlatában már régóta jelen lévő szerep fogalmi megragadása.

4.2.3. TUDÁSMENEDZSEREK

Az online térben elérhető jogi tartalmak sokasága önmagában nem jár együtt a jogi információk minőségének, aktualitásának vagy normatív megbízhatóságának garantálásával. A jogi kutatás szempontjából ez azt eredményezi, hogy a hozzáférés könnyebbé válásával párhuzamosan nő a téves, félrevezető vagy kontextusából kiragadott jogi információk felhasználásának kockázata. Ebben a környezetben felértékelődik a könyvtárak szerepe mint megbízható információs és tudásközpontoké. A könyvtárak nem egyszerűen alternatív forrásként jelennek meg a nem ellenőrzött online tartalmakkal szemben, hanem olyan intézményi garanciát hordoznak, amelyek képesek biztosítani a jogi információk ellenőrzött jellegét, strukturált hozzáférhetőségét és értelmezési kontextusba ágyazását.³⁴⁴ A jogi információ sajátossága ugyanis abban áll, hogy jelentése és relevanciája nem kizárólag a normatív szövegekben rejlik, hanem azoknak a jogi környezetben történő feldolgozása és alkalmazása során bontakozik ki. Ez a megközelítés összhangban áll Ethan Katsh információközpontú jogfelfogásával,³⁴⁵ aki

³⁴⁴ McArthur, Michael – Wooldridge, Julie M.: Behind the Books: Global Insights from Law Librarians. *International Journal of Legal Information*, 2025/1. 72—78. <https://doi.org/10.1017/jli.2025.21>

³⁴⁵ Katsh, Ethan: *The Electronic Media and the Transformation of Law*. Oxford University Press, New York–Oxford, 1989., 1—15., 93—110.

szerint a jog nem kizárólag normák összessége, hanem információs környezet is, amelyben a jogi jelentés az információk feldolgozásán és közvetítésén keresztül formálódik.

A digitális átmenet következtében a könyvtárak küldetése is átalakul. A felhasználók meggyőzése arról, hogy a könyvtári szolgáltatásokat részesítsék előnyben az ellenőrizetlen digitális forrásokkal szemben, szemléleti és módszertani feladat. Ennek ellátása nem képzelhető el a könyvtárosok szerepének újrapozicionálása nélkül. A „jövő könyvtárosa”³⁴⁶ ebben az értelemben nem egyszerű információmenedzser, hanem az információs környezet tudatos alakítója, aki képes a felhasználókat bevezetni a forráskritika, a relevanciaválasztás és a jogi információk közötti hierarchiák felismerésének gyakorlatába. A jogi könyvtárosok ebben az értelemben vezető szerepet töltenek be a tudásátadás megerősítésében és a felhasználói autonómia fejlesztésében. A jogi kutatás oktatásában betöltött szerepük nem merül ki adatbázisok vagy keresőrendszerek használatának bemutatásában, hanem kiterjed a kutatási stratégiák kialakítására, a jogi probléma pontosítására, valamint a források közötti kapcsolatok értelmezésére is. Ez a gondolatmenet szorosan kapcsolódik Richard Susskind elemzéseéhez, aki a jogi információ, a jogi tudás és a jogi szakértelem megkülönböztetésével arra mutat rá, hogy a jogi szakma működése egyre kevésbé a jogszabályok pusztá ismeretén, sokkal inkább a releváns információk kiválasztásán, strukturálásán és alkalmazásán alapul.³⁴⁷

A jogi könyvtáros mint jogi tudásmenedzser fogalma nem kizárólag a digitális korszak terméke, hanem olyan funkcionális szerepfelfogás, amelynek történeti előzményei már a 20. század eleji amerikai jogi könyvtárosságban is kimutathatók. Ennek a szerepfelfogásnak az egyik legmarkánsabb korai megjelenési formája Frederick C. Hicks munkásságához köthető, akit a szakirodalom joggal nevez a modern jogi könyvtárosság egyik megalapozójának. Hicks tevékenysége ugyanis több ponton is túlmutatott a hagyományos könyvtári információszolgáltatáson, és olyan, a jogi tudás szervezésére, közvetítésére és oktatására irányuló funkciókat integrált, amelyek a mai értelemben vett tudásmenedzsment alapvető elemeinek feleltethetők meg. Hicks jogi bibliográfiáról alkotott felfogása különösen jól illusztrálja ezt a szemléleti elmozdulást. A *Materials and Methods of Legal Research* című, művében a jogi bibliográfiát nem egyszerűen könyvjegyzékként vagy technikai

³⁴⁶ A jövő könyvtárosa és a jogi tudásmenedzser fogalma ugyanannak a szerepátalakulásnak eltérő, de egymást erősítő leírásai. A jogi könyvtáros a digitális és MI-alapú információs környezetben nem háttérszereplővé válik, hanem éppen ellenkezőleg, a jogi kutatás oktatásának és a jogi tudás közvetítésének egyik kulcsszereplőjévé, akinek módszertani és etikai szerepe nélkül a jogi információk mennyiségi bősége könnyen a jogi gondolkodás minőségének rovására mehet.

³⁴⁷ Susskind, Richard: *The Future of Law: Facing the Challenges of Information Technology*. Oxford, Oxford University Press, 1996. 21–33., Susskind, Richard: *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 7–12.

segédeszközként értelmezte, hanem a jogi kultúra és a jog fejlődésének lenyomataként. Megfogalmazása szerint a jogi bibliográfia „nemcsak könyvek leírása, hanem a jogi élet történeti dokumentációja”, amelyen keresztül a jog fejlődése és civilizációs háttere válik megérthetővé.³⁴⁸ A tudásmenedzseri funkció még egyértelműbben jelenik meg Hicks oktatási tevékenységében. A Columbia Law School jogi könyvtárosaként tudatosan felismerte, hogy a joghallgatók számára a jogi források mennyiségi gyarapodása önmagában nem jelent előnyt, ha nem társul hozzá módszertani eligazítás. Ennek nyomán indította el 1915-ben az első szervezett jogi bibliográfiai és jogi kutatási kurzusokat, amelyeket saját maga kísérletként jellemzett. Ezeknek a kurzusoknak a célja nem az volt, hogy a hallgatók egyszerűen megtanulják, hol található egy-egy jogforrás, hanem hogy képesek legyenek jogi problémákhoz megfelelő kutatási stratégiát rendelni, és reflektált módon válasszanak a rendelkezésre álló források között.³⁴⁹

A jogi könyvtárak módszertani és tudásmenedzseri szerepének intézményesülése különösen jól megragadható a Harvard Law School példáján. Arthur C. Pulling klasszikus tanulmánya³⁵⁰ a Harvard jogi könyvtárának történetét nemcsak intézménytörténetként, hanem a jogászképzés módszertani infrastruktúrájaként mutatja be. A könyvtár fejlődése Pulling értelmezésében szorosan összefonódott a jogi oktatás szemléleti átalakulásával, különösen Langdell dékánága alatt, amikor a case method bevezetése a könyvtárra mint a jogi oktatás laboratóriumára épült. A könyvtár ebben a modellben a források őrzésén túl, a jogi gondolkodás és kutatás formálásának aktív színtereként működött. A Harvard Jogi Könyvtárának tudatos gyűjtési stratégiái, a többszörözött forrásbeszerzések és a nemzetközi jogi anyagok integrálása egyaránt azt szolgálták, hogy a könyvtár a jogi tudás szervezésének és közvetítésének központja legyen. A Harvard példája így történeti legitimitációt ad annak az állításnak, hogy a jogi könyvtár – és azon belül a jogi könyvtáros – már a 19–20. század fordulóján is olyan funkciókat látott el, amelyek a mai értelemben vett jogi tudásmenedzseri szerep előképeiként értelmezhetők.

A jogi tudásmenedzser elnevezés a magyar jogi könyvtári diskurzusban még nem vált bevett terminussá. Ez a körülmény azonban nem hiányosságként, hanem lehetőségként értelmezhető, ugyanis alkalmat teremt arra, hogy a fogalom tudatos, reflektált módon, elméleti alapokra támaszkodva kerüljön bevezetésre. A jogi tudásmenedzserként értelmezett könyvtárosi szerep így szervesen összekapcsolható a jogi kutatás módszertanával, az akadémiai integritás

³⁴⁸ Hicks, 1923. i. m. 16–17.

³⁴⁹ Uo. 123–125.

³⁵⁰ Pulling, Arthur C.: The Harvard Law School Library. *Law Library Journal*, Vol. 43., 1950/1., 3.

kérdéseivel, valamint a mesterséges intelligencia által átalakított jogi információs környezettel. Ebben az értelmezésben a jogi könyvtáros egyrészt mint támogató háttérszereplő, másrészt mint módszertani és etikai referenciapont jelenik meg, aki a jogi információt nem dokumentumként, hanem a kutatás során aktivált, értelmezett és normatív tudásként kezeli.

A bemutatott nézőpontok együttesen egy koherens fejlődési ívet rajzolnak ki. A jogi könyvtáros a jogi információ szakértőjéből fokozatosan a jogi kutatás módszertani közvetítőjévé, majd pedagógiai szereplőjévé válik, miközben a jogi információs környezet komplexitása egyre inkább indokolja ennek a szerepnek az intézményes megerősítését. A folyamat fényében a jogi könyvtáros tudásmenedzseri funkciója nem terminológiai újításként, hanem a jogi kutatás oktatásában betöltött tényleges szerep leírásaként értelmezhető.

A tudásmenedzsment klasszikus megközelítése³⁵¹ a szervezeti tudás azonosítását, rendszerezését, megosztását és alkalmazását állítja a középpontba; azonban a jog területén ezek a funkciók sajátos normatív és értelmezési tartalommal telítődnek. A jogi tudás nem merül ki dokumentumok vagy szövegek kezelésében, hanem magában foglalja a jogforrási hierarchia ismeretét, a jogi relevancia felismerését, az értelmezési minták közvetítését, valamint a jogi érveléshez szükséges módszertani döntések támogatását. Ebben az értelemben a jogi könyvtáros tevékenysége már régóta túllép a hagyományos információszolgáltatáson, és a jogi tudás aktív menedzselésének irányába mozdul el. Az angolszász szakirodalomban ez a szerepfelfogás már a 2000-es évektől kezdve egyre explicitebb formában jelenik meg. A knowledge manager vagy knowledge professional elnevezések rendszeresen felbukkannak a jogi könyvtárosi diskurzusban, különösen a nagy ügyvédi irodák és egyetemi jogi könyvtárak környezetében. Az American Association of Law Libraries konferenciáin és a *Law Library Journal* hasábjain számos olyan megközelítés olvasható, amely a jogi könyvtárost kifejezetten a jogi tudás szervezeti működésének kulcsszereplőjeként írja le. Hasonló irányba mutat az Special Libraries Association által népszerűsített embedded librarian modell, amely azt hangsúlyozza, hogy a könyvtáros közvetlenül beépül a jogi kutatási és döntéshozatali folyamatokba, nem pusztán kiszolgáló, hanem együttműködő szakmai partnerként.

A fenti funkciók alapján indokolt egy olyan tágabb megközelítés alkalmazása, amely a jogi kutatás oktatásában megjelenő szakmai szerepeket nem kizárólag intézményi vagy foglalkozási címkék mentén ragadja meg. Jelen disszertáció ebből a célból vezeti be a jogi tudásmenedzser fogalmát mint olyan ernyőfogalmat, amely a jogi információk feltárásával,

³⁵¹ Vö. Bencsik Andrea: *Tudásmenedzsment elméletben és gyakorlatban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2024. <https://doi.org/10.1556/9789636640187>

értékelésével, strukturálásával és módszertani közvetítésével összefüggő feladatokat foglalja magában a jogi kutatás és a jogi oktatás metszéspontjában. A fogalom nem új szerepkör létrehozására törekszik, hanem annak leírására, hogy a jogi kutatás oktatásában ténylegesen milyen funkciók és kompetenciák jelennek meg. A jogi tudásmenedzser fogalmának alkalmazása nem jelenti a jogi könyvtárosok szerepének árnyalását vagy háttérbe szorítását. Éppen ellenkezőleg, ennek a szerepkörnek a meghatározó és domináns részét a jogi könyvtárosok alkotják, akik történetileg és szakmailag is a jogi kutatás módszertani tudásának elsődleges hordozói voltak. A fogalom tágítása ugyanakkor lehetővé teszi annak megragadását, hogy a jogi kutatás oktatásában – különösen a digitális és mesterséges intelligencián alapuló információs környezetben – más információs és módszertani szakemberek is bekapcsolódhatnak a jogi tudás közvetítésének folyamatába.

A disszertáció terminológiai használata tudatosan nem következetes abban az értelemben, hogy minden esetben a jogi tudásmenedzser kifejezést alkalmazná. A jogi kutatás oktatásának történeti és nemzetközi szakirodalmában a jogi könyvtáros fogalma mélyen meggyökerezett, és számos esetben pontosabban írja le azokat a szerepeket és intézményi kereteket, amelyekhez a vizsgált gyakorlatok kapcsolódnak. Ennek megfelelően a dolgozat a jogi könyvtáros kifejezést ott használja, ahol a tárgyalt szerep történeti, intézményi vagy szakirodalmi kontextusa ezt indokolja, míg a jogi tudásmenedzser fogalma elsősorban elemzési és értelmezési keretként szolgál.

4.3. JOGI KÉSZSÉGEK ÉS JOGI PROBLÉMAMEGOLDÁS

A jogi kutatás a joggyakorlat egyik alapvető pillére, hiszen a jogász munkája minősége döntő mértékben attól függ, hogy a jogász képes-e releváns jogforrásokat azonosítani, kritikusan értékelni és azokat megfelelő módon alkalmazni.³⁵² Mind a jogi oktatás, mind a jogi hivatásgyakorlás területén azonban régóta ismert probléma, hogy a jogi kutatási készségek fejlesztése nem kap arányos hangsúlyt a jogi képzések tanterveiben,³⁵³ jóllehet a pályakezdő jogászok munkaidejük jelentős részét jogi kutatással töltik. A munkaadói visszajelzések és empirikus vizsgálatok következetesen arra mutatnak rá, hogy a friss diplomások gyakran nem

³⁵² Vö. Report of the Task Force on Law Schools and the Profession: Narrowing the Gap (MacCrate Report). In: Legal Education and Professional Development—An Educational Continuum, American Bar Association, Section of Legal Education and Admissions to the Bar, 1992, különösen a Fundamental Lawyering Skills felsorolását. <https://www.corteidh.or.cr/tablas/28961.pdf>

³⁵³ A Képzési és Kimeneti Követelmények a tantárgyi leírásokban megkövetelik a készségek és kompetenciák feltüntetését, így a jogi kutatáshoz kapcsolódó elemek formálisan jelen vannak. Kérdés azonban, hogy ez a megjelölés a képzés gyakorlatában milyen hangsúllyal és milyen módszertani megvalósulással jár együtt.

rendelkeznek azokkal az alapvető és haladó kutatási kompetenciákkal,³⁵⁴ amelyek a jogi gyakorlat mindennapi elvárásaihoz szükségesek. Ezek a hiányosságok nem újkeletűek, a jogi kutatás oktatásának helye, tartalma és módszertana évtizedek óta szakmai viták tárgya. A diskurzus kezdetben arra irányult, hogy a jogi kutatás önállóan oktatható készségnek tekinthető-e, vagy csak a jogi dogmatika velejárója,³⁵⁵ később a hangsúly fokozatosan arra helyeződött át, miként lehet a jogi kutatást hatékonyan, a joggyakorlat igényeihez igazodva tanítani.

A könyvtárosok részvétele a jogi kutatási tantervben – ahogy azt a disszertáció korábbi fejezetei is bemutatták – nem általános és nem kötelező³⁵⁶. Azok a jogi egyetemek, amelyek tudatosan építenek a jogi könyvtárosok szakértelmére, és lehetőséget adnak nekik a tudásátadásra, növelik annak valószínűségét, hogy joghallgatóik már a diploma megszerzés előtt jártassá váljanak a jogi kutatásban. Különösen problematikus, hogy több intézményben a jogi kutatás nem jelenik meg a hivatásgyakorláshoz – így az ügyvédi munkához – elengedhetetlen, önálló szakmai kompetenciaként,³⁵⁷ hanem alárendelt, rendszerszintű tantervi megalapozottság nélküli készségként szerepel. Mindez annak ellenére figyelhető meg, hogy a MacCrate-jelentés³⁵⁸ már korán hangsúlyozta a jogi kutatás központi szerepét a jogászképzésben, ennek ellenére ezt az alapvető készséget sok esetben továbbra is elhanyagolják. Az 1992-ben közzétett Report of the Task Force on Law Schools and the Profession: Narrowing the Gap, közismertebb nevén MacCrate-jelentés, a közelmúlt egyik legátfogóbb kísérlete volt a jogi

³⁵⁴ A jogi kutatási készségek oktatása számos jogi felsőoktatási intézményben világszerte továbbra sem képezi a tanterv szerves részét, vagy – amennyiben megjelenik – jellemzően nem megfelelő mélységben és rendszerességgel történik, ami a pályakezdő jogászok kutatási kompetenciáinak hiányosságaihoz vezet.

³⁵⁵ A jogi oktatásban hosszú ideig uralkodott az a szemlélet, amely nem tekintette önálló pedagógiai feladatnak a jogi kutatási készségek fejlesztését, hanem azt az anyagi- és eljárásjogi ismeretekkel együtt, közvetetten megszerezhető kompetenciának gondolta.

³⁵⁶ Magyarországon a jogi kutatásmódszertan oktatása jelenleg nem kötelező tárgy, ezzel szemben több külföldi országban a jogi kutatásmódszertan a képzés kötelező és hangsúlyos részét képezi. Az Egyesült Államokban minden elsőéves hallgató számára előírják a Legal Research and Writing kurzust, az Egyesült Királyságban az LLB-programok alapmoduljaként oktatják a kutatási és jogi íráskészségeket, Ausztráliában pedig az egyetemi akkreditációs követelmények között szerepel a jogi kutatás és az ehhez kapcsolódó információs műveltség kötelező elsajátítása.

³⁵⁷ Hazánkban az ügyvédek jogi kutatási készségét alapvetőnek tartják a jogász hivatásgyakorlás szempontjából (ld. Princz Adrienn: Elvárt digitális kompetenciák a jogi munkaerőpiacon a történelem és a gyakorlat kontextusában, SZTE, 2023. <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/11957/2/Tézis%20füzet%20-%20Princz%20Adrienn.pdf>), azonban a képzés tartalmi és módszertani keretei nincsenek egységesen szabványosítva. Nem állnak rendelkezésre olyan írásban lefektetett standardok vagy országos szintű irányelvek, amelyek a jogi kutatást mint alapvető ügyvédi készséget meghatároznák, hasonlóan ahhoz, ahogyan azt például az Egyesült Államokban az American Bar Association (ABA) teszi. Ugyanakkor a Magyar Ügyvédi Kamara (MÜK) az ügyvédjelöltek képzésének keretében a jogi kutatási készségek oktatását és fejlesztését kiemelten fontos, kötelezően oktatható területként határozza meg, ezzel is jelezve a kompetencia gyakorlati jelentőségét a szakmai utánpótlás képzésében.

³⁵⁸ <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED382142.pdf>

oktatás megreformálásának. Több szerző is – többek között William M. Sullivan³⁵⁹, Caroline L. Osborne, Stephanie C. Miller³⁶⁰ vagy Deborah L. Rhode³⁶¹ – a jogi oktatás legjelentősebb paradigmaváltási kísérleteként jellemezték, amely Langdellnek a case methodra épülő jogi tudománykonceptiója óta a legnagyobb hatású újításnak tekinthető. A jelentés célja a jogászai készségek és szakmai értékek oktatásának előmozdítása volt, tényleges hatása azonban elsősorban a jogászai gyakorlati készségek területén mutatkozott meg, míg a szakmai értékek közvetítése kevésbé érvényesült. Ez részben nem meglepő, hiszen a dokumentum az értékek kérdését másodlagos fontosságúnak tekintette, ráadásul azok meghatározását és koherens magyarázatát elmulasztotta kidolgozni. További akadályt jelentett, hogy a jelentés által képviselt értékek sok tekintetben szemben álltak mind a jogászai hivatás, mind pedig az akadémiai közeg domináns értékrendjével. A jelentés gyakorlati jelentősége abban állt, hogy rendszerezte azokat a kompetenciákat, amelyeket minden jogásznak el kell sajátítania ahhoz, hogy sikeresen tudja gyakorolni a hivatását. A dokumentum tíz jogászai készséget és négy alapvető értéket határozott meg, amelyek között központi szerepet kapott a jogi kutatás, valamint az ezzel összefüggő analitikus és problémamegoldó gondolkodás. A kutatási készségek a jogászai munkavégzés strukturális alapját képezik, és nélkülözhetetlenek a mindennapi jogi gyakorlatban. Bár a szakmai értékek közvetítése kevésbé valósult meg, a kutatás és jogi információs műveltség fontosságának kiemelése hozzájárult ahhoz, hogy a jogi oktatásban – különösen az Egyesült Államokban – a jogi kutatás kötelező, strukturált képzési elemként beépüljön a tantervekbe.

³⁵⁹ Sullivan, William M. et al.: *Educating Lawyers: Preparation for the Profession of Law*. Carnegie Foundation, 2007.

³⁶⁰ Osborne – Miller, 2018. i. m.

³⁶¹ Rhode, Deborah L.: *In the Interests of Justice: Reforming the Legal Profession*. Oxford University Press, 2000.

Kategória	Tartalom	Rövid magyarázat
Tíz jogászi készség		
1. Problémamegoldás	Jogi problémák azonosítása, elemzése, lehetséges megoldások kidolgozása	A jogi problémamegoldás alapja
2. Jogi kutatás	Jogforrások hatékony és kritikus használata	Nyomtatott és digitális források alkalmazása
3. Ténykutatás	Releváns tények feltárása és értékelése	Bizonyítékok gyűjtése és ellenőrzése
4. Jogértelmezés és -elemzés	Jogszabályok, precedensek és normák értelmezése	Érvelési technikák fejlesztése
5. Jogalkalmazás	Azonosított jogforrások alkalmazása konkrét ügyekben	Doktrinális- és precedensalapú megoldások
6. Kommunikáció	Írásbeli és szóbeli jogi érvelés	Ügyvédi írásművek, perbeszéd, tárgyalási készség
7. Ügyfélkapcsolat	Ügyfél tájékoztatása, tanácsadás, etikus képviselet	Bizalomépítés és felelősségvállalás
8. Tárgyalási készség	Konfliktusok rendezése, kompromisszum elérése	Alternatív vitarendezés
9. Szervezési és együttműködési készség	Csapatmunka, időgazdálkodás, projektirányítás	Ügyvédi iroda
10. Érdekképviselet	Ügyfél hatékony képviselete	Peres és peren kívüli stratégiák kialakítása
Négy alapvető szakmai érték		
1. Az igazságszolgáltatás iránti elkötelezettség	Az igazságosság és a jogállamiság védelme	Társadalmi szerep hangsúlyozása
2. Az ügyfél iránti hűség és bizalom	A titoktartás és lojalitás alapelve	Ügyvédi etika része
3. A szakmai önállóság és felelősség	Függetlenség a munkavégzésben, felelősség a döntésekért	Jogászi hivatás

4. A folyamatos szakmai fejlődés igénye	Élethosszig tartó tanulás, képzések	Tudás frissítése a változó jogi környezetben
---	-------------------------------------	--

4. táblázat – Jogi készségek és szakmai értékek a MacCrate Report alapján

Felmerül a kérdés³⁶², hogy vajon egyes jogi felsőoktatási intézményekben azért nem tulajdonítanak-e nagy(obb) jelentőséget a jogi kutatás oktatásának, mert a jogi kutatás szakértelméhez legszorosabban kapcsolódó személyeket – a jogi könyvtárosokat – gyakran a kari struktúrákban nem tekintik a képzés stratégiai alakítóinak? A jogi kutatás oktatásának periférikus helyzete nem újkeletű jelenség, a jogi oktatás történetében visszatérően megjelenik az a probléma, hogy ennek a területnek az intézményi státusza és az oktatásért felelős szereplők presztízse nem áll arányban a készség gyakorlati jelentőségével. A kritikai diskurzus egyik visszatérő eleme az volt, hogy ezeknek a tárgyaknak az oktatása gyakran nem a legnagyobb szakmai tekintéllyel bíró professzorokhoz tartozott, hanem háttérbe szorult oktatókra, pályakezdőkre vagy jogi könyvtárosokra hárult. A jogi könyvtárosokat ugyanakkor – szakmai kompetenciáik ellenére – sok esetben nem tekintették a képzés egyenrangú partnereinek a döntéshozatali és tantervfejlesztési folyamatokban. Ezt a szemléletet már az 1950-es évek végén élesen bírálta Albert P. Blaustein professor³⁶³, aki rámutatott arra, hogy a jogi karok vezetői a jogi kutatást nem kezelték a klasszikus dogmatikai tárgyakkal azonos súlyú területként. Blaustein értelmezésében mindez a jogi kutatás intézményi státuszának problematikus meghatározását tükrözte, amely nem állt összhangban annak gyakorlati jelentőségével.

Blaustein kritikája arra világított rá, hogy a jogi kutatás oktatásának helyzete nem esetleges szervezési döntések következménye volt, hanem a képzési prioritások mélyebb értékrendi meghatározottságát tükrözte. Ezzel összhangban hasonlóan kritikus hangot ütött meg Charles D. Kelso professor is,³⁶⁴ aki szerint a jogi kutatás oktatása azon területek közé tartozik, amelyekről sok szó esik ugyan, de ténylegesen kevesen vállalnak tartós felelősséget érte. Megállapítása szerint kevés oktató tanítja szívesen e tárgyat, és azok is, akik magas színvonalon művelik, gyakran rövid időn belül a nagyobb presztízsűnek tekintett jogági tárgyak felé

³⁶² Barbara A., Bintliff: Legal Research: MacCrate's „Fundamental Lawyering Skill” Missing in Action. Part I, *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 28. 2009/3-4., 1—7., DOI: [10.1080/02703190902961445](https://doi.org/10.1080/02703190902961445)

³⁶³ Blaustein, Albert P.: The Teaching of Legal Writing and Research. Fifty-Second Annual Meeting, American Association of Law Librarians. *Law Library Journal*, Vol. 52., 1959., 350., 358–359.

³⁶⁴ Kelso, Charles D.: Curricular Reform for Law School Needs of the Future. *University of Miami Law Review*, Vol. 21., 1967/3., 530.
<https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=3084&context=umlr>

mozdulnak el. Ez a dinamika tovább konzerválta a jogi kutatás oktatásának intézményi peremhelyzetét a jogi képzés struktúrájában.

A fenti történeti kritikák szoros párhuzamba állíthatók a későbbi reformtörekvésekkel és kortárs elemzésekkel. Barkan³⁶⁵ rámutat arra az ellentmondásra, hogy miközben a jogi kutatási kompetencia a jogászi gyakorlat alapvető eleme, a jogi felsőoktatás tanterveiben mégis háttérbe szorul. Habár a MacCrate-jelentés már 1992 óta alapvető ügyvédi készségként azonosította a jogi kutatást, sok hallgató és pályakezdő ügyvéd a mai napig hiányos tudással rendelkezik ezen a területen. Ennek egyik fő oka, hogy kevés oktató vállalja a tárgy tanítását, a kurzusok többsége rövid és nem kötelező, így a hallgatók nem kapnak megfelelő képzést. A szerző szerint a helyzet javításának egyik leghatékonyabb módja az lenne, ha a jogi kutatási készségek vizsgatárggyá válnának az állami ügyvédi vizsgákon. Mivel a vizsga célja a minimális kompetencia igazolása, a kutatás bevonása egyértelművé tenné, hogy a pályakezdő jogászoknak bizonyos szinten ismerniük kelljen a jogforrások használatát és a kutatási módszereket. Ez nemcsak a vizsgázókat ösztönözné a felkészülésre, hanem a jogi egyetemeket is arra, hogy magasabb színvonalon és nagyobb hangsúllyal oktassák a jogi kutatást. Barkan arra is rámutat, hogy bár felmerültek gyakorlati kifogások – például a vizsga költségeinek növekedése vagy a forrásokhoz való egyenlő hozzáférés biztosítása –, ezek nem megalapozott érvek, hiszen a kutatás éppúgy mérhető, mint bármely más jogi készség. A vizsga tartalmazhatna esszékérdéseket, többválasztós feladatokat vagy teljesítményteszteket, amelyek a hallgatók kutatási ismereteit és képességeit egyaránt mérik. Mindez arra utal, hogy a jogi kutatás oktatásának intézményes megerősítését nem elsősorban technikai vagy adminisztratív akadályok hátráltatták. A MacCrate-jelentéstől a 2007-es Carnegie-jelentésig³⁶⁶ terjedő időszak elemzése azt mutatja, hogy a jogi kutatás mint alapkompétencia folyamatosan napirenden maradt, ám strukturális beágyazása a jogászképzésben nem valósult meg teljeskörűen. Míg a MacCrate-jelentés a jogi kutatást az alapvető jogászi készségek közé sorolta, addig a Carnegie-jelentés a professzionális identitás és a készségfejlesztés integrációját sürgette. A köztes időszak tapasztalatai azonban azt mutatták, hogy a jogi kutatási kompetenciák fejlesztése továbbra sem vált a jogászképzés strukturális középpontjává. Számos pályakezdő jogász nem rendelkezett a hatékony jogi kutatáshoz szükséges alapvető kompetenciákkal, sőt egyes

³⁶⁵ Barkan, Steven M.: Should Legal Research Be Included Bar Exam: An Exploration of the Question. *Law Library Journal*, Vol. 99. 2007/2. 403—412.

<https://repository.law.umich.edu/context/mlr/article/4215/viewcontent>

³⁶⁶ Sullivan, William M. – Colby, Anne – Wegner, Judith Welch – Bond, Lloyd – Shulman, Lee S.: *Educating Lawyers: Preparation for the Profession of Law*. San Francisco: Jossey-Bass, 2007.

kritikák szerint teljesen felkészületlenek voltak ebben a tekintetben. A probléma lényege elsősorban nem technikai jellegű. Ahhoz, hogy egy jogász hatékonyan tudjon jogi kutatást végezni, rendelkeznie kell a jogi normák és jogintézmények természetének megértésével, illetve a jogi kutatás alapvető eszközeinek ismeretével, valamint egy koherens és stratégiai kutatási terv kidolgozásának és végrehajtásának képességével is. Ez a kompetenciakészlet lényegében megfeleltethető annak, amit az információs műveltség jogi környezetben jelent, azaz az információigény felismerését, a releváns források azonosítását, azok kritikai értékelését és normatív beágyazását. A jogi információs műveltség fejlesztése nem maradhat periférikus könyvtári feladat, hanem a jogászképzés tantervi struktúrájába kell beépülnie.

A Carnegie-jelentés elemzését továbbgondolva Wegner rámutat arra,³⁶⁷ hogy a jogi oktatás elsősorban a kognitív dimenziót fejleszti, míg a gyakorlati készségek és a szakmai identitás dimenziója kevésbé integrált.³⁶⁸ Bár a jogeset-megoldás módszere hatékonyan fejleszti az analitikus gondolkodást, nem biztosít kellő hangsúlyt a komplex gyakorlati problémamegoldásnak. A jelentés külön is felveti, hogy a jogi kutatási készségek fontosságát a jogi könyvtárosok régóta hangsúlyozzák, ugyanakkor a kamarai vizsgák³⁶⁹ ezeket nem mérik.³⁷⁰ Mivel az értékelés meghatározza a tanulási prioritásokat,³⁷¹ a jogi kutatás és az információs műveltség intézményes háttérbe szorulása részben az értékelési struktúrák következménye.

A készséghiány strukturális jellegére hívja fel a figyelmet Nolan L. Wright is,³⁷² aki a MacCrate- és Carnegie-jelentések közötti időszakot elemezve rámutat, hogy a jogi kutatási kompetenciák hiányosságai tartós jelenséget képeznek. A vita középpontjában nemcsak a hallgatók teljesítménye, hanem a felelősség kérdése állt, miszerint vajon a jogi kutatás oktatása

³⁶⁷ Wegner, Judith Welch: The Carnegie Foundation's Educating Lawyers: Four Questions for Bar Examiners. *The Bar Examiner*, June 2011., 12—24.

https://thebarexaminer.ncbex.org/wp-content/uploads/PDFs/800211_Wegner.pdf

³⁶⁸ Uo. 15—16.

³⁶⁹ Uo. 17—18.

³⁷⁰ Anna Creed elemzése szerint a Washington államban 2026-tól bevezetett NextGen ügyvédi vizsga már kifejezetten méri a jogi kutatási kompetenciákat, beleértve a problémamegoldást és a metakognitív készségeket. Ez azt jelzi, hogy a jogi kutatás nem maradhat a jogi íráskészségbe beolvasztott, másodlagos elem, hanem önálló, strukturált képzési egységet igényel. Egy jogi könyvtáros által oktatott, önálló elsőéves jogi kutatási kurzus nem egyszerűen csak technikai készségeket fejleszt, hanem megalapozza a hallgatók analitikus gondolkodását és szakmai önállóságát is. Vö. Creed, Anna: The NextGen Bar Examination: How a Dedicated Legal Research Course in the First Year Can Strengthen the Profession. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 44., 2025/2., 98—143. <https://doi.org/10.1080/0270319X.2025.2491280>

³⁷¹ Uo. 21—22.

³⁷² Wright, Nolan L.: Standing at the Gates: A New Law Librarian Wonders About the Future Role of the Profession in Legal Research Education. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 27., 2009/4., 305-345. <https://doi.org/10.1080/02703190802694815>

a professzori kar, a klinikai oktatás vagy a jogi könyvtárosok feladata? Wright szerint a jogi könyvtárosok szerepének megerősítéséhez szakmai kultúraváltásra és az oktatási struktúrák újragondolására van szükség.

Ennek a strukturális hiányosságnak a következtében a jogi kutatóképzés minőségének biztosítása fokozatosan a jogi könyvtáros szakma egyik legjelentősebb szakmai kérdésévé vált. A szakirodalom már a korai 1990-es években rámutatott arra, hogy a nyári gyakornokok és az újonnan belépő munkatársak jogi kutatási készségei gyakran hiányosak és egyenetlenek, sok esetben az alapvető kutatási ismeretek is hiányoznak. A kezdeti szakmai viták középpontjában még az állt, hogy a jogi könyvtárosoknak egyáltalán feladata-e a jogi kutatás oktatása? Napjainkra azonban ez a kérdés háttérbe szorult, és a hangsúly egyértelműen arra helyeződött át, hogy a jogi kutatóképzés miként valósítható meg a lehető leghatékonyabban? Ennek következtében a jogi kutatás oktatásának vizsgálata szorosan összekapcsolódott az információs műveltség kérdéskörével, még akkor is, ha az elemzések tudatosan a jogi információs műveltség egy szűkebb aspektusára, nevezetesen a jogi kutatásra összpontosítanak. A fenti dilemmára reagálva a British and Irish Association of Law Librarians³⁷³ (BIALL, Brit és Ír Jogi Könyvtárosok Szövetsége) 2012-ben kísérletet tett a jogi kutatóképzés következetességének erősítésére a Legal Information Literacy Statement (Jogi Információs Műveltségi Nyilatkozat) elfogadásával. Ennek ellenére továbbra is komoly aggodalomra ad okot, hogy számos jogász nem rendelkezik a jogi kutatáshoz szükséges megfelelő készségekkel a pályakezdés időszakában. A munkaadói elvárásokat jól szemléltetik a LexisNexis felmérésének³⁷⁴ eredményei, amely szerint a válaszadók döntő többsége – majdnem 90%-a – alapvető jelentőségűnek tekinti mind az alapvető, mind a haladó jogi kutatási készségeket, valamint a fizetett jogi adatbázisok magabiztos használatát a pályakezdő munkatársak esetében. Mindez különösen hangsúlyossá válik annak fényében, hogy a pályakezdő jogászok, munkaidejük jelentős részét – egyes becslések szerint akár 40–60%-át – jogi kutatással töltik, így a kutatási kompetenciák hiánya közvetlenül és érzékelhetően befolyásolja szakmai teljesítményüket. A jelenség nem a közelmúlt fejleménye, a szakirodalom már az 1990-es években is arra hívta fel a figyelmet, hogy számos joggyakornok még az alapvető jogi kutatási ismeretekkel sem

³⁷³ <https://biall.org.uk/>

³⁷⁴ White Paper: Hiring partners reveal new attorney readiness for real world practice. https://www.lexisnexis.com/documents/pdf/20150325064926_large.pdf
Recent LexisNexis Survey Uncovers Gap in New Attorney Readiness for Real World Practice. 11 August 2015. <https://www.lexisnexis.com/community/pressroom/b/news/posts/recent-lexisnexis-survey-uncovers-gap-in-new-attorney-readiness-for-real-world-practice>

rendelkezik.³⁷⁵ Az ügyvédi irodák ugyanakkor hosszú ideje azt várták el, hogy ezeket a készségeket a hallgatók már az egyetemen elsajátítsák. A 2010-es években egyre hangsúlyosabban jelent meg a munkaadói elégedetlenség azzal kapcsolatban, hogy a jogi képzés nem készíti fel kellő mértékben a pályakezdőket a jogi kutatás gyakorlati követelményeire. Ez a felismerés élénk szakmai vitát indított el arról, miként lehetne a jogi kutatóképzést hatékonyabban integrálni a jogi oktatásba, és milyen szerepet kellene ebben betölteniük az egyetemeknek, a jogi könyvtárosoknak és a szakmai szervezeteknek.³⁷⁶

Oktatási tevékenységük révén a könyvtárosok megtanítják a jogi források keresését, azok értékelését, a megbízható jogi információk azonosítását. A könyvtárosok kulcsfontosságú kutatási és információs műveltségi készségeket is tanítanak, képessé téve a felhasználókat a források kritikus felkutatására, értékelésére és felhasználására – ami elengedhetetlen a félretájékoztató korában. Az egyetemi könyvtáraknak az oktatásban betöltött szerepe, különösen a jogi képzésben, integráló jellegű, mivel a jogi könyvtárosok közvetítésével összekapcsolja a jogi forrásismeretet, a kutatómódszertant és a gyakorlati jogász kompetenciák fejlesztését. A jogi tartalom digitalizálása lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy bármikor és bárhol, távolról hozzáférjenek a jogi információhoz, elősegítve a tudás nagyobb demokratizálódását. Az információs és kommunikációs technológiák megjelenésével és megszilárdulásával a könyvtáros szerepe túlmutat az információk szervezésének és közvetítésének hagyományos funkcióin. A könyvtárosok ma már a digitális oktatók szerepét is betöltik, és a felhasználók információs műveltségének fejlesztésén dolgoznak azért, hogy megtanítják őket a rendelkezésre álló digitális források és eszközök keresésére, kritikus értékelésére és etikus használatára.³⁷⁷ A digitális jogi források elterjedése mélyrehatóan megváltoztatta a jogászok jogi kutatásainak módját. A jogi könyvtárosok mindig igyekeztek gyorsan alkalmazkodni az új technológiákhoz³⁷⁸, és új módszereket dolgoztak ki a

³⁷⁵ Kathy, Shimpock-Vieweg: Legal Research Training: Duties of a Firm. *Legal Assistant (Paralegal) Today*, Vol. 10. 1993/6., 35—37.

https://www.researchgate.net/publication/332550821_Legal_Research_Training_Duties_of_a_Firm

³⁷⁶ Phebe E., Poydras: Developing Legal Information Literate Law Students: „That Dog Will Hunt”. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 32., 2013/3., 183–201. <https://doi.org/10.1080/0270319X.2013.820999>

³⁷⁷ Lásd különösen az AALL jogi kutatási kompetenciákról és a jogi könyvtárosok szerepéről szóló irányelveit, valamint az International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) információs műveltségre és digitális kompetenciákra vonatkozó szakmai dokumentumait.

³⁷⁸ A jogi munka technológiai támogatása már az 1960–1970-es években jelentős átalakuláson ment keresztül, amikor a számítógépes adatfeldolgozás (pl. automatizált jogszabály- és precedenskeresés) és az első jogi információs rendszerek megjelentek a jogi kutatásban. Ebben a korszakban a jogi könyvtárosok kifejezetten nyitottan álltak az új technológiához, és aktív szerepet vállaltak azok bevezetésében, különösen a jogi információk strukturálása, visszakereshetősége és oktatása terén. Ez a technológiai hullám a mai digitális és mesterségesintelligencia-alapú jogi kutatás történeti előzményének tekinthető.

felhasználók képzésére a leghatékonyabb jogi keresés elvégzésére. Ennek következtében a képzés egyre fontosabb szereppé vált a jogi könyvtárosok számára. A szakirodalom³⁷⁹ azt mutatja, hogy ezeket a kérdéseket sokat vitatták, de gyakran az akadémiai szektorra vagy a jogi könyvtáros ügyvédi irodában betöltött szerepére korlátozódtak. Az elmúlt években az információs műveltség koncepcióját egyre inkább a hatékonyabb jogi kutatási képzési programok kidolgozásának egyik módjának tekintették. Ez a megközelítés azt tárja fel, hogy a jogi kutatóképzés minősége javulna, amennyiben maguk a jogi könyvtárosok is célzott képzésben részesülnének arra vonatkozóan, miként tudják a kutatómódszertani ismereteket a leghatékonyabban közvetíteni. Ez különösen azért bír jelentőséggel, mert a jogi kutatás továbbra is a jogi munka középpontjában áll, miközben annak oktatása és gyakorlati elsajátíttatása nagyrészt a jogi könyvtárosok felelősségi körébe tartozik³⁸⁰. Az a – hallgatók és oktatók körében egyaránt jelen lévő – feltételezés, hogy a tanulók automatikusan képesek lesznek tudásukat új helyzetekben alkalmazni, nem támasztható alá empirikus bizonyítékokkal. Az oktatáskutatás következetesen rámutat arra, hogy a tanulók ugyan elsajátíthatnak izolált ismereteket vagy részkompetenciákat, ám amennyiben nem kapnak lehetőséget azok aktív, célorientált alkalmazására, tudásuk többnyire az eredeti tanulási kontextushoz kötve marad.³⁸¹ Gerdy pedagógiai megközelítése jól alátámasztja azt az álláspontot, miszerint a jogi kutatás nem egyszerűsíthető le technikai forráskeresési műveletekre, hanem komplex, döntésorientált szakmai kompetenciaként értelmezendő. Elemzése megerősíti, hogy a hallgatók elsajátíthatnak elkülönült készségelemeket – például egy adatbázis kezelését vagy egy hivatkozási technika alkalmazását –, ezek azonban „inert tudássá” válhatnak,³⁸² ha nem kapcsolódnak valósághű, alkalmazásorientált problémákhoz. Amennyiben a tanulás kizárólag technikai műveletek begyakorlására korlátozódik, és nem jár együtt azok új helyzetekben történő alkalmazásával, a jogi kutatási kompetencia nem integrálódik, hanem fragmentált és helyzetfüggő marad. Ez a felismerés közvetlenül összekapcsolható azzal a disszertációban képviselt tézissel, miszerint a jogi információ nem önmagában adott, hanem a jogi problémamegoldás során, döntési helyzetben nyeri el tartalmát. A készség tehát nem a forrás megtalálásában, hanem a relevancia

³⁷⁹ Steve Mishkin: Hogyan tudják a jogi könyvtárosok a leghatékonyabban jogi kutatási képzést nyújtani? *Legal Information Management*, 2017/1. 34—68. <https://doi.org/10.1017/S1472669617000111> (előfizetett adatbázisban érhető el)

³⁸⁰ Steve, Mishkin: How Can Law Librarians Most Effectively Provide Legal Research Training? *Legal Information Management*, Vol. 17. 2017/1. 34—68. DOI:<https://doi.org/10.1017/S1472669617000111>

³⁸¹ Gerdy, Kristian B.: Teacher, Coach, Cheerleader, and Judge: Promoting Learning through Learner-Centered Assessment. *Law Library Journal*, Vol. 94., 2002/1., 59—88. https://digitalcommons.law.byu.edu/faculty_scholarship/99/

³⁸² Uo. 66—67.

felismerésében, a forrás kiválasztásában és annak normatív beágyazásában áll. Gerdy tanulási ciklusra épülő modellje különösen a negyedik szakaszban – az aktív alkalmazás és elemző értékelés fázisában – mutat rá arra, hogy a jogi kutatási készség akkor válik professzionális kompetenciává, amikor a hallgató önálló döntési helyzetben képes kutatási stratégiát kialakítani, a források között mérlegelni, az eredményeit értékelni és visszacsatolni.³⁸³ Ez pedagógiai oldalról megerősíti azt az elméleti álláspontot, hogy a jogi kutatás a jogász problémamegoldás integráns része, és nemcsak előkészítő technikai művelet. A jogi készség fejlesztése tehát nem lehet mellékes tantervi elem, mert a döntésorientált jogász működés alapstruktúráját érinti.

A digitális jogi kutatás során szükséges készségek nem merülnek ki az adatbázisok technikai kezelésében. A keresési stratégiák kialakítása, a források közötti szelekció és az eredmények értékelése mögött olyan metaszintű kompetencia áll, amelyet a szakirodalom az információs műveltség fogalmával ír le. Az információs műveltség klasszikus meghatározása szerint az egyén képes felismerni információigényét, a szükséges információt felkutatni, kritikai módon értékelni és hatékonyan felhasználni. Habár az információs műveltség a könyvtári bibliográfiai oktatás hagyományából nőtt ki, az 1980-as évek végétől vált önálló pedagógiai és társadalmi jelentőségű fogalommá, amikor világossá vált, hogy az információk jelentős része már nem kizárólag intézményi közvetítéssel válik hozzáférhetővé. Az American Library Association 1989-es jelentése szerint³⁸⁴ az információs műveltség annak képessége, hogy az egyén felismerje információigényét, képes legyen a szükséges információk felkutatására, kritikai értékelésére és hatékony felhasználására. A jelentés hangsúlyozza, hogy az információs műveltség az egész életen át tartó tanulás alapja.

Az információs műveltség kritikai gondolkodási és értékelési kompetencia. Különösen fontos felismerés, hogy a digitális környezetben az információk jelentős része nem előzetesen szűrt vagy szakmailag ellenőrzött, így az értékelési dimenzió meghatározóvá válik. Az információs műveltség nem értelmezhető kizárólag általános kompetenciaként, az információhasználat mindig tudományági sajátosságokhoz kötött. Az információs műveltség jogi alkalmazásának kérdése a szakirodalomban egyszerre jelenik meg empirikus, elméleti és tantervi dimenzióban.

³⁸³ Uo. 68–83.

³⁸⁴ Presidential Committee on Information Literacy: Final Report. American Library Association, Washington D. C., 10. January 1989. <https://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>

A három megközelítés – Veerbhadra³⁸⁵, Margolis–Murray³⁸⁶ és Beljaars³⁸⁷ munkái – egymást kiegészítve rajzolnak ki egy koherens képet a jogi információs műveltség szerepéről.

Suvarna Veerbhadra empirikus vizsgálata az információs műveltséget közvetlenül a jogi gyakorlat minőségéhez köti. A szerző az információs műveltséget a problémamegoldás és döntéshozatal alapvető eszközeként határozza meg,³⁸⁸ és rámutat arra, hogy a digitális jogi környezetben a források értékelése és a hitelesség megítélése meghatározó kompetencia. A kutatás adatai ugyanakkor azt mutatják, hogy a jogászok adatbázis-használata gyakran esetleges, és a digitális eszközök alkalmazása nem mindig párosul kellő módszertani tudatossággal.³⁸⁹ Ez arra utal, hogy az információs műveltség azon túl, hogy persze technikai készség, a jogi érvelés és az ügyfélképviselés minőségét közvetlenül befolyásoló tényező is egyben.

Ezt a gyakorlati dimenziót erősíti meg Margolis és Murray elemzése, amely az információs műveltséget a „practice-ready” jogászképzés egyik kulcselemeként értelmezi. A szerzők rámutatnak, hogy a digitális környezetben a jogi kutatás már nem rögzített technikák elsajátítását jelenti, hanem folyamatos alkalmazkodást és önfejlesztést igényel.³⁹⁰ A bibliográfiai modelltől a nemlineáris, keresőfelület-alapú működésre való áttérés alapvetően átalakította a jogi információhoz való hozzáférés szerkezetét.³⁹¹ Ebben a környezetben az információs műveltség annak képessége, hogy a jogász az információk sokaságából az adott probléma szempontjából releváns normatív tartalmat kiválassza és értelmezze.

Az elméleti és gyakorlati megközelítést tantervi perspektívába helyezi Beljaars tanulmánya, amely rámutat arra, hogy a jogi információs műveltség sok jogi kar tantervében periférikus maradt.³⁹² A szerző az információs műveltséget nem csupán készségek kompetenciaként írja le, amely magában foglalja az információigény felismerését, a hatékony keresést, a kritikai értékelést, az információ menedzselését és az etikai dimenziók tudatosítását.³⁹³ Beljaars hangsúlyozza, hogy e kompetenciák csak akkor fejleszthetők eredményesen, ha a jogi

³⁸⁵ Veerbhadra, Suvarna: The Role of Information Literacy in Enhancing Legal Practice: A Study among Advocates in Karnataka. *International Journal of Multidisciplinary Research & Reviews*, Vol. 3., 2024/4., 40–50., különösen 41–44. <https://doi.org/10.56815/IJMRR.V3I4.2024/40-50>

³⁸⁶ Margolis – Murray, 2016. i. m.

³⁸⁷ Beljaars, Ben: Implementing Legal Information Literacy: A Challenge for the Curriculum. *International Journal of Legal Information*, Vol. 37., 2009/3., 320–332. <https://scholarship.law.cornell.edu/ijli/vol37/iss3/7/>

³⁸⁸ Veerbhadra i. m. 41.

³⁸⁹ Uo. 43–44.

³⁹⁰ Margolis – Murray i. m. 3–4.

³⁹¹ Uo. 8–9.

³⁹² Beljaars i. m. 321.

³⁹³ Uo. 323–324.

információs műveltség a tanterv integráns részévé válik, és nem marad a könyvtári oktatás kiegészítő eleme.³⁹⁴

A három megközelítés összekapcsolása világossá teszi, hogy a jogi információs műveltség egyszerre a joggyakorlat minőségét meghatározó tényező, valamint a digitális jogi kutatás új paradigmájának kerete, és egyben a jogászképzés strukturális kihívása is. Ebből következően a jogi információs műveltség nem tekinthető mellékes készségnek, ugyanis a relevancia felismerésének, a normatív súly mérlegelésének és a jogászai döntéshozatal megalapozásának előfeltétele. A digitális jogi környezetben a kompetens jogász nem egyszerűen csak információt keres, hanem képes azt jogilag értelmezni, rendszerezni és felelős módon alkalmazni, és ez a képesség csak tudatos, tantervi beágyazott fejlesztéssel alakítható ki.

Az információs műveltség problémája nem egy elméleti konstrukció, hanem empirikusan is kimutatható jelenség. Ian Hunter a Google generáció fogalmát elemezve rámutat,³⁹⁵ hogy a digitális környezetben szocializálódott információhasználók nem feltétlenül rendelkeznek megfelelő információs műveltséggel. A jelenség nem kizárólag életkori sajátosság, hanem inkább digitális gondolkodásmód, amely szélesebb körben is elterjedt. A szerző tapasztalatai szerint a probléma nem az információ megtalálásában, hanem annak kritikai értékelésében jelentkezik. A természetes nyelvű keresés dominanciája, a strukturált keresési technikák ismeretének hiánya, valamint a forrásautoritás tudatos mérlegelésének elmaradása mind arra utalnak, hogy az információs műveltség kulcselemei – különösen az értékelési dimenzió – fejlesztésre szorulnak. Jogi kontextusban ez különös jelentőséget nyer, hiszen a jogi kutatás nemcsak információgyűjtés, hanem normatív relevancia-mérlegelés. Amennyiben a források autoritásának és súlyának megítélése hiányos, az közvetlenül érinti a jogászai döntéshozatal minőségét.

Az információs műveltség és a jogi kutatás közötti kapcsolat egyrészt pedagógiai kérdés, másrészt a jogászai kompetencia szerkezetét érintő alapvető szakmai probléma. A nemzetközi szakirodalom egyhangúán rámutat arra, hogy a digitális környezetben szerzett információhasználati rutinok önmagukban nem garantálják a jogi relevancia felismerésének és a normatív súly mérlegelésének képességét. A jogi információs műveltség hiányosságai nem

³⁹⁴ Uo. 321–322.

³⁹⁵ Rowlands, Ian – Nicholas, David – Williams, Peter – et al.: The Google generation: the information behaviour of the researcher of the future. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, Vol. 60., 2008/4., 290–310. DOI:[10.1108/00012530810887953](https://doi.org/10.1108/00012530810887953)

generációs sajátosságokból, hanem a strukturált és tudatos módszertani fejlesztés elmaradásából fakadnak.

Ha a jogi kutatás oktatása nem kap világosan meghatározott, tantervbe illesztett és számonkérhető kompetenciastátuszt, akkor a jogászképzés egyik alapvető összetevője rejtett és esetleges módon marad jelen. A jogi információs műveltség intézményes beágyazottságának kérdése ezért nem elméleti vita tárgya, hanem empirikusan vizsgálható és összehasonlítható oktatásszerkezeti probléma.

Ebből következően indokolt annak feltárása, hogy a hazai jogi karok képzési struktúrájában milyen formában, milyen súllyal és milyen módszertani keretek között jelenik meg a jogi kutatás és az információs műveltség fejlesztése.

5. A JOGI KUTATÁS OKTATÁSA A MAGYAR JOGI KÉPZÉSBEN

„[...][a jogi kutatás több mint egy kurzus, ez egy koncepció [...]]”³⁹⁶

A jogászi hivatás egyik alapvető követelménye a jogforrások pontos és megbízható ismerete, valamint ezeknek a mindenkori jogi problémákra való szakszerű alkalmazása. Ennek előfeltétele a jogi kutatás készségszintű elsajátítása, amely nemcsak az egyetemi tanulmányokhoz kapcsolódó akadémiai tevékenység, hanem a mindennapi jogászi munka egyik legfontosabb gyakorlati eszköze is.

Egyrészt a jog folyamatos változása és differenciálódása miatt a jogász csak akkor tudja biztosítani a jogállamiság és a jogbiztonság alapelveinek érvényesülését, ha képes a hatályos joganyagban való eligazodásra és a releváns jogforrások gyors azonosítására. A megfelelő kutatási készségek hiányában a jogász téves vagy hiányos joganyagra alapozhat, amely végső soron az ügyfél jogainak sérelméhez vezethet.

Másrészt a globalizáció és a digitalizáció korszakában a jogi kutatás módszertana új kihívásokkal szembesül. A nemzetközi adatbázisok, elektronikus jogi források és mesterséges intelligencia alapú keresőeszközök elterjedése egyfelől jelentősen megnöveli a hozzáférhető információ mennyiségét, másfelől viszont fokozott kritikai képességeket követel meg a jogásztól. A folyamatos szakmai fejlődés tehát nemcsak az új adatbázisok kezelésének technikai készségeit, hanem a források relevanciájának, hitelességének és jogdogmatikai beágyazottságának értékelését is magában foglalja.

5.1. A JOGI KUTATÁS MEGJELENÉSE A JOGI TANTERVEKBEN

Az osztatlan jogászképzés képzési és kimeneti követelményei³⁹⁷ alapján a jogi felsőoktatás nem kizárólag joganyagi ismeretek átadását tűzi ki célul, hanem olyan komplex készségek és kompetenciák fejlesztését is, amelyek alkalmassá teszik a végzett hallgatókat a jogászi tevékenység önálló, felelős és reflektált gyakorlására. A képzés végére a hallgatóktól elvárt, hogy képesek legyenek a jogi problémák felismerésére, értelmezésére és strukturálására, valamint arra, hogy ezekhez kapcsolódóan önálló kutatási kérdéseket fogalmazzanak meg, és azokat megfelelő módszertani eszközökkel dolgozzák fel. A jogászképzésre vonatkozóan

³⁹⁶ Dunn, Donald J.: Why Legal Research Skills Declined, or When Two Rights Make a Wrong. *Law Library Journal*, Vol. 85., 1993/1., 49—70.

https://heinonline.org/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/lj85&div=9&start_page=49&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

³⁹⁷ <https://kormany.hu/dokumentumtar/kepzesi-es-kimeneti-kovetelmenyek-2>

meghatározott szakmai kompetenciák³⁹⁸ részletes elemzése azt mutatja, hogy a jogi kutatás nem önálló, izolált készségként jelenik meg, hanem a jogász tudás, képességek, attitűdök és felelősségvállalás metszéspontjában elhelyezkedő alaptevékenységként. A jogi kutatásra vonatkozó elvárások horizontálisan átszövik a képzési követelmények egészét, még akkor is, ha explicit módon csak szórványosan kerülnek megnevezésre.

A tudáselemek körében a jogi kutatás szempontjából kiemelkedő jelentőségű az, hogy a joghallgatónak ismernie kell a tudományos munkához és kutatáshoz szükséges problémamegoldó módszereket (T2), a jogértelmezési módszereket és a jogforrások rendszerszerű alkalmazásának logikáját (T12–T13), valamint a jogesetmegoldás és az érvek rendezésének gyakorlatát (T15). Ezek az elemek együttesen azt a követelményt fogalmazzák meg, hogy a jogi információk nemcsak adott tartalmak, hanem értelmezendő, kiválasztandó és összekapcsolandó elemek, amelyek csak kutatási folyamaton keresztül válnak jogilag relevánssá.

A képességek szintjén a jogi kutatás még markánsabban jelenik meg. A források felismerésére és kritikus használatára vonatkozó elvárások (K29–K31), a nagy mennyiségű joganyag feldolgozásának, szelektálásának és összefoglalásának képessége (K30), valamint a tudományos művek értelmezésére és továbbgondolására való alkalmasság (K7–K8) mind a jogi kutatás klasszikus és modern értelemben vett kompetenciái. Különösen hangsúlyos az a követelmény, hogy a hallgató képes legyen felismerni a jogilag releváns információkat (K31), ami összhangban áll azzal az elméleti megközelítéssel, amely szerint a jogi relevancia nem inherens tulajdonság, hanem döntési és értelmezési aktus eredménye.

A digitális környezethez való alkalmazkodás is egyértelműen a jogi kutatáshoz kapcsolódik. Az információtechnológiai jártasság és az adatbázisok, online rendszerek tudatos használatának elvárása (K32) nem technikai öncélként jelenik meg, hanem a forráskritika és a szelektív információfeldolgozás előfeltételeként. Ez különösen releváns a mesterséges intelligencián alapuló kutatási eszközök korában, ahol a jogi kutatás minősége egyre inkább az értelmezési és ellenőrzési képességeken múlik.

Az attitűdök szintjén a jogi kutatás az élethosszig tartó tanulás, az önreflexió és a kritikai nyitottság hordozójaként jelenik meg. A folyamatos önálló tanulásra való készség (A2), az új ismeretek befogadására és új jogi területek feltárására irányuló nyitottság (A8), valamint a

³⁹⁸https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/2283347/file/Jogász_KKK_kompetenciák_sorrendszámozva.pdf

tudományos megközelítések iránti igény (A5) mind azt erősíti meg, hogy a jogi kutatás nem lezárt készségek halmaza, hanem dinamikus, fejlődő gyakorlat.

Végül az autonómia és felelősség körében megfogalmazott elvárások – különösen a reflektív munkavégzés (F3), az önálló kezdeményezések vállalása (F6) és a közérdek iránti felelősség (F7) – azt mutatják, hogy a jogi kutatás nem értéksemleges technika, hanem etikai és szakmai felelősséggel vállalt tevékenység. A jogi információk kiválasztása, értelmezése és alkalmazása minden esetben normatív következményekkel jár, ami a jogi kutatást a jogász identitás egyik alapelemévé teszi.

Az így kirajzolódó kép alapján indokoltá válik annak vizsgálata, hogy a hazai jogászképzés intézményi keretei mennyiben tükrözik vissza ezt a jogi kutatásról alkotott, felelősség- és döntésközpontú felfogást. Ennek feltárása érdekében a disszertáció a következőkben empirikus elemzés keretében tekinti át a hazai jogi karok képzési gyakorlatát.

Az adatgyűjtés a hazai jogi karok hivatalos tanrendjeinek, tantárgyi leírásainak elemzésén alapult, amelyet több esetben egyetemi oktatókkal és könyvtárosokkal folytatott szakmai egyeztetések egészítettek ki. Az elemzés célja annak feltárása volt, hogy az osztatlan jogászképzésben mely tantárgyak szolgálhatják részben vagy egészben a jogi kutatáshoz kapcsolódó készségek fejlesztését, különös tekintettel a jogi információforrások használatára, az adatbázis-alapú kutatásra és a jogász munkatechnológiai környezetére. Az alábbiakban az egyes jogi karok gyakorlata kerül bemutatásra, intézményi betűrendben.

5.1.1. DEBRECENI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának tantervi struktúrájában³⁹⁹ kimondottan jogi informatika elnevezésű tantárgy nem szerepel, ugyanakkor több olyan kurzus is megtalálható, amelyek részben technikai, részben készségfejlesztési irányból kapcsolódhatnak a jogi kutatáshoz. A kar megoldásai jól példázzák azt a modellt, amelyben a jogi információhasználat nem önálló tárgyként, hanem különböző tantárgyakhoz kapcsolódva, fragmentált módon jelenik meg.

A tantervben megjelennek olyan gyakorlati jellegű tartalmak, amelyek a jogi munka technikai környezetéhez kötődnek. Ezek keretében a hallgatók megismerkednek a Word és az Excel használatával, az adatbáziskezelés alapjaival, valamint speciális témaként a térinformatikához kapcsolódó jogszabályi környezettel. Az oktatás során hangsúlyt kap az adatbázisok és térképi

³⁹⁹ https://jog.unideb.hu/document_storage

rendszerek kapcsolata, ami a jogi információk térbeli dimenziójának értelmezését segíti. Emellett megjelennek az elektronikus közigazgatáshoz kapcsolódó témák – így az e-aláírás, az e-közigazgatás, az e-állampolgárság –, valamint az adatvédelem kérdései. Ezek a tartalmak elsősorban a jogi munka technológiai és közigazgatási környezetének megértését szolgálják, és csak közvetett módon kapcsolódnak a jogi kutatáshoz mint módszertani tevékenységhez.

A tanrendben található *Jogász érvelés* című tantárgy előadás formájában, heti két órában kerül meghirdetésre. A kurzus a jogász gondolkodás, az érvelési technikák és a jogi kommunikáció fejlesztésére koncentrál, és bár nem kutatómódszertani fókuszú, közvetett előfeltételét képezi annak, hogy a hallgatók később a jogi forrásokra épülő érvelést és döntésindokolást képesek legyenek kialakítani.

A Debreceni Egyetemen szabadon választható tárgyként jelenik meg a *Jogklinika* is, amelyet több tanszék – így a Büntetőjogi Tanszék és a Polgári Eljárásjogi Tanszék – is meghirdet. A jogklinika jellegéből fakadóan a gyakorlati problémamegoldást, az ügykezelést és a jogász szerepfelfogás kialakítását támogatja. Bár a jogklinika nem kifejezetten jogi kutatómódszertani kurzus, a konkrét ügyek feldolgozása során szükségszerűen megjelenik a jogi információk feltárása és alkalmazása, így a jogi kutatáshoz kapcsolódó készségek implicit módon fejlődnek.

A kar tantervének egyik legfigyelemreméltóbb eleme az *Információkeresés és könyvtárhasználat* című tantárgy, amelyet egy teljes féléven keresztül jogi könyvtáros oktat. Ez a megoldás a hazai jogi karok között kifejezetten ritkának tekinthető, és egyértelműen innovatív gyakorlatot jelent. Bár az egyes jogi karokon alkalmanként előfordul, hogy jogi könyvtárosok egy-egy óra erejéig bekapcsolódnak az oktatásba – különösen a doktori képzésben –, az, hogy egy teljes féléves kurzus kifejezetten a jogi információkeresésre és könyvtárhasználatra épüljön, valódi újdonságnak számít. A tantárgy egyszerre tölti be az inspiráló és motiváló funkciót, és tudatosítja a hallgatókban a jogi információforrások sokféleségét, a keresési stratégiák jelentőségét és a forráshasználat döntési jellegét.

A tantervben szerepel továbbá a *Bevezetés a jogász professzióba* című tantárgy is, amelyet a Jegtörténeti és Jogelméleti Tanszék hirdet meg, heti két órában, két kreditérték mellett. A kurzus elsősorban a jogász hivatás történeti, elméleti és etikai dimenzióira koncentrál. Bár a jogi kutatás csak szűken és közvetett módon kapcsolódik a tantárgy tartalmához, a jogász szerepfelfogás és szakmai identitás alakításán keresztül mégis hozzájárul ahhoz a szemléleti háttérhez, amelyben a jogi kutatás értelmezhetővé válik.

Összességében a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának gyakorlata a jogi kutatáshoz kapcsolódó készségek többszörszörözése, de nem egységes fejlesztését mutatja. A technikai, információkezelési, érvelési és gyakorlati elemek különböző tantárgyakban, eltérő célok mentén jelennek meg. Kiemelkedő újtásnak tekinthető a jogi könyvtáros által oktatott, féléves információkeresési kurzus, amely a jogi kutatás tudatos és módszertani megközelítésének irányába mutat, ugyanakkor a tanterv egészét tekintve a jogi kutatás nem jelenik meg önálló, integrált oktatási koncepcióként.

5.1.2. EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM – ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán az osztatlan jogászképzés⁴⁰⁰ első évének első félévében kötelező jelleggel jelenik meg a *Bevezetés a jogi adatbázisok kezelésébe* című szeminárium. A tantárgy heti két kontaktórában zajlik, három kreditértéket képvisel, és kifejezetten kiscsoportos formában kerül oktatásra. A kurzus célja elsődlegesen a jogi adatbázisok használatához szükséges alapvető készségek elsajátítása, különös hangsúllyal a jogszabályok és bírósági döntések keresésére és feldolgozására.

A tantárgy tematikája lefedi mind az ingyenesen hozzáférhető, mind az előfizetéses jogi adatbázisokat, bemutatva azok funkcióit, keresési logikáját és technikai sajátosságait. A hangsúly hagyományosan az adatbáziskezelési ismereteken volt, azonban a kurzus 2025 ősztől jelentős tartalmi és szemléleti megújuláson ment keresztül. Az átalakítás hátterében az a felismerés állt, hogy a pusztán technikai keresési készségek oktatása önmagában nem elegendő, és a hallgatónak azt is meg kell érteniük, miként illeszkednek ezek az eszközök a jogász munkájának egészébe.

A megújított tantárgy ezért tudatosan túllép a „hogyan keressünk” kérdésén, és arra helyezi a hangsúlyt, hogy a jogi adatbázisok milyen módon tudják támogatni a jogi problémamegoldást, az érvelést és a döntés-előkészítést. A kurzus keretében összesen hat elméleti és hat gyakorlati óra kerül megtartásra. Az elméleti alkalmak a jogi információs környezet működését, az adatbázisok szerepét és korlátait tárgyalják, míg a gyakorlati oktatás számítógépekkel felszerelt laborban zajlik, ahol a hallgatók konkrét keresési feladatokon keresztül sajátítják el a jogszabály- és döntvénykutatás alapjait.

A megújult tematika részeként megjelenik a mesterséges intelligencia alkalmazásának kérdése is a jogi munkában. Ez nem önálló technológiai modul formájában történik, hanem annak

⁴⁰⁰ <https://www.ajk.elte.hu/kepzesek/jogasz>

bemutatására irányul, hogy az MI-alapú eszközök milyen módon használhatók – és milyen korlátokkal – a jogi információk feltárása és feldolgozása során. A tantárgy így az osztatlan jogászképzés korai szakaszában már megteremti annak alapjait, hogy a hallgatók ne csak technikai felhasználóként, hanem tudatos jogászai döntéshozóként viszonyuljanak a digitális jogi információs környezethez.

5.1.3. KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM – ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán az osztatlan jogászképzésben több, eltérő jellegű tantárgy is megjelenik,⁴⁰¹ amelyek különböző módon és eltérő mélységben kapcsolódnak a jogi kutatáshoz. Ezek a kurzusok a képzés különböző szakaszaiban jelennek meg, és együttesen rajzolják ki a jogi információhasználat, a digitális jogi környezet és a kutatómódszertani alapok oktatásának intézményi gyakorlatát.

Az első év első félévében kötelező jelleggel szerepel a *Jogi informatika* című gyakorlati tantárgy. A kurzus heti két órában zajlik, két kreditértéket képvisel. Tartalmában a jogi forráskutatás alapjaira, a jogi szövegszerkesztésre, valamint a jogi adatbázisok használatára koncentrál, elsősorban két előfizetéses jogi adatbázis bemutatásán keresztül. A tantárgy emellett kiterjed az elektronikus közigazgatási megoldások – így az e-per, az e-kereskedelem, az e-akta és az e-állampolgárság – bemutatására is, ami a kurzus közigazgatási jogi kötődését erősíti. A tárgy elsődlegesen technikai és informatikai jellegű, ugyanakkor alapvető forráshasználati készségeket fejleszt, amelyek később a jogi kutatás során is hasznosíthatók.

Szintén az első év első félévében jelenik meg kötelező tárgyként a *Tanulás- és kutatómódszertan* című kurzus. Ennek a tantárgynak a célja a hallgatók tanulási stratégiáinak és alapvető kutatómódszertani készségeinek megalapozása. A kurzus keretében – többek között – hangsúlyt kap az évfolyamdolgozat- és szakdolgozatírás formai és technikai előkészítése, ideértve a hivatkozási szabályok és a bibliográfiák összeállításának alapjait. A tantárgy így már a képzés kezdeti szakaszában megjeleníti a tudományos munka és a kutatás strukturált megközelítését, ugyanakkor elsősorban általános tanulásmódszertani és formai támogatást nyújt, nem pedig kifejezetten jogi kutatómódszertani elmélyítést.

A karon 2024 ősztől új, kötelező tantárgyként jelent meg a *Bevezetés a mesterséges intelligencia alkalmazásába* című kurzus, amely heti két órában zajlik, két kreditértéket ér, és

⁴⁰¹ https://portal.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2024/ajk/content/kepzesek.php

gyakorlati jeggyel zárul. A tantárgy nagylétszámú előadásokra és kisebb, körülbelül húsz fős csoportokban zajló gyakorlatokra tagolódik. Az előadások elsősorban a mesterséges intelligencia jogi és etikai kérdéseire, különösen az uniós szabályozási környezetre (AI Act), míg a gyakorlatok dokumentumgenerálási feladatokra, promptolási technikákra és az MI felsőoktatási alkalmazásaira koncentrálnak. Bár a kurzus érinti a jogi munka technológiai környezetét, a jogi kutatáshoz való kapcsolódása korlátozott, mivel a hangsúly nem a jogi információk feltárásán és értékelésén, hanem az MI-eszközök általános használatán van.

A jogi kutatás módszertani támogatása a képzés későbbi szakaszában, a kilencedik félévben jelenik meg ismét hangsúlyosan a *Haladó kutatómódszertan* című kötelező tantárgy keretében. Ez a kurzus kifejezetten a szakdolgozat megírásához kapcsolódik, és a gyakorlatban szakdolgozati fórumként működik. A tantárgyi tematikában nem szerepel önállóan megjelölt tárgyfelelős, ami arra utal, hogy a kurzus elsősorban a hallgatók és konzulenseik közötti munkát szervező és támogató keretként funkcionál, nem pedig egységes, központilag kidolgozott kutatómódszertani tananyagként.

Összességében a KRE ÁJK képzési struktúrájára az jellemző, hogy a jogi kutatáshoz kapcsolódó ismeretek és készségek már a képzés első félévében megjelennek, elsősorban tanulmányi módszertani és technikai formában, majd a képzés végén, a szakdolgozat megírásához kapcsolódva kapnak ismét hangsúlyt. Ez a kettős megoldás lehetőséget teremt az alapok korai lefektetésére, ugyanakkor kevésbé támogatja a jogi kutatás mint a jogászai problémamegoldást végigkísérő, integrált folyamat fokozatos és folyamatos fejlesztését.

5.1.4. MISKOLCI EGYETEM – ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán⁴⁰² a jogi kutatáshoz kapcsolódó készségek nem a képzés legelső félévében jelennek meg, hanem fokozatosan, eltérő hangsúlyokkal épülnek be a tantervbe. A kar gyakorlata jól példázza azt a megoldást, amelyben a jogi problémamegoldás, az érvelés és a kommunikáció fejlesztése megelőzi a kifejezetten informatikai és forráshasználati jellegű képzést.

Az első év második félévében kötelező tantárgyként szerepel a *Jogászai érvelés és kommunikáció* című kurzus. A tantárgy négy kreditértékű, heti két kontaktórában zajló előadásból áll, amely beszámolóval zárul, és szorosan kapcsolódik hozzá egy heti egy órás gyakorlati foglalkozás is, amely egy kreditértéket képvisel és gyakorlati jeggyel zárul. A kurzus

⁴⁰² https://jogikar.uni-miskolc.hu/2022_09_01_aj_tant

elsődleges célja a jogászi érvelés alapjainak, a jogi kommunikáció sajátosságainak és az érvek strukturált felépítésének elsajátítása. Bár a tantárgy nem kifejezetten jogi kutatómódszertani jellegű, közvetett módon mégis fontos előfeltétele a későbbi jogi kutatási tevékenységnek, mivel az érvelési készségek és a jogi nyelvhasználat tudatosítása nélkül a forráskutatás eredményeinek értelmezése és felhasználása sem válik lehetségessé.

A kifejezetten jogi információhasználatához és adatbázis-kezeléshez kapcsolódó tartalmak a képzés harmadik félévében, azaz a második év első félévében jelennek meg a *Jogi informatika* című kötelező tantárgy keretében. A kurzus heti egy óraszámában kerül megtartásra, egy kreditértéket ér, és gyakorlati jeggyel zárul. A tantárgy tematikája elsősorban a jogi informatikai felhasználói készségek fejlesztésére koncentrál. Az oktatás során két előfizetéses jogi adatbázis bemutatása történik meg, emellett hangsúlyt kapnak az Európai Unió hivatalos, ingyenesen hozzáférhető jogi adatbázisai, valamint különböző jogi tárgyú honlapok és a közigazgatási szervek, illetve a közszféra intézményeinek online felületei.

A jogi informatika oktatása erősen gyakorlatorientált, és abból az oktatási helyzetből indul ki, hogy a hallgatók ebben a képzési szakaszban még csak korlátozott joganyagi ismeretekkel rendelkeznek. Ennek következtében a tantárgy egyszerre kényszeríti ki a jogi információk technikai használatát és azok tartalmi megértésének kezdeti elsajátítását. A hallgatók konkrét feladatokat oldanak meg – például határozatok megfogalmazását, jogszabályokra való hivatkozást –, miközben a jogi szövegszerkesztés alapjait is tanulják. A kurzus részeként a Word és az Excel használata is megjelenik, elsősorban a jogi dokumentumkészítés és az egyszerűbb adatkezelési feladatok támogatására.

Összességében a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának gyakorlata a jogi kutatáshoz kapcsolódó készségek fokozatos bevezetésére épül, mivel először a jogászi érvelés és kommunikáció fejlesztése kerül előtérbe, majd ezt követi a jogi informatikai és adatbázis-használati ismeretek oktatása. Ez a struktúra hozzájárul a jogi munka alapvető technikai és kommunikációs készségeinek kialakításához, ugyanakkor a jogi kutatás módszertani dimenzióját elsősorban közvetett módon, nem pedig önálló, integrált keretben jeleníti meg.

5.1.5. PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán⁴⁰³ a jogi kutatáshoz és a jogi információhasználatához kapcsolódó képzés már az osztatlan jogászképzés első évében

⁴⁰³ <https://jak.ppke.hu/szabalyzatok-mintatantervek>

megkezdődik, ugyanakkor sajátos tantervi megoldással reagál az elsőéves hallgatók eltérő jogi előképzettségére. A *Jogi informatika* oktatása az első év első félévében indul, de az évfolyamot két részre bontva, húsz fős csoportokban szervezik meg. Ennek megfelelően az évfolyam egyik fele az első félévben, a másik fele a második félévben teljesíti a tantárgyat. Ez a megoldás tudatosan kezeli azt a pedagógiai kihívást, hogy a második félévben a hallgatók már rendelkeznek legalább egy félévnyi jogi alaptudással, ami érzékelhetően megkönnyíti a jogi információk értelmezését és felhasználását.

A *Jogi informatika* tantárgy tematikája nem egyszerűen technikai adatbázis-használatra koncentrál, hanem a jogi információ fogalmának értelmezésével indul. A hallgatók megismerkednek azzal, mit tekinthetünk jogi információnak, milyen módszerek állnak rendelkezésre a jogi információk feltárására, és ezek hogyan illeszkednek a jogász munkafolyamatba. A kurzus során különböző jogi adatbázisok kerülnek bemutatásra, és a félév egészét átszövő gyakorlati feladatok révén a hallgatók aktívan használják ezeket az eszközöket. A képzés kifejezetten hangsúlyt helyez a munkahatékonyság kérdésére, vagyis arra, hogy a jogász miként és milyen célokra használhatja a katalógusokat, adatbázisokat és egyéb információs eszközöket a jogi problémamegoldás során.

A tantárgy gyakorlatorientált jellegét jól mutatja, hogy a félév végére a hallgatók egy kisebb, úgynevezett mini jogesetet oldanak meg jogi adatbázisok segítségével. Ez a feladat nemcsak a keresési technikák alkalmazását, hanem a jogi információk kiválasztását, értelmezését és felhasználását is megköveteli. A tematika részeként megjelenik a mesterséges intelligencia és a jogi kutatás kapcsolata is, elsősorban annak bemutatására, hogy az MI-alapú eszközök milyen lehetőségeket és korlátokat jelentenek a jogi információval végzett munka során.

A PPKE ÁJK gyakorlata abban is egyedülálló a hazai jogi karok között, hogy a *Jogi informatika* tantárgy felelőse jogász–könyvtáros, akinek munkáját az oktatás során jogi könyvtáros segíti. Ez a kettős szakmai háttér lehetővé teszi, hogy a kurzus egyszerre jelenítse meg a jogász gondolkodás és a jogi információkezelés szempontjait, és a hallgatók ne csak technikai felhasználóként, hanem tudatos döntéshozóként találkozzanak a jogi adatbázisokkal és információs eszközökkel.

A karon szabadon választható tantárgyként jelenik meg a *(Jogi) adatbázisok és információkezelés a gyakorlatban* című kurzus is, amely tovább mélyíti az adatbázis-használati ismereteket, és elsősorban a jogi szakirodalmi források, adatbázisok és egyéb információforrások gyakorlati bemutatására épül. Ez a tárgy lehetőséget teremt arra, hogy az

érdeklődő hallgatók a kötelező képzésen túlmenően is elmélyítsék jogi információkeresési és -kezelési készségeiket.

A tantervben emellett több olyan tantárgy is szerepel, amelyek szűkebb értelemben kapcsolódhatnak a jogi kutatáshoz. Ide tartozik a *Jogászi érvelés, jogi retorika* című kurzus, amely az érvelési és kommunikációs készségeket fejleszti; az *Összehasonlító jogi kultúrák és összehasonlító bírói gondolkodásmód* című szabadon választható tárgy, amely a jogi összehasonlítás módszertani alapjait érinti; valamint az *Ügyvédi hivatás* című kurzus, amely a jogászi gyakorlat és szerepfelfogás oldaláról kapcsolódik a jogi kutatás eredményeinek felhasználásához.

Összességében a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának gyakorlata a jogi információval való munka tudatos, korai és integrált megközelítését mutatja. A jogi informatika oktatásának időzítése, a kiscsoportos, erősen gyakorlatorientált módszertan, valamint a jogász–könyvtáros oktatói modell együttesen olyan tanulási környezetet hoznak létre, amely a jogi kutatás alapjainak elsajátítását nem pusztán technikai készségként, hanem a jogászi problémamegoldás szerves részeként kezeli.

5.1.6. PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM – ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara⁴⁰⁴ a hazai jogi karok között sajátos és kiemelkedő helyet foglal el abból a szempontból, hogy az osztatlan jogászképzésben intézményesített formában működtet jogklinikát⁴⁰⁵, amely kifejezetten a gyakorlatra, a készségfejlesztésre és a jogászi kompetenciák alkalmazására helyezi a hangsúlyt. A jogklinikák működése nemcsak oktatásmódszertani szempontból figyelemre méltó, hanem abból a szempontból is, hogy a jogi tudás gyakorlati felhasználását, a problémamegoldást és a felelősségteljes jogászi szerepfelfogást már a képzés során kézzelfogható módon teszi megtapasztalhatóvá. Ez a megoldás a hazai jogi felsőoktatásban egyedülálló, és a jogi készségfejlesztés intézményesült formájaként példaértékűnek tekinthető.

A jogi készségek tudatos fejlesztését szolgálja a *Jogászi képességek elméleti és gyakorlati megalapozása* című tantárgy is, amely heti két órában zajlik, három kreditértéket képvisel, és a Római Jogi Tanszékhez tartozik. A tantárgy elnevezése önmagában is jelzi, hogy a kurzus nem pusztán joganyag ismeretek átadására törekszik, hanem a jogászi működéshez szükséges alapvető képességek – így az elemzés, az érvelés és a jogi problémamegoldás – elméleti és

⁴⁰⁴ <https://ajk.pte.hu/hu/hallgatoknak/jogasz-osztatlan-nappali/2019-2020-tanevtol/tantargyak>

⁴⁰⁵ <https://ajk.pte.hu/hu/hallgatoknak>

gyakorlati megalapozását célozza. Bár a tárgy nem kifejezetten jogi kutatómódszertani jellegű, a jogi problémák strukturált megközelítésének és a jogi gondolkodás elsajátításának támogatásával közvetetten hozzájárul a jogi kutatáshoz szükséges készségek fejlődéséhez.

A kifejezetten jogi információhasználatához kapcsolódó tartalmak az első évben jelennek meg a *Jogi információtechnológia és adatbáziskezelés* című tantárgy keretében. A kurzus a Közigazgatási Jogi Tanszék Infokommunikációs Csoportjához tartozik, heti két órában kerül oktatásra, három kreditértéket ér, és körülbelül húsz fős csoportokban zajlik. A tantárgy a 2000-es évek közepétől kifejezetten gyakorlati jellegű, és célja a hallgatók jogi információs környezetben való eligazodásának megalapozása.

Az oktatás során a hallgatók elsősorban két előfizetési jogi adatbázissal ismerkednek meg, de a kurzus tematikája kiterjed a jogi ügyviteli rendszerek bemutatására is. A tárgy oktatási logikája esetalapú megközelítésre épül, a hallgatók kvázi jogesetek megoldásán keresztül sajátítják el a jogi információk keresésének és kezelésének alapjait. Mindez olyan képzési szakaszban történik, amikor a hallgatók még nem rendelkeznek átfogó joganyagi ismeretekkel, ezért a hangsúly nem a dogmatikai elemzésen, hanem a források megtalálásán, a keresési stratégiák kialakításán és a jogi információk technikai kezelésén van. A hallgatók számos keresési feladatot kapnak, amelyek egyrészt jogszabályok és bírósági döntések feltárására, másrészt jogi szakirodalom keresésére irányulnak. Ez a megközelítés erősen fejleszti a felhasználói és információkezelési készségeket, ugyanakkor a jogi relevancia mélyebb értelmezése szükségszerűen csak későbbi félévekben válik teljessé.

A PTE ÁJK képzési struktúrájában a jogi kommunikáció és az érvelés fejlesztése külön tárgyként, a *Retorika* oktatásán keresztül is megjelenik. Ez a tantárgy újabb, a jogi kutatáshoz közvetetten kapcsolódó készséget fejleszt, hiszen a jogi érvelés, a forrásokra épülő meggyőzés és az álláspontok világos bemutatása a jogi kutatás eredményeinek felhasználása szempontjából is meghatározó jelentőségű.

Összességében a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának gyakorlata a jogi készségfejlesztés tudatos és intézményes megközelítését mutatja. A jogklinika működése, a jogászai képességeket célzó tantárgyak, valamint a korai, gyakorlatorientált jogi információtechnológiai képzés együttesen olyan tantervi környezetet hoznak létre, amely kedvez a jogi kutatáshoz szükséges alapkompenciák kialakulásának, még akkor is, ha ezek nem minden esetben önálló jogi kutatás keretben jelennek meg.

5.1.7. SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM – ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán⁴⁰⁶ a jogi kutatáshoz kapcsolódó tartalmak már a képzés korai szakaszában megjelennek, ugyanakkor az intézmény oktatói gyakorlatában tudatosan reflektálnak arra a feszültségre, amely abból fakad, hogy az elsőéves hallgatók még nem rendelkeznek érdemi joganyagi ismeretekkel. Ez az önreflexív oktatói attitűd több tantárgy tematikájában és módszertanában is tetten érhető.

A jogi információkezelés technikai oldalát az első év második félévében oktatott *Jogi informatika* című tantárgy jeleníti meg. A kurzus szemináriumi formában, kiscsoportos keretek között zajlik. Az oktatók saját megítélése szerint a tantárgy oktatása ebben a képzési szakaszban nehézségekbe ütközik, mivel a hallgatók jogi előismeretek hiányában még nem képesek a tanult eszközök jogászai hasznosíthatóságát átlátni. A tantárgy ennek ellenére fontos felhasználói készségeket fejleszt, és megalapozza a későbbi jogi információhasználatot.

A Széchenyi István Egyetem jogi karának tantervében ugyanakkor egy olyan, országosan is egyedülálló megoldás jelenik meg, amely kifejezetten a jogi kutatás módszertani és technikai dimenzióinak együttes oktatására törekszik. Az elsőéves hallgatók számára meghirdetett *Kutatásmódszertan és jogi adatbázisok kezelése* című tantárgyat jogász oktató tartja, ami a hazai jogi karok között ritkaságnak számít. A kurzus előadás formájában zajlik, ami önmagában is pedagógiai kérdéseket vet fel, tekintettel arra, hogy a kutatásmódszertan és az adatbázis-használat elsajátítása jellemzően gyakorlati tanulási környezetet igényel.

A tantárgyat a Jogelméleti Tanszék hirdeti meg, és a kurzus keretében a hallgatók kutatás- és dolgozatírási módszertani alapokat sajátítanak el. Az oktatás során a tanszék konkrét feladatokat ad ki, valamint gyakorlati útmutatókkal segíti a hallgatók munkáját. A kurzus oktatásába két jogi könyvtáros is bekapcsolódik, akik a könyvtári és jogi adatbázisok használatát, az ingyenesen hozzáférhető és az előfizetéses jogi adatbázisok sajátosságait, valamint a bibliográfiakészítés és a jogi hivatkozás alapelveit ismertetik. Az oktatási gyakorlat egyik fontos tapasztalata, hogy az elsőéves hallgatók informatikai előképzettsége rendkívül heterogén, előfordul, hogy egyes hallgatók alapvető szövegszerkesztési ismeretekkel sem rendelkeznek, ami a kurzus módszertani kialakítását tovább nehezíti. A kurzus sajátossága, hogy a jogi informatika és a kutatásmódszertan tartalmai nem elkülönülten, hanem integrált módon jelennek meg. A hallgatók egyszerre találkoznak a jogi információk technikai kezelésével és a tudományos, illetve jogászai munka formai-módszertani követelményeivel, ami

⁴⁰⁶ <https://szelearning.sze.hu/course/index.php?categoryid=4&lang=hu>

egyfelől intenzív tanulási helyzetet teremt, másfelől jól láthatóvá teszi a korai bevezetés korlátait is.

A Széchenyi István Egyetem tantervében emellett több olyan tantárgy is szerepel, amelyek szűkebb értelemben, de kapcsolódhatnak a jogi kutatáshoz. Ide tartoznak a különböző jogeset-megoldásra épülő kurzusok, mint a *Nehéz jogi esetek*, a *Bevezetés a polgári jogi jogesetek megoldásába*, a *Nehéz jogi esetek a modern technológiák körében*, az *Ügyvédi hivatás a gyakorlatban*, a *Büntetőjogi jogeset-megoldás*, valamint a nemzetközi és uniós joghoz kapcsolódó esettanulmányi tárgyak. Ezek a kurzusok elsősorban a jogi problémamegoldást és az érvelési készségeket fejlesztik, és több esetben az uniós jogi adatbázisok használatát is bemutatják, ugyanakkor nem önálló jogi kutatómódszertani keretben működnek.

Összességében a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának gyakorlata kísérletező és átfogó jellegű. A jogi kutatáshoz kapcsolódó technikai és módszertani elemek már a képzés elején megjelennek, részben egymással összekapcsolva. Ez a megoldás egyszerre kínál lehetőséget a korai alapozásra és mutat rá azokra a pedagógiai kihívásokra, amelyek akkor jelentkeznek, amikor a jogi kutatás oktatása megelőzi a joganyag gondolkodás tartalmi megalapozását. Ez a tapasztalat különösen tanulságos a jogi kutatás oktatásának időzítésére és integrációjára vonatkozó disszertációs következtetések szempontjából.

5.1.8. SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM – ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán⁴⁰⁷ a jogi információhasználatához és a jogi kutatáshoz kapcsolódó készségek már a képzés legelső félévében megjelennek, kifejezetten gyakorlati jellegű tantárgyak keretében. A kar tantervi megoldása abba a modellbe illeszkedik, amely a jogi információs környezet használatát és a technikai készségek fejlesztését már a jogászképzés kezdeti szakaszában megkísérli megalapozni.

Az első év első félévében kötelező jelleggel szerepel a *Jogi adatgyűjtés és feldolgozás* című tantárgy. A kurzus előadás nélküli, kizárólag gyakorlati formában zajlik, heti két órában, két kreditérték mellett, és gyakorlati jeggyel zárul. A tantárgy célja a jogi információk gyűjtésének, kezelésének és feldolgozásának alapvető technikáinak elsajátítása. Az oktatás már ebben a korai szakaszban a jogi adatbázisok használatára, a keresési műveletekre és az információkezelés technikai oldalára koncentrálni, ugyanakkor a hallgatók ekkor még nem

⁴⁰⁷ <https://www.juris.u-szeged.hu/oktatas/jogasz-mesterkepzesi/nappali-tagozat-10-felev>

rendelkeznek érdemi joganyagi ismeretekkel, ami a tanulási folyamat sajátos kihívásait eredményezi.

A képzés második félévében kötelező tárgyként folytatódik ez az irány a *Jogi informatika* oktatásával. Ez a tantárgy szintén előadás nélküli, gyakorlati jellegű kurzus, heti két órában zajlik, két kreditértéket ér, és gyakorlati jeggyel zárul. Az oktatás körülbelül huszonnégy–huszonöt fős csoportokban, számítógépekkel felszerelt géptermi környezetben történik. A kurzus oktatásában interdiszciplináris oktatói kör vesz részt, ugyanis matematikusok, közgazdászok és jogászok egyaránt közreműködnek, ami a tárgy technikai és alkalmazási fókuszát erősíti. A tantárgy keretében két bevezető előadás is helyet kap a félév elején, amelyek a gyakorlati foglalkozásokat hivatottak keretbe helyezni.

A tantárgy tematikája az ingyenesen hozzáférhető és az előfizetési jogi adatbázisok használatára, a keresési technikák bemutatására, valamint az információk technikai kezelésére épül. A hallgatók megismerkednek a jogi dokumentumok kezelésének alapjaival, így a PDF-ek kezelésével, a Word használatával, különös tekintettel a tartalomjegyzékek és hivatkozások készítésére, elsősorban a szövegszerkesztő funkcióinak kihasználásával. Emellett hangsúlyt kapnak a fontos jogi intézmények hivatalos weboldalai, valamint a jogi információk online környezetben történő elérésének és ellenőrzésének alapjai. A tematika részeként a mesterséges intelligencia jogi információkezelésben való használata is megjelenik, elsősorban bemutató jelleggel.

Az oktatás módszertanát erősen gyakorlatcentrikus megközelítés jellemzi. A hallgatók a félév során folyamatosan feladatokat oldanak meg, amelyek jelentős részben keresési feladatokra épülnek, és a jogi információk technikai feltárását célozzák. Ugyanakkor a tárgy sajátossága, hogy a hallgatók ebben a képzési szakaszban még nem rendelkeznek kellő joganyagi háttérrel, ezért gyakran nem érzékelik a tanult készségek azonnali hasznosíthatóságát. A jogi relevancia, a források értékelése és a kutatási döntések megalapozottsága szükségszerűen csak későbbi félévekben válik számukra világossá.

Összességében a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának gyakorlata a jogi információkezelés korai és intenzív technikai megalapozására épül. Ez a megoldás hatékonyan fejleszti a felhasználói és adatbázis-kezelési készségeket, ugyanakkor jól láthatóvá teszi azt a feszültséget, amely a jogi kutatáshoz szükséges technikai kompetenciák korai oktatása és a jogi problémamegoldás tartalmi megalapozásának időbeli eltérése között fennáll.

Ez a tapasztalat különösen releváns a jogi kutatás oktatásának tantervi időzítésére és integrációjára vonatkozó kérdések szempontjából.

Jogi kar	Jogi kutatáshoz kapcsolódó tárgyak megjelenése	Évfolyam	Domináns fókusz	Oktató típusa
DE ÁJK	Információkeresés és könyvtárhasználat; jogászi érvelés; jogklinika; jogi informatikai és e-közigazgatási elemek	1. évtől, illetve későbbi években	technikai, jogeset- és problémamegoldás	jogi könyvtáros, jogász oktató
ELTE ÁJK	Bevezetés a jogi adatbázisok kezelésébe	1. év (1. félév)	technikai, részben módszertani	jogász oktató
KRE ÁJK	Jogi informatika; tanulás- és kutatómódszertan; haladó kutatómódszertan; MI-bevezető	1. év és 5. év	technikai, szakdolgozati támogatás	jogász oktató
ME ÁJK	Jogászi érvelés és kommunikáció; jogi informatika	1–2. év	felhasználói, érvelési	jogász oktató
PPKE JÁK	Jogi informatika; (Jog) adatbázisok és információkezelés a gyakorlatban	1. év (1–2. félév)	integrált (kutatás + jogi problémamegoldás)	jogász-könyvtáros, jogi könyvtáros
PTE ÁJK	Jogi információtechnológia és adatbáziskezelés; jogklinika; jogászi képességek	1. év, illetve későbbi évek	gyakorlat- és problémamegoldás-központú	jogász oktató, jogi könyvtáros
SZTE ÁJK	Jogi adatgyűjtés és feldolgozás; jogi informatika	1. év (1–2. félév)	technikai, gyakorlatcentrikus	interdiszciplináris
SZE DF ÁJK	Kutatómódszertan és jogi adatbázisok kezelése; jogi informatika; jogeset-megoldó tárgyak	1. év	integrált, kísérleti	jogász oktató, jogi könyvtáros

5. táblázat – A jogi kutatáshoz kapcsolódó oktatási elemek megjelenése a hazai jogi karokon

5.1.9. A JOGI KUTATÁS OKTATÁSÁNAK HAZAI KÉPE ÉS STRUKTURÁLIS HIÁNYAI

A hazai jogi karok tanterveinek összehasonlító elemzése egyértelművé teszi, hogy a jogi kutatáshoz kapcsolódó ismeretek és készségek az osztatlan jogászképzésben jelen vannak, ugyanakkor széttagoltan, eltérő hangsúlyokkal és eltérő pedagógiai logikák mentén jelennek meg. A vizsgált intézmények mindegyikében találhatók olyan tantárgyak, amelyek részben vagy közvetetten érintik a jogi információk használatát, a forrásokkal való munkát, az érvelést vagy a jogeset-megoldást, azonban ezek nem alkotnak koherens, egymásra épülő jogi kutatómódszertani ívet.

Az elemzés egyik legfontosabb tanulsága, hogy nincs egységes intézményi válasz arra a kérdésre, mikor, hogyan és milyen céllal kell a jogi kutatást oktatni. Egyes karokon már az első félévben megjelenik a jogi informatika vagy az adatbázis-használat, máshol csak későbbi félévekben, illetve jellemzően a szakdolgozatíráshoz kapcsolódva. A korai bevezetés gyakran technikai hangsúlyú, és a hallgatók jogi előismereteinek hiánya miatt nehezen kapcsolódik a jogászai problémamegoldáshoz; a késői megjelenés viszont sok esetben már nem képes pótolni azokat az alapkompenciákat, amelyeknek a képzés korábbi szakaszában kellett volna kialakulniuk.

Általános jelenség, hogy a jogi kutatás nem önálló, nevesített oktatási tárgyként, hanem más tantárgyakhoz kapcsolódva jelenik meg, jellemzően jogi informatika, jogászai érvelés, jogeset-megoldás, jogklinika, retorika, jogászai professzió vagy tanulás- és kutatómódszertan címszavak alatt. Ezek a kurzusok kétségtelenül fontos részkompenciákat fejlesztenek, azonban nem teszik explicitté a jogi kutatást mint önálló gondolkodási és döntési folyamatot. A jogi források kiválasztásának, értelmezésének és relevanciájának kérdése így sok esetben a hallgatók számára csak utólag, tapasztalati úton válik érthetővé.

Külön figyelmet érdemel, hogy több intézményben a jogi kutatáshoz kapcsolódó tudás átadása személyfüggő és esetleges. A jogi tudásmenedzserek szerepe egyes karokon kifejezetten innovatív és meghatározó, máshol alkalmoszerű vagy egyáltalán nem intézményesült. Hasonlóképpen eltérő az oktatók szakmai háttere, vannak köztük jogászok, könyvtárosok, informatikusok és más szakemberek párhuzamosan, akik gyakran összehangolt módszertani keret nélkül vesznek részt az oktatásban. Ez a sokszínűség önmagában érték, ugyanakkor hiányzik az a közös fogalmi és pedagógiai keret, amely biztosítaná, hogy minden joghallgató azonos alapokkal lépjen tovább a képzésben.

Az összehasonlító elemzésből az is kirajzolódik, hogy a jogi kutatás oktatása gyakran technikai készségek oktatására szűkül, miközben a jogi információ kiválasztásának döntési jellege, a forráskritika, a relevancia felismerése és a kutatási döntések indokolása háttérbe szorul. Ezzel párhuzamosan a jogi felsőoktatás implicit módon mégis elvárja, hogy a hallgatók mind a tanulmányaik során, mind a szakdolgozat megírásakor, mind későbbi szakmai pályájukon képesek legyenek önálló, kritikus és megalapozott jogi kutatásra.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a hazai jogi képzésben a jogi kutatás kulcsszerepe elismert, de nem intézményesített. A jelenlegi tantervi megoldások nem biztosítják azt, hogy minden joghallgató egységes módon, tudatosan és módszertanilag megalapozottan sajátítsa el a jogi kutatáshoz szükséges kompetenciákat. Ez a hiány különösen élesen jelentkezik a digitális jogi információs környezet és a mesterséges intelligencia eszközeinek megjelenésével, amelyek tovább növelik a jogi információk kiválasztásával és értékelésével kapcsolatos döntések súlyát.

Ezen körülmények együttesen indokolják annak szükségességét, hogy a jogi kutatás ne széttöredezett részkompetenciák halmazaként, hanem egységes, kötelező kurzus keretében jelenjen meg az osztatlan jogászképzésben. Egy ilyen kurzus elsősorban nem technikai tudást közvetítene, hanem a jogi kutatást a jogászai problémamegoldás szerves részeként tenné láthatóvá, és biztosítaná azt az egységes alapot, amelyre a képzés további szakaszai – a jogeset-megoldás, a szakdolgozatírás és a szakmai gyakorlat – építhetők.

Ez az összegző tapasztalat képezi a következő alfejezetben bemutatott kurzusjavaslat normatív és pedagógiai kiindulópontját.

5.2. JAVASLAT EGY JOGI KUTATÁSMÓDSZERTAN KURZUSRA

A fenti összehasonlító elemzés világossá teszi, hogy a hazai jogi felsőoktatásban a jogi kutatáshoz kapcsolódó ismeretek és készségek jelen vannak ugyan, de szétagoltan, eltérő hangsúlyokkal és egységes módszertani keret nélkül épülnek be a tantervekbe. A jogi kutatás így egyszerre válik minden jogászai tevékenység előfeltételévé és mégis intézményesen alulszabályozott területté. Ez a felismerés indokolja, hogy a disszertáció a következőkben ne egyes tantárgyi megoldások továbbfejlesztésére, hanem egy olyan egységes, kötelező kurzusmodell bemutatására tegyen javaslatot, amely a jogi kutatást a jogászai problémamegoldás szerves részeként, tudatosan felépített tanulási folyamatként integrálja az osztatlan jogászképzésbe.

Jelen fejezetben bemutatott kurzusmodell nem normatív értelemben vett „jó gyakorlatként” vagy általánosan alkalmazandó receptként jelenik meg, hanem annak szemléltetésére szolgál, hogy a disszertációban kifejtett elméleti és módszertani megállapítások miként fordíthatók le oktatási koncepcióként a jogi felsőoktatás keretei között. A kurzusmodell felépítése tudatosan szakít azzal a megközelítéssel, amely a jogi kutatást egyetlen tantárgy keretében, izolált készségként kívánja oktatni, és ezzel szemben a jogi kutatás elsajátítását fokozatos tanulási folyamatként értelmezi, amely a jogászai gondolkodás fejlődésével párhuzamosan mélyül el. Ezen szemlélet pedagógiai következménye a jogi tantervbe illesztett, egymásra épülő kurzuselemek alkalmazása, amelyek lehetővé teszik a jogi információval való munkavégzés készség szintű, lépcsőzetes fejlesztését. A fejezet arra is felhívja a figyelmet, hogy a jogi kutatáshoz kapcsolódó kompetenciák a jogi felsőoktatásban jellemzően nem jelennek meg expliciten a tantervi követelmények között, ugyanakkor a hallgatókkal szembeni elvárásként megfogalmazódnak. A bemutatott kurzusmodell ezzel szemben arra tesz kísérletet, hogy a jogi kutatás döntési, értelmezési és forráshasználati dimenziói láthatóvá és tudatosan fejleszthetővé váljanak. Mindez különös jelentőséggel bír a digitális és mesterséges intelligenciával támogatott jogi információs környezetben, ahol a jogi információkhoz való hozzáférés technikai értelemben egyre egyszerűbbé válik, miközben a relevancia meghatározása és az értelmezés továbbra is jogászai döntéseket igényel.

A *Jogi kutatás és a jogászai problémamegoldás* című kurzuscsomag a jogi kutatást a jogászai gondolkodás és döntéshozatal szerves részeként értelmezi, és nem tekinti azt kizárólag technikai forráskeresési tevékenységnek. A jogi probléma azonosítása, a releváns jogi információk kiválasztása, értelmezése és integrálása olyan összetett folyamatot alkot, amely nem egyetlen tantárgy keretében sajátítható el, hanem fokozatos, egymásra épülő fejlesztést igényel. A kurzuscsomag célja ezért nem az, hogy a hallgatók egy adott évfolyamon „megtanulják” a jogi kutatást, hanem az, hogy a jogászai problémamegoldás kutatási dimenziója a képzés teljes időtartama alatt, lépcsőzetesen és reflektált módon épüljön be a tanulási folyamatba. A képzés logikája a jogi kutatást folyamatként értelmezi, azaz a jogi probléma felismerésétől és lehatárolásától a relevancia kialakításán át a jogi döntést megalapozó érvelésig.

Az első képzési szakaszban a hangsúly a jogi információs környezetben való eligazodáson van. A hallgatók ebben a szakaszban nem önálló kutatási feladatokat végeznek, hanem megismerkednek a jogi információ fogalmával, forrásaival és funkcióival. A cél annak tudatosítása, hogy a jogi információ nem azonos sem az adatokkal, sem a dokumentumokkal,

és hogy nem minden, a jogról szóló információ válik automatikusan jogilag relevánssá. Ez az alapozó szakasz elsősorban az információs tudatosságot, a forráskritikát és a tudatos kérdésfeltevés képességét fejleszti, előkészítve a későbbi, komplexebb kutatási döntéseket.

A második szakasz középpontjába a jogi relevancia kérdése kerül. A hallgatók ebben az időszakban már nemcsak forrásokat azonosítanak, hanem azt vizsgálják, hogy miként alakul ki a jogi probléma, és hogyan válik egy adott információ a jogi érvelés szempontjából relevánssá. A képzés ebben a szakaszban hangsúlyosan különbséget tesz keresés és kutatás között, és rámutat arra, hogy a jogi kutatás mindig döntési helyzeteket feltételez. A hallgatók megtanulják felismerni a könnyű és nehéz jogi esetek közötti különbségeket, valamint azt, hogy a relevancia nem a jogi források sajátja, hanem a jogász problémamegoldás során nyeri el jelentőségét.

A harmadik szakasz a jogi kutatást már kifejezetten a jogász problémamegoldás döntési folyamataként értelmezi. A hallgatók ebben a szakaszban összetettebb kutatási stratégiákkal dolgoznak, és vizsgálják a különböző jogi információforrások – így például ítéletek, kommentárok, indokolások és monográfiák – eltérő funkcióit a jogi érvelésben. Kiemelt szerepet kap annak megértése, hogy a jogi kutatás nem semleges technikai művelet, hanem normatív és értelmezési döntések sorozata. Ebben az összefüggésben jelenik meg a mesterséges intelligencia is mint új információs környezet, amely a jogi kutatás folyamatát befolyásolja, de nem helyettesíti a jogász felelősséget és értelmező döntést.

A képzés záró szakasza az önálló jogi kutatás és a módszertani reflexió fejlesztésére irányul. A hallgatók ebben az időszakban már képesek saját kutatási döntéseik indoklására, valamint arra, hogy tudatosan reflektáljanak a választott forrásokra, módszerekre és érvelési stratégiákra. Ez a szakasz közvetlenül kapcsolódik a szakdolgozati és későbbi szakmai munkára való felkészítéshez, és hangsúlyt helyez az etikai, integritási és felelősségi kérdésekre, különösen a digitális és mesterséges intelligenciával támogatott kutatási környezetben.

5.2.1. A KURZUS SZEREPE ÉS FUNKCIÓJA A JOGI KÉPZÉSBEN

A Jogi kutatás és a jogász problémamegoldás kurzuscsomagot az a szemlélet hatja át, amely szerint a jogi kutatás nem önálló technikai készség, hanem a jogász gondolkodás egyik alapvető strukturáló eleme. Ennek megfelelően a kurzus célja elsősorban nem a jogi források hatékony azonosításának elősegítése, hanem annak tudatosítása, hogy a jogi információ kiválasztása, értelmezése és felhasználása mindig a jogi probléma sajátosságaihoz és a jogász döntéshozatal keretéhez igazodik. Ez a megközelítés egyszerre épít a kontinentális

jogászképzés hagyományaira és az angolszász jogi oktatás azon tapasztalataira, amelyek a jogi kutatást a jogászai problémamegoldás fejlesztésének központi eszközeként kezelik.

A kurzus célja továbbá, hogy a joghallgatók képessé váljanak a jogi kutatás mint tudatosan felépített gondolkodási és döntési folyamat értelmezésére és önálló alkalmazására mind tanulmányaik során, mind későbbi szakmai tevékenységükben. A képzés hangsúlya nem kizárólag technikai készségek fejlesztésén van, hanem a jogi problémákhoz kapcsolódó kutatási kérdések megfogalmazásának képességén, az elsődleges és másodlagos jogi források azonosításán és értékelésén, valamint a jogi információk közötti hierarchikus és tartalmi kapcsolatok felismerésén. A kurzus célja egyben annak elősegítése is, hogy a hallgatók a jogi kutatás eredményeit tudatosan és indokolható módon alkalmazzák jogeset-megoldási feladatokban és tudományos igényű írásbeli munkákban egyaránt.

A tanulási célok meghatározása során a hangsúly nem elsősorban mérhető technikai tudáselemekre, hanem olyan komplex kompetenciák fejlesztésére helyeződik, amelyek közvetlenül befolyásolják a jogi gondolkodás minőségét és a jogászai döntéshozatal megalapozottságát.

A kurzus tematikai struktúrája a disszertáció logikai ívét követi, és arra törekszik, hogy a jogi kutatást egységes, koherens rendszerként mutassa be. A tematika moduláris felépítésű, amely lehetővé teszi a kurzus rugalmas illesztését a különböző jogi tantervekhez.

A kurzus első modulja a jogi információ sajátosságaira koncentrál, különös tekintettel a jogi források közötti különbségekre és kapcsolatokra. Ennek a résznek a célja annak tudatosítása, hogy a jogi információ nem semleges adat, hanem normatív tartalom, amelynek értelmezése mindig kontextusfüggő.

A második modul a jogi kutatás folyamatát mint döntési láncolatot mutatja be. A hangsúly nem a keresési technikák részletezésén, hanem a kutatási stratégiák kialakításán és a forrásválasztás indoklásán van. A hallgatók ezen keresztül azt tanulják meg, hogy a jogi kutatás nem mechanikus tevékenység, hanem tudatos szakmai döntések sorozata.

A harmadik modul a bibliográfiai és rendszerszintű megközelítésekre épül, és a jogi források közötti kapcsolatok feltárását helyezi a középpontba. Ezen rész célja annak bemutatása, hogy a jogi kutatás nem önálló dokumentumok mechanikus feldolgozása, hanem a jogi diskurzusban zajló érvelési és döntési mintázatok feltárása.

A kurzus záró modulja a jogi kutatás gyakorlati alkalmazására fókuszál, különösen jogeset-megoldási és tudományos munkához kapcsolódó helyzetekben. A modul nem új tartalmakat vezet be, hanem a korábban elsajátított szemléletmód integrálását segíti elő.

A kurzus oktatási módszerei a jogi kutatás sajátosságaihoz igazodnak. Az előadásszerű ismeretátadás helyett a hangsúly az aktív hallgatói részvételen és a problémaközpontú tanuláson van. A kurzus tanulásszervezési logikája kiscsoportos, interaktív munkavégzésre épül, amely lehetőséget teremt a hallgatói döntések közös elemzésére és visszacsatolására. Az alkalmazott módszerek célja nem a hallgatók technikai betanítása, hanem a jogi problémamegoldás és a jogi információval kapcsolatos forráshasználati döntések tudatosítása. A módszertani megközelítés szerves részét képezi a rendszeres reflexió és visszajelzés, amely nem a technikai helyesség ellenőrzésére, hanem a jogi információval kapcsolatos döntések indokolhatóságának és megalapozottságának vizsgálatára irányul.

A tanulási környezet kialakításában kiemelt szerepet kap a jogi információs rendszer egészének bemutatása, beleértve a nyomtatott és digitális forrásokat, valamint az adatbázis-alapú kutatás sajátosságait. A könyvtári környezet ebben az összefüggésben nem elsősorban fizikai helyszínként, hanem szervezett tanulási térként jelenik meg, amely támogatja a jogi kutatás folyamatának elsajátítását.

Az oktatási módszerek megválasztása során a kurzus tudatosan kerül az eszközcentrikus megközelítést. Az alkalmazott digitális eszközök és adatbázisok nem önálló tananyagként, hanem a jogi kutatás problémamegoldási és döntési folyamatának illusztrálására szolgáló eszközként jelennek meg.

A fenti oktatási módszerek és tanulási környezet működtetése olyan oktatói szerepfelfogást feltételez, amely túlmutat a hagyományos előadói és ismeretközvetítő modellen. A jogi kutatás oktatása ebben a megközelítésben nem elsősorban tartalomátadást, hanem módszertani iránymutatást, visszacsatolást és a hallgatói döntések értelmezését igényli. Ez a szerep különösen jól megragadható a jogi tudásmenedzser oktatói funkciójában, aki a jogi információk kezelésében, a kutatási folyamat strukturálásában és a forráshasználati döntések tudatos értékelésében egyaránt kompetens szereplőként jelenik meg.

A kurzus értékelési rendszere összhangban áll a meghatározott tanulási kimenetekkel. Az értékelés nem a technikai ismeretek számonkérésére, hanem a jogi kutatáshoz kapcsolódó problémamegoldási folyamatok megértésére és alkalmazására irányul.

Az értékelés alapját olyan feladatok képezik, amelyek során a hallgatóknak indokolniuk kell kutatási döntéseiket, bemutatniuk a forrásválasztás logikáját, valamint reflektálniuk kell a jogi információk relevanciájára és megbízhatóságára. Ez a megközelítés lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a hallgatók mennyiben képesek a jogi kutatást integrálni jogi gondolkodásukba.

A kurzustervezet a jogi képzés olyan szakaszában helyezhető el, ahol a hallgatók már rendelkeznek alapvető joganyagi ismeretekkel, és képessé válnak a jogi problémamegoldás és a jogi információval való forráshasználat tudatos fejlesztésére. Ez a pozicionálás részben a jogi oktatás hagyományos struktúrájához való illeszkedést tükrözi, részben pedig azt a pedagógiai tapasztalatot, hogy a jogi kutatás módszertani kérdései akkor válnak értelmezhetővé és feldolgozhatóvá, amikor a hallgatók már rendelkeznek alapvető jogi fogalomkészlettel és normaismerettel.

Ugyanakkor a nemzetközi jogi oktatási gyakorlat is arra mutat rá, hogy a jogi kutatás alapjainak bevezetése már a képzés korai szakaszában indokolt, még ha annak teljes módszertani kibontása csak későbbi évfolyamokon történik is meg. A bemutatott kurzusmodell ezt a kettős szempontot érvényesíti, vagyis a jogi képzés hagyományos felépítését tiszteletben tartja, ugyanakkor lehetőséget teremt arra, hogy a jogi kutatáshoz kapcsolódó alapvető szemléleti és módszertani elemek már a képzés korai szakaszában megjelenjenek, megalapozva a későbbi, összetettebb kutatási feladatokat.

A kurzustervezet bemutatása nem a disszertáció gyakorlati lezárását kívánja szolgálni, sokkal inkább annak elméleti és normatív következtetéseinek összegzését. A fejezet célja annak szemléltetése, hogy a jogi kutatás oktatása nem járulékos eleme a jogi képzésnek, hanem a jogász kompetenciák fejlődésének egyik alapvető feltétele.⁴⁰⁸ A bemutatott kurzusmodell ennek a megközelítésnek a gyakorlati alkalmazhatóságát teszi láthatóvá, anélkül, hogy a disszertáció tudományos fókuszát az oktatásfejlesztés irányába elmozdítaná.

⁴⁰⁸ Felvethető ellenvetésként, hogy a bemutatott kurzuscsomag és az ahhoz kapcsolódó oktatói együttműködési modell túlzottan komplexnek tűnik az osztatlan jogázképzés keretei között. Ez az érv azonban abból a feltételezésből indul ki, hogy a jogi kutatás oktatása járulékos vagy specializált tevékenység, amely kizárólag kiegészítő szerepet tölt be a jogász képzésben. A disszertáció ezzel szemben amellett érvel, hogy a jogi kutatás a jogász problémamegoldás egyik alapvető eleme, amelynek elsajátítása nem hagyható informális tanulási folyamatokra vagy esetleges oktatói gyakorlatokra. A javasolt modell nem új terheket kíván róni a képzésre, kizárólag láthatóvá és taníthatóvá teszi azt a kompetenciaterületet, amelyet a jogi felsőoktatás már jelenleg is elvár a hallgatóktól. Az oktatói szerepek megosztása és együttműködése így nem többletigényt, hanem hatékonyabb és tudatosabb intézményes működést jelent, amely összhangban áll a jogi felsőoktatás hosszú távú minőségi céljaival.

5.2.2. A KURZUSTERVEZET LOGIKÁJA

A Jogi kutatás és a jogászai problémamegoldás nevet viselő kurzuscsoomag három, egymásra épülő modulból áll, amelyek az osztatlan jogászképzés eltérő szakaszaihoz illeszkednek. A modulok nemcsak tartalmukban, hanem funkciójukban is különböznek, mivel az első a jogi információval való találkozás kereteit teremti meg, a második a jogi kutatás döntési jellegét teszi láthatóvá, a harmadik pedig a jogi kutatást önálló problémamegoldási eszközzé emeli. Ez a kurzuscsoomag egyszerre reflektál a hazai tantervi gyakorlatok hiányosságaira és a nemzetközi – különösen az angolszász – jogi oktatás tapasztalataira, és olyan strukturált keretet kínál, amely a jogi kutatást a jogászai problémamegoldás elválaszthatatlan részévé teszi.

I. modul – Jogi információ és tájékozódás a jogi információs térben (1. év)

A kurzuscsoomag első modulja a jogi képzés kezdeti szakaszában helyezkedik el, és célja nem a jogi kutatás „megtanítása”, hanem annak megalapozása, hogy a hallgatók értelmezni tudják, mit jelent jogi információval dolgozni. A hangsúly ebben a szakaszban a jogi információ fogalmának tisztázásán, a jogi információforrások típusainak megkülönböztetésén, valamint a jogi információs környezet – nyomtatott, digitális és adatbázis-alapú források – áttekintésén van. Ebben a modulban a jogi adatbázisok és technikai eszközök nem önálló tananyagként jelennek meg, hanem illusztrációs szerepet töltenek be, azt teszik láthatóvá, hogy a jogi információ nem önmagában adott, hanem kiválasztás, szűrés és értelmezés eredménye. A modul elsődleges célja annak felismerése, hogy a jogi információk közötti eligazodás már önmagában döntési helyzeteket teremt, még akkor is, ha a hallgatók jogi dogmatikai tudása ekkor még korlátozott.

II. modul – Jogi kutatás mint döntési és értelmezési folyamat (2–3. év)

A második modul a jogi kutatás fogalmát már kifejezetten a jogászai problémamegoldás kontextusában értelmezi. Ebben a szakaszban a hallgatók már rendelkeznek alapvető joganyagi ismeretekkel, így lehetőség nyílik arra, hogy a jogi kutatás ne egyszerűen technikai tevékenységként, hanem értelmezési és relevanciaválasztási folyamatként jelenjen meg. A modul középpontjában az áll, hogy a jogi kutatás során nem minden elérhető információ válik jogilag relevánssá, és hogy a relevancia felismerése mindig a jogi probléma természetéhez és a jogászai döntési helyzethez kötődik. A hallgatók ebben a szakaszban már nemcsak forrásokat keresnek, hanem indokolják is kutatási döntéseiket, hogy miért az adott jogszabályt, ítéletet vagy szakirodalmat vonják be az érvelésbe, és milyen alternatívák maradnak kívül a vizsgálaton. Ennek a modulnak a célja annak tudatosítása, hogy a jogi kutatás a jogászai

problémamegoldás egyik legfontosabb strukturáló eszköze, amely közvetlenül hat a jogi érvelés minőségére és a döntések megalapozottságára.

III. modul – Jogi kutatás alkalmazása komplex jogász problémákban (4–5. év)

A kurzuscsomag harmadik modulja a jogi kutatás alkalmazási szintjére koncentrál. Ebben a szakaszban a jogi kutatás már nem önmagában álló tárgy, hanem a jogeset-megoldás, a szakdolgozatírás és a szakmai gyakorlat integrált része. A hangsúly a komplex, több jogterületet érintő problémák kezelésén, a források közötti kapcsolatok felismerésén és a jogi információk kritikus értékelésén van. A modul célja, hogy a hallgatók képesek legyenek a jogi kutatás eredményeit különböző jogász szerepekben – jogalkalmazás, jogalkotás, tanácsadás, tudományos munka – következetesen és felelősségteljesen alkalmazni. Ebben a szakaszban külön hangsúlyt kap a digitális jogi információs környezet és a mesterséges intelligencia eszközeinek kritikus használata is, nem mint „gyorsító eszköz”, hanem mint olyan tényező, amely tovább erősíti a jogi relevanciával kapcsolatos döntések jelentőségét.

5.2.3. A KURZUS(CSOMAG) TEMATIKÁJA ÉS FELÉPÍTÉSE

A kurzuscsomag nem új joganyagi ismereteket kíván hozzáadni a tantervhez, hanem láthatóvá és taníthatóvá teszi azt a kompetenciaterületet, amelyet a jogi felsőoktatás jelenleg elvár, de nem egységesen oktat. A modell célja annak biztosítása, hogy a joghallgatók ne esetlegesen, hanem tudatos tanulási folyamat eredményeként sajátítsák el a jogi kutatás alapvető szemléletét és módszereit.

I. modul – Jogi információ és tájékozódás a jogi információs térben (1. év)

Az első modul elsődleges célja annak megalapozása, hogy a hallgatók értelmezni tudják a jogi információ fogalmát, valamint felismerjék a jogi információs környezet sajátosságait. A képzés ebben a szakaszban nem a jogi kutatás teljes körű elsajátítására törekszik, hanem arra, hogy a hallgatók tudatos viszonyt alakítsanak ki a jogi információval mint a jogász munka alapvető nyersanyagával. A modul célja annak megértetése, hogy a jogi információ nem azonos sem a jogszabály szövegével, sem az adatbázisokban elérhető tartalmakkal, hanem mindig értelmezési és kiválasztási folyamat eredménye.

A tanulási folyamat középpontjában a jogi információforrások típusainak elkülönítése, a jogi információs tér strukturáltságának felismerése, valamint a nyomtatott és digitális források közötti különbségek megértése áll. A modul célja nem az eszközhasználat rutinszerű elsajátítása, hanem annak tudatosítása, hogy már a keresés megkezdése is döntési helyzeteket

teremt. A jogi adatbázisok, katalógusok és online felületek ebben a szakaszban elsősorban szemléltető funkciót töltenek be: azt teszik láthatóvá, hogy a jogi információk elérhetősége és szerveződése miként befolyásolja a jogászi tájékozódást.

A modul sikeres teljesítését követően a hallgatók képesek értelmezni a jogi információ fogalmát, megkülönböztetni a jogi információforrások alapvető típusait, és felismerni a jogi információs környezet strukturáltságát. Képesé válnak arra, hogy egy jogi probléma kapcsán tudatosan azonosítsák, milyen jellegű jogi információkra lehet szükségük, és megértsék, hogy a jogi információk közötti eligazodás nem semleges, hanem döntésekkel terhelt folyamat. A modul eredményeként kialakul az a szemléleti alap, amelyre a későbbi jogi kutatási kompetenciák építhetők.

II. modul – Jogi kutatás mint döntési és értelmezési folyamat (2–3. év)

A második modul célja a jogi kutatás fogalmának elmélyítése és a jogászi problémamegoldással való szoros összekapcsolása. Ebben a képzési szakaszban a hallgatók már rendelkeznek alapvető joganyag ismeretekkel, ami lehetővé teszi, hogy a jogi kutatás ne pusztán információkeresésként, hanem értelmezési és relevanciaválasztási folyamatként jelenjen meg. A modul központi célja annak tudatosítása, hogy a jogi kutatás során nem minden elérhető információ válik jogilag relevánssá, és hogy a relevancia mindig a jogi probléma természetéhez és a jogászi döntési helyzethez kötődik.

A tanulási folyamat ebben a szakaszban a kutatási kérdések megfogalmazására, a források közötti választások indoklására és a jogi információk értékelésére helyezi a hangsúlyt. A modul célja nem az, hogy a hallgatók „több forrást” találjanak, hanem az, hogy megértsék, miért éppen az adott forrás válik jogilag jelentőssé az adott problémában. A jogi kutatás itt már a jogi érvelés előszobájaként jelenik meg, amely közvetlenül hat a döntések megalapozottságára.

A modul sikeres teljesítését követően a hallgatók képesek a jogi kutatást tudatosan felépített gondolkodási és döntési folyamatként értelmezni. Képesé válnak jogi problémákhoz kapcsolódó kutatási kérdések megfogalmazására, a releváns jogi információk kiválasztására és a kutatási döntések indoklására. Felismerik a jogi információk közötti hierarchikus és tartalmi kapcsolatokat, és képesek a jogi forrásokat nem önmagukban, hanem az érvelés részeként használni. A modul eredményeként a jogi kutatás a hallgatók számára a jogászi problémamegoldás integrált részévé válik.

III. modul – Jogi kutatás alkalmazása komplex jogászi problémákban (4–5. év)

A harmadik modul célja a jogi kutatás alkalmazási szintjének elmélyítése és a jogászi szerepekhez való kapcsolása. Ebben a szakaszban a jogi kutatás már nem önálló tanulási célként, hanem a komplex jogi problémák megoldásának eszközeként jelenik meg. A modul célja annak bemutatása, hogy a jogi kutatás eredményei miként hasznosíthatók különböző jogászi tevékenységekben, így a jogeset-megoldásban, a szakdolgozatírásban, valamint a szakmai gyakorlat során.

A tanulási folyamat hangsúlya a több jogterületet érintő problémák kezelésén, a források közötti összefüggések felismerésén és a jogi információk kritikus értékelésén van. A modul külön figyelmet fordít a digitális jogi információs környezet és a mesterséges intelligencia eszközeinek megjelenésére, nem technológiai újítként, hanem olyan tényezőként, amely tovább növeli a jogi relevanciával kapcsolatos döntések súlyát és felelősségét.

A modul sikeres teljesítését követően a hallgatók képesek a jogi kutatás eredményeit következetesen és felelősségteljesen alkalmazni komplex jogi problémák megoldásában. Képesé válnak arra, hogy kutatási döntéseiket különböző jogászi szerepekben – jogalkalmazóként, tanácsadóként vagy tudományos munkában – indokolják és védjék. A modul eredményeként a jogi kutatás nem pusztán tanult készségként, hanem a jogászi szakmai identitás részévé válik.

5.2.3.1. AZ ÉRTÉKELÉS ALAPELVEI

A *Jogi kutatás és a jogászi problémamegoldás* kurzuscsomag értékelési rendszere abból az alapfelismerésből indul ki, hogy a jogi kutatás nem pusztán technikai műveletek összessége, hanem gondolkodási és döntési folyamat. Ennek megfelelően az értékelés elsődleges tárgya nem az, hogy a hallgatók „megtalálták-e” az adott jogszabályt vagy adatbázist, hanem az, hogy képesek-e indokolni kutatási döntéseiket, felismerni a jogi információk relevanciáját, és a kutatás eredményeit a jogi problémamegoldás szolgálatába állítani.

Az értékelési logika minden modulban a folyamatértékelésre épül: a hallgatók nem egyetlen záróvizsgán „bizonyítják” tudásukat, hanem a tanulási folyamat során, fokozatosan mutatják meg, hogyan alakul a jogi információval való munkájuk minősége. Ez az elv lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a jogi kutatás miként válik egyre tudatosabbá és strukturáltabbá a képzés előrehaladtával.

I. modul – Értékelési és számonkérési logika (1. év)

Az első modul értékelésének célja nem a jogi kutatás önálló alkalmazásának mérése, hanem annak vizsgálata, hogy a hallgatók megértették-e a jogi információval való munka alaplogikáját. Ennek megfelelően az értékelés elsősorban formatív jellegű, és a tanulási folyamatot kíséri végig.

A számonkérés középpontjában rövidebb, strukturált feladatok állnak, amelyek során a hallgatóknak egy egyszerű jogi problémához kapcsolódva azonosítaniuk kell, milyen típusú jogi információkra lehet szükségük, és ezek milyen forrásokból érhetők el. Az értékelés nem a források „helyességére”, hanem arra fókuszál, hogy a hallgatók felismerik-e a jogi információforrások közötti különbségeket, és képesek-e megfogalmazni, miért választanak egy adott forrást.

Az első modul végén alkalmazható egy rövid, írásos reflexió vagy kutatási napló, amelyben a hallgatók bemutatják, hogyan változott a jogi információval kapcsolatos szemléletük. A modul értékelése gyakorlati jeggyel vagy megfelelt/nem megfelelt minősítéssel zárul, ami összhangban áll azzal, hogy a cél nem a teljesítmény rangsorolása, hanem a szemléleti alapok megalapozása.

II. modul – Értékelési és számonkérési logika (2–3. év)

A második modul értékelése már kifejezetten a jogi kutatás döntési és értelmezési jellegére irányul. A számonkérés középpontjában olyan feladatok állnak, amelyek során a hallgatóknak egy adott jogi probléma kapcsán önálló kutatási döntéseket kell hozniuk, és ezeket írásban vagy szóban indokolniuk kell.

Az értékelés alapját képezheti egy közepes terjedelmű írásos munka, amelyben a hallgatók nem a teljes jogeset-megoldást mutatják be, hanem kifejezetten a kutatási folyamatukat: milyen kérdéseket fogalmaztak meg, milyen forrásokat vontak be, melyeket hagyták ki, és milyen szempontok alapján. Az értékelés során kiemelt szempont, hogy a hallgatók mennyire képesek a jogi információk közötti hierarchikus és tartalmi kapcsolatok felismerésére, valamint arra, hogy kutatási döntéseiket a jogi probléma természetéhez igazítsák.

A modul értékelésének része lehet szóbeli elemzés vagy vita is, amely során a hallgatók megvédik kutatási döntéseiket. Ez a forma lehetőséget ad annak vizsgálatára, hogy a jogi kutatás miként kapcsolódik a jogi érveléshez, és hogy a hallgatók képesek-e a kutatási eredményeiket világosan és meggyőzően bemutatni.

III. modul – Értékelési és számonkérési logika (4–5. év)

A harmadik modul értékelése már kifejezetten az alkalmazási szintre fókuszál. A számonkérés célja annak vizsgálata, hogy a hallgatók képesek-e a jogi kutatást komplex jogi problémák megoldásának eszközeként használni, és hogy kutatási döntéseik összhangban állnak-e a választott jogász szereppel.

Az értékelés alapját ebben a modulban komplex, projektjellegű feladatok képezik. Ezek lehetnek összekapcsolva jogeset-megoldással, szakdolgozati előkészítéssel vagy szakmai gyakorlathoz kapcsolódó kutatási feladatokkal. A hangsúly nem a végső jogi „válaszon”, hanem a kutatási stratégia koherenciáján, a források kritikus értékelésén és a döntések indokolhatóságán van.

A modul értékelésének része lehet egy részletes írásos kutatási dokumentáció, valamint egy szóbeli bemutató vagy védés, amely során a hallgatók bemutatják, hogyan épül be a jogi kutatás a problémamegoldási folyamatba. Ez a forma jól előkészíti a hallgatókat a szakdolgozat védésére és a jogász szakmai helyzetekben elvárt indokolási gyakorlatra.

A három modulra épülő értékelési rendszer biztosítja, hogy a jogi kutatás elsajátítása nem elszigetelt teljesítményként, hanem fokozatosan fejlődő kompetenciaként jelenjen meg. Az értékelés minden szinten visszajelzést ad arról, hogy a hallgatók miként viszonyulnak a jogi információhoz, hogyan hozzák meg kutatási döntéseiket, és milyen módon integrálják a jogi kutatást a jogász problémamegoldásba. Ez az értékelési logika összhangban áll a disszertáció központi állításával: a jogi kutatás nem technikai segédtevékenység, hanem a jogász gondolkodás egyik alapvető strukturált eleme, amelynek fejlesztése csak tudatos, módszertanilag megalapozott oktatási keretben valósítható meg.

5.2.3.2. OKTATÓI SZEREPEK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI MODELL A KURZUSCSOMAGBAN

A *Jogi kutatás és a jogász problémamegoldás* kurzuscsomag oktatási koncepciója abból a felismerésből indul ki, hogy a jogi kutatás olyan összetett tevékenység, amely egyszerre igényel jogdogmatikai tudást, módszertani tudatosságot és a jogi információs környezet mély ismeretét. Ennek megfelelően a kurzuscsomag nem egyetlen oktatói szerepre épül, hanem funkcionálisan elkülönülő, de együttműködő oktatói kompetenciákra, amelyek közösen teszik taníthatóvá a jogi kutatást mint jogász problémamegoldási folyamatot.

A jogász oktató elsődleges szerepe a kurzuscsomagban a jogi problémák, a jogász döntési helyzetek és az érvelési kontextus megteremtése. Az ő feladata annak biztosítása, hogy a jogi kutatás ne váljon technikai gyakorlatok sorozatává, hanem folyamatosan kapcsolódjon a jogi

normákhoz, jogintézményekhez és a jogász felelősséghez. A jogász oktató képviseli azt a szakmai nézőpontot, amelyben a jogi információ relevanciája mindig a jogi probléma természetéből és a döntési helyzetből fakad. Ebben a szerepben a jogász oktató nem elsősorban kutatási technikákat tanít, hanem azt a problémamegoldási keretet közvetíti, amelyben a kutatási döntések értelmezhetővé válnak. Különösen a második és harmadik modulban meghatározó az a funkciója, amelynek értelmében a hallgatók kutatási döntéseit jogász szempontból értékeli, és visszacsatolást adjon arra, miként illeszkednek ezek az érveléshez és a jogi problémamegoldáshoz.

A jogi könyvtáros szerepe a kurzuscsomagban nem kiegészítő jellegű, hanem önálló szakmai kompetenciára épülő oktatói funkció. A jogi könyvtáros a jogi információs környezet belső összefüggéseinek, a forrástípusok közötti különbségeknek és a keresési stratégiák mögötti logikának a közvetítője. Az ő feladata annak bemutatása, hogy a jogi információ nem egyszerűen csak egy megtalálható tartalom, hanem rendszerezett, hierarchizált és intézményesen közvetített is.

A jogi könyvtáros különösen az első modulban tölt be kulcsszerepet, amikor a hallgatók először találkoznak tudatos formában a jogi információval. Ebben a szakaszban a könyvtáros nem technikai oktatóként, hanem a jogi információval való gondolkodás mentoraként jelenik meg. A későbbi modulokban a szerepe átalakul, a hangsúly egyre inkább a forráskritikára, a kutatási stratégiák értékelésére és a digitális jogi információs környezet sajátosságaira kerül.

A kurzuscsomag egyik újító eleme a jogi tudásmenedzser szerepének megjelenítése, amely nem feltétlenül külön személyt, hanem integrált szakmai funkciót jelent. A jogi tudásmenedzser olyan oktatói szerepkört jelöl, amely a jogi kutatás folyamatjellegét, az információk közötti kapcsolatok kezelését és a jogi tudás újrafelhasználását helyezi a középpontba. Ebben a szerepben az oktató – aki lehet jogász vagy jogi könyvtáros megfelelő kompetenciákkal – arra fókuszál, hogy a hallgatók ne elszigetelt feladatokként kezeljék a kutatást, hanem felismerjék annak hosszabb távú, strukturáló szerepét a jogász munkában. A jogi tudásmenedzser segíti a hallgatókat abban, hogy a kutatási eredményeiket rendszerezék, visszakereshetővé tegyék, és különböző jogász helyzetekben újraértelmezzék. Ez a szerep különösen a harmadik modulban válik hangsúlyossá, ahol a jogi kutatás már komplex problémák megoldásának eszköze.

A kurzuscsomag oktatási modelljének egyik alapvető eleme az, hogy a fenti szerepek nem hierarchikusan, hanem együttműködésben működnek. A jogász oktató, a jogi könyvtáros és a jogi tudásmenedzseri funkciót betöltő oktató eltérő, de egymást kiegészítő nézőpontokat

képviselnek. Ez az együttműködés teszi lehetővé, hogy a jogi kutatás ne redukálódjon sem technikai adatbázis-használatra, sem absztrakt módszertani fejtegetésre.

Az oktatói szerepek ilyen módon történő szétválasztása és összehangolása közvetlenül reflektál a hazai jogi karokon feltárt gyakorlatokra, ahol a jogi kutatás oktatása gyakran személyfüggő és esetleges. A kurzuscsomag ezzel szemben olyan intézményes keretet kínál, amelyben a jogi kutatás oktatása nem egyéni jó gyakorlatok eredménye, hanem tudatosan felépített, több szakmai kompetenciára támaszkodó oktatási folyamat.

Modul	Képzési szakasz	Fő cél	Fejlesztett kompetenciák	Értékelési forma
I. modul – Jogi információ és tájékozódás	1. év	A jogi információ fogalmának és a jogi információs környezet szerkezetének megértése	Jogi információ felismerése, forrástípusok elkülönítése, tudatos tájékozódás	Formatív értékelés, rövid írásos reflexió, gyakorlati jegy
II. modul – Jogi kutatás mint döntési folyamat	2–3. év	A jogi kutatás döntési és értelmezési jellegének elsajátítása	Kutatási kérdésalkotás, relevanciafelismerés, forráskritika, indokolás	Írásos kutatási feladat, szóbeli védés, gyakorlati jegy
III. modul – Jogi kutatás alkalmazása	4–5. év	A jogi kutatás alkalmazása komplex jogászai problémákban	Komplex problémamegoldás, kutatási stratégia, felelősségteljes forráshasználat	Projektmunka, írásos dokumentáció, szóbeli bemutató

6. táblázat – A javasolt kurzus(csomag) jellemzői

I. modul – Jogi információ és tájékozódás a jogi információs térben

(1. év – 12 óra)

1. óra – Mit jelent jogi információval dolgozni?

A kurzus bevezetése a jogi információ fogalmába. A jogi információ elhatárolása az adattól, a dokumentumtól és a szövegtől. Annak bemutatása, hogy a jogi információ nem önmagában adott, hanem mindig értelmezési és kiválasztási folyamat eredménye.

2. óra – A jogi információs környezet szerkezete

A jogi információ intézményi és rendszerszintű beágyazottsága. Jogforrások, döntések, kommentárok, szakirodalom mint eltérő funkciójú információk. A jogi információs környezet mint strukturált tér.

3. óra – Jogi információforrások típusai és szerepei

Primer, szekunder és terciér források funkcionális megkülönböztetése. Mi mire való a jogász munkájában, és mit nem várhatunk el egy adott forrástól.

4. óra – Tájékozódás nyomtatott és digitális környezetben

A nyomtatott és digitális források közötti különbségek. Mit változtat meg a digitális hozzáférés a jogi információ használatában, és mit nem.

5. óra – Bevezetés a jogi adatbázisok logikájába

Nem „hogyan kell kattintani”, hanem: hogyan szervezik az adatbázisok a jogi információt. Mit jelent a keresés, a szűrés, a találati lista mint döntési tér.

6. óra – Keresés mint döntési helyzet

A keresés nem technikai művelet, hanem választás. Mit keresek először, mit hagyok ki, mit tekintek relevánsnak? Egyszerű jogi problémák mentén.

7. óra – Jogszabályok és döntések mint információk

A jogszabály és a bírói döntés eltérő információs természete. Miért nem ugyanúgy „kutatjuk” őket, és hogyan jelenik meg a jogi relevancia.

8. óra – Jogi szakirodalom szerepe a jogászi gondolkodásban

Mikor és miért nyúl a jogász szakirodalomhoz? Mi a különbség a tanulási és a problémamegoldó célú szakirodalom-használat között.

9. óra – Információk hitelessége és megbízhatósága

Forráskritika alapjai. Intézményi források, szerzői autoritás, aktualitás és kontextus.

10. óra – Jogi információ és tanulás

Hogyan tanul jogi információval a joghallgató? A tanulási és a kutatási célú információhasználat elválasztása.

11. óra – Mini kutatási gyakorlat

Egyszerű jogi kérdéshez kapcsolódó információter feltérképezése. A hangsúly a gondolkodási lépések megnevezésén van.

12. óra – Összegzés és átvezetés a jogi kutatás felé

Mit tanultunk a jogi információról, és mi hiányzik még a jogi kutatáshoz? Tudatos átvezetés a következő modul szemléletéhez.

II. modul – Jogi kutatás mint döntési és értelmezési folyamat

(2–3. év – 12 óra)

1. óra – Mi a jogi kutatás?

A jogi kutatás fogalmának tisztázása. Keresés és kutatás megkülönböztetése. A kutatás mint döntési és értelmezési folyamat.

2. óra – Jogi probléma és kutatási kérdés

Hogyan válik egy jogi probléma kutatási kérdéssé? Mitől jó vagy rossz egy kutatási kérdés jogászi szempontból?

3. óra – Relevancia a jogi kutatásban

Mi tesz egy információt jogilag relevánssá? A relevancia nem inherens tulajdonság, hanem döntés eredménye.

4. óra – Kutatási stratégiák

Széles vs. szűk kutatás, elsődleges vs. másodlagos fókusz. Tudatos stratégia kialakítása.

5. óra – Forrásválasztás és indokolás

Miért ezt a forrást és miért nem mást? A forrásválasztás mint érvelési előkérdés.

6. óra – Jogi kutatás és jogi érvelés kapcsolata

A kutatás eredményeinek beépítése az érvelésbe. Mikor válik egy információ „érvvé”.

7. óra – Jogi kutatás különböző jogterületeken

Eltérő logikák: közjog, magánjog, büntetőjog, uniós jog. Mi változik, mi marad állandó?

8. óra – Jogi kutatás és precedenshasználat

Különösen angolszász és kontinentális megközelítésben. Döntések kiválasztása és értelmezése.

9. óra – Jogi szakirodalom kritikus használata

Mikor segít és mikor torzít a szakirodalom? Autoritás és kritikai gondolkodás viszonya.

10. óra – Dokumentálás és átláthatóság

Hivatkozás, jegyzetelés, kutatási útvonal rögzítése mint szakmai felelősség.

11. óra – Kutatási döntések bemutatása és védelme

Szóbeli vagy írásos gyakorlat: a hallgatók bemutatják és megvédik kutatási döntéseiket.

12. óra – Összegzés: a jogi kutatás mint jogászi kompetencia

A kutatás helye a jogászi gondolkodás egészében. Átvezetés az alkalmazási szinthez.

III. modul – Jogi kutatás alkalmazása komplex jogászi problémákban

(4–5. év – 12 óra)

1. óra – Komplex jogi problémák természete

Miért nem „egy jogág – egy válasz”? Többszintű és többforrású problémák.

2. óra – Kutatás komplex ügyekben

Kutatási stratégia kialakítása összetett jogi helyzetekben.

3. óra – Jogi kutatás a jogeset-megoldásban

Hogyan épül be a kutatás az esetmegoldási folyamatba?

4. óra – Jogi kutatás a szakdolgozatban

A szakdolgozat mint önálló jogi kutatás. Gyakori hibák és félreértések.

5. óra – Tudományos és gyakorlati kutatás különbségei

Más cél, más mélység, más indokolási szint.

6. óra – Jogi kutatás és szakmai felelősség

Mit jelent a megalapozott jogi álláspont? Etikai dimenziók.

7. óra – Digitális jogi információs környezet kihívásai

Információbőség, torzítások, filterek.

8. óra – Mesterséges intelligencia és jogi kutatás

MI mint eszköz, nem döntéshozó. Kockázatok és korlátok.

9. óra – Kutatási döntések dokumentálása és visszakövethetősége

Miért kell tudni megmutatni, hogyan jutottunk el egy állásponthoz?

10. óra – Kutatás különböző jogászi szerepekben

Jogalkalmazó, tanácsadó, jogalkotó, kutató.

11. óra – Záró projekt bemutatása

Komplex kutatási feladat bemutatása és védelme.

12. óra – Összegzés: jogi kutatás mint szakmai identitás

A jogi kutatás helye a jogászi pályában és a folyamatos szakmai fejlődésben.

6. ÖSSZEGZÉS ÉS ZÁRÓ GONDOLATOK

A disszertáció mellett érvel, hogy a jogi kutatás nem kísérőjelensége, hanem feltétele a jogász problémamegoldásnak. Amennyiben a jogi kutatás tanítható, úgy a jogi problémamegoldás is tanítható; amennyiben pedig intézményesíthető, úgy a jogászképzés egyik tudatosan formálható elemévé válik. A dolgozat e felismerés jogtudományi megalapozásához kíván hozzájárulni.

A disszertáció abból az alapfelismerésből indult ki, hogy a jogi kutatás a jogász problémamegoldás egyik meghatározó, tanulható és fejleszthető formája, amely közvetlenül befolyásolja a jogesetmegoldás minőségét és a jogász döntéshozatal megalapozottságát. A dolgozat érvelése mellett szól, hogy a jogi kutatás nem pusztán technikai információkeresési tevékenység, hanem egymásra épülő normatív döntések rendszere, amelyben a jogi információ relevanciája, súlya és értelmezése a jogász gondolkodás működésén keresztül alakul ki.

A jogi információ fogalmának és forrásrendszerének elemzése rámutatott arra, hogy a jogi kutatás sajátosságát a jogi információ normatív és autoritativ jellege határozza meg. A jogi kutatás nem tetszőleges információkra támaszkodik, hanem olyan forrásokra, amelyek jogilag elismert döntési tekintéllyel bírnak, és amelyek használata szükségszerűen értelmezési és súlyozási döntésekhez kötődik. Ezeknek a döntéseknek a tudatosítása és reflektált kezelése a jogi kutatás egyik legfontosabb funkciója, amely megkülönbözteti azt más információhasználati gyakorlatoktól.

A dolgozat bemutatta, hogy a jogi kutatás elsajátítása nem hagyható kizárólag informális tanulási folyamatokra. Bár a jogi képzés során a hallgatók folyamatosan találkoznak jogi forrásokkal és jogi tartalmakkal, ezek a találkozások önmagukban nem garantálják a jogi kutatáshoz szükséges problémamegoldási minták kialakulását. A jogi kutatás oktatása ezért nem pedagógiai többlet vagy módszertani segédtevékenység, hanem a jogász gondolkodás intézményes feltétele, amely nélkül a jogi információ normatív jellege és a jogi döntések megalapozottsága sok esetben rejtve marad a hallgatók számára.

A disszertáció egyik központi megállapítása, hogy a jogi kutatás oktatásában a jogi források funkcionális megközelítése hatékonyabb, mint a kizárólag dogmatikai tipologizálás. A jogi kutatás minősége nem a feltárt források számán, hanem a mögöttük álló döntések indokolhatóságán múlik. A források jogesetmegoldásban betöltött szerepének vizsgálata elősegíti a jogi relevancia felismerését, a forráskritikai gondolkodás kialakulását és a jogi érvelés tudatos felépítését.

A dolgozat külön hangsúlyt fektetett a jogi tudásmenedzserek szerepére a jogi kutatás oktatásában. A jogi könyvtárosok által közvetített bibliográfiai és rendszerszintű tudásformák nem kiegészítő elemei, hanem funkcionális összetevői a jogi kutatás oktatásának. E szerep vizsgálata nem személyi vagy intézményi kérdésként, hanem funkcionális megközelítésben történt, rávilágítva arra, hogy a jogi információval való tudatos, rendszerszintű munkavégzés elsajátítása e tudásformák nélkül szükségszerűen töredékes marad.

A nemzetközi és hazai kitekintés megerősítette, hogy a jogi kutatás oktatása számos jogrendszerben a jogi képzés integráns része, míg a magyar jogi felsőoktatásban e terület intézményes megjelenése korlátozott. A dolgozat e különbséget nem értékítéletként, hanem strukturális adottságként kezelte, és arra törekedett, hogy jogtudományi érvekkel alátámasztott alternatívát mutasson be a jogi kutatás oktatásának lehetséges intézményesítésére.

A disszertáció zárásaként bemutatott jogi kutatómódszertan kurzustervezet nem oktatásfejlesztési mellékletként, hanem a dolgozat jogtudományi megállapításainak pedagógiai szintéziseként értelmezhető. A tematika azt demonstrálja, hogy a jogi kutatás tanítható, fejleszthető és strukturálható eleme a jogász gondolkodásnak, és hogy e tanulási folyamat intézményes keretek között is koherensen megvalósítható.

A dolgozat végkövetkeztetése szerint a jogi kutatás oktatása nem módszertani kérdés, hanem a jogászképzés tartalmi kérdése. A jogi kutatás taníthatóságának felismerése egyben annak belátását is jelenti, hogy a jogi gondolkodás nem kizárólag implicit módon, hanem tudatosan is fejleszthető. E felismerés jelöli ki a disszertáció hozzájárulását a jogászképzésről folytatott szakmai párbeszédhez.

Összességében a disszertáció hozzájárulása abban ragadható meg, hogy a jogi kutatást nem módszertani technikák halmazaként, hanem a jogi gondolkodás operatív formájaként értelmezi, és e megközelítést a jogászképzés kontextusában következetesen végigvezeti. A dolgozat nem zárja le a jogi kutatás oktatásáról szóló szakmai diskurzust, hanem annak jogtudományi megalapozásához kíván hozzájárulni, és további kutatások számára kínál kiindulópontot a jogi kutatás, a jogi gondolkodás és a jogászképzés kapcsolatának vizsgálatához.

6.1. A DISSZERTÁCIÓ TUDOMÁNYOS ÚJDONSÁGA

A jogi kutatás jogtudományi újraértelmezése operatív gondolkodási formaként

A disszertáció tudományos újdonsága abban áll, hogy a jogi kutatást nem módszertani technikák összességeként vagy információkeresési eljárásként értelmezi, hanem a jogi gondolkodás egyik alapvető, tanulható és fejleszthető operatív formájaként. Ez a megközelítés a jogi kutatást a jogászai döntéshozatal belső működési mechanizmusaként ragadja meg, és ezzel új szempontból kapcsolja össze a jogi információ, a jogi relevancia és a jogesetmegoldás kérdéskörét.

A jogi információ normatív és döntési jellegének funkcionális összekapcsolása a jogi kutatással

A dolgozat újszerű módon mutatja be, hogy a jogi információ normatív és autoritativ jellege nem elsősorban elméleti kategóriaként, hanem a jogi kutatás során meghozott döntésekben válik működővé. A disszertáció amellet érvel, hogy a jogi információ relevanciája nem eleve adott, hanem a jogi kutatás folyamatában, a forrásválasztás és az értelmezés során létrejövő döntések eredménye. Ez a megközelítés a jogi kutatást a normativitás gyakorlati közvetítőjeként értelmezi.

A jogi források funkcionális megközelítésének elsődlegessége a jogi kutatás oktatásában

A disszertáció tudományos hozzájárulása, hogy a jogi kutatás oktatását nem a jogi források dogmatikai tipologizálására, hanem azok jogesetmegoldásban betöltött funkciójára építve közelíti meg. A dolgozat igazolja, hogy a jogi kutatás minőségét nem a források mennyisége vagy kategóriái, hanem a források jogi súlyának felismerése és a jogi érvelésben betöltött funkciójának mérlegelése határozza meg. Ez a funkcionális megközelítés új keretet ad a jogi kutatás taníthatóságának vizsgálatához.

A jogi könyvtárosok szerepének funkcionális értelmezése a jogi kutatás oktatásában

A disszertáció egyik lényeges eredménye, hogy a jogi könyvtárosok szerepét nem intézményi vagy személyi kérdésként, hanem funkcionális tudásközvetítőként értelmezi. A dolgozat rámutat arra, hogy a jogi könyvtárosok által közvetített bibliográfiai és rendszerszintű tudásformák a jogi kutatás oktatásának strukturális elemei, amelyek nélkül a jogi információval való tudatos, rendszerszintű munkavégzés nem valósulhat meg.

A jogi kutatás oktatásának pedagógiai modellje jogtudományi megalapozással

A disszertáció egyik fontos eredménye, hogy a jogi kutatás oktatására vonatkozóan nemcsak gyakorlati javaslatot, hanem jogtudományi érvekkel alátámasztott pedagógiai modellt mutat be. A kurzustervezet nem oktatásfejlesztési mellékletként jelenik meg, hanem a disszertáció elméleti és funkcionális megállapításainak pedagógiai szintéziseként, demonstrálva a jogi kutatás taníthatóságát.

A jogi kutatás és az esetalapú jogi oktatás (case method) kapcsolatának újraértelmezése

A dolgozat újszerű módon kapcsolja össze a jogi kutatást az esetalapú jogi oktatás pedagógiai logikájával, és kimutatja, hogy a jogi kutatás az esetalapú oktatásban belső tanulási mechanizmusként működik. A disszertáció rámutat arra, hogy a jogeset megértése és megoldása kizárólag kutatási döntéseken keresztül lehetséges, ami új megvilágításba helyezi a jogi kutatás szerepét a jogászképzésben.

7. FELHASZNÁLT IRODALOM

Aczél-Partos Adrienn: Jogi könyvtárak és jogi adatbázisok. In: Jakab – Menyhárd, 2015. i. m. 423—466.

Aczél-Partos Adrienn: A szakdolgozat mint szerzői mű jogi megítélésének problematikája. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2024/1. 67—89.
<https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1213/1/03-aczel-partos.pdf>

Arewa, Olufunmilayo B.: Open Access in a Closed Universe: Lexis, Westlaw, Law Schools, and the Legal Information Market. *Lewis & Clark Law Review*, Vol. 10., 2006/4., 797—839.
<https://law.lclark.edu/live/files/9585-lcb104arewapdf>

Alton, Stephen R.: Roll over Langdell, Tell Llewellyn the News: A Brief History of American Legal Education, *Oklahoma City University Law Review*, 2010/7., 339—363.
<https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/199>

Árva Zsuzsanna (szerk.): *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez*.

Balogh Zsolt György: *Jogi informatika*. Budapest—Pécs, Dialóg Campus, 1998.

Bárczi Géza – Ország László (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1959—1962., K—M, 3—4. kötet

Barkan, Steven M.: Should Legal Research Be Included Bar Exam: An Exploration of the Question. *Law Library Journal*, Vol. 99. 2007/2. 403—412.
<https://repository.law.umich.edu/context/mlr/article/4215/viewcontent>

Barkan, Steven M.: On Describing Legal Research. *Michigan Law Review*, Vol. 80., 1982/4., 925—944. <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol80/iss4/45/>

Beljaars, Ben: Implementing Legal Information Literacy: A Challenge for the Curriculum. *International Journal of Legal Information*, Vol. 37., 2009/3., 320—332.
<https://scholarship.law.cornell.edu/ijli/vol37/iss3/7/>

Bencsik Andrea: *Tudásmenedzsment elméletben és gyakorlatban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2024. <https://doi.org/10.1556/9789636640187>

Bencze Mátyás – Badó Attila: A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítélkezés színvonalát befolyásoló strukturális és személyi feltételek. In: Jakab András – Gajduscheck György: *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016. 415—441.

https://real.mtak.hu/48797/1/a_magyar_jogrendszer_allapota_2016.pdf

Berring, Robert C.: Full-Text Databases and Legal Research: Backing Into The Future. *High Technology Law Journal*, Vol. 1., 1986/1., 27-60.

Berring, Robert C.: Legal Research and Legal Concepts: Where Form Molds Substance. *California Law Review*, Vol. 75, 1987/1. 15—27 <https://doi.org/10.2307/3480571>

Berring, Robert C. – Heuvel, Kathleen Vanden: Legal research: should students learn it or wing it. *Law Library Journal*, 1989/3. 431-450.

Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: Legal Research: Should Students Learn It or Wing It? *Law Library Journal*, Vol. 81., 1989., 431–449.

Berring, Robert C. – Vanden Heuvel, Kathleen: Legal Research: A Final Response. *Law Library Journal*, Vol. 82., 1990., 495–496.

Berring, Robert C.: Legal Research and the World of Thinkable Thoughts. *The Journal of Appellate Practice and Process*, Vol. 2., 2000/2., 305—318.
<https://lawrepository.ualr.edu/appellatepracticeprocess/vol2/iss2/5>

Berring, Robert C.: Legal Information and the Search for Cognitive Authority. *California Law Review*, Vol. 88., 2000/6., 1673—1708.
https://www.jstor.org/stable/3481207?seq=35#metadata_info_tab_contents

Berring, Robert C. –Vanden Heuvel, Kathleen: Teaching Advanced Legal Research: Philosophy and Context. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 28., 2009/1–2. 53–62.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02703190902961486>

Blaustein, Albert P.: The Teaching of Legal Writing and Research. Fifty-Second Annual Meeting, American Association of Law Librarians. *Law Library Journal*, Vol. 52., 1959., 312—449.

Bódig Mátyás: A jog és a jogpolitika közötti fogalmi kapcsolat: egy tisztázási kísérlet. *Állam és Jogtudomány*, 2004/1-2., 62—65. 51—86. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1476604>

Bódig Mátyás: Joseph Raz és a módszertani pozitivizmus. *Jogelméleti Szemle* 2003/4., 1—50. https://epa.oszk.hu/05200/05288/00016/pdf/EPA05288_jogelméleti_szemle_2003_4_02.pdf

Bögel György: *A Big Data ökoszisztémája*. Budapest, Typotex, 2015.

Callister, Paul D.: Time to Blossom: An Inquiry into Bloom’s Taxonomy as a Hierarchy and Means for Teaching Legal Research Skills. *Law Library Journal*, Vol. 102., 2010/2., 191—219.

Castells, Manuel: *A hálózati társadalom kialakulása – Az információ kora. I. kötet. (The Rise of the Network Society)*. Ford. Rohonyi András. Budapest, Gondolat–Infonia, 2005.

Caulfield, Elizabeth: Is This a Profession? Establishing Educational Criteria for Law Librarians. *Law Library Journal*, Vol. 106., 2014/3., 287 – 328.

Choolhun, Natasha: Google: to use, or not to use. What is the question? *Legal Information Management*, Vol. 9., 2009. 168–172.
<https://www.cambridge.org/core/journals/legal-information-management/article/google-to-use-or-not-to-use-what-is-the-question/3D0B2A3650CC5D19428A50AA1731DD87>

Chiorazzi, M.: Books, Bytes, Bricks and Bodies: Thinking About Collection Use in Academic Law Libraries. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 21. 2002/2–3. 1–28.
https://doi.org/10.1300/J113v21n02_01

Chynoweth, Paul: Legal Research. 3. Chapter. In: Knight, Andrew – Ruddock, Les (Ed.): *Advanced Research Methods in the Built Environment*. Wiley-Blackwell, 2008. 28—38.

Cohen, Morris L. Research Habits of Lawyers. *Jurimetrics Journal*, Vol. 9. 1969/4. 183–94.
<http://www.jstor.org/stable/29761136>

Cohen, Morris L. – Olson, Kent C.: *Legal Research in a Nutshell*. St. Paul, M.N. West, 2013.

Crane, Julie Tedjeske: .Grading of Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 117., 2025/3., 261–287. https://www.aallnet.org/wp-content/uploads/2025/06/LLJ-Vol.-117-No.-3_2025_FINAL-Web.pdf

Creed, Anna: The NextGen Bar Examination: How a Dedicated Legal Research Course in the First Year Can Strengthen the Profession. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 44., 2025/2., 98—143. <https://doi.org/10.1080/0270319X.2025.2491280>

Cserne Péter – Gajdusчек György: Jogalkotási javaslatok megfogalmazása a jogtudományban. In: Jakab – Menyhárd i. m. 79—100.

Dabney, Laura C.: Citators: Past, Present, and Future. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 27., 2008/2—3., 165—190. <https://doi.org/10.1080/02703190802365671>

Danner, Richard A.: Law Libraries and Laboratories: The Legacies of Langdell and His Metaphor. *Law Library Journal*, 2015/1., 7—55.

Danner, Richard A.: Contemporary and Future Directions in American Legal Research: Responding to the Threat of the Available. *International Journal of Legal Information*, Vol. 31., 2003/2., 179—197. https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/601/

Danner, Richard A.: Legal Information and the Development of American Law: Writings on the Form and Structure of the Published Law. Vol. 99., *Law Library Journal*, 2007/2., 193—227.

Dehghani, Fatemeh et al.: Large Language Models in Legal Systems: A Survey. *Humanities and Social Sciences Communications*, 2025/12., 1—15. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05924-3>

Derosa, Anna: Jenkins: Celebrating America’s Oldest Law Library. *HeinOnline Blog*, April 7. 2025. <https://home.heinonline.org/blog/2025/04/jenkins-celebrating-americas-oldest-law-library/>

Dunn, Donald J.: Why Legal Research Skills Declined, or When Two Rights Make a Wrong. *Law Library Journal*, Vol. 85., 1993/1., 49—70.

Eastland, Craig: The Legal Research Landscape: From Abridgments to AI. *Northeastern University School of Law Research*, 2024/466., 1—25. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4723343>

Etheredge, Stacy: Frederick C. Hicks: The Dean of Law Librarians. *Law Library Journal*, 2006/2., 349—365.

Farkas Gábor Farkas: *A Nagyszombat Egyetemi Könyvtár az alapításakor, 1635.* Szeged, Scriptum, 2001.

Fehér Könyv a nemzeti adatpolitikáról. Budapest, Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács Szakértői Tanácsadó Testülete, 2016. 21. <https://docplayer.hu/24526642-Feher-konyv-a-nemzeti-adatpolitikarol.html>

Fekete Balázs: Az összehasonlító jogi funkcionalizmusról – elméletttörténeti vázlatkísérlet. *Állam és Jogtudomány*, 2009/2., 199—227.

Fekete Balázs: Jogösszehasonlítás. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.) *Ijoten*. 2016 i. m. <https://ijoten.hu/uploads/jogosszehasonlitas.pdf>

Féliú, Vicenç – Frazer, Helen: Embedded Librarians: Teaching Legal Research as a Lawyering Skill, *Journal of Legal Education*, Vol. 61., 2012/ 4., 540—559.

Ferenczy Endre: A jogtudomány művelésének műfajai: a kommentár. *Állam és Jogtudomány*, 2006/4., 543—575. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2791190>

Ferenczy Endre: A jogtudomány művelésének műfajai: az indokolás? *Jogtudományi Közlöny*, 2011/2., 110—116. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3489801>

Ferenczy Endre: Jogtudományi művek a klasszikus és a modern egyetemeken – a monográfia. *Állam és Jogtudomány*, 2011/2., 263—293. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2951732>

Ficsor Krisztina: Jogi formalizmus. In: *Ijoten*. 2021. <https://ijoten.hu/szocikk/jogi-formalizmus>

Fleck Zoltán – Gajduschek György: Empirikus kutatás a jogban. In: Jakab – Menyhárd Attila i. m. 101—131.

Floridi, Luciano: What is the Philosophy of Information? *Metaphilosophy*, Vol. 33., 2002/1-2., 123—145.

Gál András Levente, *InfoRádió*, 2021. augusztus 4. <https://infostart.hu/interju/2021/08/04/gal-andras-levente-ha-jol-epitjuk-fel-a-rendszert-mi-lehetunk-az-adatvagyon-svajca>

Gerdy, Kristian B.: Teacher, Coach, Cheerleader, and Judge: Promoting Learning through Learner-Centered Assessment. *Law Library Journal*, Vol. 94., 2002/1., 59—88. https://digitalcommons.law.byu.edu/faculty_scholarship/99/

Germain, Claire M.: Legal Information Management in a Global and Digital Age: Revolution and Tradition. *International Journal of Legal Information*, Vol. 35., 2007/1., 134—163. <http://scholarship.law.ufl.edu/facultypub/160>

Györfi Tamás: Jogi érvelélmélet. In: *Ijoten* 2021. [48]—[50]. <https://ijoten.hu/szocikk/jogi-erveleselmelet#block-1935>

Hackerson, Deborah, K.: Access to Justice Starts in the Library: The Importance of Competent Research Skills and Free/Low-Cost Research Resources. *Maine Law Review*, Vol. 62., 2010/6., 473. <https://digitalcommons.maine.law.maine.edu/mlr/vol62/iss2/6>

Hamza Gábor: Szászy-Schwarz Gusztáv munkássága a hazai és az európai magánjogtudomány tükrében. *Európai Jog*, 2018/5., 1—5.

Hanft, John K.: A Model for Legal Research in the Electronic Age. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 17., 1999/3., 77–83. https://doi.org/10.1300/J113v17n03_13

Harrington, William G.: Computers and Legal Research. *American Bar Association Journal*, Vol. 56., 1970/12., 1145–1148. <http://www.jstor.org/stable/25725326>

Harrington, William G.: A Brief History of Computer-Assisted Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 77., 1984/3., 543–556. https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/llj77&div=45&g_sent=1&casa_token=&collection=journals

Hershey, Tina Batra – Burk, Donald: Pioneers in Computerized Legal Research: The Story of the Pittsburgh System. *Journal of Technology Law & Policy*, Vol. 18. 2018/1., 28—39. <https://doi.org/10.5195/tlp.2018.212>

Horváth Attila – Kiss Rebeka: A törvények indokolása mint „hozzáadott érték”? *Jogtudományi Közlöny*, 2023/10., 433—444. <https://szakcikkladatbazis.hu/doc/3665502>

How LLMs Are Changing Legal Research: Essential Skills Legal Professionals Need in 2025. Totally Legal, 10. november 2025. <https://www.totallylegal.com/article/how-llms-are-changing-legal-research-essential-skills-legal-professionals-need-in-2025>

Jain, S. N.: Legal Research and Methodology. *Journal of the Indian Law Institute*, Vol. 14., 1972/4., 487–500. <https://www.jstor.org/stable/43950155?seq=1>

Jakab András: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest, Ludovika, 2007. 102—103.

Jakab András: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések - Reformjavaslat összehasonlító áttekintésre alapozva. *Magyar Jog*, 2010/4., 204-223. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7128586>

Jakab András: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések. Reformjavaslat összehasonlító áttekintésre alapozva. In: Jakab András— Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya*. Budapest: HVG-Orac, 2015. 843—871.

Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Budapest, Osiris, 2020.

Janto, Joyce Manna – Harrison-Cox, Lucinda D.: Teaching Legal Research: Past and Present. *Law Library Journal*, Vol. 84., 1992/2., 281-297. <https://scholarship.richmond.edu/law-faculty-publications/207/>

Jónás Károly – Veredy Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története 1870—1995*. Budapest, Magyar Országgyűlés, 1995.

Jónás Károly: Egy könyvtárosi pálya hosszú évei. Interjú a 80 éves Vályi Gáborral, az Országgyűlési Könyvtár nyugdíjas főigazgatójával. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2002/3., 36–44. <http://epa.uz.ua/01300/01367/00026/pdf/05perszonalia.pdf>

Joyner, Zanada – Laskowski, Casandra M. – Huffman, Brian (eds.): *Introduction to Law Librarianship*. Pressbooks, 2021. Chapter 1. A Brief History of Law Librarianship. Is Law Librarianship a Profession? 5—16.

Kalven, Harry Jr.: Legal Training in Research and Exposition: The University of Chicago Program, *Journal of Legal Education*, Vol. 1., 1948/1., 107—123.

<https://jle.aals.org/home/vol1/iss1/9/>

Katcher, Susan: Legal Training in the United States: a Brief History. *Wisconsin International Law Journal*, Vol. 24., 2012/2., 334—375. <https://wilj.law.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/1270/2012/02/katcher.pdf>

Katsh, Ethan: *The Electronic Media and the Transformation of Law*. Oxford University Press, New York–Oxford, 1989.

Katsh, Ethan M.: *Law in a Digital World*. New York, Oxford University Press, 1995.

Keefe, Thomas, Teaching Legal Research from the Inside Out. *Law Library Journal*, Vol. 97. 2005/1., 117—131. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1346011>

Kelemen Katalin – Mezei Péter: A kontinentális jogrendszerek. In: *Ijoten* 2023. [17] <https://ijoten.hu/szocikk/a-kontinentalis-jogrendszerek>

Kelso, Charles D.: Curricular Reform for Law School Needs of the Future. *University of Miami Law Review*, Vol. 21., 1967/3., 526—531. <https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=3084&context=umlr>

Kimball, Bruce A.: *The Inception of Modern Professional Education: C. C. Langdell, 1826-1906*. University of North Carolina Press, 2009. https://doi.org/10.5149/9780807889961_kimball

Llewellyn, Karl. N.: Legal Tradition and Social Science Method—A Realist's Critique. In: Lyon, L. S. – Lubin, I. – Merian, L. – Wright, P. G. (Eds.): *Essays on Research in The Social Sciences: Papers Presented in a General Seminar Conducted*. The Committee on Training of The Brookings Institution, 1930—31., 87—120. <https://doi.org/10.1037/14017-006>

Langbroek, Philip – van den Bos, Kees – Thomas, Marc Simon – Milo, Michael – van Rossum, Wibo: Methodology of Legal Research: Challenges and Opportunities. *Utrecht Law Review*, Vol. 13. 2017/3., 1—4. <http://doi.org/10.18352/ulr.411>

Langdell, Columbus Christopher: Harvard Celebration Speech. *The Law Quarterly Review*, 1887/3

Linz, Robert M.: Research Analysis and Planning: The Undervalued Skill in Legal Research Instruction. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 34., 2015/1., 60—99.
<https://doi.org/10.1080/0270319X.2015.1013849>

Majtényi László—Szabó Máté Dániel: A közzsférában kezelt adatok típusai a magyar jogrendszerben. Jogi-fogalmi elemzés. In: Majtényi László et al.: *Hozzáférs a közzsféra adataihoz*. Budapest, Eötvös Károly Intézet, 2006. 10.
<http://ekint.org/lib/documents/1485424331-hozzaferesakozszferaadataihoz.pdf>

Margolis, Ellie – Murray, Kristen E.: Using Information Literacy to Preapre Practice-Ready Graduates. *The University of Hawai ‘i Law Review*, Vol. 39. 2016/1., 1—36.

Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000-1895. Corpus Juris Hungarici. Millenniumi emlékkiadás*. Budapest, Franklin, 1899. XXI.

Mátyus Ferenc: Az ügyvédség vége – a civilizáció vége? *Arsboni*, 2014. október 17.
<https://arsboni.hu/az-ugyvedseg-vege-a-civilizacio-vege/>

McArthur, Michael – Wooldridge, Julie M.: Behind the Books: Global Insights from Law Librarians. *International Journal of Legal Information*, 2025/1. 72—78.
<https://doi.org/10.1017/jli.2025.21>

Mills, Robin K.: Legal Research Instruction in Law Schools, The State of the Art or, Why Law School Graduates Do Not Know How to Find the Law. *Law Library Journal*, Vol. 70., 1977/3., 343—348.

Moreland, Carroll C.: Legal Bibliography: a Factual Problem. *Journal of Legal Education*, Vol. 2., 1950/4., 489—491. <https://jle.aals.org/home/vol2/iss4/10/>

Murbach, R. The Arthurs Report on Law and Learning. Le Rapport Arthurs sur Le droit et le savoir 1983–2003. *Canadian Journal of Law and Society*, Vol. 18., 2003/1., 1—3.
DOI:<https://doi.org/10.1017/S0829320100007419>

Nagy Lajos: Jogi információ. In: Szabó Imre (főszerk.): *Állam és Jogtudományi Enciklopédia*. Első kötet. A–J. Budapest, Akadémiai, 1980. 870–885.

Nagy Zsolt: Az amerikai jogi oktatás történeti vázlata. *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica : publicationes doctorandorum juridicorum*, 2003/2. 157—176.

https://acta.bibl.u-szeged.hu/7521/1/juridpol_doct_002_157-176.pdf

Nagy Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2007

Naisbitt, John: *Megatrends: Ten new directions transforming our lives*. New York, Warner, 1984.

Osborne, Caroline L.: The State of Legal Research Education: A Survey of First-Year Legal Research Programs, or “Why Johnny and Jane Cannot Research”. *Law Library Journal*, Vol. 103., 2016/3., 403—425.

<https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1507&context=wlufac>

Osborne, Caroline L. – Miller, Stephanie C.: Curricular Changes in Legal Research Instruction: An Empirical Study. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 37., 2018/2., 97–121.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0270319X.2018.1522910>

Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? *Magyar Jog*, 2020/11. 625-632.

Pariser, Eli: *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press, 2011.

Peairs, C. A. Jr.: Legal Bibliography: A Dual Problem. *Journal of Legal Education*, Vol. 2, 1949/1., 61-70. <https://jle.aals.org/home/vol2/iss1/6/>

Pokol Béla: A jog szövegrétegének határai a jogértelmezésben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/3. 128—141.

Pödör Lea: *A könnyű eset – nehéz eset problémája a bírói döntéshozatalban*. Budapest, Gondolat, 2022.

Pulling, Arthur C.: The Harvard Law School Library. *Law Library Journal*, Vol. 43., 1950/1., 1—11.

Resnik, Philip: Large Language Models Are Biased Because They Are Large Language Models. *Computational Linguistics*, Vol. 51., 2025/3. 885–906.
https://doi.org/10.1162/coli_a_00558

Richards, Robert C., Jr.: What Is Legal Information? *Conference: Boulder Summer Conference on Legal Information: Scholarship & Teaching At: Boulder, Colorado*, 30. June 2009. 1—15. https://www.researchgate.net/publication/259657807_What_Is_Legal_Information

Rombauer, Marjorie Dick: First-Year Legal Research and Writing: Then and Now. *Journal of Legal Education*, Vol. 25., 1973/5., 538–552. <https://www.jstor.org/stable/42892205?seq=1>

Rowlands, Ian – Nicholas, David – Williams, Peter – et al.: The Google generation: the information behaviour of the researcher of the future. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, Vol. 60., 2008/4., 290–310. DOI: [10.1108/00012530810887953](https://doi.org/10.1108/00012530810887953)

Schauer, Frederick – Wise, Virginia J.: Nonlegal Information and the Delegalization of Law. *The Journal of Legal Studies*, Vol. 29. 2000/1., 495—515. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/468083>

Schauer, Frederick: *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*. Harvard University Press, 2009. 203—218.

Schofield, William: Christopher Columbus Langdell. *The American Law Register (1898-1907)*. Vol. 55. 1907/5. 273-296.

School Graduates Do Not Know How to Find the Law. *Law Library Journal*, 1977/3., 343—348.

Sebők Miklós – Gajduschek György – Molnár Csaba: *A magyar jogalkotás minősége. Elmélet, mérés, eredmények*. Budapest, Gondolat – TáTK, 2020. https://real.mtak.hu/121883/1/jogalkotas_minosege.pdf

Silverman, Marc: General Principles of Legal Research. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 39., 2020/2—3., 243—252. <https://doi.org/10.1080/0270319X.2020.1818477>

Social Sciences and Humanities Research Council of Canada – Consultative Group on Research and Education in Law: *Law and Learning*. Le droit et le savoir. Ottawa, Ministry of Supply and Services Canada, 1983. Chair: Harry W. Arthurs

Susskind, Richard: *Expert Systems in Law: A Jurisprudential Inquiry*. Oxford: Oxford University Press, 1987.,

Susskind, Richard: *The Future of Law: Facing the Challenges of Information Technology*. Oxford, Oxford University Press, 1996.

Susskind, Richard: *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. Oxford, Oxford University Press, 2013.

Susskind, Richards – Susskind, Daniel: *A szakmák jövője*. (Ford. Benczi Boglárka) Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.

Susskind, Richard: *A holnap ügyvédei. Bevezetés a jövőbe*. (Ford. Tancsik Annamária) Budapest, Orac, 2025.

Szabó Miklós – Jakab András: A jogdogmatikai kutatás. In: Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 51—78.

Szabó Miklós: Tény és tényállás. In: *Ijoten*. 2025. [10]—[11], [53] <http://ijoten.hu/szocikk/teny-es-tenyallas>

Tattay Szilárd: Nincs igazság? – normalogikai aporiák. *Állam és Jogtudomány*, 2018/2., 72—96.

This article is an expanded version of remarks delivered at Legal Information and the Development of American Law: *Further Thinking about the Thoughts of Bob Berring, a symposium held at Boalt Hall on the University of California*, Berkeley campus, October 21. 2006. <https://core.ac.uk/download/pdf/62562757.pdf>

Tóth J. Zoltán: A dogmatikai, a logikai és jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbbírósági joggyakorlatban. *MTA Law Working Papers*, 2015/17. https://real.mtak.hu/121335/1/2015_17_toth.pdf,

Tóth J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege: jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbbíróságok gyakorlatában. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2017/2., 121—138. https://ias.jak.ppke.hu/20172sz/10_TohtJZ_IAS_2017_2.pdf

Twining, W.: *Karl Llewellyn and the Realist Movement*. 2nd ed. Cambridge University Press; 2012. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139151085>

Vági Renátó: A jogászság egy új korszak hajnalán? - Bevezetés az adatvezérelt jogász munkavégzés lehetőségeibe és kihívásaiba. *Magyar Jog*, 2025/4. 246—258.

Van Hoecke, Mark: Legal Doctrine: Which Method(s) for What Kind of Discipline? In: Van Hoecke, Mark (ed.): *Methodologies of Legal Research: Which Kind of Method for What Kind of Discipline?* Hart Publishing, 2011. 1–18.

Veerbhadra, Suvarna: The Role of Information Literacy in Enhancing Legal Practice: A Study among Advocates in Karnataka. *International Journal of Multidisciplinary Research & Reviews*, Vol. 3., 2024/4., 40–50. <https://doi.org/10.56815/IJMRR.V3I4.2024/40-50>

Villám Judit: *A Képviselőházi Könyvtár első évtizedei*. 2018. 04. 27. https://konyvtar.parlament.hu/nyitolap/-/asset_publisher/LFDc8ychJkfW/content/a-kepviselohazi-konyvtar-elso-evtizedei

Wegner, Judith Welch: The Carnegie Foundation's Educating Lawyers: Four Questions for Bar Examiners. *The Bar Examiner*, June 2011., 12—24. https://thebarexaminer.ncbex.org/wp-content/uploads/PDFs/800211_Wegner.pdf

Williams, Austin Martin: Law Librarians as Content Preservers and Mediators for Modern Legal Researchers. In: Davies, Ross E. – Concepcion, Cattleva M. (eds.): *Green Bag Almanac & Reader*. Washington D.C., Green Bag Press 2025., 298-338. <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/2672/>

Woxland, Thomas A.: Why Can't Johnny Research-or It All Started with Christopher Columbus Langdell. *Law Library Journal*, Vol. 81., 1989/3., 451—464.

Wren, Christopher G. – Wren, Jill Robinson: The Teaching of Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 80., 1988., 7–61.

Wren, Christopher G. – Wren, Jill Robinson: Reviving Legal Research. *Law Library Journal*, Vol. 82., 1990., 463–474.

Wright, Nolan L.: Standing at the Gates: A New Law Librarian Wonders About the Future Role of the Profession in Legal Research Education. *Legal Reference Services Quarterly*, Vol. 27., 2009/4., 305-345. <https://doi.org/10.1080/02703190802694815>

Z. Karvalics László: *Információ, társadalom, történelem* című kötete (Budapest, Typotex, 2003

Zódi Zsolt: A digitalizáció hatása a jogászai szakmára. *Gazdaság és Jog*, 2018/12. 3—9.
<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9128392>

Zódi Zsolt: Big Data a jogtudományban és a jogalkalmazásban. *Közjegyzők Közlönye* 2019/1.
23—36. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2902759>

Zódi Zsolt: Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban. Doktori disszertáció. Pécs, PTEÁJK Doktori Iskola, 2011. <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/f4685a9d-73fd-4440-bfa7-bf58dedb5bf4/content>

Zódi Zsolt: A Google, a jogi adatbázisok és a szöveg számítógépes uralásának három módja. *Infokommunikációs és Jog*, 2011/5. 175-178. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2770407>

Zódi Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban*. Budapest, Gondolat, 2012. 187.

Zódi Zsolt: Jogi szövegtípusok. *Magyar Jogi Nyelv*, 2017/2., 20—29.

Zódi Zsolt: Precedens. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (továbbiakban: Ijoten). 2021.
<https://ijoten.hu/szocikk/precedens>

8. FELHASZNÁLT JOGANYAGOK

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

A képviselőház rendszabályai, 1868. november 6.

32/1992. (V. 29.) AB határozat

Mata v. Avianca, Inc., No. 1:2022cv01461—Document 54. (S.D.N.Y. 2023)